

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL MEKAN ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL
YAŞAM AKTİVİTELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ -
KARŞIYAKA - BOSTANLI ÖRNEĞİ**

Deniz TEPE

Temmuz, 2019

İZMİR

**KAMUSAL MEKAN ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL
YAŞAM AKTİVİTELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ -
KARŞIYAKA - BOSTANLI ÖRNEĞİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Programı

Deniz TEPE

Temmuz, 2019

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

DENİZ TEPE, tarafından PROF. DR. İPEK ÖZBEK SÖNMEZ yönetiminde hazırlanan “KAMUSAL MEKAN ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL YAŞAM AKTİVİTELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ - KARŞIYAKA - BOSTANLI ÖRNEĞİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İpek ÖZBEK SÖNMEZ

Yönetici

Prof. Dr. Hülya KOC

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Konay VELİBEYOĞLU

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Kadriye ERTEKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışması süresince, kendisine danıştığım her adımda değerli bilgilerini ve görüşlerini sabırla ve ilgiyle sunan, katkılarıyla bana her zaman yol gösteren çok değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. E. İpek Özbek Sönmez'e, bana her zaman inandığı ve katkılarını, desteğini ve hoşgörüsünü sonuna kadar verdiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tübitak 1001 araştırma destek programı tarafından desteklenen 117K332 no.lu "Farklı Kimliklerin Temsil Edildiği Kentsel Dokularda Mekansal Kurgunun Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi İzmir-Bornova Örneği" adlı araştırma projesinde Bursiyer olarak görev aldığım ve tez çalışmam desteklendiği için Tübitak 1001 araştırma destek programına teşekkür ederim.

Yüksek lisans tezini hazırlama süresince değerli bilgilerini benimle paylaşan Araş. Gör. Emine Duygu Kahraman'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince, hayatımızın her adımında olduğu gibi zorluklarla birlikte mücadele ettiğimiz, bana benden daha çok inanan ve her zaman yanımda olan, sevgili eşim Mert TEPE'ye sonsuz desteği ve sevgisi için yürekte teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte hep yanımda olan Didem ÇAĞLASIN, Öykü ÇALLI ve Esra DÖNMEZ'e sevgileri ve destekleri için sonsuz teşekkürler.

Son olarak, en başından beri bana inandıkları, sevgilerini ve desteklerini her adımda yanımda hissettiğim ve bugünlere gelmemi sağlayan, annem Sevil ÖZKAN, babam Tufan ÖZKAN, kardeşim Berk ÖZKAN ve bana ikinci ailem olan Gülsen TEPE ve Ertekin TEPE'ye her zaman benimle oldukları için sonsuz teşekkürler...

Deniz TEPE

KAMUSAL MEKAN ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL YAŞAM AKTİVİTELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ - KARŞIYAKA - BOSTANLI ÖRNEĞİ

ÖZ

Yapılar, sokaklar ve boşluklardan oluşan kentsel mekan, taşıdıkları özellikleriyle kişilerin kent yaşamında sosyal ilişkilerinin ve deneyimlerinin yaratılmasında, kendilerini ifade etmesinde ve toplumsal yaşama katılabilmelerinde etkili olmuştur. Herkesin erişimine açık olan ve kentin sokaklarından, açık alanlarından oluşan, toplumsal ilişkilerin üretildiği, farklı gruplardan insanların ve yabancıların bir arada bulunarak edindikleri deneyimler, iletişim ve etkileşimleri ile anlam kazanan kamusal mekanların aynı zamanda kentsel kimliğin oluşumu ve toplumsal gelişim açısından önemli etkileri bulunmaktadır.

Günümüz kent planlama anlayışı çerçevesinde, kentler sürekli değişmekte, büyümekte ve yeni yerleşim alanları oluşturulmaktadır. Önemli olan, mevcutta olan ve planlanan kamusal mekanların, bireylerin sosyal ilişkiler kurmalarına olanak sağlayan, yalnızlaşma etkisinin yaratılmadığı, bireyler arası etkileşim ve iletişime olanak sağlayan, pasif temasları mümkün kılan ve bireylerin aidiyet duygularını geliştirmesini sağlayan kamusal niteliklerinin tartışılması gereklidir.

Kamusal mekanlar ile ilgili yapılan araştırmaların ve başarılı uygulamalarının çoğunda bir takım kamusal mekan özelliklerinin ve kamusal mekanları çevreleyen kentsel dokunun fiziksel tasarımının, kamusal mekanlardaki sosyal yaşam aktivitelerini etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Tez çalışması kapsamında da söz konusu ilişki örnek alan araştırması ile incelenecektir.

Tez kapsamında incelenecek olan örnek alan, İzmir ili, Karşıyaka ilçesi'nin Bostanlı semtinde bulunan, 1960'lı yıllardan itibaren kentsel gelişmenin hız kazandığı ve Emlak Bankası'nın çok ve az katlı toplu konutları ile imarlı apartmanların birlikte gelişme gösterdiği kentsel dokudur. 3 farklı morfolojik özelliğe sahip olan kentsel dokunun öncelikle tarihsel süreçteki gelişimi

değerlendirilmiş ve kentsel imge, morfolojik, sosyal yaşam aktiviteleri ve mekan dizim analizi yöntemlerinin uygulanmasıyla, kamusal mekan özelliklerinin ve kentsel morfolojik özelliklerin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimi ile mekan ve sosyal yaşam arasındaki ilişki ve etkileşim tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kamusal mekan, sosyal yaşam aktiviteleri, morfolojik analizler, mekan dizim analizi, Bostanlı

THE EFFECTS OF PUBLIC SPACE CHARACTERISTICS ON SOCIAL LIFE ACTIVITIES - THE CASE OF KARŞIYAKA - BOSTANLI

ABSTRACT

Urban space that consists of buildings, streets and open spaces has important impacts on the development of social relations and experiences in urban life, also it helps the residents to express themselves and participate in social life. Public spaces are the places where social relations are produced and communication develops among people from different groups that lead to the formation of place identity, meaning and social development.

Today, cities are constantly changing and new settlements are being developed. It is important to discuss the qualities of the public places, which enable individuals to establish social relations, enable passive contacts and enable individuals to develop their sense of belonging while avoiding the sense of loneliness.

In many researches about successful public place implementations, it is concluded that some of the characteristics of public spaces and the physical design of urban fabric surrounding public spaces affect social activities in public spaces. Within the scope of the thesis study, this relationship will be examined on the basis of a sample field research.

The sample urban area studied under this thesis is located in Bostanlı District of Karşıyaka, İzmir province, where urban development has gained momentum in 1960's by the organization of Emlak Bank that led the development of high rise and low rise collective housing. Additionally, another type of housing developed at the same area that led to the development of urban tissues with three different morphological characteristics. In this thesis, by using morphological, social life activities and space syntax methods, relationship and interaction between public space characteristics and the development of social life activities discussed.

Keywords: Public space, social life activities, morphological analysis, space syntax analysis, Bostanlı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM BİR - GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç.....	2
1.2 Kapsam.....	3
1.3 Yöntem.....	4
BÖLÜM İKİ - KENTİN SOSYAL YAŞAMINDA KAMUSAL MEKANLARIN ÖNEMİ	6
2.1 Kamusal Alan ve Kamusal Mekan Kavramları	6
2.1.1 Kamu ve Kamusal Alan Tanımları.....	7
2.1.2 Kent ve Mekan.....	12
2.1.3 Kamusal Mekanlar ve Özellikleri.....	13
2.1.4 Kamusal Mekanların Kentsel Yaşam İçerisindeki Önemi	17
2.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Kamusal Mekan Oluşumuna İlişkin Farklı Yaklaşımlar	23
2.2.1 Antik Dönem Kentlerinde Kamusal Mekanlar	24
2.2.2 Modernizm Öncesi Kamusal Mekanlar	28
2.2.3 Kamusal Mekanlarda Modernizmin Etkileri.....	39
2.2.4 Modernizm Sonrası Kamusal Mekanlar	54

2.3 Kamusal Mekan Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktiviteleri Üzerindeki Etkisi.64	
2.3.1 Sosyal Yaşam Aktivitesi Tanımları ve Oluşumu.....	66
2.3.2 Kamusal Mekan Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimine Etkisi.....	74
2.3.3 Kamusal Mekan Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimine Etkisinin Örnekler Üzerinden İncelenmesi	92
2.3.4 Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Mekanın Yere Dönüşmesi Açısından Önemi	100

BÖLÜM ÜÇ - FARKLI KARAKTERLERDEKİ KAMUSAL MEKAN KURGULARININ SOSYAL YAŞAM AKTİVİTELERİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ - ÖRNEK ALAN İNCELEMESİ 106

3.1 Karşıyaka - Bostanlı Semtinin, İzmir Kentindeki Konumu	107
3.2 Araştırma Alanının Farklı Tarihsel, Mekansal ve Kamusal Doku Özellikleri.....	109
3.2.1 Emlak Bankası Konutlarının Tarihiçesi.....	110
3.2.2 Farklı Mekansal Kurguların Gözlemlendiği 3 Bölgenin Tarihsel ve Mekansal Özellikleri.....	112
3.3 Çalışma Alanına İlişkin Kentsel İmge Analizi.....	116
3.4 Sosyal Yaşam Analizleri.....	123
3.4.1 Alanın Kullanım Durumu ve Kullanıcı Profili	125
3.4.2 Sosyal Yaşam Aktivite Analizi	127
3.4.3 Yaya Yoğunluğu Analizi.....	133
3.5 Kentsel Morfolojik Analizler ve Sosyal Yaşam Aktiviteleri Arasındaki İlişkiler	135
3.5.1 Taşıtlı Erişimi ve Toplu Taşımanın Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi.....	137
3.5.2 Parsel ve Yapı Kullanımlarının Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi.....	144

3.5.3 Parsel ve Yapı Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi.....	149
3.5.4 Sokak Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi.....	154
3.5.5 Yürünebilirliğin ve Sokak Konforunun Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi.....	157
3.6 Mekan Dizim Analizi ve Sosyal Yaşam Aktiviteleri Arasındaki İlişkiler	162

BÖLÜM DÖRT - SONUÇ169

KAYNAKLAR 175

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Eski Yunan kentlerindeki Agora.....	26
Şekil 2.2 Eski Roma Kentlerindeki Forum	27
Şekil 2.3 Verona'da kilise önünde bulunan meydan	30
Şekil 2.4 Ortaçağ'da sokak	30
Şekil 2.5 İtalya'da Rönesans meydanı, Piazza del Campo	34
Şekil 2.6 Piazza Obliqua	36
Şekil 2.7 Vosges Meydanı, Paris	38
Şekil 2.8 Haussmann'ın Paris'de açtığı bulvarlardan bir görüntü	43
Şekil 2.9 Zorunlu aktiviteler	68
Şekil 2.10 İsteğe bağlı aktiviteler.....	69
Şekil 2.11 Sosyal yaşam aktiviteleri	70
Şekil 2.12 Temas yoğunluk dereceleri	71
Şekil 2.13 Pasif temaslar	72
Şekil 2.14 Kaldırım kafeleri ve pasif temaslar.....	73
Şekil 2.15 Aktif temas ve aktiviteler.....	74
Şekil 2.16 Kamusal mekan kalitesinin, aktivite gelişimine olan etkisi.....	75
Şekil 2.17 Yaya ile taşıt odaklı sokaklar arasındaki fark	79
Şekil 2.18 Kullanım ve aktivite çeşitliliğinin bulunduğu sokak örnekleri.....	80
Şekil 2.19 Fransa'dan kaldırım kafesi örneği	83
Şekil 2.20 New York'da bulunan Battery Parkı	84
Şekil 2.21 Yapı ve bahçelerin geçirgenlik durumları.....	88
Şekil 2.22 Cephe girişleri farklılıklarının, sosyal aktivitelerin gelişimine etkisi.....	89
Şekil 2.23 Kat yükseklikleri ile görme bağlantısı	90
Şekil 2.24 Stroget'in yayalaştırılmadan önceki ve sonraki durumu	93
Şekil 2.25 1962, 1973, 2005 yıllarında Kopenhag'da yayalaştırılan sokaklar	94
Şekil 2.26 Kopenhag yayalaştırılmış sokaklardan görüntüler	94
Şekil 2.27 Deft kenti'nin yayalaştırılmış sokakları	97
Şekil 2.28 Times Meydanı'nın yayalaştırılan sokağının önceki ve sonraki durumu..	98
Şekil 2.29 New Road sokağının önceki ve sonraki durumu	99

Şekil 2.30 Embarcadero Otoyolunun depremden önceki ve sonraki durumu.....	99
Şekil 2.31 Oslo'da bank ile kişi sayıları arasındaki ilişki.....	100
Şekil 2.32 Sosyal yaşam aktiviteleri ile anlam kazanan sokak mekanı	105
Şekil 3.1 Karşiyaka ilçesinin konumu.....	107
Şekil 3.2 Araştırma alanının içerisinde yer aldığı mahalleler	108
Şekil 3.3 Üç farklı kentsel dokunun, bölgelere ayrılması	109
Şekil 3.4 Örnek alan içerisinde bulunan, birinci bölge	112
Şekil 3.5 Örnek alan içerisinde bulunan, ikinci bölge	114
Şekil 3.6 Örnek alan içerisinde bulunan, üçüncü bölge	115
Şekil 3.7 Kentsel imge analizi.....	118
Şekil 3.8 Alanın ortasından geçen, yayalaştırılan Şehit Cengiz Topel Caddesi	119
Şekil 3.9 Alanın güneyinden geçen, Hasan Ali Yücel Bulvarı	119
Şekil 3.10 Dere yatağı	121
Şekil 3.11 Alan içerisinde bulunan farklı bölgeler.....	121
Şekil 3.12 Olof Palme parkı	122
Şekil 3.13 Olof Palme dinlenme alanı	123
Şekil 3.14 Sosyal Yaşam Aktiviteleri - Cuma 12:00-14:00 (solda), Cuma 16:00-18:00 (sağda).....	129
Şekil 3.15 Sosyal Yaşam Aktiviteleri- Cumartesi 12:00-14:00 (solda), Cumartesi 16:00-18:00 (sağda).....	129
Şekil 3.16 Yürüme aktivitesi - Cuma 12:00-14:00 (solda), Cuma 16:00-18:00 (sağda).....	134
Şekil 3.17 Yürüme aktivitesi - Cumartesi 12:00-14:00 (solda), Cumartesi 16:00-18:00 (sağda).....	134
Şekil 3.18 Alanın, çevresi ile ulaşım bağlantıları	138
Şekil 3.19 Alan içi ulaşım bağlantıları	140
Şekil 3.20 Toplu konutların arasından geçen dar yaya yolları.....	140
Şekil 3.21 Otopark ve park yerleri	141
Şekil 3.22 Açık kamusal mekan kullanımları	145
Şekil 3.23 Zemin ve birinci kat arazi kullanım durumu.....	146
Şekil 3.24 Bölgeler arası farklılaşan zemin kat arazi kullanımları	147
Şekil 3.25 Üst katlar arazi kullanım durumu	147

Şekil 3.26 Zemin kat kullanım durumu ve sosyal aktivitelerinin karşılaştırılması..	148
Şekil 3.27 Parsel büyüklükleri	149
Şekil 3.28 Kat adetleri.....	150
Şekil 3.29 Yapı nizamı ve yapı tipleri.....	152
Şekil 3.30 Cephe geçirgenliği	153
Şekil 3.31 Bölgeler arası farklılaşan yapı nizamları	154
Şekil 3.32 Sokak genişlikleri.....	155
Şekil 3.33 Sokak geçirgenliği	156
Şekil 3.34 Bölgeler arası farklılaşan sokak geçirgenlikleri.....	157
Şekil 3.35 Kaldırım genişlikleri	158
Şekil 3.36 Sokaklarda oturma elemanı varlığı	159
Şekil 3.37 Oturma Birimleri.....	160
Şekil 3.38 Sokak peyzajı	160
Şekil 3.39 Bahçe kenarı ağaçlandırma ve bitkilendirme.....	161
Şekil 3.40 Ağaçlar altında dinlenen ve fotoğraf çekilen insanlar (2. bölge).....	162
Şekil 3.41 Aksiyel harita	165
Şekil 3.42 Aks haritası	166
Şekil 3.43 Mekansal Bütünleşme Haritası	167
Şekil 3.44 Sosyal aktiviteler ile mekansal bütünleşme haritasının karşılaştırılması	168

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Yeni şehircilik bildirgesi, ilgili maddeler	56
Tablo 2.2 Yer oluşturma sürecinin 11 ilkesi	102
Tablo 3.1 Hafta içinde, Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen kullanıcı profili	125
Tablo 3.2 Hafta sonunda, Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen kullanıcı profili	126
Tablo 3.3 Hafta içi ve hafta sonunda, bölgeler arası gözlenen insan sayıları	127
Tablo 3.4 Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen aktiviteler ve kişi sayıları	128
Tablo 3.5 Hafta içinde Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen aktiviteler	131
Tablo 3.6 Hafta sonunda Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen aktiviteler	132
Tablo 3.7 Araştırma alanında gerçekleştirilen kentsel morfoloji analizleri.....	136

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Kamusal mekanlar, bireylerin kendilerini ifade ettikleri ve birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde oldukları mekanlardır. Kentin; sokakları, parkları ve kentsel boşlukları olan kamusal mekanlar, kullanıcı aktiviteleri ile anlam kazanarak, yere dönüşmektedir ve böylelikle, kamusal mekanlarda gerçekleşen kullanıcı deneyimleri ve etkileşimleriyle kentsel kimlik oluşumu gerçekleşmektedir. Kamusal mekanlarda, sosyal yaşam üzerine incelemeler yapan Whyte (1980), kamusal mekanların yaşam kalitesi üzerinde önemli etkileri olduğunu ve bu nedenle kamusal mekanların tasarımının kentsel yaşam açısından çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Farklı grup ve toplulukların bir araya gelmesine olanak sağlayan kamusal mekanlar, özel mekanlardan farklı olarak, potansiyel sosyalleşme mekanları olarak da tanımlanmaktadır (Amin, 2008; Madanipour, 2003). Gehl (2010), kamusal mekanları tasarım boyutu ile ele alarak, kullanıcı perspektifi ve sosyal yaşam üzerinde araştırma ve değerlendirmeler yapmıştır. Modernistlerin şekillendirdiği kentlere yöneltilen eleştiriler sonrasında, sosyal yaşam çalışmaları kapsamında, kamusal mekan ve sosyal aktiviteleri arasındaki ilişkinin önemi giderek anlaşılmaya başlanmıştır.

Kentlerin herkesin erişimine açık olan kamusal mekanlarında sosyal yaşamın var olması, soyut mekanın anlam kazanarak, yere dönüşmesini sağlamaktadır. Böylece, sosyal yaşam aktiviteleri, kullanıcı deneyimleri ve ilişkileri ile anlam kazanan kamusal mekanlarda kişilerin aidiyet duyguları gelişir, toplumsal ve kentsel yaşamın sürdürülmesine katkı sağlanır ve yaşanabilirlik ilkeleri çerçevesinde canlı, güvenli ve tercih edilen yerler haline gelir. Tarihsel süreç içerisinde oluşmuş kamusal mekanlar toplumsal, kültürel ve sosyal yaşamın var olması açısından başarılı örnekler olarak öne çıkmaktadır. Modernizm ile kentlerin gelişim alanlarında yaratılan kamusal mekanların kamusal nitelikleri ve bu tür mekansal oluşumlardaki yaşam kalitesi ise uzun dönemlerdir tartışılmakta ve eleştirilmektedir. Bu çalışmada özellikle kentlerin gelişiminde kamusal mekan oluşumlarının ve bu mekanlarda sosyal yaşam üretme

kapasitelerinin değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kentsel mekanın bireyin yalnızlaşmasına neden olan değil, sosyal yaşamın gelişmesine, etkileşime, bireyin aidiyet duygusunu geliştirmesine olanak sağlayan sokaklar, meydanlar ve diğer kamusal mekanlar ile tasarlanmasına gereksinim duyulmaktadır.

Kamusal mekanlar tarihsel süreç içerisinde kentlerin odak alanları olmuş ve kentler değiştikçe kamusal mekanların da değişimi kaçınılmaz olmuştur. Kamusal mekanların rolleri ve önemi de dönemin koşullarına ve toplumsal yapı özelliklerine göre değişkenlik göstermiştir. Günümüzde kamusal mekanlardaki işlevler ve aktiviteler, teknolojinin de ilerlemesiyle, "özel alana" ve sanal ortamlara kaymaya başlamıştır ve "sosyal temas" giderek azalmaya başlamıştır (Uzun, 2006). Bu nedenle çağın koşulları göz önüne alınarak, kamusal mekanların sosyal temasın sağlanabilmesine olanak sağlayan kentsel mekanlar olarak tasarlanmaları daha fazla önem kazanmaktadır. Söz konusu değerlendirmeler sosyal yaşam alanında yapılan pek çok çalışmada ifade bulmuştur. Özellikle kamusal mekanlarla ilgili yapılan araştırmaların pek çoğunda kamusal mekanların ve kamusal mekanları çevreleyen yapıyı çevrenin bir takım özelliklerinin, kamusal mekanlardaki sosyal yaşam aktivitelerini etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

1.1 Amaç

İzmir'in Karşıyaka ilçesinde bulunan Bostanlı semti, kentleşmenin hızlandığı 1980'lerden beri, birçok farklı konut dokusunun oluştuğu bir yerdir. Bostanlı semtinde bulunan örnek alan içerisinde farklı morfolojik özelliklere sahip 3 farklı kentsel bölgenin mekansal olarak temsilleri izlenmektedir. Söz konusu bölgeler, çok katlı yapıların bulunduğu toplu konut alanı, imarlı apartman tipi yapılar ve az katlı yapıların bulunduğu kentsel mekanlardır.

"Kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktiviteleri üzerindeki etkisi - Karşıyaka - Bostanlı örneği" isimli bu çalışmada da öncelikle, kamusal mekanın tam olarak neyi ifade ettiği ve günümüze kadar ulaşan anlamı, süreç içindeki dönüşümü ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini destekleyen kamusal mekan özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örnek alanda yapılan morfolojik, sosyal yaşam ve mekan

dizim analizleriyle de farklı morfolojik özelliklere sahip kentsel dokuların kamusal mekanlarında hangi sosyal yaşam aktivitelerinin görüldüğü ve kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini nasıl etkilediğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada seçilen örnek alan üç farklı dokusal özelliğe sahip ancak birbirine bitişik olarak gelişme göstermiş konut ve ticari kullanım çevresinden oluşmaktadır. Yan yana gelişen kentsel dokuların incelenmesi aynı zamanda karşılaştırma yapılmasını da olanaklı hale getirmiştir.

1.2 Kapsam

Tez çalışması dört temel bölümden meydana gelmektedir. Aynı zamanda giriş bölümü olan birinci bölümde, tez çalışmasının amacı, kapsamı ve çalışmada kullanılmış olan yöntemler açıklanmaktadır.

İkinci bölüm ise tezin temelini oluşturan kamusal mekan ve sosyal yaşam aktiviteleri konusunda yapılan literatür araştırmasının sonuçlarından oluşmaktadır. Literatür araştırması, öncelikle kamu, mekan, kamusal alan ve kamusal mekan kavramları gibi bazı temel kavramları açıklamaktadır ve tarihsel süreç içerisindeki oluşumlarını ortaya koymaktadır. Ardından, sosyal yaşam aktivitelerinin tanımları, gelişimi, kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine etkileri ve sosyal yaşam aktivitelerinin mekanın yere dönüşmesi açısından önemi literatür araştırması ve dünyadan örnekler ile açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde, öncelikle çalışma alanının konumu, mekansal özellikleri ve farklı morfolojik bölgelerin tarihsel, mekansal ve kentsel doku özellikleri açıklanmaktadır. Araştırma alanında uygulanan kentsel imge analizi ve sosyal yaşam analizleri yöntemleri ile sonuçları aktarılmıştır. Morfolojik analizler kapsamında ise alan; taşıt erişimi, toplu taşıma olanakları, parsel ve yapı kullanımları ve özellikleri, sokak özellikleri, yürünebilirlik ve sokak konforu analizleri ile morfolojik özellikler ile sosyal yaşam aktiviteleri arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Son olarak ise, mekan dizim yöntemiyle hazırlanan mekansal bütünleşme haritası ile kamusal mekanların görünürlükleri ve erişilebilirlikleri ortaya konularak, potansiyel yaya hareketleri de değerlendirilebilmiştir.

Tez çalışmasının dördüncü ve son bölümü ise araştırmanın sonuçlarından ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Üç farklı morfolojik yapıya sahip bölgelerin özellikleri detaylı olarak tespit edilmiş ve özet bir tablo hazırlanarak, karşılaştırma yapılmıştır. Morfolojik analizler yoluyla elde edilen veriler, alanda var olan sosyal yaşam aktivitesi tespitleri ile ilişkilendirilerek sosyal yaşam aktivitesi üretimine neden olan kamusal mekan özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma aynı zamanda, mekansal bütünleşme haritasının potansiyel olarak en bütünleşik gördüğü ama mevcutta insan aktivitesinin görülmediği mekanların, kamusal mekan özellikleri dikkate alınarak tasarlandığında sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini olumlu olarak etkilediğinin önemini ortaya koymaktadır.

1.3 Yöntem

Tez kapsamında, kamusal mekanın özelliklerinin, sosyal yaşam aktivitesi gelişimi kapsamında ele alındığı bu çalışma boyunca, literatür araştırması yapılarak, örnek alan araştırmasının temelleri oluşturulmaya çalışılmıştır.

İzmir ili, Karşıyaka ilçesi, Bostanlı semtinde bulunan üç farklı morfolojik özelliğe sahip kentsel doku örnek alan olarak seçilmiştir. Çalışma kapsamında öncelikle seçilen alan içerisinde gelişme gösteren yapılar mekansal, tarihsel ve kamusal özellikleri açısından incelenmiştir. Alan kapsamında kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktiviteleri üzerindeki etkisinin incelenmesi hedeflendiği için, araştırma kapsamında farklı analiz ve değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Bu çerçevede araştırma kapsamında uygulanan yöntemlerden ilki kent mekanını daha iyi anlayabilmek ve inceleme yapabilmek için kenti 5 farklı fiziksel öge üzerinden okunmasını mümkün kılan kentsel imge analizidir. Uygulanan diğer yöntemler; yaya sayımı, fotoğraflama, gözlem yöntemiyle örnek alan içerisinde sokakların kullanıcı profili, kullanım yoğunlukları ve meydana gelen sosyal aktivitelerin tespitlerinin yapıldığı sosyal yaşam aktivite analizi yer almaktadır.

Araştırmanın son bölümünde ise, kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam üzerindeki etkileri ve etkileşimi morfolojik analiz yöntemi kullanılarak incelenmiş ve

sosyal yaşamı destekleyen kentsel morfolojik özelliklerin neler olduğunu tespiti yapılarak, elde edilen veriler CBS ortamına aktarılmış ve ortaya çıkan haritalarla sosyal yaşam olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Sonuncu yöntem olan mekan dizim yöntemi ile kamusal mekanların fiziksel yapısı ile sosyal yapısı arasında bir ilişki kurularak, mekanların görünürlükleri ve erişilebilirlikleri incelenmektedir.

BÖLÜM İKİ

KENTİN SOSYAL YAŞAMINDA KAMUSAL MEKANLARIN ÖNEMİ

Kamusal mekanlar, tarihsel olarak her dönemde kentsel alanların en önemli kısımlarını oluşturmuş ve kentlilerin sosyal yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelerek aynı zamanda, toplumsal gelişim ve sosyal ilişkiler açısından önem taşımışlardır. Bu kapsamda, bu bölüm içerisinde öncelikle kamusal alan ve kamusal mekan kavramlarının köklerine ve literatür içerisindeki tanımlarına, özelliklerine ve önemine değinilecektir. İkinci bölümde ise, tarihin farklı dönemlerinde oluşan kamusal mekanların yapısına, kullanımına, anlamına değinilecek ve özellikle sokak mekanı çerçevesinde ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise, sosyal yaşam aktivitelerinin tanımları, gelişimi, sosyal yaşam aktivitelerinin oluşumunu ve gelişimini etkileyen kamusal mekan özellikleri ile sosyal yaşam aktivitelerinin mekanın yere dönüşmesi açısından önemi üzerinde durulacaktır. Son olarak, dördüncü kısımda ise, kamusal mekan kurgusuna ilişkin tez kapsamında kullanılan analiz yöntemleri açıklanacaktır.

2.1 Kamusal Alan ve Kamusal Mekan Kavramları

Kamusal mekan (Public Space), Habermas'ın tanımladığı "kamusal gövdeyi" (Habermas, 1997) oluşturan kişilerce anlam yüklenen bir alanın, kentteki mekansal karşılığıdır. Kamusal alan (public sphere) ve kamusal mekan (public space) kavramları, Antik Yunan'dan günümüze kadar, içinde buldukları döneme, coğrafyaya ve kişilerin bakış açılarına göre hep tartışılmıştır. Bakış açılarına göre değişen anlamları ile güncelliğini korumuş ve bu alandaki zengin literatür ile çok boyutluluğunu ortaya koymuştur.

Kamusal mekan tanımının yapılmasında ve oluşumunun anlatılmasından önce kelimelerin ifade ettiği anlamları değerlendirmek daha faydalı olacaktır. Dolayısıyla, bu başlık altında öncelikle toplumsal boyut ile ilgili soyut kavramları ifade eden "kamu" ve "kamusal" kelimelerinin kökleri incelenecek ve "kamusal alan" konusunda literatürde önemli çalışmaları olan Arendt, Sennett ve Habermas gibi teorisyenlerin tartışmaları değerlendirilecektir.

Kamusal mekan'ı daha iyi kavrayabilmek açısından ikinci kısımda, "mekan" kavramı ile kentsel mekanın algısına değinilecektir. Kenti ve mekanı anlamak, kamusal mekanı anlamak için önemli ve gereklidir ve bu konuda Lefebvre'in önemli tartışmaları bulunmaktadır. Kamu, kamusal ve mekan kavramlarına ilişkin açıklamalar değerlendirildikten sonra ise üçüncü kısımda, kent morfolojisinde kamusal olanın mekansal karşılığı olan kamusal mekanların, literatür içerisindeki yeri, tanımları ve özellikleri ele alınacaktır. Son olarak dördüncü kısımda ise, kamusal mekanlar kent yaşamında; sosyal, psikolojik, çevresel ve daha birçok konuda önemi çerçevesinde değerlendirilecektir.

2.1.1 Kamu ve Kamusal Alan Tanımları

Özbek (2004, s. 39), sözcük ve sözcüklerin kökeni için, "Her sözcüğün bir tarihi vardır ve her yeni sözcük ya da yeni bir anlam kazanan her eski sözcük, ortaya çıktığı dönemdeki yeni toplumsal gelişmelere, yeni olgulara ... işaret eder" ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, her sözcük çıktığı döneme ait toplumsal izler barındırmaktadır. Bu nedenle kamusal alan ve kamusal mekan kavramlarını tanımlamadan önce kelimelerin köklerine ve ifade ettiği anlamlara bakmak, olguları ve bütünü anlamak açısından önemli ve faydalı olacaktır.

2.1.1.1 Kamu ve Kamusal

Türk Dil Kurumunca 'kamu', "bir ülkedeki halkın bütünü, halk", "hep, bütün", "halk hizmeti gören devlet organlarının tümü"; 'kamusal' ise "kamu ile ilgili" şeklinde tanımlanmıştır. Bu kavramların İngilizce kullanımları biraz daha farklı bir içeriğe sahiptir. Örneğin, 'kamu' ve 'kamusal' kavramları, "insanların tümü", "bir konuda ortak ilgi ve değerleri olan insan grupları" olarak tanımlanırken; sıfat olarak "tüm insanlar ile ilgili olan", "toplumun her bireyi tarafından paylaşılabilen ve her bireyine açık olan" anlamında kullanılmaktadır (Akkar, 2012). Dolayısıyla, kamu ve kamusal kelimelerinin Türkçe ve yabancı kaynakların sözlük anlamlarına bakıldığında özünde halk, bütün ve ortak ilgi-değerler şeklinde ifade edilen değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Kelime anlamları ve kullanımları açısından kamu ve kamusal kelimeleri devlete ait olan ve resmi olan anlamında da kullanılmakla birlikte; tez kapsamında, herkesin erişebileceği ve gayri resmi bir arada bulunabileceği alanları ve mekanları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Modern anlamıyla kamu ve kamusal terimleri, Batı tarihinde 17. yüzyıl sonundan beri dolaşımda olan ve bugünkü kullanımlarına benzer bir biçim olarak, özellikle burjuva toplumuna ait bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Sennett, çev., 1996, s. 32; s. 32; Özbek, 2004). 17. yüzyıl sonları aynı zamanda, herkesin denetimine açık anlamına gelen 'kamusal' sözcüğünün; kişinin ailesi ve arkadaşlarıyla sınırlanan bir yaşam bölgesi anlamına gelen 'özel' sözcüğü ile karşıt şekilde kullanılmaya başlandığı zamanlardır (Sennett, çev., 1996, s. 32). Bu bağlamda, kamu ve kamusal kavramlarının şekillenmesi ve anlam kazanması ve benzer şekilde kamuoyu sözcüğünün de özgün bir biçimde kullanılması, 17. yüzyılın sonlarında burjuva toplumunun da gelişmesiyle başlamıştır olarak ifade edilebilir.

Sennett'e (çev., 1996, s. 33) göre "kamu" terimi, "herkes için ortak olan bir dünya"yı ifade etmekle birlikte bu dünya "sınırlı bir mekana ya da doğa parçasına karşılık gelmez. 'Kamu', aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı bir konumu olan bir yaşam anlamına gelmektedir. 1738 yılındaki kayıtlarda geçen 'kozmpolit' sözcüğü, Fransızcada; her yere girebilen, aşına olmadığı durumların içerisinde rahat davranabilen bir kişiyi betimlemek için kullanılmaktadır ve toplum içerisinde kamuya çıkan anlamına gelen bu terim, mükemmel bir kamusal insanı tarif etmektedir (Sennett, çev., 1996, s. 33). Ayrıca, Sennett (1996, çev., s. 125) kamusallığın toplumda; politik davranışlar, kişilerin hakları, aile düzeni, devlet sınırları gibi geniş bir bütünün ve 'özel' ile süregelen bir dengenin parçası olduğunu belirtmektedir.

Habermas (1997) ise, "kamusal" kavramını dönemsellikleri itibariyle burjuva sınıfı, sosyalleşme mekanları ve kent üzerinden açıklamaya çalışmış ve kamusallık algısının oluşmasında ne gibi etkileri ve rolleri olduğunu incelemiştir.

2.1.1.2 Kamusal Alan

Kamusal kavramı; şehir planlama, mimarlık, peyzaj gibi alanlarla birlikte, felsefe, sosyoloji ve siyaset bilimlerinde de sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Kavramın betimleyici ve normatif yönlerinin bulunması, iki ayrı anlam boyutunun da olmasına neden olmaktadır. Habermas, bu iki anlam boyutundan birincisini, tezin de ana odak noktası olan mekansal bir kavram (kamusal mekanlar) olarak ele alırken; ikinci boyutunu, ortak, aleni, açık ve eleştirel anlamlarına gelen bir ideali (kamusal alan) belirtmek için kullanıldığını söyler (Habermas'dan aktaran Özbek, 2004).

Türkçede mekan ve alan birbirlerinin yerine kullanılabilen kelimeler olmasına rağmen, batı literatüründe "public sphere" olarak kullanılan kamusal alan kavramı, mekana göre soyut bir anlam taşımaktadır ve fikirsel bir altyapısı bulunmaktadır. Özbek (2004, s. 54), kamusal alanı kültürel olarak, 'toplumsal tecrübemizin ufuklarını' belirten bir kavram olarak; politik olarak ise "özgürlük ve adalet mücadelesinin yapıldığı söylem ve eylem alanı" olarak tanımlamaktadır.

"Kamusal" alanın fikirsel arka planı, kimleri içerdiği ve neresi olduğu 18. yüzyıl başlarında özellikle Londra ve Paris şehirlerinde öne çıkmaya başlamıştır ve sözcük modern anlamını kazanarak, yalnızca aile ve arkadaş kesimlerinden farklı bir konumu değil; hem tanıdık hem yabancıların oluşturduğu bir alanı (kamusal alan) anlatmak için de kullanılmaya başlanmıştır (Sennett, çev., 1996, s. 33). Kamusal alanlar, soyut bir alanı tarif etmesine rağmen, insanlar tarafından oluşturulmuş ve insanlar tarafından paylaşılmıştır. Kamusal alanların varlığından söz edebildiğimiz her dönemde, insanların birbirleriyle ilişki kurmasını ve ilişkilendirilmesini sağlamış ve her insanın özel alanını da birbirinden ayırmıştır (Arendt, 1994).

Kamusal alan kavramı çerçevesinde yapılan tartışmalar özellikle 1980'ler ve 1990'lar da giderek artmış ve günümüze kadar devam etmiştir. Bu tartışmalarda etkili olan ve "kamusal alan"ı merkezine aldığı kuramsal çalışmalarıyla bilinen ve 20. yüzyıl felsefecisi olarak tanınan Jürgen Habermas eleştirel kuram ve Amerikan pragmatizmi geleneğine mensuptur. Özellikle, 1962 yılında yayınlanan "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" kitabıyla, kuramında temellendirdiği kamusal alan

(public sphere) kavramını, politik sorunların rasyonel olarak tartışılması olarak ifade etmiştir.

Kamuoyunun oluşabildiği ve tüm herkesin erişebilmesinin mümkün olduğu bir alan, kamusal alan kavramını ifade etmektedir. Habermas (2004), kamusal alanın oluşumuyla ilgili olarak; "özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur" (s. 95) demektedir. Habermas'a (1997) göre kamusal alan, devlet ve devlet organlarının dışında, tamamen yurttaşlara ait toplanma, tartışma, anlaşma ve faaliyet alanıdır ve eşitliğin baskın olduğu bir alandır.

Kamusal alan, Habermas'a göre temel olarak devletin dışında burjuvaya ait kamuoyunun oluşturduğu ve çeşitli aktivitelerin yapıldığı bir eylem alanı ve yaşadığımız toplumun demokratik yapısını kavradığımız, savunduğumuz, karşı çıktığımız veya eleştirdiğimiz bir ilke olarak görülmektedir (Özbek, 2004 s. 57). Hannah Arendt (1994) ise kamusal alanı özel alandan ayrılan, herkes için ortak olan bir dünya olarak betimler ve düşüncelerinin merkezinde "eşitlik" ve "insani çoğulluk" kavramları bulunmaktadır.

Hannah Arendt, kuramsal çalışmalarında insanlığa odaklanan, 20. yüzyılın siyaset bilimcisi olarak tanınmaktadır. Arendt'in (1994) kamusal alan kavramına dair fikirleri, "emek", "iş" ve "eylem" olarak belirlediği, üç temel insani etkinlik çerçevesinde ele alınır ve bu etkinlikler kamu ile özel ayrımıyla olan ilişkileri açısından değerlendirilir. Üç etkinlik arasında emek; kişinin çalışma durumu, en az kamusal olandır. İş; yaptığı etkinlik, siyasal olmasa da bir kamusal taşıdır. Eylem ise, insanların dünyaya söz ve eylem yoluyla katıldıkları ve kamu alanını bu sayede kurdukları ve kamusal alanın temelinde olan "insanın çoğulluk" durumuna karşılık geldiğinden dolayı en kamusal ve siyasal etkinliktir (Arendt, 1994).

Arendt (1994), kamusal alan için iki farklı olgudan bahseder; ilki, kamusal alanda olan herşey, herkes tarafından görülebilir, duyulabilir ve yaşanabilir olmalıdır. İkinci

olarak ise, kamusallığın varlığının, bir arada yaşayan tüm insanlar arasında olup ve bitenlerle ilgili olan ortak bir dünyada mümkün olmasıdır.

2.1.1.3 Kamusal Alan/Özel Alan

Kamusal-özel kavram çiftinin kökenleri antik Roma'ya dek uzanmaktadır ve kurdukları karşıtlık ilişkisi bakımından toplumsal yaşam içinde anlam kazanan bir ikili olma özelliğine sahiptirler. Habermas, kamusal alan ile özel alan arasındaki kutuplaşmanın, kamusal olmayan bir alanın yani özel alanın, kamusal alanla birlikte şekillenmesiyle ortaya çıkmasının mümkün olduğunu söylemektedir (Özbek, 2004). Tarihsel bakımdan, kent devleti - kamu ve aile - hane (özel alan) özelliklerinden ötürü çıkmış olmaları mümkün gibi görünmektedir (Arendt, 1994, s. 49). Arendt (1994, s. 50-60), Antik Roma zamanında polis alanının özgürlük sahası olarak görüldüğünü belirtirken, özel olarak adlandırılan hanenin Roma'nın geç dönemlerine kadar mahremiyet alanı olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Antik kent devletlerinde görülen hane ile siyasi alanlara karşılık gelen kamu ve özel alan ayrımı, birbirinden tamamen ayrı, uzak kendilikler olarak var olmuştur ve modern çağın doğuşuna kadar ne özel ne de kamusal nitelikte olan toplumsal alandan bahsetmek mümkün olmamıştır (Arendt, 1994, s. 47).

Arendt (1994), özel alanı, 'kamusal olmayan' şeklinde yoksun bırakıcı anlamını öne çıkararak kullanır ve kamusal alanda bulunan çoğulluk, görünürlük gibi kavramların yoksunluğundan bahseder. Sennet (çev., 1996, s. 35-36) ise kamusal alan ile özel alan arasında dengeye gereksinim duyan gerilimli bir ilişki olduğunu ve bunun da günümüzdeki toplumsal ilişkiler evrenini oluşturduğunu söyler. Kamusal alan ile özel alan arasındaki söz konusu gerilimli ilişki, resmi otorite (devlet) ile sivil halk (toplum) arasında da söz konusudur.

Özel alan, zaman içerisinde aile ve doğal bir olgu haline gelirken; kamusal alan kültür ve mekanlarla biçimlenen ve anlam kazanan bir olgu ve somutluk haline gelmiştir (Sennett, çev., 1996, s. 126-129). Benzer şekilde tüm görüşlerde özel ve özel alan kavramı bireye işaret ederken, kamusal ve kamusal alan kavramı ise kalabalığa, çoğulluğa ve toplumun oluşturduğu yapılara işaret etmektedir.

2.1.2 Kent ve Mekan

Kent, toplumsal yönden farklı özellikler gösteren bireylerden meydana gelen, yoğun nüfuslu, geniş bir mekana yayılmış ve bu mekanlarda süreklilik gösteren bir yerleşmedir (Keleş, 2012) ve sürekli oluşum ve dönüşüm halinde olanla, sabit olan mekansal parçaların birleşmesinden meydana gelmektedir (Çil, 2006).

Mumford (çev., 2007), kenti tanımlarken, bir topluluğun kültürünün görüldüğü ve birikerek yoğunlaştığı zamanın bir ürünüdür demektedir. Bir başka deyişle kent, toplumsal belleğin mekansal olarak üretildiği bir alan olarak görülmektedir ve kent ile mekan sosyal ilişkilerle birbirini var ettikleri bir ilişki içerisinde. Kentsel mekanın temel öğeleri olarak tanımlanan, yapılar, sokaklar ve boşluklar, taşıdıkları özellikleri ile kentlilerin sosyal ilişkilerinin ve deneyimlerinin üretiminde ve kişilerin kendilerini ifade etmelerinde etkili olmuştur.

Kent içindeki yaşamı gösteren en merkezi unsur kentsel mekanlardır. Çalışma, kapsam olarak kamusal mekanlara odaklanarak, mekansal kurgunun gündelik yaşamda sosyal yaşam üzerindeki etkilerinin incelenmesini ve aralarındaki ilişkiyi anlamayı içerir. Dolayısıyla, kente bakarak ve kent içerisindeki sosyal ilişkileri araştırarak mekana dair anlam çıkartmak esas amaçlardan biridir. Modern düşüncede önemli bir yere sahip olan Lefebvre'de, bu anlamda mekana özel bir önem vermiştir ve 1974'de yayınladığı 'Mekanın Üretimi' eseriyle kapsamlı bir mekan teorisi ortaya koymuştur ve aşağıda Lefebvre'nin mekan üzerine düşüncelerinin bir kısmına yer verilmiştir.

Lefebvre (çev., 2014) her toplumun kendi mekanını ürettiğini ve dolayısıyla mekanın toplumsal bir ürün olduğunu ifade eder ve böylelikle mekanın üretim sürecinde oluşturulan yeni mekanların da yeni toplumsal ilişkileri oluşturduğunu belirtir. Lefebvre'ye göre mekan, sadece toplumun bir ürünü değil, aynı zamanda onu sürekli dönüştüren bir mekanizmadır (Çil, 2006). Bu açıdan bakıldığında, Lefebvre'e göre mekan ve sosyal faaliyetler birbiriyle etkileşim halindedirler ve sosyal yaşam aktiveleri için mekan kullanılırken aynı zamanda bu aktiviteler mekanı üretir.

Lefebvre (çev., 2014), mekanı 'spatial triad' olarak adlandırdığı üçlü sınıflandırmaya göre açıklamaktadır. Lefebvre'nin (çev., 2014, s. 38) algılanan (perceived) mekan, tasarlanan (conceived) mekan ve yaşanılan (lived) mekan olarak açıkladığı bu üçleme, bir alanın farklı katmanlarını incelemek için kullanılmaktadır ve özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmektedir:

'Algılanan mekan', yaşadığımız çevrede bulunan, gözle görülebilir somut bir mekandır. 'Tasarlanan mekan', algılanan mekanın tam tersi özellikte zihinsel bir çalışma sonrasında ortaya çıkan bir mekandır ve bu mekan, bir uzmanın tasarımıyla ve ürettiği soyut bir mekandır. 'Yaşanılan mekan' ise algılanan ve tasarlanan mekanın bir birleşimi olarak ortaya çıkar ve kişilerin deneyimleriyle anlam kazanan sosyal bir mekandır (Lefebvre, H., çev., 2014).

Yaşanılan mekan, sosyal yaşam ile birbirine bağlıdır ve sosyal yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur. Lefebvre'nin bahsettiği kentsel mekanın üretimi, ona bağlı olarak sosyal ilişkilerinde üretilmesi demektir. Sosyal yaşamı nasıl mekan faktörü olmadan düşünemiyor isek, yaşanılan mekanlarda da sosyal yaşamın var olması önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda Lefebvre'nin bahsettiği yaşanılan mekan, aynı zamanda sosyal açıdan kuvvetli kamusal mekanların oluşumuna da katkı sağlamaktadır.

2.1.3 Kamusal Mekanlar ve Özellikleri

Kent morfolojisi literatüründe özel mekanlar dışında kalan ortak kullanım alanları "kamusal mekan" olarak tanımlanır. Kamusal mekanlar toplumsal ve sosyal yaşamın en önemli parçalarından biridir. Uzun (2006), insanın sosyal yaşamının, başkaları ile birlikte var olmasıyla mümkün olabileceğini ve insanların birlikte var olduğu yerde ise kamu kavramının ortaya çıktığını belirtir. Uzun'un bu tanımlamasından da yola çıkarak, insanların birlikte var olduğu, her kamusal eylemin gerçekleştiği alan da kamusal mekandan söz edebiliriz. Habermas "kamusal alanı" mekansal olarak ele alarak, "toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, dolanıp yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alan" şeklinde bir tanımlama yapmaktadır (Özbek, 2004, s. 40). Lefebvre'nin (çev., 2014)

“algılanan mekan” olarak adlandırdığı fiziksel olarak mekan, sosyal yaşamın varoluşu ve algılanabilirliği açısından önemlidir. Özbek (2001, s. 12) ise sosyal yaşam ile mekanın ilişkisini ve önemini şu şekilde ifade eder; “Sosyal yaşam süreçleri, mekan faktörü olmadan var olmadıkları gibi, insanın yaptıkları da dahil olmak üzere şeyler dünyası, insanın varoluş koşulları arasındaki yerini alıyor.”

Kamusal alanı, her kamusal eylemin gerçekleştiği fiziksel bir mekan, “public space” olarak ele alan yaklaşımlara planlama ve mimarlık alandaki çalışmalarda rastlanmaktadır ve kamusal mekanın tanımı, nitelikleri, rolleri ve geçirdiği dönüşüm çerçevesinde özellikle batı literatüründe geniş bir yer bulmuştur. Kamusal mekan, kamusal alanın boyutunu ve sınırlarını belirlemektedir ve sosyal ilişkiler bağlamında bu mekanları tanımlamaktadır. Genel olarak bu kavram, herkes tarafından ulaşılabilen ve kullanılabilen kent parçalarıdır. Konut ya da özel mülkiyete ait alanlar dışında kalan, insanların özgürce hareket edebileceği, toplanabileceği, bir araya gelebileceği her yer “kamusal mekan”dır. Bu mekanlar aynı zamanda kent insanının erişim, alışveriş, sosyalleşme ve dinlenme gibi ihtiyaçlarını karşıladığı ortak kullanım alanlarıdır. Akkar (2012), en genel haliyle kamusal mekanı, "insanların tümünü ilgilendiren, herkese açık, toplumun her bireyi tarafından erişilebilir ve kamusal bir otorite tarafından herkesin kullanımı için sunulan bir alan" olarak tanımlamaktadır.

Kamusal mekanlar, çevresinde yaşayan insanların günlük hayatlarında veya belirli etkinlik zamanlarında kullandıkları, çevreyle ve birbirleriyle iletişim kurdukları ve karşılıklı ilişki içerisine girdikleri "ortak bir zemindir" (Carr, Francis, Rivlin, Stone, 1992). Toplumun bireylerini birbirine bağlayan işlevsel veya törensel aktivitelerin gerçekleştiği bu ortak zeminler, kamusal olduğu kadar, "kişisel" amaçlarla da; bir şeyler alıp satmak, bahçıvanlık, egzersiz veya kitap okumak gibi kişisel gelişim amaçlı ya da sadece "aidiyet" amacıyla kullanılmaktadır (Carr ve diğer., 1992). Şehrin meydanları, sokakları, kaldırımları, parkları gibi çeşitli kamusal mekanları, şehirde aynı zamanda, yollar aracılığıyla hareketi ve açık alanlar aracılığıyla kişilerin eğlenme ve dinlenme gibi sosyal ihtiyaçlarını sağlamakta ve kentsel yaşamın önemli bir parçası haline gelmektedir (Carr ve diğer., 1992).

Carmona, Tiesdell, Heath ve Tanner (2003) kamusal mekan kavramını Arendt ve Habermas'ın kamusal alan tanımlamaları çerçevesinde yaparak, kamusal mekanların toplumun her üyesinin rahatlıkla ulaşabildiği bütün alanları kapsadığını belirtmektedir. Wooley'de (2003, böl. 1) kamusal mekanları açık alanlar üzerinden tanımlayarak, bu mekanları kültürel, sosyal ve toplumsal bir odak noktası olarak görmektedir ve burada gerçekleşen her türlü etkinliğin insanları kendisine çektiğini ve bu yüzden, tüm sosyal ve çevresel etkilerle ilişkili olduğunu söylemektedir. Sennett (çev., 1996) ise kamusal alanı maddi ve somut bir alan olarak görür ve kent içinde veya dışında görülen bütün meydan, sokak gibi alanların kamusal mekanlara girdiğini belirtir. Madanipour (2003, s. 204) ise kamusal mekanı, kentte sosyal, politik, ilişkiler ve kişilerarası temaslar bağlamında kapsayıcı süreçlerle gelişen bir alan olarak ve işlevsel ve sembolik amaçlarla kullanılan yerler olarak tanımlamaktadır.

Literatürde geniş bir yere sahip olan "kamusal mekan" tanımlamalarının ardından, Benn ve Gaus'un (1983), 'kamusal' ve 'özel' kavramlarını "erişilebilirlik", "aktör" ve "fayda" kriterlerine göre tanımlaması, ampirik araştırmalarda kamusal mekanı ve kamusalılığı tanımlayabilmek için sistematik bir yaklaşım öne sürmektedirler. "Erişilebilirlik" kriterine göre, fiziksel olarak alanlara veya mekanlara, aktivitelere ve ilişkilere, bilgiye ve kaynaklara erişilebilirliktir. Bundan yola çıkarak, kamusal mekan, "herkese açık olan" bir mekandır ve mekanın kendisi, içerisinde gerçekleşen etkinlikler, kaynakları ve bilgileri herkese tamamen açıktır (Benn ve Gaus, 1983). "Aktör" kriteri, yetkili kurumların kamusal-özel nitelikleri ile alakalıdır. Kamusal mekan, herkes tarafından kullanılan ama aktörler tarafından üretilen ve kontrol edilen bir mekandır. Dolayısıyla, söz konusu aktörlerin kamusal mekana karşı "duruşu" ve alacağı kararların kullanacağı insanlara etkisi, mekanın "kamusal" niteliğini gösterir (Benn ve Gaus, 1983). "Fayda" kriterine göre ise, söz konusu durum ne ise, kişiyi iyi ya da kötü nasıl etkilediği ile ilgilidir. Kamusal mekan, toplumun fayda görmesi için sunulması gereken bir mekandır. Böylece, sunulan faydanın toplumun her üyesi için sunulması gerekmektedir (Benn ve Gaus, 1983).

Benn ve Gaus'un tanımladığı kamusal mekan, "ideal kamusal mekan"ı tanımlamaktadır, oysa ki kentsel mekan, içerisinde farklı düzeylerde "kamusallıklar" barındırmaktadır (Akkar, 2012). Akkar (2012), kentsel mekan içerisinde kamusal ve özel arasında zıt bir ilişki olmadığını, daha ziyade aralarında "kamusaldan özel alana sürekliliğin olduğu bir ilişki" olduğunu söylemektedir. Bu sürekliliğin kabulü ise, kamusal mekanların "kamusallık" düzeyini tanımlamamıza yardımcı olmaktadır. Örneğin, kent içerisinde kamusal mekan olarak tanımlanan ama herkese açık olmayan mekanlar bulunmaktadır; askeri alanlar, özel kamu kurumları, üniversite kampüslerinin bir kısmı vb. Benzer şekilde, özel mekan olarak tanımlanan ama herkesin kullanabildiği mekanlar da bulunmaktadır; ormanlar ve parkların bir kısmı, müzeler, özel kişilere ait ama herkesin kullanımına açık bina veya alanlar vb. (Akkar, 2012).

Akkar'ın (2012) kentlerdeki kamusal mekanları; açık, kapalı ve açık ya da kapalı kamusal mekanlar olarak sınıflandırdığı ayrıma göre; "açık kamusal mekanlar"; özel kişi ya da kuruma ait olmayan, kentsel mekanda bulunan bütün sokaklar, caddeler, bulvar, meydan, otoyol, otoparklar, kent parkları, kumsallar, orman, göl ve akarsu gibi alanlardır. Kapalı kamusal mekanlar; kültürel binalar (müze, kütüphane), dini binalar, kamu binaları, kamuya ait sağlık binaları, toplu taşıma durakları ve binalarını kapsar. "Yarı-açık ya da yarı-kapalı kamusal mekanlar" ise, özel kişi ya da kuruma ait, üniversite kampüs alanlarını, oyun ve spor alanlarını, yeme-içme mekanlarını ve avm binalarını kapsamaktadır.

Newman, "kamusal" ve "özel" kullanımlarının açık alanlardaki mekansal karşılıklarını geliştirerek, "kamusal", "yarı-kamusal", "yarı özel" ve "özel" terimlerini önermiştir (Wooley, 2003, s. 4). Özel açık alanlara, kişilere ait evlerin bahçeleri girmektedir. Yarı-özel açık alanlar, evlerin avluları ve sitelerin parkları ve oyun alanları gibi belirli özelliklere sahip insanların girmesine ve kullanılmasına izin verilen ve olağan insana çoğunlukla izin verilmeyen alanlardır. Yarı kamusal açık alanlar, belli saatlerde kullanıma açık olan ya da okul oyun alanları gibi genellikle tamamen erişime açık ama toplumun belli bir grubuna yönelik alanlardır. Kamusal açık alanlar

ise, herkesin erişimine her zaman açık, koşulsuz erişilen park, meydan, sokaklar gibi alanlardır (Wooley, 2003, s. 4).

Açık ya da kapalı ayırt etmeksizin kamusal mekanları Walzer (1986, s 470), "Kamusal mekan yabancılarla; akrabamız, dostlarımız ve iş arkadaşlarımız olmayan insanlarla, paylaştığımız bir alandır" şeklinde tanımlamaktadır. Aynı zamanda; politika, din, ticaret, spor alanı olan kamusal mekanlarda insanlar, barışçıl bir şekilde bir arada var olur ve mekanın karakteri, kamusal yaşamımızı, kültürümüzü ve günlük söylemimizi ifade eder ve şekillendirir (Walzer, 1986).

Kamusal mekan çeşitlerinin ve tanımlamalarının yapılmasından sonra, literatürde genel itibariyle, kentlerde herkes tarafından her zaman erişilebilir ve üstü açık şekilde bulunan kamusal mekanları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz; sokaklar (bulvarlar, caddeler, yollar, kaldırımlar, yürüyüş aksları, yayalaştırılmış yollar, patikalar vb.), parklar (kent ve mahalle parkları vb.), meydanlar (tanımlı meydanlar, kent meydanları, sokak kesişimleriyle ortaya çıkan meydanlar vb.), rekreasyon alanları (kent ormanları, piknik alanları, kumsallar, kıyı şeritleri, göl ve akarsu çevreleri vb.), ticaret alanları (pazar alanları, fuarlar, alışveriş için ayrılmış sokaklar, kafe ve restoranların açık alanları vb.) ve oyun-spor alanları (sahalar, çocuk oyun alanları, boş alanlar vb.). Rob Krier (1979), açık kentsel mekanları "meydanlar" ve "cadde/sokaklar" olarak iki ayrı başlıkta gruplandırmıştır ve bu gruplandırmayı bir evin "oda-koridor" işleyişine benzetir. Meydanlar aynı zamanda kentlerin "düğüm noktaları", cadde ve sokaklar ise "dağıtım alanları"dır. Araştırma kapsamında kamusal mekanlara özellikle sokaklar çerçevesinde yakından bakılacaktır.

2.1.4 Kamusal Mekanların Kentsel Yaşam İçerisindeki Önemi

Kamusal mekanlar, tarihin her döneminde kentlerin, toplumun ve insanların ayrılmaz bir parçası olmuş ve üstlendiği roller ile kişilerin ve toplulukların hayatında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Birçok akademik ve profesyonel kaynakta kentsel açık mekanların, insanların şehirdeki günlük yaşamlarına birçok fırsat ve fayda sağlayabileceğini göstermektedir. Özellikle bu anlamda, Wooley (2003), Gehl (2010, 2011), Thompson (1998), Carr ve diğer. (1992) ve Tibbalds (1992) kamusal

mekanların kentlerin en önemli parçaları olduğu konusuna dikkat çeken araştırmaları önemlidir.

Yaşamımızın farklı aşamalarında, farklı nedenlerle farklı türdeki kamusal mekanlara erişip, kullanırız ve bunların hepsi hayat tecrübelerimizin kalitesini artırır (Wooley, 2003, s. 37). Örneğin, çocuklar için oyun oynadıkları sokaklar, okulun bahçesi ve oyun alanları önemliken; çalışan biri için öğlen arasında zamanını geçirdiği açık alanlar, spor yapan biri için parklar ve spor alanları, hastaneye giden birisi için hastanenin ortak açık alanı gibi alanlar önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla, bütün kamusal açık mekanlar, insan hayatında farklı zamanlarda farklı derecelerde önem teşkil etmekte ve herkes için her zaman kullanılabilir olmalıdır.

Avrupa Konseyi 1986 yılında yayınladığı kamusal açık mekanların kullanımı ile ilgili olan bildirisinde; açık kamusal mekanların kent mirasının vazgeçilmez bir parçası ve bir şehrin mimari ve estetik formu için çok güçlü bir unsur olduğunu belirtmektedir (Aktaran Woolley, 2003, s. 9). Konsey, kamusal mekanların eğitim ve ekolojik açılarından önemli olduklarını, sosyal etkileşimi güçlendirdiklerini, toplumsal gelişimi teşvik ettiklerini, toplumun ekonomik amaçlarını ve faaliyetlerini desteklediklerini, çevresel gelişim yönünden ekonomik değere sahip olduklarını, toplumun yoksul kesimlerinin yaşadığı yerlerde iç gerilimi ve çatışmayı azaltmaya yardımcı olduklarını, toplumun boş zaman ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir role sahip oldukları belirtmektedir (Akt. Woolley, 2003, s. 9).

Wooley (2003, s. 10) ayrıca Avrupa'da Ulaştırma Bakanlığının ve Yerel Yönetimlerin yayınladığı raporlarda kentsel alanlardaki açık alanların yararlarını doğruladığını ve kamusal mekanları ve kalitelerinin artırılmasının, şehirlerin ve şehirlerde yaşayan insanların yaşam kalitelerini arttırdığını, özellikle yüksek yoğunluklu kentsel alanlarda çevreyi dönüştürdüğünü ve kentin harap bölgelerinde iç yatırımı teşvik ettiğini aktarmaktadır. Kamusal mekanların bahsedilen bu fayda ve önemleri genel olarak fiziksel, çevresel, sağlıksal, sosyal, siyasal, ekonomik ve sembolik olarak kabul edilmektedir ve çalışma kapsamında sırayla değerlendirilecektir.

Kamusal mekanların fiziksel olarak kentlere birçok faydası bulunmaktadır. Carr ve diğer. (1992), Jan Gehl (2011) ve Moughtin (2003) kamusal mekanların fiziksel olarak kentlerdeki önemlerini vurgulayarak; kentlerin açık alan sistemlerini çeşitlendirdiğini, gündelik yaşamda toplumun ihtiyaçlarını karşıladığını ve kamusal mekanlar aracılığıyla kentle ve kentliyle iletişim kurmaya olanak sağladığını söylemektedirler. Kamusal mekanların bu bağlamda kalitesinin ve sayılarının artırılması, şehirlerin yaşanabilir yerler olarak gelişmesini sağlamaktadır. Fiziksel olarak, iyi planlanmış ve kaliteli açık kamusal mekanların; kentin toplu taşıma sistemiyle, yürüyüş aksları ve bisiklet yollarıyla entegrasyonunun sağlanmasıyla da insan ölçeğinde sürdürülebilir, sağlıklı, güvenli ve yaşanılabilir bir şehir oluşmaktadır (Gehl, 2010). Bunlara ek olarak, kamusal mekanların güzelliği ve kalitesi, kentlerin estetik niteliklerini arttırmakta ve kentleri fiziksel olarak güzelleştirmektedirler (Carr ve diğer., 1992 ve Woolley, 2003).

Yapılı çevrenin, yerel iklimler üzerinde ciddi bir etkisi bulunmaktadır ve iklime olan bu tür müdahaleler artan şehirleşme ile birlikte daha da artmaktadır (Woolley, 2003). Thompson (1998), özellikle kamusal mekanların kendisinin ve sahip oldukları bitki çeşitliliğinin, kentlere ekolojik olarak olumlu katkılar yaptığını ve önemini çalışmalarında sıklıkla vurgulamaktadır. Güneş ışınlarının sert materyaller tarafından absorbe edilmesinden kaynaklanan "ısı adasının" etkisiyle, şehirlerdeki sıcaklık çevresindeki kırsal alanlardan yaklaşık 2° C daha yüksek olmaktadır (Thompson, 1998). Kentlerde bulunan çok katlı binalar, yerel hava türbülansını artırırken, serinletici rüzgarların etkisini azaltmaktadırlar, dolayısıyla trafikle de birlikte şehirlerdeki hava elli kat daha fazla tozlu ve kirli olmaktadır (Thompson, 1998). Thompson (1998), kentlerdeki bu negatif etkilerin kamusal mekanlardaki ağaçlar ve bitki örtüsüyle azaltılabileceğini ve yağmur suyunun kanalizasyona yönlendirilmek yerine topraktan yer altı sularına katılmasına yardımcı olduğunu, hava türbülansını azalttığını, artan toz ve kiri filtrelediğini ve doğru konumlandırılmışlarsa doğrudan serinletici ve temizleyici esintilerin oluşmasına yardımcı olduklarını söylemektedir. Dolayısıyla, kamusal mekanların çevresel olarak kentlerde çok önemli bir yeri vardır ve çevresel olarak sağlıklı, temiz ve doğal bir ortam yaratılmasına yardımcı olmalarının yanı sıra kent içerisinde doğal habitatın gelişmesine katkı sağlayarak,

canlıların da yaşamlarını sürdürebilmesine olanak sağlarlar. Ayrıca kentlilerin doğal yaşam ile temas etmelerine olanak sağlarlar (Thompson, 1998).

Kamusal mekanların hem fiziksel hem de psikolojik sağlık açısından uzun yıllardır birçok yararları ve önemi bulunduğu kabul edilmektedir. Açık kamusal mekanların sağlık açısından faydası ilk olarak 19. ve 20. yüzyılın kentlerinde tartışılmıştır ve özellikle peyzaj mimarlarının öncüsü kabul edilen Olmsted, açık geniş alanlar sayesinde kentsel mekana güneş ışıklarının ve temiz havanın daha kolay erişebildiğini böylelikle vebanın etkilerinin azaldığı ve genel sağlık durumunun iyileştiği ve şehirlerdeki insanların yaşam sürelerinin arttığını belirtmektedir (Woolley, 2003). Günümüzde ise açık kamusal mekanların yaşam kalitemizi ve ömrümüzü arttırması yönünden önemi giderek artmaktadır. Kamusal mekanlar, insan yaşamında kişilerin fiziksel olarak aktif ve sağlıklı olmasını sağlamanın yanı sıra pasif olarak da rahatlık sağlanmasına yardımcı olmaktadır ve böylece insanların akıl ve psikolojik gelişimine de olumlu katkı sağlamaktadırlar. Kamusal mekanların çokluğu ve tasarımı, şehirlerdeki yaşam kalitemizi geliştirmekte ve insanların davranışlarını ve ruh hallerini de etkilediğini şu sözlerden anlayabiliriz; "Biz şehirleri şekillendiriyoruz ve onlar da bizi şekillendiriyor" (Gehl, 2010). Woolley (2003) benzer şekilde açık kamusal mekanların; oyun oynamak, spor yapmak, seyretmek ve yürümek gibi belirli bazı etkinlikler için fırsat yaratmasının, hem zihinsel hem de fiziksel sağlıkla direkt olarak ilişkili olduğunu söylemektedir. Ayrıca; kamusal mekanlar kent hayatında insanın trafik, yoğunluk vb. streslerden arınmasına yardımcı olarak, insanların çevresiyle ve kendisiyle iletişim kurmasını, kendilerini keşfetmesini sağlarlar ve kişisel gelişimlerine yardımcı olurlar (Carr ve diğer, 1992).

Kamusal mekanların sağladığı en belirgin fayda ve fırsatlardan biri sosyalleşme açısından olmaktadır. Kamusal mekanlar, insanların bir şeyler yapabilmesi, etkinlikler de yer alabilmesi veya sadece orada bulunabilmesi için sayısız fırsat sunmaktadır (Wooley, 2003, s. 12). Sunulan bu fırsatlar, kişi bazen tek başınayken sosyalleşmesi ve hayattan zevk alması yönünde olurken, aile ya da arkadaş ortamındayken de bir topluluğun parçası haline gelmelerine ve sosyal açıdan güçlü ilişkiler kurmalarını sağlamaktadır (Wooley, 2003, s. 12). Çocukların gelişim

sürecinde oyunlar, yaşamlarının yapı taşlarından biridir ve kişiliklerinin oluşmasında ve hayatlarının geri kalanlarında nasıl insanlar olacaklarının şekillendiği bir dönem olmasından dolayı, çevrelerindeki oyun oynadıkları açık kamusal mekanların (sokaklar, parklar vb.) bu anlamda büyük bir rolü ve önemi bulunmaktadır (Wooley, 2003, s. 12-20).

Sosyal yaşamın oluşturulabildiği kamusal mekanlar, farklı gruplardan insanların ve yabancıların iletişim ve etkileşim halinde olabileceği "potansiyel sosyalleşme mekanlarıdır" (Carr ve diğer., 1992 ve Amin, 2008). Toplumsal ve sosyal olarak, açık kamusal mekanlar, "çok-sınıflı, çok-kültürlü ve heterojen" bir toplum yapısı oluşturarak; karşılaşma, selamlaşma, iletişim ve etkileşim kurma şeklinde gelişen sosyal ilişkiler yoluyla dünyayı tanıma ve keşfetme potansiyeli sunmaktadır (Carr ve diğer., 1992) ve bu dünyada görünür olma imkanı tanımaktadır (Arendt, 1994). Kentlerin kamusal mekanlarında sosyal yaşamın var olması, kişilerin ayrıca aidiyet duygularını geliştirebilmeleri, hem toplumsal gelişim, hem de kentsel yaşamın sürdürülebilmesi, yaşanabilirlik ilkeleri ve kentlerin terk edilmiş güvensiz çöküntü bölgelerine dönüşmemesi açısından oldukça önemlidir.

Kamusal mekanların politik gücün temsili açısından da önemi de bulunmaktadır. Kamusal mekanların politik olarak önemini ve rollerini Akkar şu cümlelerle özetlemiştir; "*İnsanları kamusal alanı kullanmaya ve katılımı teşvik ederek, özgürce hareket etmeleri, kendilerini temsil etmeleri ve başkalarıyla özgürce etkileşim içine girmelerini sağlayarak, demokrasinin gelişimi ve ilerlemesine yardımcı olan yerlerdir.*" (Akkar, 2016, s. 195). Kamusal mekanlarda meydana gelen tartışma ortamı sonucunda; sorunlar, anlaşmazlıklar daha belirgin hale gelebilir, bireylerin ve grupların kendilerini ifade ederek aralarında uzlaşma meydana gelmesi sağlanabilir (Carr ve diğer., 1992). Nitekim, tarihsel süreç boyunca özellikle ilk kamusal mekanlardan olan forum ve agora'da halk ilk defa politika yapmış, ilerleyen süreçlerde de sokaklar, halkın kendisini ifade ettiği, sorunları toplanarak ve bir arada yürüyerek çözmeye çalıştıkları yerler olmuştur. Bunlara ek olarak, şehrin açık kamusal mekanları şehri ve ülkeyi yönetenlerin, başarılarını paylaştığı, hedeflerini

dile getirdikleri, tutkularını gösterdikleri önemli siyasi tartışma ve mücadele alanları olmuştur (Amin, 2008).

Kamusal mekanların ekonomik yönden iki farklı önemi bulunmaktadır. Birincisi, ticaretin mekanları olmaları yönünden önemlidir. İlk kamusal mekanlarda, ticaretin yoğun olarak gözlemlendiği forum ve agoralardan, günümüzün pazar alanları ve alışveriş sokaklarına kadar tarihin her döneminde kamusal mekanlar ticaretin mekanları olmuştur. Pazar alanı gibi özellikle tanımlanmış kamusal mekanların dışında ise, sosyal yönden başarılı diğer açık kamusal mekanların çevresinde mutlaka ticari birimler yer seçmiş ve güçlü bir etkileşim halinde olmuşlardır. Dolayısıyla, açık kamusal mekanlar kendileri ve etrafındaki kullanımlarla ekonomik olarak önem ve fayda sağlamaktadırlar. İkinci yönden önemini ise Thompson (1998), kaliteli ve estetik değerleri güçlü kamusal mekanların çevresindeki yapıların ve kullanımların emlak değerlerini arttırmasını doğrudan etkilediğini söyleyerek aktarmaktadır. Bu anlamda kamusal mekanlar, "spekülatif kentsel gelişmelerin ekonomik değer artışında, kent pazarlama ve kentsel canlandırmada (urban regeneration) önemli bir araç olarak kullanılmaktadır" (Madanipour'dan aktaran Akkar, 2016).

Kamusal mekanların sembolik olarak önemleri incelendiğinde ise, kamusal mekanlar; kolektif refahı ve toplumun imkanlarını, topluluğu ve parçası olduğu daha büyük toplumu ve içinde bulunduğu kültürü sembolize ederler ve her kamusal mekanın tasarımı ve içerisinde yer alan sosyal aktiviteleri, buldukları kültürü sembolize edecek şekilde farklılaşır (Amin, 2008; Carr ve diğer., 1992; Woolley 2003). Dolayısıyla, bir kamusal mekanın sembolik önemi, "kente kimliğini kazandıran ve kentin kimliğinin tanımlanmasına katkıda bulunan mekanlar" olmalarında görülmektedir (Akkar, 2016). Jacobs (2011), kentin kamusal mekanlarından özellikle sokakların, o kentin kültürünü sembolize ettiğini ve kentin kimliğine katkı sağladığını söyleyerek, şu sözleri aktarmaktadır; "Bir şehri düşündüğünüzde aklınıza ne gelir? Sokakları. Bir şehrin sokakları ilginç görünüyorsa şehir ilginç görünüyordur, yavan görünüyorsa şehir de yavan görünüyordur." Montgomery (Montgomery, 1997) ise kutsal alanların ve sembolik buluşma yerlerinin, toplumun "yüksek değerlerini" temsil ettiğini söylemektedir. Bahsedilen

kutsal ve sembolik buluşma yerleri, temsil ettikleri değerler nedeniyle, gruplar ve toplumlar için önemli semboller haline gelir ve bu sembolleşen alanlar, toplumu oluşturan bireylerin "süreklilik hissi"ni devamlı hissetmelerine katkı sağlar ve toplumları ve bireyleri birbirine bağlaması gibi önemli bir artısı bulunmaktadır (Akkar, 2016).

Özetle, kamusal mekanlar, insan ölçeğinde yaşanabilir bir kentsel çevrelerin oluşumuna katkı sağlamanın yanı sıra, iklime olan pozitif katkılarıyla çevresel, kişiler üzerinde fiziksel ve psikolojik olarak katkıları nedeniyle sağlıklı, kişilerin toplum içinde var olabilmeleri ve kentsel yaşamın sürdürülebilmesi için toplumsal, siyasal gücün ve toplumsal grupların temsili açısından politik, topluma ve çevresine sağladıkları faydalar ve sundukları potansiyeller açısından ekonomik ve sembolize ettikleri kültür ve toplum yönünden sembolik önemleri bulunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde değişen kamusal mekanlarda daha detaylı olarak inceleneceği üzere, kamusal mekanlarda yaşam giderek daha fazla önem kazanmıştır. 1980'lerden sonra, "kent planlama ve tasarım, kentsel dönüşüm ve canlandırma ve kent coğrafyası" alanlarında özellikle kamusal mekanların giderek öneminin arttığı görülmüştür (Akkar, 2016). İnsan temasının ve etkileşiminin en fazla olduğu yer olan kamusal mekanların, kentlerin en önemli parçalarından biri olduğunu söyleyen Tibbalds (1992), geleneksel kentlerin sahip olduğu kentleşme şevkinin tekrardan canlandığını söylemektedir.

2.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Kamusal Mekan Oluşumuna İlişkin Farklı Yaklaşımlar

Tarih boyunca kentler farklı amaçlar ve tarihsel bağlamlar içerisinde inşa edilmişlerdir. Dolayısıyla, farklı bağlamlar ve teknikler ile inşa edilmiş olan kamu mekânlarının boyutları ve kullanım biçimleri de değişiklik göstermiştir. Tarihsel süreç içerisinde kamusal mekanlar; toplumların içinde buldukları yere, kültüre, zamana ve yaşadıkları değişim ve dönüşümlere göre farklı anlamlar kazanmışlar ve ilk tartışıldıkları dönem olan Antik Yunan'dan itibaren de değişen anlamları ile güncelliğini daima korumuştur.

Toplumlar, tarihin her aşamasında kamusal mekanları kendi ihtiyaçlarına ve değerlerine göre geliştirmişlerdir ve genel olarak halkı ve içinde buldukları daha büyük toplumu veya kültürü sembolize ederler (Carr ve diğer., 1992, s. 22-23). Farklı tarihsel dönemler ve kimlik temsillerinin izlenebildiği kentsel mekânlar kamusal ve gerçekleştirilen sosyal aktiviteler açısından çok büyük bir zenginlik sunarlar. Bu nedenle, kamusal mekan ve sosyal yaşam etkileşimini incelemeye önce, farklı tarihsel dönemlerde üretilen mimari ve kentsel mekanın nasıl oluştuğu, kurgulandığı, hangi sosyal aktiviteleri etkilediği ve hangilerinin bu bağlamda etkili oldukları, önemli kültürel farklılıkların yaşandığı dört tarihsel dönem üzerinden tartışılacaktır.

Birinci kısım çerçevesinde; güçlü bir kamusal yaşamın var olduğu ve kamusal mekânın yansıdığı ilk örnekler olan Antik Çağ Yunan ve Roma Uygarlıkları dönemlerinde görülen açık kamusal mekânlar değerlendirilecektir. İkinci kısımda ise, modernizm öncesinde Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla başlayan Ortaçağ döneminin öne çıkan kamusal mekânları, Rönesans döneminde önem kazanan piazzalar ve 16. ile 19. yy arasındaki kamusal yaşamın "çökmeye" başladığı ve modernizmin ilk etkilerinin görülmeye başlandığı dönem incelenecektir. Üçüncü kısımda ise, kamusal mekânlarda modern çağın etkileri ve eleştirileri üzerinde durulacaktır. Son olarak dördüncü kısımda ise, modernizm sonrası kamusal mekânlarda görülen yeni şehircilik akımı ve sosyal yaşam çalışmaları olarak öne çıkan iki önemli eğilim üzerinde durulacak ve günümüz kentlerinin kamusal mekân nitelikleri değerlendirilecektir.

2.2.1 Antik Dönem Kentlerinde Kamusal Mekânlar

Kamusal mekânların tarihi, antik Yunan ve Roma şehirlerine kadar uzanmaktadır ve söz konusu kamusal mekânlar iki büyük antik uygarlık için de büyük bir sosyalleşme ve etkileşim yerleri olarak değerlendirilmektedir. Antik Yunan ve Roma kentlerinde; plazalar, meydanlar, agoralar, forumlar vb. kamusal mekânlar kentlilerin toplanma ve tartışma mekânları olarak aynı zamanda demokrasinin gelişimine katkı sağlayan mekânlar olarak da ayrı bir öneme sahiptirler.

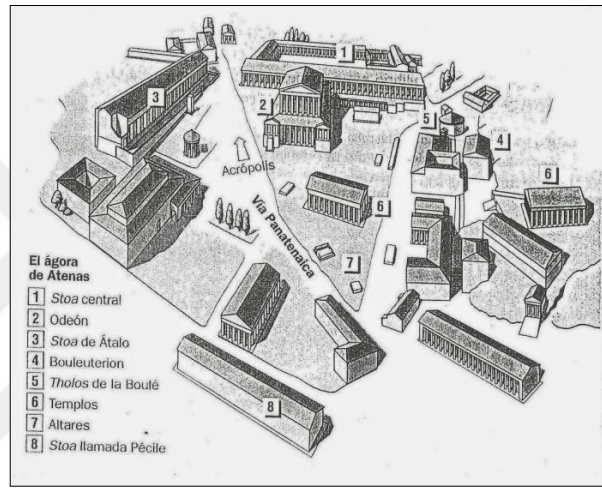
"Polis" adı verilen Yunan şehir devletlerinde koine ve oikos adı verilen iki farklı yaşamsal alan bulunmaktadır; "koinē", kentlinin ortak olarak kullandığı kamusal alanı ifade ederken, "oikos" ise bireye ait olan haneyi yani özel alanı belirtmek amacıyla kullanılmaktadır (Habermas, 2004). Kentlinin ortak olarak kullandığı ve özgürlükler sahası olarak adlandırılan "koinē", kamusal alana karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, bahsi geçen dönemlerde, hane (özel alan) özgür bir alan olarak görülmemiş, özgür ve eşit olmanın tek yolu "koinē" alanına, diğer bir ifadeyle, politik konuların konuşulduğu, tartışıldığı, kişilerin oy kullandığı ve adaletle ilgili konuştukları yerler olan kamusal alanlara çıkmak olmuştur.

Polis içerisinde gymnasium, stadion, tiyatro, agora vb. birçok açık alan ve kamusal niteliği güçlü olan alanlar bulunmaktadır. Halka açık yarışmaların düzenlendiği ve spor alanı olarak kullanılan 'gymnasium' ve 'stadion' hem spor amaçlı hem de sosyalleşme ve entelektüel amaçlar için kullanılmakta, 'tiyatro' ise daha çok oturarak izleme ve dinleme mekanı olarak öne çıkmaktadır (Wycherley, 2003). Bu mekanların hepsinden önemli bir derecede ayrılan Agora ise kentlilerin sosyal yaşama her yönüyle katıldıkları ve eylemde buldukları yer olarak önemli derecede diğer alanlardan ayrılmaktadır.

Habermas (2004), tarihsel olarak kamusal alanın ortaya çıktığı ilk yerlerin antik Yunan'da pazar yerinin ve çeşmenin olduğundan bahseder. Mumford (çev., 2007), pazar yerlerinin M.Ö. 2000 yıllarına ve Mezopotamya kentlerine dayandığını söylemekle birlikte, Habermas'la benzer biçimde ortak kamusal mekan olarak kullanılan pazar yerlerinin öncülerinin Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında ortaya çıktığını belirtmektedir. Uzun (2006), ise agoraların "anıtsal" niteliğine vurgu yapmıştır.

Agoralar, eski Yunan kentlerinde ayrı bir öneme sahiptirler. Bu nedenle Agora (Şekil 2.1), kentin orta yerinde, en önemli caddelerine teğet geçecek şekilde, düz ve geniş bir alana konumlandırılır ve Wycherley (1993) Agora için "kentin bütün öğeleri ve yaşam merkeziyle birlik oluşturan bir çekirdek görünümündeydi" (s. 13-31) benzetmesini yapmaktadır. Eski Yunan'da pazaryeri ve ortak meydan olan

Agora, ticaretin önemi ve boyutu arttıkça, kentin en canlı ve hareketli kısmı haline gelmiş ve etrafı kamu yapılarıyla çevrelenerek, seçim ve yargılama gibi politik amaçlı toplanma yeri olarak da kullanılmaya başlanmıştır (Hasol, 2005). Maceraperestler, tüccarlar, toptancılar ve bankerler buralara gelmeye başlayarak, stoalarla çevrili agora çevresinde iş yerleri oluşturmuşlar ve burayı borsa ve alışveriş yerleri olarak kullanmaya başlamışlardır (Wycherley, 2003). Eski Yunan kentlileri beraber zaman geçirmek, toplanmak ve yeni insanlarla tanışmak amacıyla Agoraya gelerek; Stoalarda, ağaçların altında, şarap veya demirci dükkanlarında, yakılan ateşlerin çevrelerinde bir araya gelmişlerdir (Wycherley, 2003).

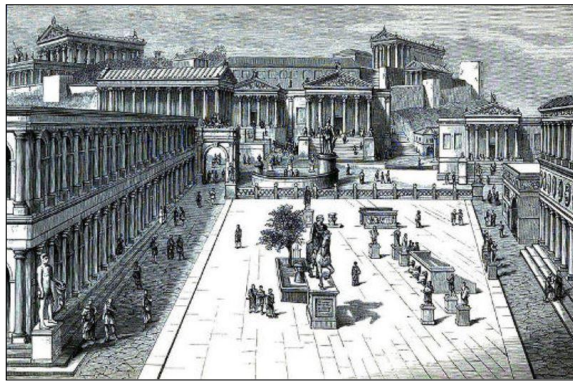
Şekil 2.1 Eski Yunan kentlerindeki Agora (Los 7 Filósofos, 2014)

Kentlilerin özgürce tartışabildikleri demokratik bir alan olması, özellikle ticari amaçlarla desteklenen çok fonksiyonlu bir yapıda olması, kişilerin toplanma, bir araya gelme ve zaman geçirme olanaklarını sağlaması, peyzaj ve estetik öğelere önem verilmesi gibi özelliklere sahip olması, Agora'nın Eski Yunan kentinin ayrılmaz bir parçası haline gelmesine ve günümüz kamusal mekanlarına hala önemli bir örnek teşkil etmesine neden olmuştur.

Roma İmparatorluğu döneminde ise; eski Roma kentleri tarih boyunca eski Yunan şehirlerinden daha büyük, daha gösterişli ve yüksek bir nüfusa sahip olmuşlardır. Roma kenti, Yunan şehirlerinden temel ve estetik bir yerleşim planını örnek alarak; agora, geniş caddeler ve tiyatro gibi yerlere karakteristik farklılıklar katmış ve orijinalinden daha görkemli ve etkileyici hale getirmiştir (Mumford, çev., 2007, s. 265).

Eski Roma şehirlerinde görülen kemerli yürüyüş yolları, plazalar, forum, tiyatrolar, hamamlar ve arenalar gibi yerler Roma'da ilk olmamakla birlikte, katılan karakteristik ve gösterişli öğelerle bu yerler evrensel hale gelmiştir (Mumford, çev., 2007, s. 265). Bahsi geçen bu mekanlar, kamusal niteliği güçlü mekanlar olmakla birlikte, plaza ve forum Roma'da özellikle öne çıkmaktadır. Plazalar; dükkanlar ve yürüyüş yolları ile ticari ve sosyal imkanlar tanıyan çok amaçlı mekanlardır ve kent içi veya dışında yapılaşan alanların temizlenmesiyle ya da boş alanların tercih edilmesiyle inşa edilmektedir (Uzun, 2006). Roma kentlerinde görülen Forum ise, aslında Eski Yunan kentlerinde görülen Agora ile aynı özelliklere ve işleve sahip bir alandır ve kentin sosyal yaşamının ve alışverişin yoğun olarak yaşandığı yerlerdir. Ama öte yandan, Forum, güçlü kamusal nitelikleri ile sadece Roma kenti içerisinde değil, tüm Roma İmparatorluğu içerisinde kamusal ve sosyal yaşamın tam merkezinde bulunmaktadır (Mumford, çev., 2007, s. 282).

Forum (Şekil 2.2), sadece açık bir meydandan ibaret değil, aksine çevresinde bulunan tapınaklarla, kamu binalarıyla, devasa sütunlarla birlikte neredeyse semt haline gelmiş bir bölge olmuş ve akın akın gelmeye başlayan insanlarla birlikte bu bölge; alışveriş, ibadet, tanışma, dinleme ve izleme gibi yoğun bir kamusal yaşamın başlamasına neden olmuştur (Mumford, çev., 2007, s. 281). Camillo Sitte'ye göre binalar, anıtlar ve kamusal mekanlar arasındaki bu ilişki, tarihsel süreç içerisinde antik Roma kentlerinden itibaren başlamış ve bu anıtsal yapılarla; kamu yapıları, ticari yapılar ve kafelerin bir arada yer almaları etkilerinin arttırılmasına ve hatta kamusal mekanda sanata odaklanmayı sağlamasına neden olmaktadır (Özbek Sönmez, 2013).

Şekil 2.2 Eski Roma Kentlerindeki Forum (Reidsitaly, 2014)

Eski Roma kentlerinin çekirdeği haline gelen Forumlar'da; pazar, alışveriş, dini toplantılar, politik toplantılar, atletizm ve gladyatör müsabakaları, resmi ve gayri resmi çeşitli toplantıların yapıldığı açık, yarı açık ve kapalı çeşitli mekanlar bulunmaktadır (Ayık, 2011). Forumun konumlandığı alan, kentin simetrik düzeni içerisinde, boydan boya geçen iki ana caddenin kesiştiği alandır ve çevresindeki çeşitli mekanlarla görkemli kent meydanları haline dönüşmüştür (Alankuş, 1995). Roma şehirleri, kamusal girişimlerini arttırarak, Yunan şehirlerine göre daha ileri bir kentleşme özelliği göstermiştir ve bu nedenle kamusal mekanları daha planlı bir yaklaşımla üretmişlerdir (Ayık, 2011). “Roma forumu kentin toplumsal, ekonomik ve siyasal odağını oluşturan bir meydan olarak ortaya çıkmaktadır.” (Kılıçbay, 2000, s. 42)

Günümüz Batı şehirleri, Antik Yunan ve Roma kentlerine benzer şekilde kentsel mekanları; sosyal ve kültürel mekanları, alışveriş mekanları ve dini mekanları, kent dokusuyla bütünleştirmişlerdir ve kamusal mekanın sembolik öğelerle (heykeller, anıtlar, sütunlar vb.) zenginleştirildiğinde kalitesinin arttığını fark etmişlerdir (Ayık, 2011). Eski Roma kentlerinin kamusal mekanları, Hellen kentlerinin kamusal mekanlarına kattıkları karakteristik ve estetik öğelerle evrensel hale gelmiş ve Roma'nın izlerine günümüzde neredeyse Tüm Batı şehirlerinde hala rastlanmasına ve güçlü kamusal mekanlar yaratmaya olanak sağlayacak yol gösterici öğelerin bulunmasına neden olmuştur.

2.2.2 Modernizm Öncesi Kamusal Mekanlar

Ortaçağ, en kabul görmüş ifadeyle, günümüz Avrupa devletlerinin temelini atan kavimler göçü ve barbar akınlarıyla Roma İmparatorluğunun parçalanmasıyla (M.S. 395) ve sonrasında tamamen yıkılmasıyla (M.S 476) başlamıştır ve Rönesans Hareketi (15. ve 16. yy) ile de kademeli olarak son bulmuştur.

Kentler, dolayısıyla kamusal mekanlar, Ortaçağ döneminin en ayırt edici özellikleri olan; din, kilise baskısı, feodal beyler ve kraliyet propagandaları ile tekrar şekillenmiştir. Avrupa'da özellikle XII. ve XV. yüzyıl arasında, kentlerde ekonomik ve sosyal olarak büyük değişiklikler yaşanmış ve sembolik kentsel öğelerden

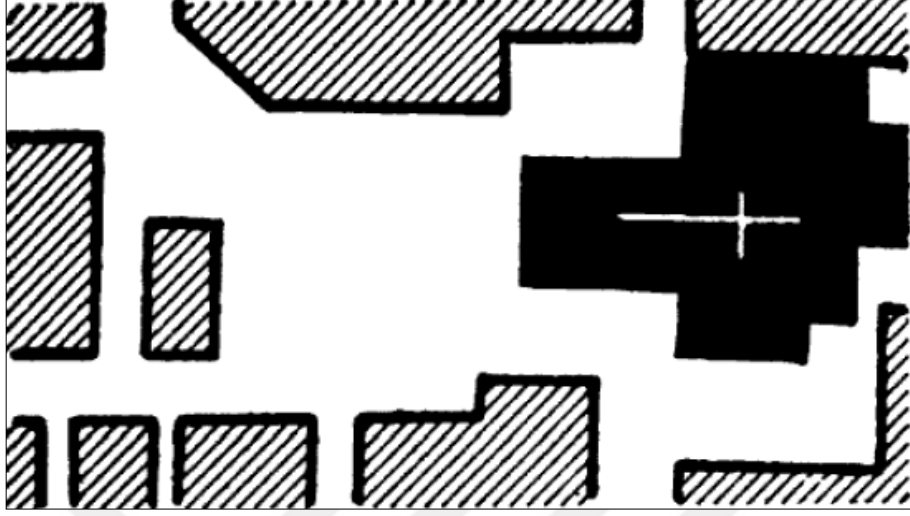
(heykel, anıt, sütun vb.) biraz uzaklaşarak, dış mekanlarda zengin bir kentsel doku oluşmaya başlamıştır.

Kilisenin zamanla git gide güçlenmesiyle birlikte, etki alanı genişlemiş ve Roma'nın evrensel niteliği güçlü olan sosyal ve ticari özellikleri ağır basan kamusal mekanları giderek azalarak yerine, uluslar arası niteliğini kaybetmiş, yerel hayata ait ve Piskoposun veya manastır başrahibinin denetlemesi ve koruması altında olan pazar alanları gelmiştir (Mumford, çev., 2007, s. 318). Fakat, bölgesel ve uluslar arası ticaret yollarının açılmasıyla, ticari aktivitelerine devam eden küçük yerleşmeler mal fazlalarını Avrupa çapında dolaşıma açmış ve korunaklı kasabalar haline gelmişlerdir (Mumford, çev., 2007, s. 320).

Ortaçağ'ın kamusal mekanlarına bakıldığında iki ayrı alan öne çıkmaktadır, kilisenin denetiminde bulunan meydanlar ve halkın özgürce kullandığı sokaklar. Zucker (1959), Ortaçağ kentlerinin farklı özelliklerde geliştiğini söylemektedir ve gelişme şekillerine göre de farklı tip meydanlar gelişmiştir; kiminde pazar yerleri daha baskın olarak gelişmiş, kiminde ise kilisenin kontrolünde olan çevre komünleri bir araya getiren dini festivallerin ve törenlerin düzenlendiği alanlar şeklinde gelişmiştir. Sokaklar ise genellikle, kent duvarlarına bağımlı olarak organik, kent ve insan ölçeğiyle uyumlu ve insan hareketliliğine elverişli şekillerde gelişmiştir.

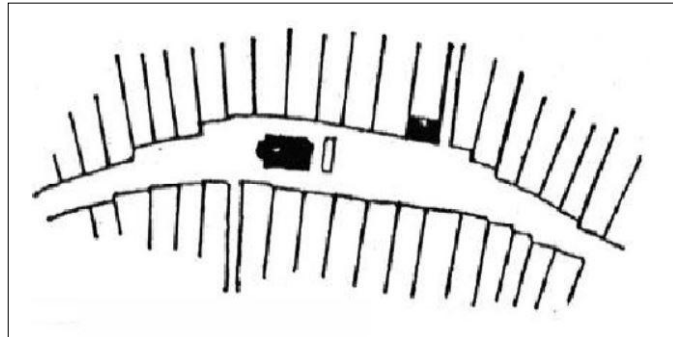
Ortaçağ kentlerinde meydanlar (Şekil 2.3), genellikle kilise tarafından tanımlanan ve kontrol edilen mekanlardır ve antik kentlerin çevresiyle bütünleşen ve sosyalleşme imkanı tanıyan çevresel öğeleri bu mekanlarda görülmemektedir. Ortaçağ kentlerinde söz edilen bütünlük, kiliselerin meydanların kenarında konumlanarak, bitişiklerinde yer alan diğer binalarla bütünleşmeleri ve bu sayede açık mekanı tanımlı hale getirmeleriyle mümkün olmaktadır (Özbek Sönmez, 2013). Ayrıca, ortaçağın kilise meydanının çevresinde bulunan binaların bir önemi bulunmamakta, aksine sadece kilise ön plana çıkartılmaktadır. Zucker'e (1959) göre meydanlar kent içerisinde psikolojik bir dinlenme yeridir ve Ortaçağ kentlerinde birçok farklı örneği ile karşılaşılmaktadır; genişleyen ana cadde ile oluşan küçük ölçekli pazar meydanları, kent girişinde bulunan meydanlar, kentin merkezinde

bulunan ana meydan, kilise önünde bulunan meydanlar ve ana meydan çevresinde gelişen gruplaşan küçük meydanlar.

Şekil 2.3 Verona'da kilise önünde bulunan meydan (Özbek Sönmez, 2013)

Çevre mahallelerden ana ve küçük meydanlara ulaşım, eski İtalyan kentlerinin tipik bir özelliği olan dar sokaklarla mümkün olmaktadır. Ortaçağ'ın kendine has kasabaları organik bir formda gelişmeye başlamış ve kamusal mekan olarak sokaklarda, kent duvarlarından dolayı gelişimi sınırlandırılmış olmasına rağmen, bu form içerisinde kendine has güzel bir yer edinmiştir (Ayık, 2011). Sokakların (Şekil 2.4) organik şekilde gelişmesinden dolayı, sokağın başlangıcından daha ilerisinin ve bitişinin görülmesi mümkün olmamakta ve perspektifi sürekli değiştiği için sokağı yaşayanlar için insancıl, sıcak, yönlendirici, oyalayıcı, merak uyandırıcı bir sokak deneyimi sunmaktadır (Baskıcı, 2002). Sokakların küçük veya ana meydana çıkması ise bu canlılığı desteklemektedir.

Şekil 2.4 Ortaçağ'da sokak (Zucker, 1959)

Ortaçağ'da insanlar pazar (alışveriş) ve dini nedenlerden dolayı meydanları, günlük ve sosyal yaşamlarında ise sokakları yoğun olarak kullanmışlardır. Ortaçağ insanı, sokak hayatına çok aşinadır ve kentte birçok sosyal aktiviteye uygun açık alanları bulunmaktadır. Mumford, Ortaçağ kentinde bulunan bu açık alanlarda yapılan sosyal aktiviteleri şu şekilde açıklamıştır, “*Atış ve bowling alanları vardı, top oynar, top peşinde koşar, yarış yapar ve ok atardı; bütün bu olanaklar el altındaki açık alanlar sayesindeydi.*” (Mumford, çev., 2007, s. 356).

Mumford (çev., 2007, s. 355-356) Ortaçağ insanının birçok imkana sahip olduğundan bahseder; Ortaçağ kent surlarının hemen dışında doğaya erişim imkanları, surların içinde evlerin arkasında bulunan küçük bahçeler, kentlinin banliyölerde bulunan meyve bahçeleri, ortak mera alanları, kent yakınlarında çıkılan toplu av organizasyonları vb. gibi alanları ve aktivite imkanları bulunmaktadır. Dolayısıyla, ortaçağ kentlerinin sahip olduğu bu açık alanlar ve organik dokusu sayesinde gelişen sokakların merak uyandırıcı yapıları ile çok canlı ve yaşayan kamusal mekanlara sahip kentler olduklarını belirtebiliriz. Hiçbir kentliye kısıtlandırılmamış olan kamusal mekanlar, sokak sistemi özellikleri itibarıyla organik, bütünleşik ve yaşayan mekanlar olarak gelişmiştir (Mumford, çev., 2007, s. 357). Aynı zamanda, surların içerisinde gelişen ve antik kentlere nazaran küçülerek gelişmeye çalışan ortaçağ kentlerinde, söz konusu meydan geleneği hala sürdürülmüş ve kentin “toplumsal odağı” olmaya devam etmiştir (Kılıçbay, 2000, s. 43)

Fransız düşünürler tarafından adlandırılan Rönesans terimi, "Yeniden Doğuş" anlamına gelmektedir, 15. ve 16. yy.'larda İtalya'da başlayan bu dönem zaman içerisinde tüm Avrupa'ya yayılmıştır ve "durgunluk, "gerileme" ve "karanlık çağlar" gibi ifadelerle anılan Ortaçağ'ın bittiği dönemi temsil etmektedir. Avrupa'da bu dönemle birlikte dini baskı ve otorite sona ererken; sanatsal ve bilimsel anlamda yeni bir dönem başlamaktadır. Ortaçağ ve Rönesans Dönemleri aslında uzun bir süre iç içe varlıklarını sürdürmüşlerdir ve iki dönemin içinde de birbirinden izler görülmektedir. Mumford, Ortaçağ Dönemi'nden, Rönesans Dönemine geçişi şu sözlerle aktarmaktadır;

İnsan kültürleri biyolojik organizmalar gibi belirli bir anda ölmez. Çoğunlukla birleşik bir bütün oluşturuyor gibi görünseler bile, parçaları bütüne katılmadan önce bağımsız bir varlığa sahip olabilir, dolayısıyla içinde geliştikleri bütünlük işlemez olduktan sonra da varlıklarını sürdürebilirler. Ortaçağ kenti için de durum böyledir; ortaçağ hayatının 'sona erışı'nden sonra - eğer XVI. Yüzyıl bu sona erişin kesin tarihi olarak alınırsa- ortaçağa özgü alışkanlık ve biçimler en az üç yüz yıl daha varlığını sürdürmüştür (Mumford, çev., 2007, s. 428).

Rönesans dönemiyle birlikte yeni bir kent anlayışı ortaya çıkmıştır. Ortaçağ döneminin geç döneminde; dar sokaklar ve karanlık geçitler suçun mekanı haline gelmiş ve 1475 yılında Napoli Kralı Ferrante tarafından bu sokaklar "devlet için tehlikeli yerler" olarak tanımlanmaya başlamıştır (Mumford, çev., 2007, s.432) "Yeniden doğuş" anlamına gelen Rönesans, kentlerde kendini "geometrik temizlik" olarak göstermektedir ve Mumford, bu temizliği şu sözlerle anlatmaktadır;

Bir kez daha nefes alabilmek için yeni planlamacılarla inşaatçılar içi kalabalıklarla dolmuş surları bir kenara ittiler, sundurmaları, barakaları, eski evleri yıktılar, dolambaçlı sokakları düz caddelere veya açık, dikdörtgen meydanlara dönüştürdüler. Birçok kentte insanlar, tozlu ve örümcek ağı bir evde yaşayan biri pencere kanatları birden açıldığından ne hissederse öyle şeyler hissetmiş olmalı (Mumford, çev., 2007, s. 432).

Rönesans döneminde mimari anlamda ilerleme ve değişim binalarla sınırlı kalmamış, aksine tüm kent genelinde planlama çalışmaları yapılmıştır. Kent kavramının gelişmesiyle birlikte; kamusal mekanlar -meydanlar, sokaklar ve avlular- daha da farklılaşmıştır ve meydan, Rönesans kentlerinin yaşamsal merkezinde yer alarak, önemli kamusal mekanlarından biri haline gelmiştir (Uzun, 2006). Rönesans döneminin büyük meydanları aynı zamanda piazza olarak da adlandırılmaktadır Piazzalar, ilk olarak İtalya'nın Livorno kentinde, 16. yüzyılın sonlarına doğru, Ortaçağın kendiliğinden oluşmuş meydanlarından farklı olarak, tasarlanarak ve tamamıyla simetrik ve geometrik bir düzende, birbiriyle uyum içerisinde ve daha büyük alanlar şeklinde inşa edilmeye başlanmıştır (Carr ve diğer., 1992, s. 55).

Ortaçağ'ın resmedilmeye değer kentsel elemanları, Rönesans ile birlikte yerini yapısal bir netliğe bırakmıştır (Zucker, 1959). Surlardan kurtulan ve ticaretin de büyük bir etkisiyle, yayılmaya ve büyümeye başlayan "ideal kentler" in meydanlarının en göze çarpan özellikleri şu şekildedir;

(1) *Mekansal birliği sağlama amacıyla, meydanlarda bulunan tüm mimari eğilimler ikincileştirilmiştir ve yapılar arasında bir denge sağlanması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, Ortaçağ ve Barok Dönemlerinde olduğu gibi, Rönesans Meydanlarında özellikle vurgulanan ve baskın bir mimari yapı bulunmamaktadır.*

(2) *Meydanın etrafında bulunan cephelerin görsel olarak birliğini arttırabilmek amacıyla arkadlar sıklıkla kullanılmıştır. Ortaçağda meydan çevresinde bulunan her ev kendine özgü arkadlara sahipken, Rönesans'ta tamamıyla birbirinin aynı görünümünde motiflere sahip arkadlar bulunmaktadır.*

(3) *Ortaçağ'ın meydanlarında, meydanla bir ilişki kurması beklenmeden rastgele konulan, heykel, çeşme gibi strüktürler, Rönesans'ta meydanların kapalı, çekirdeksel veya baskın olma özelliklerine göre meydanı organize edebilme amacıyla özenle yerleştirilmiştir (Zucker, 1959, s. 110-111).*

Ortaçağ sonrasında Avrupa'nın hemen her tarafı ekonomik olarak canlanmaya ve hareketlenmeye başlamıştır. Ortaçağ ile yerel pazara yönelmiş olan ticaret, antik şehirlerde olduğu gibi yeniden evrensel bir boyuta ulaşmıştır ve ticaretin şekillendirdiği kentler giderek büyümüş ve hatta yeni kentler oluşmuştur (Kılıçbay, 2000, s. 43). Kılıçbay (2000), en büyük gelişme gösteren kentlerin Kuzey İtalya kentleri olduğunu söylemekte ve "piazza"ların bu kentlerin en önemli bölümünü oluşturduğunu ifade ederek, şu cümleleri aktarmıştır:

Bu piazza Antikite ve orta çağdaki öncellerinden çok daha büyük ölçekte ekonomik ve toplumsal hayatın odağı haline gelmiştir. Birkaç örnekle yetinmek istersem, ilk bankalar burada türemiş, nakit akımları ile ekonominin yüksek voltajlarının düzenlenme alanı burası olmuş, toplumsal fırtınalar ilk önce burada patlamış ve bu fırtınaları çıkartanlar da burada cezalandırılmıştır. Bunun yanı

sıra, her kilise, her tarikat piazzaya bakan bir dinsel bina edinmenin peşine düşmüştür. Binaları olmayan dilenci tarikatlar ise, vaazlarını doğrudan meydana vermişlerdir. Ama sonuçta herkesin bakışları meydana yöneliktir (Kılıçbay, 2000, s. 43).

Zenginliğin ve ihtişamın sembolü haline gelen gösterişli mimari ve heykellerin kamusal mekanlardaki etkisini Mumford (çev., 2007, s. 453) şu şekilde aktarmıştır; "Rönesans geleneğinin hiç de azımsanmayacak bir başka katkısı da taş ve tuğla yol döşemeleri, taş merdivenler, heykelli çeşmeler ve anıt heykeller gibi sokak mobilyalarıydı". Ayrıca meydanlarda düzenlenen gösteriler, turnuva ve karnavallarla, halkın piazzalarda güçlü bir kamusal yaşam sürdürmesi mümkün olmuştur (Kılıçbay, 2000, s. 241).

Piazzalar (Şekil 2.5), Rönesans kentlerinin toplumsal, siyasi ve ekonomik olarak bir odak noktası ve güçlü kamusal yaşamın merkezi olmuştur. İlerleyen dönemlerde tasarlanan alanlar; İtalya'dan yayılmaya başlayarak diğer Avrupa kentlerinde de, sarayın ve aristokrasinin zenginliğini, sınıf olarak üstünlüğünü ve gücünü simgeleyecek nitelikte olmuştur. Böyle olmasına rağmen, piazzalar halkın her kesimi tarafından kullanılmış ve güçlü bir kamusal yaşam bu dönemlerde de var olmaya devam etmiştir.

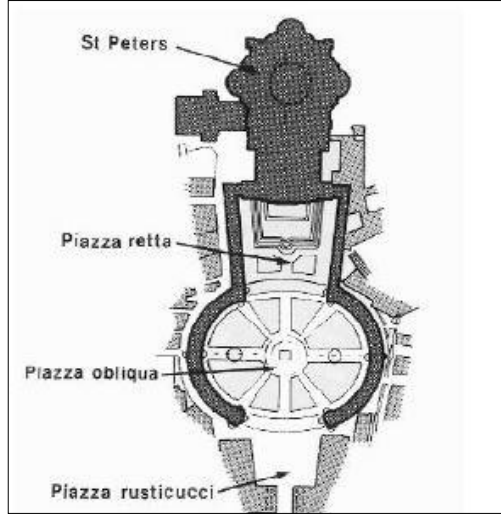
Şekil 2.5 İtalya'da Rönesans meydanı, Piazza del Campo (Moughtin, 2003)

15. ve 16. yüzyıllarda etkili olan Rönesans dönemi sonrası, 19. yüzyılda modernizmin yükseleceği döneme kadar kamusal yaşam değişmeye başlamıştır. 16. ve 19. yüzyıl arasında kalan dönem, hem Katolik reform hareketlerinin sonucu olarak

Rönesans'a karşı gelişen barok dönemini simgelemekte (17. ve 18. yüzyıllar) hem de modernizmin ilk tohumlarının atıldığı dönemler olarak da görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Rönesans ile 19. yüzyıl arasında kalan bu dönem, Sennet'in (çev., 1996, s. 74) "kamusal yaşamın çöküşü" olarak adlandırdığı modernizme geçiş dönemi olarak da adlandırılabilir. Berman, modernliğin tarihini anlatırken onu 3 evre şeklinde anlatmaktadır ve 19. yüzyıl da bahsedilen "modern kamu alanı" öncesi dönemi şu sözlerle ifade etmektedir:

Modernliğin tarihi gibi muazzam bir şeyin bir ucundan yakalayabilme umuduyla onu üç evreye ayırdım. Kabaca 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın başına dek uzanan ilk evrede insanlar, modern hayatı algılamaya yeni başlamışlardır; onlara neyin çarpmış olduğunu anlayamazlar henüz.... İkinci evremiz 1790'ların büyük devrimci dalgasıyla başlar. Fransız Devrimi ve onun etkileriyle büyük, modern bir kamu, bir anda ve dramatik bir biçimde doğuverir (Berman, çev., 1994, s. 29).

Sennett (çev., 1996, s. 81) burjuvazinin de gelişmesiyle Avrupa'nın iki büyük şehri olan Londra ve Paris'de 1666-1740 yıllarında göç nedeniyle nüfus artışının giderek arttığını ve bu nüfusun kenti yeniden şekillendirdiğini söylemektedir. Özellikle Londra ve Paris için "kalabalıklar için serbest bölgeler" anlamına gelen açık kamusal mekan olarak meydanlar dönemi bu tarihlerde son buluştur (Sennett, çev., 1996, böl.1). 1666 yılında Londra'da büyük yangından ve Paris'te nüfusun giderek artmasından sonra yeni mekansal düzenlemeler yapılmıştır: *"Yanmış ya da nadasa bırakılmış arazi basitçe doldurulmamış, yeni bir ilkeye, Ortaçağ kasabalarının meydanlarından hem görünüş hem de işlev bakımından kökten farklı bir meydan ilkesine göre yeniden düzenlenmişti."* (Sennett, çev., 1996, böl.1). Bu yeni ilke; yoğun bir kentsel yerleşimin ortasında inşa edilmiş geniş boşluklar olarak görülmektedir ve 1680'lerde Bernini'nin St. Peter önünde inşa ettiği Piazza Obliqua (Şekil 2.6), yeni meydan anlayışına en uygun örneklerden biridir. Sennett (çev., 1996, böl.1), değişen meydan anlayışını "insan yapımı çok geniş boş alan düşüncesi" olarak ifade etmektedir.

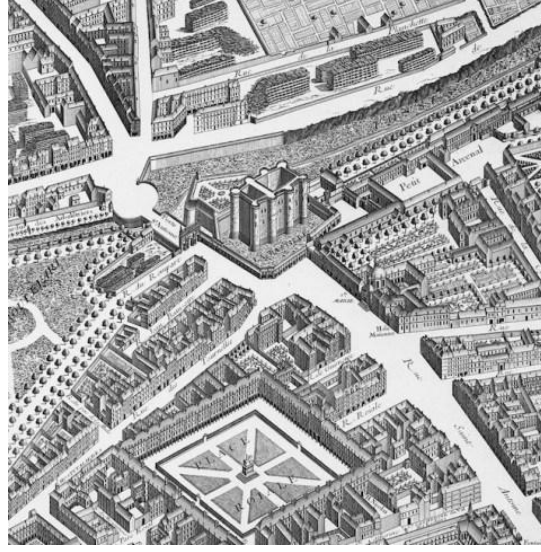
Şekil 2.6 Piazza Obliqua (Moughtin, 2003)

Değişen mekansal düzenlemeler, meydanın sadece mekansal ve fiziksel özelliklerinde değil, kişilerin kamusal mekanı kullanımlarında da farklılıklara yol açmıştır. Buluşma yeri ve çok amaçlı kullanıma sahip olan meydanlar artık, etkinliklerin sınırlı olarak görüldüğü ve genel olarak "gelip geçme ya da taşıma etkinliklerinin" yaşandığı ama asıl kendiliğinden bir "anıt" olma özelliği göstermektedir (Sennett, çev., 1996, böl. 1). Meydanlarda kamusal yaşamın azalmasıyla, bir araya gelemeyen insanların toplanması artık kafe, park ve tiyatrolarda gerçekleşiyordu ve özel bir etkinliğe dönüşüyordu (Sennett, çev., 1996, böl. 1). Dolayısıyla, güçlü kamusal yaşam, meydanlarda giderek zayıflamaya başlamıştır:

..[B]u meydanlar tasarlanırken akıllarda ortalıkta dolanan, toplaşan bir kalabalık yoktu. Hardouin-Mansard bu yüzden tezgahları, akrobasi gruplarını ve diğer türden sokak ticaretini meydanlardan kovmaya çalıştı. Ayrıca meydanlardaki kafelerin bina içinde kalmalarına, postanelerin ise tümüyle meydanlardan uzaklaştırılmasına çalıştı.... Arnold Zucker'in tek bir yerde gerçekleştirilen tüm şehir etkinliklerinin 'örtüsü' dediği meydanlar bir zamanlar çok çeşitli işlevleri yerine getirirken, şehrin kalabalık yaşamı artık parçalanmış ve dağıtılmıştı (Sennett, çev., 1996, s. 82).

Paris ve Londra'da nüfus arttıkça, büyük boş alanlar çevresinde nüfus yoğunluğu da artmaya başlamıştır ve 18. yüzyılın başında "anıtsal meydanlar"ın planlanmasıyla, "nüfusun yeniden yerleştirilmesi, meydanı buluşma ve gözlem yapma olmak üzere iki tür kullanımı olan merkezi bir yer olarak geri getirdi" (Sennett, çev., 1996, böl. 1). Meydanlar inşa edilerek nüfusun kentte barındırılması mümkün olmuştur ve böylece bu dönemde meydanın farklı bir kullanımı daha ortaya çıkmıştır; "konutlarla çevrili meydan kavramı". Ortaçağ ve Rönesans'ın geç dönemlerine kadar bir arada yaşayan halk, sosyal sınıflara göre ayrılmaya ve farklı yerlerde yerleşmeye başlamışlardır ve bu ayrışma kamusal mekanlarda da kendini göstermiştir. Değişen bu planlama anlayışı ile; açık kamusal mekanlar, sarayın kendi amaçlarından bağımsızlaşarak, "konutlarla çevrili bir meydan kavramı"na dönüşmüştür.

Carr ve diğer. (1992), 1600'lerin ilk yıllarında Paris'de iki küçük meydan olan "Dauphine Meydanı" ve "Vosges Meydanı" larının inşasından bahseder ve özellikle sonuncusunun bütünleşmiş konut bölgesi içerisinde bulunan ilk meydan olma özelliği olduğunu ve çok önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemektedir (Şekil 2.7) Mumford'da (2007, çev., s. 483-484) benzer bir şekilde Paris'teki Kraliyet meydanı olarak da adlandırılan Vosges Meydanının öneminden bahseder ve en başta bir fabrikanın inşaat arazisi olarak düşünülmesine rağmen sonrasında meydanın çevresinin zenginlerin konut alanı olarak kullanılmasına karar verildiğini ve konutlarla çevrili meydan kavramının başlangıcı olduğunu ifade eder. Konutlarla çevrili meydan anlayışı "aynı hayat standartlarına, aynı hayat alışkanlıklarına sahip aristokrat veya tüccar aileleri için" oluşturulmuştur ve bu meydanlar günümüzdeki kullanımından çok farklı olarak gezilme mekanları olarak değil zenginlerin sahip oldukları faytonları park edebildikleri bir alan olarak da kullanılmıştır (Mumford, 2007, çev., s. 484)

Şekil 2.7 Vosges Meydanı, Paris (Place Royale, 1735)

17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başlarında, meydanlar kamusal işlevini yitirdikten sonra, yeni sosyalleşme mekanları oluşmaya başlamıştır. Bunlardan birincisi, Ortaçağ pazarlarından farklı olarak, kalıcı etkinlikler haline gelen açık hava pazarlarıdır ve bu pazarlarda aynı zamanda sirk gösterileri gibi çeşitli etkinliklerde düzenlenmektedir. Dönemin bir diğer sosyalleşme mekanı ise, toplanma ve buluşma yeri olarak kullanılan kahvehaneydi ve "kahvehane sohbetleri", dönemin doğallıkla sohbetin geliştiği, mevkileri ve kişisel geçmişlerinin önemli olmadığı, herkesin konuya katılma hakkını gerçekleştiren bir sosyal yaşam aktivitesiydi (Sennett, çev., 1996, böl. 1). Kahvehaneleri ise sonrasında yerini alkollü içki içilebilen, çeşitli konuşma ve protestoların gerçekleştiği kafe ve publar'a bırakmıştır (Sennett, çev., 1996, böl. 1). 18. yüzyıl ortalarına doğru gelirken ise bu sosyalleşme mekanlarına karşıt, herkesin girmesine izin verilmeyen, belli sınırlamaları olan ve varlıklı burjuvazinin oluşturduğu kulüpler oluşmaya başlamıştır (Sennett, çev., 1996, böl. 1).

Bir diğer sosyalleşme mekanı ise sokaklardır. Bir sosyal aktivite olarak "sokakta gezinmek", Paris ve Londra'da özellikle önem kazanarak, 1750 öncesi Londra ve Paris'te geniş-boş meydanlarla yaşama geçirilen anıtsal şehir anlayışı görüntüleri izlemekten, insanları izlemeye dönüşmüştür. Yürümeye elverişli olmayan sokaklardan dolayı, yaya yürüyüşlerinin hareketlerini kolaylaştırmak amacıyla kamuya açık parklar tasarlanmıştır. 18. yüzyılın ortalarına doğru ise Londralılar için

parklarda yürüyüş yapmak ve arabayla gezintiye çıkmak günlük bir alışkanlık ve sosyal yaşam aktivitesi haline gelmiştir. Parklarda kitleler halinde yürüyüş yapmak giderek kahvehaneler gibi sınıflar arası sosyalleşme aracı haline gelmiştir. Londra ve Paris'te insanlar bu parklarda gezintilerini sessizlik içinde gerçekleştirmekte ama gezinme esnasında karşılaşılan yabancılar çekinmeden birbiriyle konuşup, selamlaşmaktaydılar (Sennett, çev., 1996, böl. 1).

Dolayısıyla, Antik dönem yerleşimlerinden, Ortaçağ ve Rönesans kentlerine kadar yaşanan güçlü kamusal yaşam, giderek zayıflamaya başlamıştır. Buluşma alanı, ticaretin odak noktası, karşılaşma ve toplanma amaçlı kullanılan meydan, anıtlaşan ve kullanılmayan geniş boş alanlara dönüşmüştür ve modernizm ile kamusal mekan kullanımının ve buralarda yaşanan sosyal yaşamın giderek azalmasına neden olmuştur.

2.2.3 Kamusal Mekanlarda Modernizmin Etkileri

Kamusal mekanlar, tarihsel süreç içerisinde birçok değişimden geçmiştir. Rönesans dönemi sonrasında, modernizmin ilk etkileri görülmeye başlanmış olmasına rağmen, halk tarafından etkisi çok fark edilmemiştir. Mekansal açıdan baktığımızda ise, bu döneme dek süregelen güçlü meydan yaşamı sona ererek, kamusal yaşam sarsılmaya başlamıştır. Berman (çev., 1994), modernliğin tarihini ayırdığı üç evreden, ikinci evrenin 1790'ların "büyük devrimci dalgasıyla" başladığını ifade ederken, "modern kamu alanı"nın doğduğunu söyler ve bu çağı şu sözlerle anlatır: "kişisel, toplumsal ve siyasal yaşamın her boyutunda altüst oluşlar ve patlamalar doğuran bir çağ" (s. 29).

Berman (çev., 1994, s. 29), "modernite" sözcüğünü, 19. ve 20. yy'daki anlamına uygun olarak ilk olarak Jean-Jacques Rousseau'nun romanında (1761), kırdan kente geçen kişinin yaşadığı deneyimleri anlatmak için kullandığını söylemektedir. Harvey (çev., 1997), modernliğin, "gelip geçicilik ve değişim" özelliklerinden bahsederken, modernizmi en iyi tanımlayanlardan biri olan Baudelaire'in "Modern Hayatın Ressamı" romanından (1863) şöyle bir alıntı yapmaktadır: "Modernite, anlık olandır,

geçip gidendir, olumsal olandır; sanatın yarısıdır; öteki yarısı ise, sonsuz olandır değişmeyendir." (s. 23). Berman ise modernliği şu sözlerle tanımlamaktadır:

Bugün, dünyanın her köşesinde insanlarca paylaşılan hayati bir deneyim tarzı; başka bir deyişle uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkanları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim tarzı var. Bu deneyim yığınınını modernlik diye adlandırmak istiyorum. Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktadır kendimizi.... Modern olmak, Marx'ın deyişiyle 'katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği' bir evrenin parçası olmaktır (Berman, çev., 1994, s. 27).

Harvey (çev., 1997), modern düşünürler Simmel, Kracauer ve Benjamin'in modernizm deneyimini, "zamanı, mekanı ve nedenselliği, gelip geçici, anlık, rastlantısal ve rastgele algılamaya dayanan özel bir deneyim" (s. 24) olarak vurguladıklarını aktarmaktadır. Bu yönüyle de modernizm, sürekli eskiden uzaklaşıldığı, yeniye varılmaya çalışıldığı, hızla gelip geçen hem bir yaşayış şeklidir hem de toplumsal ve kültürel bir gelişme sürecidir. Tekeli'de (2001, s. 10) moderniteyi benzer bir biçimde "17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da oluşmuş bulunan toplumsal yaşam ya da organizasyon biçimidir" şeklinde tanımlamıştır.

Rönesans ile yaşanan değişimler ve dönüşümler "modern çağ"ı başlatmıştır ve özellikle 19. yüzyılda Avrupa'ya hakim bir dünya görüşü haline gelmiştir. Arendt (çev., 1994, s. 339) modern çağın karakterini belirleyen üç büyük olay olduğunu söylemektedir; "Amerika'nın ve ardından bütün yeryüzünün keşfi", "bireysel mülksüzleştirme ve toplumsal servet birikimi gibi iki yanlı bir sürecin önünü açan Reform" ve "teleskopun icadı ve yeryüzünün doğasını evrenin bakış açısından ele alan yeni bir bilimin ortaya çıkışı." Arendt'in aktardığı bu üç büyük olay, dünyaya bakış açımızı değiştirmiş ve yeni bir çağın başlamasına neden olmuştur. 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarında; sanayileşme, yeni yapı malzemeleri ve teknikleri ile kentlerin ölçekleri değişmeye başlamıştır ve bu değişimler, teknolojinin diğer

büyük gelişmeleriyle; demiryolları, asansörler, içten yanmalı motorlar vb., paralellik göstermesi ile sosyal ve ekonomik olarak kentlerde ve toplumsal yaşam da büyük değişiklikler meydana gelmesine neden olmuştur (Carmona ve diğer., 2003, s. 50)

Modernizm, 18. yüzyıldan itibaren aydınlanma düşüncesi ile bir tutularak, "Yaratıcı yıkma" imgesiyle daha iyi anlaşılabilir (Harvey, çev., 1997, s. 29). Berman'da (çev., 1994) benzer şekilde Goethe'nin Faust'una işaret ederek, yeni bir dünya yaratabilmek amacıyla; gelenek ve göreneklere dayalı yaşam biçimlerini, dini baskıya dayanan toplumsal biçimleri yıkmak gerektiğine dikkat çekmektedir. Modernizmin, kente ve kamusal mekanlara etkisi tam da bu noktada anlaşılmaya başlanmaktadır. 19. yüzyılda modernizm kentsel bir olgu halinde görülüyordu. "Patlamalı kentsel büyüme", kırdan kente doğru sürekli devam eden göç dalgası, sanayileşme ve makinalaşmayla başa çıkabilmek için duyulan ihtiyaç, modernist hareketleri doğurmuştur ve bu modernist hareketler, "kentlerin sanatı" denilebilecek bir dizi planlama hareketlerine yol açmıştır (Carmona ve diğer., 2003, s. 50; Harvey, çev., 1997, s. 39). Hausmann'ın Paris Planlaması (1860), Howard'ın "Bahçe Kent'i" (1898), Daniel Burnham'ın "Beyaz Kent'i" (1907), Camillo Sitte, Otto Wagner, Le Corbusier, Frank Lloyd Wright gibi isimlerin kentsel ve mimari çalışmaları ve 1950-60 yıllarında büyük ölçekli "kentsel yenileme çalışmaları" ile modernizmin kentteki etkileri takip edilebilmektedir (Harvey, çev., 1997, s. 39-40).

Modernizm'in insanların üzerindeki etkisini ise Sennett ve Berman'ın sözlerinden yola çıkarak anlayabiliriz. Berman (çev., 1994, s.32) 19. yüzyıl modernliğini, "modern deneyimin" ortaya çıkarmış olduğu, yeni dinamik bir zemin olarak görmektedir. Sennett (çev., 1996, böl. 4), modern kamu insanından "suskun kamusal izleyiciler" olarak bahseder ve bu izleyicilerin kamusal yaşama katılmak yerine bir yerde durarak sessizce gözlemlemeyi tercih ettiklerini ama kamusal yaşamın içerisinde bulunmaya da devam ettiklerini söylemektedir. Bu durumun etkileri kamusal mekana ve mekanın özelliklerine de yansımıştır. Örneğin, Ortaçağ ve Rönesans'ta halkın da katılımcı olduğu sokak tiyatroları yerini gösterişli tiyatro ve opera binalarına; halk pazarları yerini, gösterişli ürünlerin sergilendiği satış mağazalarına bırakmıştır.

2.2.3.1 Paris'in Yeniden İnşası ve Bulvarlar

19. yüzyılda hızla büyümeye ve yayılmaya başlayan kentlerin kamusal mekanlarının, modernizm ile dönüşümünün kavşak noktası sokaklar ve bulvarlar olmuştur. Fransa Kralı III. Napolyon'un 1853-1870 yılları arasındaki hükümdarlık süreci, aynı zamanda Baron Haussmann'ın Paris'te kentsel dönüşüm uygulamalarını gerçekleştirdiği yıllar olarak görülmektedir. Paris'in büyük değişiminin mimarı olarak görülen Haussmann, III. Napolyon'un yetkisiyle, düzensizlik ve sorunlarla dolu Paris kentini ilgi çekici, düzenli ve modern bir kente dönüştürmek için kentin büyük bir bölümünü yıkmış, onlarca şantiye açarak, yeni banliyö tipi konut alanları, geniş meydanlar, bulvarlar, kiliseler, parklar, tiyatrolar inşa etmiştir. Paris'teki kadar bütünlüklü ve kapsamlı kentsel düzenlemeler tarihsel açıdan türünün ilk ve tek örneği olmanın yanı sıra diğer Avrupa kentlerinde de parça parça bu örneğin etkileri görülmektedir (Özbek, 2002). Berman (çev., 1994) bu dönemi, "şehrin sistematik olarak parçalanıp yeniden inşa edildiği dönem" olarak da adlandırmış ve Haussman'ın çalışmaları için Robert Masos'un şu sözlerini aktarmıştır: "Adım adım büyük ölçekli modernizasyon sorununu ilk kavramış olan Baron Haussman'dır"(s. 202)

Haussman şehrin tüm altyapısını yenileyerek, şehri çevreleyen demiryolları ve tren istasyonları inşa ederek ve yeni yaşam alanları yaratarak Paris merkezini çevreye doğru dağıtmış ve çevresini de yeniden inşa etmiştir (Harvey, 2008) Sennett (çev., 1996, s. 182), Haussmann'ın şehri yeniden düzenleyişini çok daha büyük bir sürecin somut hali olarak görmektedir ve meslektaşısı Robert Park ise bu süreci şehrin içinde sosyal "moleküllerin" oluşması olarak açıklamaktadır. Nüfusun kent içerisinde dağılırarak, farklılaşması mekansal farklılaşmalara ve kamusal mekan kullanımında da değişikliklere yol açmıştır. (Sennett, çev., 1996, s. 183) Bu değişikliği açıklayabilmek için Haussmann'ın Paris'in dönüşümünün odağında olan, "endüstriyel-ticari kent yaratmak" için bulunan modern çözümlerden biri olan "Bulvar"lara bakmak yardımcı olacaktır (Özbek, 2002).

Haussmann, Ortaçağ ve Rönesans zamanlarından kalan "eski şehrin" içinde, "kentnin dolaşım sistemindeki atardamarlar"ı görünümünde bulvarlar ağı (Şekil 2.8)

oluşturmuştur (Berman, çev., 1994 s. 205) 19. yüzyıl için bir devrim niteliğinde olan bulvarlar, trafiğin şehrin içinden geçmesini sağlamasının yanı sıra "eski şehirden" kalma mahalleleri temizleyerek; "karanlık ve boğucu iltihaplı yığınlar arasında nefes alacak yer" açmış olacaktı (Berman, çev., 1994 s.206). Güler (2011) kent merkezinden yoksulların uzaklaştırılmasıyla mekansal kullanım farklılıkları gözlemlendiğini söylemektedir. Ama bulvarların tamamlanmasıyla, kent merkezi artık herkesin kullanımına açılmıştır:

Yeni inşaatlar yüzlerce binanın yıkımına yol açtı, binlerce insanı evinden etti, yüzyıllardır varlığını sürdürmüş mahalleleri tümüyle yok etti. Ama şehrin tümünü, tarihte ilk kez tüm sakinlerine açtı. Artık, sadece mahallelerde değil mahalleler boyunca hareket etmek mümkündü. Yüzyıllardır birbirinden yalıtılmış hücreler halinde yaşayan Paris, artık birleşik bir fiziksel ve insani mekan oluyordu (Berman, çev., 1994 s. 207).

Şekil 2.8 Haussmann'ın Paris'de açtığı bulvarlardan bir görüntü (Les rues de Paris, bt.)

Haussman'ın ifade ettiği şekliyle "stratejik bir yol" olan bulvarlar ile, kentte yeni bir ulaşım sirkülasyonu oluşturulmasının yanı sıra ticari faaliyetlerin artmasının sağlanması da mümkün olmuştur (Özbek, 2002). Paris'in dönüşümü ile yeni bir yaşam şekli inşa edilirken; yapılan kafeler, büyük alışveriş merkezleri ve mağazalar, sergiler, restoranlar ile kente yeni bir kimlik ve karakter kazandırılmış ve kent sorunlarından uzaklaşan üst sınıfın da kente dönmesi hedeflenmiştir (Harvey, 2008; Özbek, 2002) Bulvarlar aracılığıyla oluşturulan kamusal mekanlar, farklı toplumsal

sınıflardan insanları bir araya getirmiş ve 19. yüzyıl modern kamusal yaşamında kilit bir rol oynayan Berman'ın "birincil karşılaşmalar" adını verdiği karşılaşmalar modern kamusal mekanlarda yaşanmaya başlamıştır. Dönemin karşılaşmalarını farklılaştıran ve onu modern yapan şey aslında bulvarlardır. Bulvarlar, 19. yüzyılın en büyük ve gösterişli kentsel icadı olarak görülürken, gelenekselin modernleşmesindeki “kopuş noktası”dır:

Sevgililer mutlu bir şekilde otururken, birden diğer insanların gözleriyle karşılaşır. Paçavralara bürünmüş yoksul bir aile tam karşılarında durur ve içerideki ışıltılı yeni dünyaya vecd içinde bakmaya başlarlar.... Bu karşılaşmayı özellikle modern yapan şey nedir?... Fark, bu sahnenin geçtiği kent mekanıdır (Berman, çev., 1994, s. 204).

Hausmann'ın inşa ettiği bulvarların etrafında aynı genişlikte kaldırımlar ve bu kaldırımların her iki tarafında da boydan boya ağaç dizileri, banklar, aydınlatma üniteleri, çöp kutuları ve büfeler bulunmaktaydı (Berman, çev., 1994; Özbek, 2002). Bulvarların her kesişim noktasında küçük anıtlar ve vista noktaları tasarlanarak, yayaların yürüyüşleri yönlendirilmiş ve her yürüyüşün gösterişli bir şekilde sonlandırılması amaçlanmıştır (Berman, çev., 1994, s. 208). Bulvarlar boyunca dükkanlar, işyerleri ve her köşede restoran ve dünyanın neredeyse her yerinde "la vie parisienne"nin simgesi haline gelen "kaldırım kafeleri" bulunmaktadır (Berman, çev., 1994, s. 207). Hausman, bulvarı kentin "iç mekanı" gibi planlayıp, gösterişli hale getirirken; kafeler de tarihte ilk defa sokağı kullanmaya başlamışlardır (Özbek, 2002; Sennett, çev., 1996, s. 281). Özellikle Paris'te Grands Boulevards'ın inşa edilmesiyle birlikte kafeler "sokağa taşan mekanlar" haline gelmiştir ve özellikle orta-üst sınıflar tarafından tercih edilmişlerdir (Sennett, çev., 1996, s. 281).

19. yüzyıl modernizmde, geniş sokaklar ve bulvarlar, sadece Paris'te değil tüm dünyada, etkili olmuştur. Mumford'ın da (Mumford, çev., 2007, s. 527) ifade ettiği gibi, "Geniş bir cadde veya bulvar ilerlemenin bir simgesi olarak değer görmekteydi. "Bütün bu yüzyıl boyunca, mahalleler, sürekli yapılan trafiğin hızlı akmasını sağlayacak caddelerle bölünmeye devam etmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru

gelindiğinde, Hausmann'ın kent çalışmaları, " modern kentselliğin örneği" olarak kabul görmeye başlamıştır (Berman, çev., 1994, s. 208). Çok kısa sürede; Londra, Santiago, Saygon gibi dünyanın her yerindeki yeni veya büyüyen şehirlerde bulvarlar şehrin ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Bulvarlar, sadece trafiğin ve ulaşımın seyrinin değiştirmekle kalmamış, sosyal ve kamusal anlamda da değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Çok boyutlu kentsel planlamanın bir parçası olan bulvarlar; pazarlar, köprüler, sosyo-kültürel binalar, büyük parklar ve yolların doğrudan bağlandığı meydanlarla ilişki içerisinde olmuşlardır. Ayrıca bulvarlar, mekansal ayrışmalar olmasına rağmen, halkın tüm kesiminin ortak kullandığı kamusal mekanlara dönüşmüştür.

2.2.3.2 Kamusal Mekan Olarak Sokak ve Dönüşümü

Sokaklar, tarih boyunca bireyin kamusal yaşamında hep çok önemli bir yere sahip olmuştur. Ortaçağ'ın kentlerinin sokakları dar ama çok kullanılan sokaklardı. Sokak o zamanlardan itibaren, sokağı kendi kullanımı için isteyen farklı toplumsal gruplar arasında ve bunu önlemek isteyen şehir yönetimleri arasında çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur (Girouard'dan aktaran Carr ve diğer., 1992, s. 58) 19. yüzyıl içerisinde de, bu çatışmalar, Haussman tarafından Paris'in yeniden tasarlanması ile çözülmüştür. Merkezde bulunan mahalleler, şehirlerin dışarısına taşınmış ve orta-üst sınıfın yeniden kent merkezine dönmesi hedeflenmiştir. Haussmann'ın Paris'i yeniden inşası ile tüm Avrupa'ya yayılan, kentlerin içerisinde geçen bu yeni bulvarlar, sıklıkla toplumun her kesiminden insanın bir araya geldikleri ana toplanma noktaları haline gelmiştir (Carr ve diğer., 1992, s. 58)

Berman (çev., 1994, s. 216-217), 19. yüzyılda gelişen sokaklar için şu sözleri kullanmıştır: *"Hızla gelişen sokak ve bulvar trafiği hiçbir zaman ve mekan sınırı tanımaz; her kentsel mekana dalar, kendi temposunu herkese dayatır, tüm modern çevreyi bir 'devingen kaos'a dönüştürür."* Paris'in inşasında bulvarların aslında iki ana amacı bulunmaktaydı, "trafiğin ana akımlarını şehir boyunca taşımak" ve "başlıca alışveriş ve iş merkezleri olarak hizmet etmek"; ama trafiğin boyutu arttıkça, iki amaç birbiri ile çelişmeye başlamıştır ve yayalar için tehlikeli hale gelmeye başlamıştır (Berman, çev., 1994, s. 216).

Berman (çev., 1994, böl. 4), Rusya’da inşa edilmiş olan Nevski Bulvarının, mevcut siyasal sisteme rağmen birçok bakımdan modern bir ortam olduğunu ve güçlü bir kamusal mekan olduğunu söylemektedir. Dümdüz, ferah ve geniş sokaklar ve iyi seçilip, döşenmiş kaldırım ve yol taşları sayesinde insanlar rahatlıkla hareket edebiliyordu ve gaz-elektrik ışıkları, demiryolu ve trolleybüsler, sinemalar, dev gösteriler ve sayısız mağaza sayesinde her sınıfın bir araya geldiği tek kamusal bir odak noktası haline gelen Nevski Bulvarı için Berman şu sözleri aktarmıştır:

Nevski, Petersburgda devletin hakimiyetinde olmayan tek kamusal mekandı. Hükümet onu gözetim altında tutabiliyor, ama orada gerçekleşen etki ve etkileşimleri yaratamıyordu. Böylece Nevski toplumsal ve psişik güçlerin kendiliklerinden kaynaşabildiği bir tür özgür alan olmuştu....Nevski onları biraraya getiriyor, bir girdapta karıştırıyor, elde edebildikleri deneyim ve temaslarla öylece bırakıyordu onları (Berman, çev., 1994, böl. 4).

Avrupa’nın bulvarını Amerika’da uygulayabilmek için ilk girişim, 1790’larda Washington’da inşa edilen, hem alışveriş mağazalarının hem ağaçlı yürüyüş yollarının bulunduğu, ışın şeklinde bulvarların yer aldığı L’Enfant’ın planıdır (Carr ve diğer., 1992, s. 59). Bununla birlikte, Washington’un ticareti ve nüfusu beklenenden daha yavaş bir şekilde geliştiği için, bu alanlar kamusal mekan olarak amaçlamam işlevlerini hiçbir zaman tam olarak yerine getirememiştir (Carr ve diğer., 1992, s. 59).

Bulvarlar ayrıca, 19. yüzyılın sonlarına doğru Güzel-Şehir hareketinin (City Beautiful Movement) önemli bir bileşeni olarak görülmektedir (Carr ve diğer., 1992, s. 59). “Güzel şehir” hareketinde Amerika’nın yeni ticari zenginliklerini gösterişli kent binalarıyla -Belediye binaları, kütüphaneler, müzeler ve adliye binaları- sergilemek amacıyla, peyzaj düzenlemeleri yapılmış bulvarlara özenle yerleştirilir (Carr ve diğer., 1992, s. 59). Güzel şehir hareketi ile, endüstriyel çağın bir ürünü olmasına rağmen, “kaotik ve düzensiz” olarak görülen kente “klasik güzelliği” getirmesi amaçlanmıştır ve Avrupa’nın bulvarlar aracılığıyla sağladığı “enerjik kamusal yaşam” burada görülmemektedir (Carr ve diğer., 1992, s. 59).

Zamanla, Haussmann'ın bulvarları nedeniyle kimsenin tahmin edemeyeceği bir trafik oluşmaya başlamıştır. Trafikin boyutu arttıkça, sokaklar yayalar için giderek korkutucu ve tehlikeli bir hale gelmeye başlamıştır (Berman, çev., 1994, s. 216). 1868 yılında durma noktasına gelen yenileme projesinin ardından, egemen sermaye ve politikacılar arasında artan gerilimden dolayı Haussman'ı geri çekmişlerdir (Özbek, 2002). Bunu takip eden zamanlarda Paris halkının yoksullaşması, eşitiz dağılan sermaye, derinleşen kentsel sorunlar gibi nedenler Paris Komün hareketini tetiklemiştir (Güler, 2011). Kentin merkezinde mahallelerin yıkılması, kent merkezinde arazilerin değer kazanması ve kiraların artması gibi nedenlerle yoksullar kent merkezinde oturamaz olup kentin dışına çıkmaya başlamışlardır. Kira ve vergilerin ödenememesinden ve erteleme taleplerinin dinlenmemesinden dolayı da Paris ayaklanması hız kazanmıştır (Özbek, 2002). Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Paris'in inşasının hemen ardından alınan tedbirlere rağmen 1871 yılında 71 gün süren Paris halkının kentsel haklar için kent yönetimini ele geçirerek kendi kendini yönettiği Paris komünü gerçekleşmiştir (Güler, 2011). Sokağı insansızlaştırmak için yapılan girişimler hep süregelmesine rağmen, 1871 yılında gerçekleşen Paris komününün ardından; 1905, 1917, 1918, 1936 ve 1968'de, Petesburg'dan Berlin'e, Barcelona'dan tekrar Paris'e kadar, kent insanlarının ortaya koyduğu "sokaklar halka aittir" görüşüyle büyük devrimci ayaklanmalar görülmeye devam etmiştir (Berman, çev., 1994, s. 222-227).

20. yüzyılda sokağın dönüşümü ise Le Corbusier'in düşüncelerinden ve çalışmalarından takip edilebilir. 19. yüzyılda, Haussmann tarafından sokağı insansızlaştırma düşüncesi mahalleleri yıkarak, bulvarlar geçirmek şeklinde olmuştur. Le Corbusier ise sıkışmış ve tehlikeli hale gelen sokakları yayalardan ayırarak, arabaların tek ve daha hızlı gidebileceği otoyolları inşa etmek olmuştur (Özbek, 2002). Berman (çev., 1994), Le Corbusier'in 1924 yılında yayınlanan kitabından, kendisinin ilk düşüncelerinden şu sözleri aktarır; "Yirmi yıl öncesini düşündüm, genç bir öğrenci olduğum zamanları. O zamanlar yol bize aitti; atlı otobüsler ağır ağır gelip geçerken prada şarkı söyler, tartışırdık." (s. 224). Trafikin giderek artması ve hayatın bir gerçeği haline gelmesi ile de Le Corbusier'in düşünceleri değişmeye ve dönüşmeye başlayarak, "sokaktaki adam, arabadaki adam

olarak” bu düşüncelerle bütünleşerek, 20. yüzyıl modernist kent planlamanın temellerini atacaktır ve “sokakların ölümünü” ilan edecektir (Berman, çev., 1994, s. 226; Özbek, 2002).

2.2.3.3 Satış Alanlarının Modern Dönüşümü

Sanayileşme, teknolojik gelişmelerle, şehirlerin nüfusları giderek artmış ve ticaret de şekil değiştirmeye başlamıştır. Açık hava pazarları olarak ortaya çıkan bir önceki yüzyılın kamusal ticareti yerini satış mağazalarına bırakmıştır (Sennett, çev., 1996). Mumford (çev., 2007, s. 536) Ortaçağ döneminin açık pazarlarının giderek şekil değiştirdiğini söylerken, şu cümleleri aktarmıştır; “Özel pazar günleri taşra bölgelerinde varlığını sürdürdü; fakat ticaret kentinde her gün pazar günüydü”. (s. 176-177). Ticaret modernizm ile şekil değiştirerek, ortaçağ kentlerinin halk pazarları, 18. yüzyılda yerini sürekli çalışan dükkanlara, 19. yüzyılda ise modern mağazalara dönüşmüştür (Mumford, çev., 2007, s. 539). Mağazaların doğuşu, 19. yüzyıl modernizminde ayrı bir öneme sahiptir ve Rönesans dönemine kadar aktif bir sosyal yaşam sunan kamusal mekanlar, yerini alışveriş mağazalarının sosyallik imkanını az tanıyan kamusal mekanlarına bırakmaya başlamıştır (Sennett, çev., 1996, s. 190) Halk pazarlarının sunduğu, sosyallik ve ilişkiler açısından güçlü kamusal yaşamın, mağazalarla değişimini Sennett (çev., 1996) şu sözlerle anlatmıştır: “*Bu mağazalarda ilk defa sabit fiyat gibi uygulamaların olması, kişinin pazarlık gibi bazı alışkanlıklarının bitmesi ve satıcı-alıcı arasındaki sosyal ritüellerin ve kaynaşmanın azalıp pasif bir alışveriş haline dönüşmesine neden olmuştur*” (s. 194).

Hausmann’ın Paris düzenlemelerinden önce modernliğin kaynağı olarak görülen satış mağazaları ilk olarak 1820’lerde Paris’te pasaj şeklinde görülen modern yapılarda başlamıştır (Özbek, 2002). Sanayi devrimi ve teknolojik gelişmelerle, ticaret ve ulaşımın geldiği nokta ve yeni yapı malzemelerinin kullanımının başlanmasıyla; alışveriş merkezleri, garlar, müze ve fabrikalar gibi modern yapılar doğmuştur. Mumford (çev., 2007, s. 387), özellikle ilk alışveriş merkezi denebilecek modern yapılar için “aynı çatı altında” kullanımının 19. yüzyıl planlamacısının ideal bir sözü olduğunu söylemektedir. Pasajlar, lüks tüketimin bir merkezi haline gelerek; içerisinde mağazaların, yürüyüş rotalarının, kafe ve restoranların bulunduğu kamusal

bir odak ve cazibe noktası haline gelmiştir ve Özbek'in (2002, s. 202) aktardığı gibi, değişmekte olan dünyada geçmiş ile gelecek arasında gelişmelere sahne olan "eşik dönemini" de ifade etmektedirler. Çelik ve camların birlikte kullanıldığı, ideal biçiminin seradan alındığı 1851'de endüstri fuarı için inşa edilmiş olan "Crystal Palace", bu büyüklükte ve kapalılıkta ilk kamusal iç mekan olma özelliği göstermektedir (Mumford, çev., 2007, s. 387). Crystal Palace uzun bir süre kamusal ve ticari faaliyetlerin odak noktası haline gelmiştir ve modern yapının bir simgesi haline gelerek, günümüzde de kullanımı devam edecek alışveriş merkezlerinin ilk örneklerinden biri olma özelliği göstermektedir. Modern teknolojinin de sunduğu bu imkanlarla, Napoli'den, Cenova ve Londra'ya kadar bütün ticaret kentlerinde görülmeye başlanan pasajların, iç mekanlar olarak yaygınlaştırılmasının bir diğer amacı ise, alışverişini artmaya başlayan trafik ve gürültü dolu sokaklardan uzaklaştırma isteği olmuştur (Mumford, çev., 2007, s. 540)

19. yüzyılın sonlarına doğru pasajlar yerini büyük alışveriş mağazalarına ve bulvarlar boyunca devam eden dükkan ve mağazalara bırakmıştır. Mağazaların zemin katları tamamen camdan oluşan vitrinlerle kaplanmış sıradışı ve ilgi çekici ürünlerle donatılarak, insanların ilgisini çekmek amaçlanmıştır ve vitrin dekorasyonları da giderek daha özenle hazırlanarak, gösterişli hale getirilmiştir (Sennett, çev., 1996, s. 194). Mağaza sahipleri, sokaktaki insanları artık potansiyel müşteriler olarak görmeleri nedeniyle vitrinleri ve vitrinlere konulan ürünleri bu bağlamda giderek gelişme göstermeye başlamıştır. Ticaret geliştikçe, mağaza kullanımlarının artması, açık hava pazarlarında yapılan etkinliklerin, gösterilerin azalmasına neden olmuştur (Sennett, çev., 1996, s. 197). Ama bir yandan da, insanlar sokaklarda oldukça dükkanlar açık kalmış, dükkanlar açık kaldıkça da insanlar sokaklara çıkmıştır. Dolayısıyla, bir anlamda sokak kullanımının zamanı da ticaret ile şekillenmeye ve genişlemeye başlamıştır.

2.2.3.4 Modernizm Eleştirileri

Modernizm etkisiyle değişime uğrayan kentler ve kentlerin kamusal mekanları birçok farklı yönden, 19. yüzyılın sonlarından itibaren eleştirilmeye başlanmıştır. Sönmez (2013); Camillo Sitte'nin, Rönesans döneminin kentsel tasarım anlayışı ile

meydanlarında görülen “insan ölçeğinin, estetiğinin ve işlevselliğinin”, modern anlayışla üretilen kamusal mekanlarda görülmediğini eleştirdiğini aktarmaktadır. Gehl (2011) ve Whyte (1980) benzer eleştiriler yaparak, neden bazı kentsel mekanların insanlar tarafından başarılı bir şekilde kullanılırken, bazılarının kullanılmadığını ve boş kaldığını tartışmışlar ve geçmişten ders alarak, modernizmin getirdiği bazı kentsel tasarım anlayışlarının kamusal mekanlara etkisini eleştirmişlerdir. Sennett (çev., 1996), Madanipour (2003) ve Jacobs (çev., 2011) tarafından da modernizm benzer biçimde eleştirilmiştir.

Gehl (2011, s. 38), Avrupa genelindeki, ortaçağın kentsel mekanlarının, mekansal nitelikleri ile geniş ve farklılaşan ölçülendirmeleriyle, açık hava aktiviteleri için son derece uygun olduğundan ve modernizm ile birlikte gelişen kentsel mekanların insan ölçeği açısından çok daha az başarılı olduğunu; çok geniş, çok uzak, çok ferah veya çok düz olma eğilimlerinde olduklarını söylemektedir. Tarih boyunca tüm insan yerleşmelerinde, odak noktaları ve toplanma alanları olarak şekillendirilen sokaklar ve meydanlar, işlevselcilik ideolojisiyle, yeni konut projelerinden ve yeni şehirlerden çıkartılarak, istenmeyen ilan edilmiş ve bunun yerine yollar ve bitmeyen çim alanlar getirilmiştir (Gehl, 2011, s. 45). Gehl (2011, s. 43) ayrıca, 1930 yıllarında modernizmin “işlevselcilik” adı altında “sağlıklı ve fizyolojik olarak elverişli” konutlar ve konut çevreleri üretildiğinden bahseder. Sokağa doğru değil, güneşe yönelen binalar, konut ve iş alanlarının ayrılması gerekliliği, kullanılmayan açık alanların üretilmesi gibi “fiziksel ve materyalist yönelimli planlama ideolojisiyle” ilerleyen işlevciler, binaların ve kamusal mekanların tasarımının psikolojik ve sosyal yönlerini geri plana atmışlardır (Gehl, 2011, s. 45). Örneğin, konutların yatay düzlemlerde ve seyrek şekilde inşa edilmesi ile ışık ve havanın gelişi güvence altına alınmış ama insanların ve aktivitelerin seyrekleşmesine neden olmuştur (Gehl, 2011, s. 45).

Gehl (2011, s. 45) arazi kullanımında farklı işlevlere sahip yapıların, birlikte ve ayrı şekilde yer seçmelerinin, fizyolojik olarak avantaj sağlamış olduğunu ama insan teması ve karşılaşmalarının olası avantajlarını azalttığını söylemiştir. Sitte ise benzer şekilde, eleştirilerini özellikle kamusal mekanlar, yapılar ve anıtlar arasındaki

ilişkiler çerçevesinde yapar ve modernizm ile teşvik edilmeyen karma kullanımların birlikte bulunmalarının kamusal yaşamı güçlendirdiğini söyler (Özbek Sönmez, 2013). Sitte'nin bakış açısına göre, önemli dini, kamu ve ticari yapıların ve kafe-restoran kullanımlarının bir arada yer alması, birbirlerinin etkisini güçlendirir ve kamusal mekanlarda farklı işlevlerin bir arada bulunması, insan ruhuna da hitap eder (Özbek Sönmez, 2013). Sitte'nin modernizm eleştirilerinden bir diğeri ise, kamusal mekanların Ortaçağ ve Rönesans döneminde olduğu gibi çevreleriyle bütünleşmediği; ayrı birer alan olarak tek başına düşünülerek tasarlanan modern kamusal mekanlar üretildiği ve bu mekanlara sanatsal öğelerin eskisi gibi yerleştirilmediği veya “bu tür öğelere yer verilse dahi bunların geniş kamu mekanlarında nereye yerleştirileceğinin bilinmemesi”dir (Özbek Sönmez, 2013).

Sitte ayrıca, Ortaçağ ve Rönesans kentlerinde, meydanların kenarlarında konumlanan güçlü yapıların (kilise, tiyatro, saray vb.), meydanın etkisini güçlendirdiğini söyler ama modernizm ile dört tarafından sokakların geçirilmesiyle oluşturulan boşluklara meydan denmesini eleştirmektedir (Özbek Sönmez, 2013). Güçlü yapıların yanı sıra Rönesans döneminde yaygınlaşan ve mekan tanımlama açısından da büyük etkileri bulunan arkad kullanımını da benzer şekilde modern mekanlarda görülmemektedir ve geniş boşluklar şeklinde tasarım anlayışı sürmektedir.

Madanipour (2003, böl. 8) ise modernizme yönelik eleştirilerini kamusal mekanların algılanabilirliği üzerinden yapmaktadır. Madanipour, farklı gerçekliklerin ve fikirlerin bir arada var olduğu ve hoşgörüyü karşılandığı çok yönlü kamusal mekanların, bu özelliklerinin modern kent tarafından engellendiğini söylemektedir. Bireylerin artık kamusal mekanlarda zaman geçirmek yerine, özel arabalarıyla bu mekanların yanından geçmekte ve kendilerini “ötekilerden” ya da şehrin diğer bölümlerinden ayırmaktadır (Madanipour, 2003, böl. 8). Ayrıca Madanipour (2003), motorlu araçların kentsel alanı ele geçirerek, insanlar ve binalar, binalarla açık alanlar, kitleler ve boşluklar arasındaki ilişkiyi ve daha önceden bilindiği haliyle güçlü kentsel öğelerle çevrelenmiş ve desteklenmiş meydan ve sokakları değiştirmesini eleştirmektedir. Bunun, çok geniş açık alanlara ve yüksek binaların

esnek lokasyon seçmelerine, boşluğun kütleye tabii kılınmasına ve sosyalleşme alanlarının göz ardı edilmesine yol açtığını belirtmektedir (Madanipour, 2003, böl. 8).

Sennett (çev., 1996, s. 36), 18. yüzyıldan sonra yaşanan devrimlerle ve kapitalizmin yükselmesiyle kamusal ve özel alana dair olan fikirlerde tarihsel süreç içerisinde temel bir değişimin meydana geldiğini vurgular. 19. yüzyılın kapitalizmi; özelleşme ve ekonomik baskılar ve büyük kentsel dönüşümlerin (bulvarlar, otoyollar, mahallenin yıkılması gibi) yarattığı hoşnutsuzluklar, insanlar üzerinde korku ve tedirginlik yaratmıştır ve "aile" kavramı bu belirsizliklerden korunma yolu haline gelmiştir (Sennett, çev., 1996, s. 37). Dolayısıyla özel alan, insanlar için bir "sığınak" haline geldikçe, şehirlerdeki kamusal mekanlara bakış açısı değişmeye başlamıştır. *"İnsanlar, aile ilişkilerini bir ölçüt olarak kullanarak, kamusal alanı, Aydınlanma Çağında olduğu gibi sınırlı bir toplumsal ilişkiler kümesi gibi görmek yerine, kamusal yaşamı ahlaki bakımdan sefil bir yaşam olarak görmeye başladılar."* (Sennett, çev., 1996, s. 37). Sennett'in eleştirileri bu anlamda, modernizm etkisiyle görülen mekansal değişikliklerin yanı sıra, insanların düşüncelerinde de meydana gelen değişikliklerle, "kamusal mekanlarda çöküşler" görülmeye başladığını söylemesi açısından farklılaşmıştır.

Sennett, modernizm ile "ölü kamusal alanlar" yaratıldığını ve dönemin kentlerinde uygulanan mekan düzenlemelerinde, "kamusal alanın anlamsız" olduğu mekanların üretilmesini eleştirmektedir ve 2. Dünya savaşından sonra inşa edilen ilk gökdelen için yaptığı şu yorumlar durumu çok iyi özetlemektedir:

Lever House'un zemin katı, kuzey tarafında bir kulesi olan üstü açık ve geniş bir avludur....Sokaktan avluya girebilmek için at nalı şeklindeki bu alçak yapının altından geçilir. Burada sokak seviyesi ölü bir alandır. Giriş katı olan bu kısım hiçbir etkinlik için kullanılamaz; burası yalnızca içeriye geçiş yoludur....[B]inanın işlevi kamusal bir meydanın doğasına, yani insanları ve çeşitli etkinlikleri kaynaştırma arzusuna aykırıdır (Sennett, çev., 1996, s.27).

Ortaçağ döneminde özellikle güçlü bir kamusal yaşamın var olduğu sokak, modernizm ile sürekli bir değişim geçirmiştir. Sokak, modern çağın kentlerinde odak noktası olmuş ve kentler her değiştiğinde ilk değişen sokak olmuştur. Ortaçağ'ın kıvrımlı, merak uyandıran sokakları, bulvarlar için yıkılmış ve sonrasında ise kafelerle, ticari mekanlarla canlandırılan bulvarların yerini bu kez otoyollar almıştır. Modern kentlerde, sokaklar sokaktaki insanlar için değil, motorlu araçlara göre insansızlaştırma düşüncesi ile düzenlenmiştir. Trafik, hız, kirlilik, sanayileşme, nüfus artışı ve ticaretin gelişmesi ise yaya'nın sokak kullanımını azaltmış ve dolayısıyla bu kaostan kaçmak için insanlar kapalı alanlara yönelmiş ve buna paralel olarak, kamusal mekanlar da açık alanlardan, kapalı alanlara doğru yer değiştirmeye başlamıştır. Açık hava da düzenlenen pazarlar, festivaller, gösteriler giderek azalmış ve yerini sürekli açık olan ve daha az sosyalleşme imkanı sağlayan kapalı alışveriş merkezlerine bırakmıştır (Sennett, çev., 1996, s. 190).

Jane Jacobs'ın 1961 senesinde yayınlanan “Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı” kitabında modernizme yönelik eleştirilerinde 20. yüzyılın modern kentlerin yeniden inşasıyla gözlenen değişiklikleri şu sözlerle betimlemiş ve eleştirmiştir:

Tam anlamıyla yavanlık ve tekdüzelik kuyuları olan, şehir hayatının neşesini ya da canlılığını asla içeriye sızdırmayan, orta gelirliyle yönelik konut projeleri. Manasızlığını sönük bir kabalıkla azaltan, daha doğrusu azaltmaya çalışan lüks konut projeleri. İyi bir kitapçının bile tutunamadığı kültür merkezleri. Eğlenecek yer bulma imkanı nispeten kısıtlı avarelerden başka kimsenin uğramadığı sosyal merkezler. Banliyö tipi standart zincir alışveriş merkezlerinin donuk kopyaları olan ticaret merkezleri. Hiçbir yerden hiçbir yere gitmeyen ve kimsenin kullanmadığı gezinti yolları. Büyük şehirlerin bağırsaklarını deşen otoyollar. Şehrin yeniden inşası böyle olmaz. Buna şehrin talan edilmesi denir (Jacobs, çev., 2011, s. 24).

Jacobs (çev., 2011, s. 42-43) ayrıca Howard'ın Bahçeşehrini ve ondan esinlenilerek planlanmış kent planlarını, evlerin sokaklardan uzaklaştırılarak, iç

taraftaki yeşil alanlara dönük inşa edilmelerinden ve Le Corbusier'i ise "dikey bahçeşehir" yaratarak ve insanları sokaklardan uzaklaştırıp, onları parklara yönlendirmesi açısından eleştirmiştir. Jacobs'un eleştirileri sokak üzerinde yoğunlaşmış ve modernizmin en çok sokakları ve sokakların kullanımını etkilediğini söylemiştir.

2.2.4 Modernizm Sonrası Kamusal Mekanlar

Modernizm'e yönelik eleştirilerin ve tartışmaların artmasıyla birlikte, günümüze doğru, yeni şehircilik akımı ve sosyal yaşam çalışmaları kapsamında uygulamalar ve görüşler ön plana çıkmaktadır. Günümüzde ise kent planlama literatüründe ve uygulamalarında kamusal mekanlarda birbirinden tamamen farklı 2 eğilim gözlemlenmektedir. Akkar (2012) bu eğilimlerden birincisini; çöken, bozulan ve canlılığını kaybeden kamusal mekanların çoğalması olarak, ikinci eğilimi ise, özenli tasarımlara sahip "yeni-nesil" kamusal mekanların yaygınlaşması olarak belirtmektedir.

2.2.4.1 Yeni Şehircilik Akımı Çerçevesinde Kamusal Mekan

Yeni Şehircilik Akımı (New Urbanism), modernist planlama anlayışlarına yönelik eleştiriler sonucunda, modern kentin yaşadığı sorunlara çözüm üretme amacıyla ilk olarak 1970'lerde adını duyurmuştur (Özügül, 2012). 1993 yılında resmi bir hareket haline gelen bu akım, fiziksel çevrenin, mutlu ve refah bir hayat sürmemizi doğrudan etkilediği inancı etrafında birleşmiş bir harekettir (CNU, bt). "Yeni şehirciler"; iyi tasarlanmış şehirlerin, kasabaların, mahallelerin ve halka açık her yerin; gelişen, başarılı olan ve giderek zenginleşen insan ve işletmelerin bir arada bulunduğu bir toplumun oluşmasına yardım ettiğini söylemektedirler (CNU, bt).

Jacobs, 1961'de yayınlanan "Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı" kitabında, "bir kentin canlılığının yoğunluk, karma kullanım ve çeşitlilik taşıyan mahallerden kaynaklandığını" öne sürerek, Yeni Şehircilik Akımı'nın temel esin kaynaklarından olmuştur (Özügül, 2012). 80'lerin sonu ve 90'ların başlarında, çok sayıda kentsel tasarımcı, mimar, plancı ve mühendis, modernizm ile ortaya çıkan konutların geleneksel şehir merkezlerinden ve sokaklardan uzak olarak gelişme

gösterdiği baskın gelişim modellerinden ve aynı zamanda kentlerin içerisinde tarihi mahalle dokularını tahrip eden kentsel dönüşüm çalışmalarından hüsrana uğramışlardı (CNU, bt). Bunun sonucunda da hepsi bir araya gelerek 1993 senesinde "Yeni Şehircilik" hareketini başlatmışlar ve çalışmalarının değerlerini ve temel ilkelerini yayınladıkları bildirge ile duyurmuşlardır:

Metropoliten alanlardaki mevcut kent merkezlerinin iyileştirilmesi; kent çeperlerine yayılan banliyölerin, farklılıkları barındıran mahalle ve semtler gibi gerçek yaşam alanları olarak yeniden düzenlenmesi; doğal alanların ve yapı çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiğine inanıyoruz. Kamu politikalarının ve kalkınma pratiklerinin aşağıdaki ilkeler çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını savunuyoruz: mahalleler kullanım ve nüfus bakımından çeşitlilik barındırmalıdır; yaşam alanları arabalar kadar yaya ve toplu taşımaya uygun olarak tasarlanmalıdır; kentler ve kasabalar fiziksel olarak tanımlı ve herkesçe erişilebilir kamusal mekanlar ve sosyal altyapılarla donatılmalıdır; kentsel mekan, yerel tarih, iklim, ekoloji ve yapı pratiklerine saygılı bir mimarlık ve peyzaj tasarımı anlayışıyla şekillendirilmelidir (CNU, 2011).

Yeni şehircilik bildirgesinden aktarılan bu satırlar, modern kentlere gösterilen tüm eleştirilere çözüm niteliğinde önerilerden oluşmaktadır. Kent planlamasına ve tasarımına bütüncül olarak yaklaşan bu hareket; kamunun, özel sektör liderlerinin, çeşitli sosyal grupların aktivistlerinin ve farklı disiplinlerden profesyonellerin hepsinin bulunduğu, katılımcı bir planlama anlayışı kapsamında "ekonomik canlılık, sosyal istikrar ve çevre sağlığı" gibi sosyal ve ekonomik konuların, fiziksel çözümlerle birlikte ele alındığı bir hareket olması açısından farklılaşmakta ve büyük bir önem teşkil etmektedir (CNU, 2011).

Yeni şehircilik bildirgesinin farklı başlıklar içerisinde yer alan toplam 27 ilkesi bulunmaktadır. Söz konusu ilkelerin özellikle 13 ilkesi tez kapsamında, sosyal yaşamın oluşabildiği kamusal mekanlar açısından önem teşkil etmektedir ve aşağıdaki tabloda (Tablo 2.1) gösterilmiştir:

Tablo 2.1 Yeni şehircilik bildirgesi, ilgili maddeler (CNU, 2011)

Bölge: Metropol alan, şehir ve kasaba	7) Kentler, geniş yelpazede kamusal ve özel kullanımları biraraya getirerek bölgesel ekonomiyi tüm gelir gruplarından insanların faydalanacağı şekilde desteklemelidir.
	8) Bölgenin fiziksel organizasyonu ulaşım alternatifleri çerçevesinde desteklenmelidir. Toplu taşıma, yaya ve bisiklet sistemleri ile bölge genelinde erişilebilirlik ve hareketlilik artırılırken, otomobil bağımlılığının da önüne geçilmelidir.
Mahalle, semt ve koridor	11) Mahalleler kompakt, yaya dostu olmalı ve karışık kullanımlar içermelidir.
	12) Gündelik hayatın birçok aktivitesi yürüme mesafesinde olmalı, kentte otomobil kullanmayan özellikle yaşlılar ve gençler gibi gruplara hareket özgürlüğü sağlanmalıdır. Birbirine bağlı sokak ağları yürümeyi teşvik edecek şekilde tasarlanmalı, otomobil kullanım süresi ve mesafelerini azaltmalı ve enerji tasarrufu sağlamalıdır.
	15) Makul yapı yoğunlukları ve alan kullanımları ulaşım duraklarına yürüme mesafesinde olmalı, böylece toplu taşıma sisteminin otomobile karşı geçerli bir alternatif olması sağlanmalıdır.
	16) Kentsel, kurumsal, ticari aktivite odakları, mahalle ve semtler içerisinde herkesçe erişilebilir konumda olmalı; yaşam alanlarından uzak tek kullanım işlevi olan kompleksler içerisine izole edilmemelidir. Okullar, çocukların yürüyerek ya da bisikletle erişebilecekleri şekilde yaşam alanlarının içinde konumlandırılmalıdır.
	18) Spor alanları, cep parklar, doğal yeşil alanlar, mahalle parkları gibi farklı yeşil alanlar ve kullanımlar mahallelerde yaygınlaştırılmalıdır. Açık yeşil alanlar ve koruma alanları farklı mahalle sınırlarını tanımlamak ve bu mahalle ve semtleri birbirine bağlamak için kullanılmalıdır.

Tablo 2.2 devamı

Yapı adası, sokak ve bina	19) Kentsel alandaki mimarlık ve peyzaj tasarımının en temel görevi, sokakları ve kamusal mekanı, kentlilerin ortak kullanım alanları olarak tarif etmektir.
	20) Tekil mimari projeler, buldukları çevreye kesintisiz uyum sağlamalıdır. Yapının bulunduğu bağlamla kuracağı ilişki mimari üsluptan önce gelmelidir.
	21) Kentsel alanların yeniden canlandırılması emniyet ve güvenliğe bağlıdır. Sokakların ve yapıların tasarımı erişilebilirlik ve geçirgenlikten ödün vermeden, güvenli bir çevre oluşumunu desteklemelidir.
	22) Günümüz metropolünde kentsel gelişim, otomobillere yeterli alanı yaratmalıdır; ancak otomobillerin kentte kullanımına dair düzenlemeler yayaların varlığı ve kamusal alanın inşası gözetilerek yapılmalıdır.
	23) Sokaklar ve meydanlar güvenli ve rahat olmalı, yayaların ilgisini çekmelidir. Bu şekilde gereğine uygun düzenlenmiş kamusal alanlar, yürümeyi teşvik eder ve mahallelilerin birbirlerini tanımalarını ve yaşam alanlarını korumalarını sağlar.
	25) Kentsel yapılar ve kamusal toplanma alanları, toplumsal kimlik ve demokrasi kültürünü pekiştirmek adına kentin önemli ve erişilebilir mevkilerinde bulunmalıdır. Kentteki fonksiyonları ve rolleri gereği bu mekanlar, kentsel dokuyu oluşturan diğer yapılar ve yerlerden farklı olarak, belirgin ve ayırt edici biçimde tasarlanmalıdır.

Modernist kent planlama anlayışında yaygın olarak görülen işlevlerin ayrı yerlerde yer seçimi, "sosyal ayrışma, mekansal ayrılaşma ve kentsel saçaklanma" gibi kent sorunlarını yaratmıştır (Grant'dan aktaran Özügül, 2012). Yeni şehircilik akımı ise işlevsel farklılaşma yerine karma kullanımları, ulaşımda yaya ve toplu taşıma gibi sistemlerin entegrasyonunu, mekansal farklılaşmayı ve konutlarda çeşitliliği ve kompakt kentleri ve saçaklanma yerine yoğunluk artışı gibi öneriler

sunmaktadırlar (Özügül, 2012). Yeni Şehircilik Akımı çerçevesinde, bütüncül ve karma kullanımı destekleyecek şekilde gelişen kentlerin kamusal mekanlarını da tek başına düşünmek mümkün değildir. Özügül (2012), Yeni Şehircilik Akımında öngörülen ilkeler kapsamında kamusal mekanların rolünü, "Kamusal kullanım ve yayanın, özel kullanım ve araca kıyasla ön plana çıktığı karma kullanıma sahip mahalleler" sözleriyle aktarmaktadır. Akım kapsamında yazan birçok yazarın kamusal mekanların önemine giderek dikkat çekmeleri ve "kamusal alanların önemini arttırmanın ve yaşayanların tercihlerinin daha iyi tanınmasının daha sağlıklı topluluklara erişmeye hizmet edeceği" görüşü sıklıkla yer almaktadır (Özügül, 2012).

2.2.4.2 Sosyal Yaşam Çalışmaları Çerçevesinde Önemi Vurgulanan Kamusal Mekanlar

Yeni şehircilik bildirgesinde yayınlanan ilkeler kapsamında, çok sayıda kentsel tasarımcı, mimar, plancı ve mühendis bir araya gelerek, formüle edilmiş kentsel tasarım kılavuzlarına yoğunlaşmışlardır (Gehl ve Svarre, 2013). Aynı dönemlerde, modernist kent planlama anlayışını desteklemeyen "yeni şehirciler" gibi "sosyal yaşam" konusunda çalışmalar (public life studies) başlamıştır. İkisi arasındaki ana fark ise, yeni şehirciler kentsel mekanın tasarımına odaklanırken, sosyal yaşam çalışmaları insan aktivitelerine odaklanmıştır (Gehl ve Svarre, 2013). Yeni şehirciler, belirli tasarım kurallarının ve önerilerinin yer aldığı tasarım kılavuzları ve kitapları yayınlarken, sosyal yaşam çalışmaları üzerine çalışan, (tezin bir sonraki bölümde değinilecek olan), Jane Jacobs, William H. Whyte, Clare C. Marcus ve Jan Gehl gibi yazarlar ise tasarım kurallarından ziyade sosyal yaşam ve insan aktiviteleri üzerine genel ilkeler sunmaktadırlar (Gehl ve Svarre, 2013). Bununla birlikte, Yeni Şehircilik Akımını kuramsal yönden inceleyen ve planlama kuramları ile ilişki kurduran yayınlara çok rastlanmamaktadır ve katılımcı çözüm arayışlarında bulunulmaması, kültürel farklılıkların önemsememesi, etnik köken, ırk ve sınıf farklılıklarının görmezden gelmesi ve ekonomik getirilerinin düşünülmemesi gibi nedenlerle çeşitli yazarlar tarafından eleştirilmiştir (Özügül, 2012).

Günümüzün kentlerinde, kamusal mekanlar tekrar önem kazanmaya başlamış ve özellikle 1980 yıllarından itibaren "kent planlama ve tasarım, kentsel dönüşüm ve canlandırma ve kent coğrafyası" alanlarında kamusal mekan tasarımlarına büyük önem verildiği gözlenmiştir (Akkar, 2016).

Modernistlerin şekillendirdiği kentlere yönelik eleştiriler sonrasında, hem yeni şehircilik akımı hem de sosyal yaşam çalışmaları kapsamında, kent planlama ve tasarımında geleneksele dönülmesini teşvik eden birçok planıcı, kent tasarımcısı, yazar ve araştırmacı bulunmaktadır. Francis Tibbalds (1992, s. 12), çok sevilen geleneksel kasaba ve kentleri temsil eden şehircilik ruhuna dönüşe tanıklık ettiğimizi ve bir kez daha ilginin; yürüyen insanın ölçeğine, çekici ve girift mekanlara, kullanım ve aktivitelerin çeşitliliğine yöneldiğini söylemektedir. Binalardan çok, binalar arasındaki boşluklar amaç haline gelmiş ve organik, insan ölçeğinde, renkli ve çekici kamusal mekan tasarımları, kent tasarımcısının baskın görevi haline gelmiştir (Tibbalds, 1992, s. 12).

Kamusal mekanların öneminin giderek artmasının bir başka nedeni ise, kamusal mekan etkinliklerine olan talebin giderek artmasıdır. 20. yüzyılın sonuna doğru artmaya başlayan bu taleplerin nedenlerini Carr ve diğer. (1992) şu şekilde aktarmıştır; açık alanlarda zaman geçirme isteğinin artması, yenilenmiş ve doğal ortamlarda bulunan pazar alanlarından alışveriş yapma isteğinin ortaya çıkması, sokak aktivitelerine katılma veya izleme istekleri ve spor yapan kesimin artmasıyla bireysel ya da grup halinde doğada spor yapma talepleri.

Kamusal mekanlara verilen önemin artmasının en önemli nedenlerinden birisi de ekonomik nedenlerdir. "Özelleştirme", 20 yüzyılın sonlarına doğru bir dizi sosyo-politik ve mali nedenlerden dolayı, birçok kamusal mekan ve kamu hizmetleri için popüler bir arz şekli haline gelmiştir (Loukaitou-Sideris, 1993). Nitelikli kamusal mekanlar, içinde buldukları alanın ve çevresinin değerini yükselttiği için, yatırımcılar uzun vadede yatırım imkanlarını arttırarak, ekonomik olarak büyük faydalar sağlamaktadırlar (Loukaitou-Sideris, 1993).

Kamusal mekanlar ayrıca "yerelin pazarlanmasında" önemli bir katkı sağlamaya başlamıştır. Birçok yerel yönetim ve özel kuruluşlar için "kamusal mekan oluşturma ya da oluşturulmasına katkıda bulunma" günümüzde büyük bir değer kazanmakta olan bir yaklaşımdır (Uzun, 2006). Burgers (2000), kentlerin tanıtım ve pazarlamasında önemli rolleri olan, en başta festivallerin, ondan sonra ise futbol müsabakalarının, fuarların ve ulusal ya da uluslar arası büyük etkinliklerin, kamusal mekanları da popüler hale getirip, insanların eğlenmek için tercih ettikleri yerler haline geldiğini belirtmektedir. Yerel yönetimler, kamusal mekanların kalitelerini arttırarak sadece yatırımcıları, iş olanaklarını ve çalışanları arttırmanın yanı sıra turistleri de çekmek hedefindedirler (Madanipour, 1999). Ayrıca, "mega şovlar" döneminde yaşamamızdan kaynaklı, "kültürün kentsel kamusal mekanda müzeleştirilmesi", müzelere ve müzelere gitmeye olan ilginin artmasıyla sonuçlanmış ve müze ile kültür merkezlerinin hem yeni alanlara hem eski tarihi binalara yapılan yatırımlarla sayılarının giderek artmasına neden olmuştur (Burgers, 2000)

Kentlerin yeni kamusal mekanları son olarak, rekabetçi küresel pazar içerisinde kentlerin imajının değiştirilmesinin ve bu mekanların kentlere sağladığı katkıların farkında olan yerel aktörlerin, kaliteli kamusal mekanlar inşa ederek, kentsel yenilemedeki etkilerini ve sorumluluklarını da topluma kanıtladıkları bir aracı olmaktadır (Madanipour, 1999). Dolayısıyla, kamusal mekanlar, Akkar'ın (2016) da vurguladığı üzere, "yerel yönetimlerin kentsel canlandırma ve dönüşüm projelerinde başarı göstergeleri" olmaktadır.

2.2.4.3 Günümüz Kentlerinin Kamusal Mekanları ve Nitelikleri

Günümüzde kamusal mekanların önemi yeniden gündeme gelmiş, rolleri ve kullanım talepleri de giderek çeşitlilik göstermiştir. Ancak, küreselleşme, kentlerin yayılma politikaları, teknolojinin ilerlemesi, endüstri sonrası kentlerde kamusal mekanlar farklılaştırmış ve yeni türleri ortaya çıkmıştır. 20. yüzyıl ile birlikte modern kentler evrim geçirerek, mega şehirlere ve metropoliten alanlara dönüştüler ve metropoller, büyük bir sermaye potansiyelini, kültürel çeşitliliği, yoğun ve değişken bir nüfusu barındırmasının yanı sıra sosyal yaşamın ve diğer tüm insan aktivitelerinin

hızlı yaşandığı küresel yerleşim bölgeleri haline gelmiştir (Aytaç, 2017). Bu bağlamda kentlerde kamusal mekanlar iki farklı yönde değişim geçirmeye başlamıştır.

Bunlardan gözlemlenen birinci değişiklik, kentlerin kamusal mekanları ve özellikleri sokaklarının, kamusal niteliğinin azalması, bozulması ve canlılığını yitirmesi yönündendir. Günümüz kentlerinde kamusal mekanlarda yapılan gündelik işlevler, özel mekanlara taşınmaya başlamış ve sosyal aktivitelerin bir çoğu sanal ortamlara kaymaya başlamıştır ve kamusal mekanlarda gözlenen "sosyal temas" giderek azalmıştır (Uzun, 2006). Akkar'da (2012) aynı konuya dikkat çekerek, birçok günlük etkinliğin, kamusal mekanlardan ziyade evlerde, ofislerde ve alışveriş merkezlerinde gerçekleşmeye başladığını ve bu eğilimin güçlenmesinin en önemli nedenlerinden birinin "kendi içine dönük, geleneksel sokağa sırtını dönen, kendi sınırları içinde yarı-kamusal alanlar geliştiren konut, ofis, ticaret gibi çok çeşitli kullanımları içeren yeni kentsel alanlar" olduğunu söylemektedir. Tibbalds (1992) ise, birçok ülkede özellikle son yıllarda kamusal mekanların daha öncesinde hiç olmadığı kadar tehdit altında olduğunu ve İngiltere gibi çok zengin bir kamusal alana sahip bir yerin bile düşüşüne tanık olduğumuzu söylemektedir. Kentlerin birçok yerinde boş, kullanılmayan kamusal mekanlar çoğalarak, "istenmeyen gruplar" tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır ve toplumda korku yaratan, suçluluk oranlarını arttıran, tercih edilmeyen "problem alanları" haline gelmişlerdir (Akkar, 2012).

Birçok teorisyen, tasarımcı ve yazar kamusal mekanların oluşturulmasında özel sektörün payının giderek arttığından, ticarileştirildiğinden ve özelleştirildiğinden bahsetmektedir (Akkar, 2012; Aytaç, 2017; Carr ve diğer, 1992; Madanipour, 1999; Özbek, 2002; Tibbalds, 1992). Kamusal mekanların bu yeni niteliği ise gözlemlenen ikinci değişiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok özel kuruluş için kamusal mekan oluşturmak "değer kazandıran bir yaklaşım" olmaktadır (Uzun, 2006). Özelleşmiş kamusal mekanları Aytaç (2017), "alışveriş merkezleri, şirket plazaları, pasajlar, galeriler ve kamusal mekanlar bir illüzyon yaratan temalı mekanlar" şeklinde tarif etmektedir. Ayrıca, özelleşen kamusal mekanlarında erişim ve kullanım

kameralar ve görevliler tarafından denetim altında olmakta, sosyal dışlama giderek artmakta, mekanların tasarımları bulunduğu coğrafya ve kültürle olan bağı koparmakta, tüketim ve eğlence tarafı çok fazla önemsenmekte, sosyal temas giderek azalmaktadır (Aytaç, 2017). Bu özelliklere sahip kamusal mekanların, ekonomik, estetik ve sembolik rolleri normalin üstünde vurgulanmakta ve tüketimi arttırmaya yönelik, belli kullanıcıya hitap eden, kent ve toplum arasındaki dengenin bozulmasına neden olan araçlar haline gelerek, kamusalıkları azalmaktadır (Akkar, 2012).

Özbek (2002, s. 188) kamusal mekanlarda gözlenen bu iki değişikliği şu cümlelerle özetlemiştir; "kent bir bütün olarak planlanması ya da kamu yararına planlama nosyonu yerine, kent merkezlerini küresel sermaye açısından cazip kılmaya yönelik bir planlama ve yatırım süreci, diğer yerlerin ise kendi kaderine terk edilmesiyle sonuçlanan bir plansızlık savunusu yerleşti."

Söz konusu değişikliklerle şekillenen yeni nesil kamusal mekanlardan biri, kent dışlarında veya banliyölerin çevrelerinde gelişen yeni alışveriş alanlarıdır. Banliyölerin ve kentlerin dışarısında yaşayan ailelerin sayısının artmasıyla doğru orantılı şekilde artan bu alışveriş merkezleri sonrasında büyük mağazaların zincirleri haline gelerek önemli ticari odaklar haline gelmiştir (Carr ve diğer., 1992). Tipik olarak, büyük geniş bir otoparkın ortasında yer alan bu alışveriş merkezleri, çevresiyle bir ilişki kurmuyor, kent dışında yaşayan ailelerin alışveriş ve eğlence ihtiyaçlarını bu mekanlarda karşılamasını sağlıyor (Carr ve diğer., 1992, s. 70-71) Çok çeşitli türlerde (outlet, süpermarket zincirleri, perakende alanlar) görülen bu tarz mekanların ortak özellikleri "içe dönük tasarım" mantığıyla birçok farklı işlevi içlerinde barındırarak, kullanıcıyı içeride tutmayı amaçlamaktadır (Akkar, 2016). Ayrıca, küreselleşmenin etkisiyle "mega ticaret alanları", Disneyland gibi tema parkları gibi çevresiyle bütünleşmeyen ve iletişim kurmayan, özel şirketlerce kurulan ve yönetilen kamusal mekanlar artmıştır (Akkar, 2016).

Kent merkezlerinde ise üç yeni kamusal mekan türü özellikle dikkat çekmektedir: "kapalı kent içi alışveriş merkezleri", "yayalaştırılmış alışveriş caddeleri" ve

"özelleştirilmiş meydanlar". Kent içi alışveriş merkezleri kent merkezlerinde, 'yayalaştırılmış alışveriş merkezleri' (pedestrian malls) ve 'kapalı alışveriş merkezleri' (urban malls) olarak iki farklı şekilde görülmektedir (Carr ve diğer., 1992). Kapalı kent içi alışveriş merkezleri, kamusal mekanların önemli bir özelliği olan toplanma alanı olma halini karşılamamakta, dışsal faktörlerden arındırılan ve çeşitli kısıtlamaların bulunduğu (saat, kurallar, denetim, gözetleme, erişilebilirlik vb.) tüketimin arttırılmasının amaçlandığı mekanlardır (Punter'den aktaran Akkar, 2016).

1950'lerin sonundan itibaren ise, Avrupa'da başlayan ve sonrasında Amerika'ya yayılan, kent merkezlerini canlandırmak amacıyla; ana caddeler, trafiğin tamamen kaldırıldığı ya da kısıtlandığı, özenle tasarlanmış yaya alışveriş caddelerine dönüştürülmüştür (Carr ve diğer., 1992, s. 72). Birçok farklı varyasyonun görüldüğü bu caddelerin bazılarında hafif raylı toplu taşıma işlevini de içermekteyken, bazı caddelerde sadece yaya ve otobüslerin kullanımına ayrılmıştır (Carr ve diğer., 1992, s. 72). Söz konusu yayalaştırılmış alışveriş caddelerine, İzmir'in Kıbrıs Şehitleri Caddesi ve İstanbul'un İstiklal Caddesi örnek olarak gösterilebilir. Yayalaştırılmış alışveriş caddeleri, aynı zamanda sokak kafeleri, restoranlarının bulunduğu, bisiklet ve hafif raylı sistemlerin geçişine izin verildiği, güvenli yürüme, oturma, vakit geçirme imkanlarının tanındığı, sokak aktivitelerinin görüldüğü mekanlar olarak günümüzde en tercih edilen kamusal mekanlar haline de gelmeye başlamıştır.

Özelleştirilmiş meydanlar (corporate plazas & atria) ise, çevreye entegre olan ortaçağ meydanlarının aksine, genel olarak bina bloklarının arasında veya içlerinde kilitlenebilir halde bulunan meydanlardır (1992, s. 74-75). Bu tarz alanları "bina içi alanlar" olarak adlandıran Whyte (1980, s. 76), bu alanların meydanlara alternatif olarak bina içlerinde gelişim gösterdiğini ve avlu (atrium), galeri, iç bahçe (courtyards), kapalı kemeraltılar (through-block arcades), bina içi parklar vb. varyasyonları olduğunu söylemektedir. Bazıları korkunç olmakla birlikte bazıları gerçekten başarılı olmuştur ve dış mekandakilerle aynı etkiyi verdiği gözlenmiştir (Whyte, 1980, s. 76).

Günümüzün kentlerinde görülen korunaklı kapalı siteler, herkesin erişiminin mümkün olmadığı yeni nesil konut alanları olarak hem kent içinde hem kent dışlarında görülmektedirler. Bu sitelerin açık alanları, sokakları, oyun ve yeşil alanları gibi ortak alanları bulunmasına rağmen, bu alanlar kamuya açık değildir ve erişimi tamamen kısıtlanmıştır. Punter (1990) kapalı sitelerde bulunan bu sokakları "özelleştirilmiş sokaklar" olarak adlandırmakta ve sınırlı erişime sahip, denetlenen farklılaşan kamusal mekanlar olduklarını söylemektedir.

Kamusal mekanlar tarihsel süreç içerisinde kentlerin temel mekansal alanları olmuş ve kentler değiştikçe kamusal mekanların da değişimi kaçınılmaz olmuştur. Kamusal mekanların rolleri ve önemi de dönemin koşullarına ve toplumsal yapısına göre değişkenlik göstermiştir. Günümüzde kamusal mekanlardaki işlevler ve aktiviteler, teknolojinin de ilerlemesiyle, "özel alana" ve sanal ortamlara kaymaya başlamıştır ve "sosyal temas" giderek azalmaya başlamıştır (Uzun, 2006). Dolayısıyla, çağın koşulları göz önüne alınarak, kamusal mekanlar sosyal temasın sağlanabilmesi için ayrıca önem kazanmaktadır. Günümüzün kamusal mekanlarında, sembolik değerler daha fazla ön plana çıkarak, rekreasyon, dinlenme ve toplanma amacıyla kullanım artmıştır. Kamusal mekanların üretiminde "özelleştirme politikaları" artarak, tüketim ve denetim ön plana çıkmış ve dolayısıyla "yarı kamusal" ve "sözde kamusal" olarak nitelendirilen mekanlar kentlerde giderek artmaya başlamıştır. Akkar'ın (2016) belirtmiş olduğu gibi, yeni nesil kamusal mekanların üretim politikaları sonucunda, "fiziksel, psikolojik, toplumsal ve politik rollerinin zayıflamasına, buna karşılık, ekonomik, sembolik ve estetik rollerine güçlü vurgular yapılmasına" neden olmuştur.

2.3 Kamusal Mekan Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktiviteleri Üzerindeki Etkisi

Kamusal mekanlar tarihin her döneminde bireylerin kendilerini ifade ettikleri, kişiler arası ilişki ve etkileşimlerde buldukları, hayata dair fikir edindikleri ve sosyalleşme imkanı buldukları yerler olmuştur. Kişilerarası etkileşim, iletişim ve aktiviteler kamusal mekanların en önemli özelliklerinden biridir. Kişiler; başkalarını görerek, duyarak, iletişim ve temas kurarak sosyalleşme imkanı bulur ve kullanıcı aktiviteleri ile anlam kazanan soyut alan, kamusal mekana dönüşür. Böylece,

kullanıcı deneyimleri ve etkileşimleri ile birlikte anlam kazanan kamusal mekanlarda kentsel kimlik oluşmaya başlar.

Bu kapsamda, kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin oluşması üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlandığı için, kamusal mekanlarda sosyal yaşamın oluşumuna katkı sağlayan özelliklerin belirlenmesi gerekmektedir. 20. yüzyılın sonlarında modernist kent planlama anlayışına birçok farklı yönden çeşitli eleştiriler getirilmiş ve sonucunda çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu çerçevede, "Yeni Şehircilik Akımı" (The New Urbanism) ve "Sosyal Yaşam Çalışmaları" (Public Life Studies) isimli iki farklı yönelim bulunmaktadır. Modernist kentlere karşı olan tutumları ve kentlerin daha yaşanabilir çevreler olmaları gerektiği gibi konularda görüş birliğinde olmalarına rağmen, temel bir farkla birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yeni şehirciler, belli kentsel tasarım kurallarının ve önerilerin bulunduğu kılavuzlar yayınlayıp, tamamen mekanların tasarım kriterleri üzerinden çözüm önerileri sunarken; Jane Jacobs, Clare C. Marcus, William H. Whyte ve Jan Gehl gibi sosyal yaşam öncüleri ise insan aktivitelerine odaklanmışlar ve sosyal yaşamın oluşabilmesi için hayata geçirilebilecek genel ilkeler sunarak, odaklarına mekanların kendi içerisinde tasarımından ziyade, tasarımla etkileşime giren sosyal yaşamı almışlardır (Gehl ve Svarre, 2013, s. 69). 1980 ve 1990'larda kamusal yaşam (sosyal yaşam) ile kamusal mekanlar arasındaki etkileşimin dikkate alınması giderek daha çok ön plana çıkmış ve insanlar daha sağlıklı, daha güvenli ve daha sürdürülebilir şehirler talep etmeye başladıkça, söz konusu etkileşimin önemi de giderek kabul görmeye ve uygulanmaya başlanmıştır (Gehl ve Svarre, 2013, s. 69).

Kamusal mekanlarda gerçekleşen sayısız aktivite, kentlerdeki sosyal yaşamın gelişimine katkı sağlamaktadır ve bireylerin kendilerinden daha büyük bir grubun ve toplumun bir parçası olduklarını hissetmelerini sağlamaktadır (Carr ve diğer., 1992). Bu bağlamda, hangi kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesini sağladığını incelemeye önce, kamusal mekanlarda gerçekleşen sosyal yaşam aktivitelerinin neler olduğuna bakılması gerekmektedir. Sonrasında ise, "sokakların" kamusal mekan niteliklerinin bahsedilen sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesi yönünden nasıl etkileri olduğuna bakılacak ve örnekler üzerinden

incelenecektir. Son olarak ise, tespit edilen kamusal mekan özelliklerinin, "mekanı" yere dönüştürmesi açısından önemine değinilecektir.

2.3.1 Sosyal Yaşam Aktivitesi Tanımları ve Oluşumu

Kamusal mekanlar; akrabalarımız, iş arkadaşlarımız ve dostlarımız olmayan yabancılarla paylaştığımız ve kamusal ile sosyal yaşamımızı, kültürümüzü ve günlük söylemimizi ifade ettiğimiz bir eylem alanıdır (Walzer, 1986). Bütün insani etkinlikler, insanların bir arada yaşadıkları gerçeği ile mümkündür ve tek ve yegane olan insani etkinliğin eylem olduğunu belirten Arendt, önemini ayrıca şu sözlerle aktarmaktadır;

Şeylerin ve maddenin aracılığı olmadan, doğrudan insanlar arasında geçen yegane etkinlik olan eylem, insanın çoğulluk durumuna, yeryüzünde İnsan'ın değil insanların yaşadıkları ve bu dünyadan oldukları gerçeğine karşılık gelir.... [R]omalıların dilinde, 'yaşamak' ve 'insanlar arasında olmak' ile 'ölmek' ve 'insanlar arasında olmaktan çıkmak' sözcükleri eşanlamlı olarak kullanılmaktaydı (Arendt, 1994).

Walzer (1986) sosyal yaşam aktivitelerini de tanımlamamıza yardımcı olabilecek iki kamusal mekan türü önermektedir. Bu mekanlar, Türkçeye "açık aklın mekanı" (open minded space) ve "tekil akıl mekanı" olarak çevrilmiştir (Bıyık, 2011). "Tekil aklın mekanı", sadece bir aktivite düşünülerek tasarlanan, planlanan ve inşa edilen, örneğin merkezi iş bölgesi ortasında ve aceleyle yapılan koşmak ve yetişmek gibi aktivitelerin ancak yapılabildiği ortak alanlardır (Walzer, 1986). Öte yandan, "açık aklın mekanı" ise çok çeşitli karma kullanımlı binaların bulunduğu, doğasında daha az aceleyle yapılan; yürümek, izlemek, konuşmak, yemek yemek ve dinlenmek gibi aktiviteler amacıyla kullanılan açık alanlardır (Walzer, 1986). Tekil aklın mekanı" ve "açık aklın mekanı" olarak tanımlanan bu açık kamusal mekanlar, belli bir kapsamda, Gehl'in (2011) aşağıda tartışılacak olan; "zorunlu aktiviteler", "isteğe bağlı aktiviteler" ve "sosyal aktiviteler" olarak tanımladığı aktiviteleri yansıtmaktadır (Woolley, 2003).

Kamusal mekanların, kamusal niteliğinin belirlenmesindeki en önemli kriterlerden biri, bireyler arası sosyal temas ve aktivitelerdir. Çünkü sosyalleşme, insanların kamusal mekanlar içerisinde birbirleriyle kurdukları ilişki, izleme, konuşma gibi etkinliklerle mümkün olmaktadır. Kişi ancak, sosyal ortamlarda hayata ve içinde bulunduğu topluma dair fikir edinebilir ve ilişki kurabilir. Gehl (2011), iki kişinin bir mekanda aynı anda bulunmasıyla, sosyalleşmenin ve sosyal aktivitenin başladığını söylemektedir. Sennett (1996) benzer şekilde, sosyalleşmenin insanların bir araya gelmesiyle mümkün olduğunu söyler ve ekler; "İnsanlar daha çok ilişkiye girdikçe birbirlerine daha bağımlı olurlar."(s. 161). Kamusal mekandaki aktivitelerden bahsederken aslında kişiler arası aktiviteler ve ilişkilerden bahsedilmektedir. Kişi ancak kamusal mekanlarda başkalarını gözlemlene, etkileşim içinde bulunma ve sosyalleşme imkanı bulur. Bazı mekanların daha fazla kullanılmasında en büyük etken insandır ve dolayısıyla kişiler mekan seçerken en fazla dikkat ettikleri şey diğer insanlar olmaktadır. Çocuklardan örnek verilirse, bir çocuk camdan dışarı baktığında kimseyi görmezse ve oynayabileceği ilgi çekici bir şey yoksa, evden çıkmayı düşünmez. Fakat dışarıda oynayan çocukları gördüğünde hemen dışarı çıkar ve gruba katılır (Gehl, 2011). Kent yaşamında da benzer durum yaşanmaktadır. İnsanlar, çoğunlukla yoğun yaya sirkülasyonun bulunduğu sokaklarda ve mekanlarda bulunmayı ya da buraları gözlemleyebileceği yerlerde oturmayı tercih eder. Çünkü insan ve aktiviteler diğer insanları da çeker (Gehl, 2011).

Sadece tanımlı alanlar değil, sokaklar da kamusal yaşamın bir parçasıdır. Dolayısıyla, kişiler kendi özel alanlarından çıktığı andan itibaren, kamusal yaşamın bir parçası haline gelirler ve kamusal mekanın "eylem alanının" içerisinde yer almaya başlarlar. Bu çerçevede; tüm sokaklar, üniversite kampüsleri, hastane bahçeleri, ulaşım odakları gibi alanlar da kamusal eylem alanının bir parçasıdır. Kamusal mekanların kullanılma sebepleri çok geniş çaplıdır; sportif etkinlikler, dinlenme ihtiyacı, çocuk yetiştirme, kültürel etkinlikler, boş zaman etkinlikleri, öğle saatlerinde yemek ve hava alma gibi birçok sebepten dolayı kullanılır (Woolley, 2003). Gehl (2011), sıradan bir gün ve sıradan bir sokakta dahi; kaldırımlardan geçen insanların, evin kapısının önünde oyun oynayan çocukların, merdivenin basamağında dinlenen birinin, arabayı tamir etmeye çalışan iki kişinin ve yolda karşılaşmış konuşan

kişilerin varlığından bahseder ve bu aktivitelerin oluşmasını etkileyecek birçok farklı kriterin olduğunu belirtmektedir. Söz konusu açık hava aktivitelerini Gehl (2011, s. 9), fiziksel çevrenin şekillendirmesiyle farklılaşan üç kategoriye ayırmaktadır; "zorunlu aktiviteler", "isteğe bağlı aktiviteler" ve "sosyal aktiviteler".

Zorunlu aktiviteler (Şekil 2.9), insanların her koşulda az ya da çok yapmakla yükümlü oldukları aktivitelerdir; okula veya işe gitmek, alışveriş yapmak, ulaşım aracını veya birini beklemek, birine bir şey ulaştırmak (kurye veya getir-götür işi) ve çöp atmak gibi insan katılımının çok az ya da hiç gerçekleşmediği etkinliklerdir (Gehl, 2011, s. 9). Genel olarak, kişilerin açık alanlarda gerçekleştirdiği ve özünde yürümenin ve yetişmenin olduğu, günlük hayattaki uğraşları ve görevleridir. Zorunlu aktiviteleri gerçekleştiren kişilerin bu aktiviteleri fiziksel çevreden çok az etkilenir. Çünkü, kişilerin bu faaliyetleri zaman veya mekan unsurundan bağımsız, her koşulda gerçekleştirmekten başka seçenekleri olmamaktadır (Gehl, 2011, s. 9).

Şekil 2.9 Zorunlu aktiviteler (Gehl, 2010)

İsteğe bağlı aktiviteler ise, sadece uygun koşullar altında gerçekleştirilen, kişi o aktiviteyi yapmaya istekli ise ve bu aktiviteyi gerçekleştirebileceği zaman ve mekan gibi faktörler uygunsa gerçekleştirebileceği aktivitelerdir (Şekil 2.10); temiz hava alabilmek için yürüyüşe çıkmak, etrafın tadını çıkartmak amacıyla duraklamak, dinlenmek için veya güneşlenmek için oturmak vb. (Gehl, 2011, s. 9). Bu aktiviteler ancak, kişi istediğinde ve mekan ile hava davetkar olduğunda gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla, açık alanların fiziksel tasarımı ve planlaması bu aktiviteler için

önemlidir, çünkü dinlenme ile ilişkilendirilen aktiviteler (recreational activities) bu kategoriye girmektedir (Gehl, 2011, s. 10).

Şekil 2.10 İsteğe bağlı aktiviteler (BBC News, 2012)

Kaliteli kamusal mekanların niteliğini Carr ve diğer. (1992, s. 91), "insanlarda oralara gitme ihtiyacı uyandırır, oradan gitme isteği değil" olarak ifade eder. İsteğe bağlı olarak gelişen bu aktivitelerin doğası ve çeşidi farklı tercihlere, imkanlara ve mekanın uygunluğuna göre değişebilir. Örneğin, sokakta bankların varlığını bilen yaşlı bir kişi özellikle o sokağı seçebilir, ya da sahili özel olduğu için denize girip güneşlenmek için kişiler özellikle sahilin belirli bir kısmını tercih edebilirler. (Carr ve diğer, 1992, s. 91).

Sosyal aktiviteler ise kamusal mekanlarda diğer kişilerin de bulunmasına bağlı olarak gerçekleşen aktivitelerdir (Şekil 2.11); Gehl (2011, s. 12) bunları; çocukların oyun oynaması, selamlaşmalar ve sohbetler, karşılaşmalar, ortaklaşa gerçekleştirilen çeşitli aktiviteler ile en yaygın olarak sadece diğer insanların neler yaptığını izlemek ve dinlemek şeklinde gelişen pasif sosyal temaslar olarak tanımlamıştır. Pasif temaslar, hareketli bir sokağı, bir görüntüyü ya da yürüyen bir kişiyi izlemek gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır (Carr ve diğer, 1992, s. 91). Sosyal aktiviteler, evler dahil olmak üzere her yerde gerçekleşmektedir, ama burada üzerinde durulan konu, herkesin erişebildiği açık kamusal mekanlarda gerçekleşen, birbirini tanımayan insanların bir arada bulunmalarıyla ortaya çıkan sosyal yaşam aktiviteleridir.

Şekil 2.11 Sosyal yaşam aktiviteleri (Design Council, 2014)

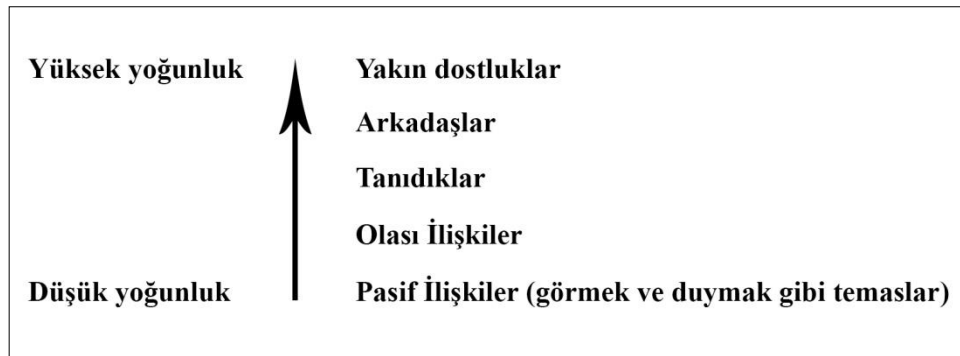
Gehl (2011, s. 12), sosyal aktiviteleri aynı zamanda "sonuç aktivite" olarak da tanımlamaktadır, çünkü neredeyse her durumda diğer iki aktivite kategorisinde bulunan aktivitelerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Diğer aktivitelerin varlığına göre ortaya çıkarlar; insanların belirli bir mekanda buluşmaları, karşılaşmaları, birbirlerinin yanlarından geçmeleri, ya da sadece görüş alanında olmaları sonucunda gerçekleşen aktivitelerdir. Bu tür sosyal yaşam aktiviteleri, kendiliğinden meydana gelir ve insanların aynı yerde hareket etmelerine veya bulunmalarına bağlıdır. Kamusal mekanların özellikleri ise zorunlu ve isteğe bağlı aktivitelerin oluşumunu destekleyebilir ya da desteklemez.(Gehl, 2011, s. 12). Whyte (1980), çocukların bazen bazı sokakları özellikleri oyun oynamak için seçtiklerini örnek verir, çünkü sokak onların oynamayı tercih ettikleri sokaklardır ve bu nedenle o sokakta sosyal aktiviteler gerçekleşmeye başlar.

Kamusal mekanların sağlıklı ve fiziksel olarak kaliteli mekanlar olması, o mekanlarda gerçekleşecek aktiviteleri de etkilemektedir (Gehl, 2011, s. 11). Bu mekanlarda gerçekleşecek olan zorunlu ve isteğe bağlı aktiviteler arttıkça, sosyal aktiviteler de oluşmaya ve artmaya başlayacaktır. Bunun tam tersi durumunda ise isteğe bağlı aktivitenin oluşmadığı mekanlarda, sosyalleşme olmayacak ve sadece zorunlu aktivitelerin gerçekleştiği, tercih edilmeyen mekanlar haline gelecektir.

Sosyal yaşam aktiviteleri, mekansal koşullara göre gelişir ve çeşitlenir; konutların çevrelerinde, okulların ve ofislerin bulunduğu çevrelerde, ortak ilgi alanlarına sahip

insanların çoğunluklu olarak bulunmasından dolayı, sosyal yaşam aktiviteleri oldukça kapsamlı olmaktadır (Gehl, 2011, s. 13). Bu mekanlarda; selamlaşmalar, sohbetler, tartışmalar, birbirlerini görme şeklinde gelişen sayısız sosyal yaşam aktivitesi görülebilirken, kentin ara sokaklarında ve kent merkezlerinde sosyal yaşam aktiviteleri, pasif temaslar olarak görülmesine rağmen caziptir ve buldukları yerden tanımadıkları insanların hareketlerini izlemek insanları memnun etmektedir (Carr ve diğer., 1992, Gehl, 2011, s. 13).

Gehl'in tanımlamış olduğu üç açık hava aktivite çeşitlerinin başlangıç noktası ise sokaktır. Binalar arasındaki sokaklara baktığımızda; zorunlu, isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin, ne kadar iç içe geçmiş bir düzende gerçekleştiklerini görmekteyiz (Gehl, 2011, s. 14). Sosyal yaşamın varlığı, kamusal mekanların yaya olarak kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. İnsanlar yürüyerek bir yere yetişmeye çalışırken, aynı sokakta bu insanları izleyen, oturan, sohbet eden insanlar bulunmaktadır ve ikisinin sonucunda oluşan sayısız kombinasyonda ise sokak aktiviteleri oluşmaktadır. Birbirlerini tanımayan insanların, kamusal mekanlarda birbirlerini görmesi, duyması ve tanışma ortamlarının bulunması, başlı başına bir sosyal aktivite olduğunu söyleyen Gehl (2011, s. 13) ayrıca, iki insan aynı zamanda ve aynı yerde bulunduğu andan itibaren sosyal yaşam aktivitesinin başladığını ve pasif temas olarak başlayan bir sosyal aktivitenin, sosyalleşmenin farklı boyutlarına ulaşılmasını sağladığını söylemektedir. Basit ve belirsiz olarak nitelendirilen "pasif kontaklar" (görmek ve duymak), kompleks ve belirgin duyguların olduğu sosyal faaliyetlerin önemli bir parçası, başlangıç noktası ve ön koşullardır (Şekil 2.12):

Şekil 2.12 Temas yoğunluk dereceleri (Gehl, 2011)

Sokaklarda yaşanan pasif temaslar (Şekil 2.13); en yalın düzeyde temaslara yol açar, diğer seviyelerde bulunan temaslar için bir başlangıç noktası olur, önceden kurulmuş olan temasların sürdürülebilme şansını artırır, toplum ve dünya hakkında fikir edinebilmeyi sağlar, kişilerin sosyal deneyim kazanmasına ve kişinin iletişim kurma ihtiyacını karşılar (Gehl, 2011, s. 15). En yalın düzeyde olan temaslar, kişilerin etrafında bir şey olurken, o kişiye yalnız olmadığını gösterir. Diğer seviyelerde bulunan temaslar için başlangıç noktası olması, oyun oynayan çocukları izleyen bir çocuğun da oyuna katılması ile ya da otururken bir konu hakkında konuşulduğunu duyduğunda, o kişinin konuya katılması gibi örneklerle açıklanabilir. Önceden kurulmuş olan temasların sürdürülmesi, aynı iş yeri çevresinde her öğlen aynı yerde bankta yemek yiyen insanların birbirlerini fark etmesi sonucunda konuşmaya başlamaları gibi sonuçlara neden olan pasif temaslar, sosyal yaşam aktivitelerinin en temel aktivite biçimidir.

Şekil 2.13 Pasif temaslar (Pinterest, bt)

Pasif temaslar/aktiviteler çok fazla şekillerde çeşitlendirilebilir. Açık alanlarda; bir çocuğu, bitkiyi, suyu, dekoru, hayvanları, hareket halinde olan insanları veya aktiviteleri izlemek, kitap okumak, doğayı ya da müziği dinlemek, biriyle buluşmak için beklemek, köpeğini gezdirmek veya çalışmak ya da spor yapmak için bir yerde oturmak gibi, özünde rahatlamak, dinlenmek ve her şeyden uzaklaşmak olan pasif aktiviteler oluşmaktadır (Woolley, 2003, s. 12). Whyte (1980), insanları en çok cezbeden şeyin diğer insanlar olduğunu belirtmektedir. Sokaklarda bulunan ve kaldırımlara taşan kafe ve restoranlar (Şekil 2.14), balkonlu ve geçirgen özelliklere sahip yapılar ve geniş basamaklar; insanların yayaları, çevreyi ve sergilenen sosyal

aktiviteleri seyretmeleri için çok büyük olanaklar sunmaktadır (Carr ve diğer., 1992, s. 107).

Şekil 2.14 Kaldırım kafeleri ve pasif temaslar (Paris Perfect, 2016)

Bunlara ek olarak, bir mekanda pasif temalarda bulunan kişiler, mutlaka diğer insanları da çekmektedir; "insanlar, insanların olduğu yere gelir" (Gehl, 2011, s. 25; Whyte, 1980). Ayrıca, bu şekilde kullanılan sokaklar, yaşayan ve tercih edilen sokaklara dönüşerek; sokakların insanlarla dolu, heyecan verici ve güven dolu yerler haline gelmelerini de sağlamaktadır (2011).

Aktif temas ve aktiviteler (Şekil 2.15) ise, her yaştan kişinin oynadığı oyunlar ve hareketli aktivitelerdir. Araştırmalar, çocukların açık alanlarda kalabalık olarak oynadığı oyunların, fiziksel ve psikolojik sağlıklarına ve gelişim süreçlerine doğrudan faydası olduğunu ortaya koymaktadır (Woolley, 2003, s. 12-14). Oyun oynayan çocukları izleyen bir çocuğun oyuna katılmasıyla çocuk, insanlarla ilişki kurmayı öğrenmiş olacak ve sosyalleşmenin ilk adımlarını atmış olacaktır. Bunun yanı sıra, insanların açık kamusal mekanları ziyaret etmelerinin en büyük nedenlerinden biri, çocuklarını oyun oynamaya götürmeleridir (Woolley, 2003, s. 14).

Şekil 2.15 Aktif temas ve aktiviteler (Pinterest, bt)

Aktif rekreasyon aktiviteleri ise daha çok grupların yaptığı ve içerisinde sporu barındıran aktivite türlerindedir. Açık alanlarda oynanan futbol, tenis, basketbol vb. oyunlar aynı zamanda spor kulüplerinin oluşmasına ve bazen de ilgisi olan insanların oynayanları görüp, katılmasına neden olur (Dunnett'dan aktaran Woolley, 2003, s. 13). Bireylerin gruplardan bağımsız olarak yaptığı; koşu, hızlı yürüyüş, bisiklet ve kayak gibi aktivitelerde bu grupta yer almaktadır ve mekanın fiziksel özellikleri ve olanakları bu aktivitelerin gelişebilmesi için önemlidir. Ayrıca, açık havada yapılan sporun kişiye sağladığı sağlık faydaları kanıtlanmış ve giderek daha çok insan tarafından yapılmaya başlanmıştır (Woolley, 2003, s. 13).

2.3.2 Kamusal Mekan Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimine Etkisi

20. yüzyılın sonlarına doğru modernist kentlere yapılan eleştirilerin büyük bir çoğunluğu, kamusal mekanların oluşumuna, kamusal alanlarının yitirilmesine ve sosyal yaşam aktivitelerine olan negatif etkilerine yönelik olmuştur. Sosyal yaşam öncüleri, kamusal açık mekanların canlı ve sosyal yaşam aktivitelerince dolu mekanlar olmalarını, iyi bir tasarım kriteri olarak değerlendirmektedirler. Kamusal mekan tasarım kriterlerinde başarı ölçütünü, Lynch (1981) kamusal mekanlarda canlılığın

sağlanması olarak yorumlarken, Jacobs (2011) ise kamusal mekanlarda canlılık, çeşitlilik ve yoğunluğun sağlanması olarak yorumlamıştır.

Bu çerçevede, kamusal mekanların morfolojik özellikleri ve bir takım tasarım ilkeleri, sosyal yaşam aktivitelerinin oluşması için de önem teşkil etmektedir. Gehl (2011), açık kamusal mekanların kalitesinin düşük olması durumunda ancak "zorunlu aktivitelerin" gerçekleştiğini söylemektedir (Şekil 2.16). Kamusal açık mekanların kalitesinin yükselmesi, uygun koşulların sağlanmasından dolayı, "isteğe bağlı aktivitelerin" gerçekleşmesine olanak sağlamasının yanında, zorunlu aktivitelerinde gerçekleşmesine devam etmesine ve hatta bu aktivitelerin yaşanma sürelerinin artmasına neden olur (Gehl, 2011). Böylece, isteğe bağlı; durmak, oturmak, yemek yemek, oynamak gibi aktiviteler ortaya çıkarken, zorunlu olarak nitelendirilen bir aktivite, örneğin işe gitmek için yürümek durumu, yetişme telaşından çıkarak, keyifli ve tercih edilen bir aktiviteye dönmektedir. Eğer sokaklar ve açık mekanların kalitesi kötüyse, insanlar oradan hızlıca geçer ve asgari düzeyde zaman geçirir, ama kaliteli mekanda tamamen farklı olarak geniş bir insan ve aktivite çeşitliliği bulunmaktadır (Gehl, 2011). Sağlıklı ve kaliteli mekanlar, sosyalleşmeyi teşvik ederken, tam tersi durumda olan mekanlar bireyler üzerinde güvensizlik gibi olumsuz duyguların oluşmasına neden olarak, kişilerin buldukları ortamı çok hızlı terk etme isteği uyandırmaktadır.

	Açık Kamusal Mekanların Özellikleri	
	Yetersiz / Kötü	Kaliteli / Güzel
Zorunlu aktiviteler	●	●
İsteğe Bağlı aktiviteler	•	●
Sosyal Yaşam aktiviteleri	●	●

Şekil 2.16 Kamusal mekan kalitesinin, aktivite gelişimine olan etkisi (Gehl, 2011)

Whyte (1980, s. 14), sadece New York'da 1970'lerde neredeyse yapılan her binanın önünde küçük açık alanlar oluşturulduğunu ve çoğu neredeyse boş kalırken ve zorunlu aktiviteler amacıyla kullanılırken, bazılarının güzel bir günün öğle vaktinde, yüzlerce insan tarafından oturmak, güneşlenmek, piknik yapmak, sohbet etmek ve izlemek amacıyla kullanıldığını ve sosyal yaşam aktiviteleri için tercih edildiğini belirtir. İnsanlar açık alanlarda vakit geçirdikçe, daha fazla karşılaşacaklar, daha çok konuşacaklar ve böylece sosyal yaşam aktiviteleri oluşmaya başlayacaktır. (Gehl, 2011, s. 13). İki insanın aynı zamanda, aynı yerde bulunmasıyla sosyal aktivitenin oluştuğunu aktaran Gehl (2011, s. 13), pasif sosyal temasların ve yoğun yaşanan sosyal aktivitelerin oluşabilmesi için fiziksel planlamanın da çok önemli olduğunu belirtmektedir. Kamusal mekanların özellikleri, dolaylı olarak insanların tanışma, görme ve duyma olanaklarını arttırarak, daha geniş çaplı sosyal aktivite biçimlerinin de oluşması açısından önemli bir başlangıç noktası olabilmektedir.

Sokaklarda sosyal yaşamın oluşturulabilmesi çok önemli bir tasarım problemidir. Sokaklarda, sosyal yaşamın varlığından ancak yaya kullanımı varsa bahsedebiliriz ve yayalar o sokakları tercih ettiği sürece, sokaklarda sosyal yaşam gelişebilir. Birbirleriyle doğrudan ilişkili iki kavram olan mekan ve sosyal yaşam için, Dear ve Wolch (1989), sosyal ilişkilerin ancak mekan aracılığıyla kurulduğunu belirtmektedir. Mekanların kurgusunun, günlük yaşamda insanların birbirleriyle karşılaşmasında önemli bir etkisi vardır ve bu etkinin en net olarak görüldüğü yerlerde kamusal açık mekanlardır (Çil, 2006).

Bu kapsamda, sokakların kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin oluşumuna etkilerine odaklanılacaktır. Özellikle bir açık alanın tasarımı, insanların algılarını ve kullanımını etkileyen en büyük faktörlerden biridir (Carr ve diğer., 1992, s. 248; Gehl, 2011, s. 31). Sosyal yaşam çalışmaları kapsamında, hangi kamusal mekanlarda sosyal yaşam aktivitelerinin oluşabildiği birçok kriter çerçevesinde ele alınmıştır. Sokak bazında ele alınan ve ön plana çıkan bazı kriterler daha detaylı olarak aşağıda sırasıyla değerlendirilmiştir.

2.3.2.1 Yaya Odaklı Sokaklar

Sokaklar kamusal niteliği açısından, antik kentlerden günümüze kadar önemini hep korumuştur. Sosyal yaşam öncülerinin çalışmaları, modernizm ile kullanımı azalan sokakların, en önemli kamusal mekan olarak geri gelmesini sağlamıştır (Gehl ve Svarre, 2013, s. 55). "Yayalaştırma", günümüzde sokakların kamusal mekan olarak yeniden ele alınışında en güçlü ve etkili yöntemlerden biri olmuştur (Francis, 1987). Öncesinde tamamen motorlu taşıtlar için kabul edilen ve tasarlanan sokakların sadece ulaşım ve ticari amaçlarla değil, "sosyal bir mekan" olarak kullanılması gerektiği fikri Whyte, Wooley, Gehl, Jacobs, Appleyard ve Carr ve diğer. tarafından sürekli savunulmuştur ve bu fikir son yıllarda giderek yaygınlaşmıştır.

Günümüzün kentlerinde, kamusal açık mekanların yüzde 80'inin sokak şeklinde olduğu tahmin edilmektedir (Wooley, 2003, s. 107). Sokakların ilk olarak insanları, hayvanları ve zamanla ürünleri taşıma amacıyla inşa edilmiş olmasına rağmen zamanla; geçit törenleri, taç giyme törenleri, dini ve kültürel etkinlikler ve siyasi gösteriler gibi birçok sosyal aktiviteler amacıyla yıllardır kullanılmıştır (Wooley, 2003, s. 107). Sosyal yaşam çalışmaları kapsamında da, yaya odaklı sokaklar, tamamen yayalaştırılan sokaklar ve günün ya da haftanın belli zamanları yaya için kapatılan sokaklar giderek kamusal yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Örneğin, 1920'lerden itibaren New York'da yaklaşık 60 sokak sadece çocukların oyun oynaması için belli saatlerde kapatılmaktadır (Wooley, 2003, s. 109). "Halka açık bir sahne" olarak sokaklar; topluma sosyal, kentsel ve ekonomik yönlerden zenginlik kazandırabilecek kritik kamusal mekanlardır: "Sokaklar, çocukların dünyayı ilk kez öğrendikleri, komşuların karşılaştığı, kasaba ve şehirlerin sosyal merkezleri, ayaklanmalar için toplanma noktaları, baskı sahneleri" (PPS, 2015a)

Sokağın, sosyal bir mekan olarak öneminin geri gelmesini savunan ve trafiğin geldiği boyutlardan endişe duyan Appleyard (1981), 1980 senesinde yayınladığı kitabında şu sözleri yazmıştır; "Sokaklar tehlikeli ve yaşanmaz yerler haline geldi, buna rağmen çoğu insan burada yaşıyor. Sokakların; korunacak alan, yaşanabilir yerler, bir topluluk alanı, ikamet alanı, oyun yeri, yeşillik alanı ve yerel tarih alanı olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir." Jacobs (2011, s. 55) ise şehrin ana

kamusal mekanlarının sokaklar olduğunu ve şehrin ilginç ve farklı görünmesinin ancak şehrin sokaklarıyla mümkün olduğunu belirtmektedir.

Fred Kent (PPS, 2015b); "Eğer şehirlerinizi arabalar ve trafik için planlarsanız, arabalar ve trafik elde edersiniz. Eğer şehirlerinizi insanlar ve mekanlar için planlarsanız, insanlar ve mekanlar elde edersiniz" ifadesiyle, sokakların tasarımının kamusal mekanlar ve insan aktiviteleri için önemini belirtmiştir. Trafik yoğun olarak gözlemlendiği sokaklar, araçların ve insanların hızlı hareket ettiği sokaklar olurken, trafiğin seviyesinin azaltıldığı sokaklar, daha fazla insan dostu olmaktadır (Woolley, 2003, s. 105). Dolayısıyla, trafiğin yoğun olduğu sokaklarda, insanlar da hızlı hareket edecek ve ancak zorunlu aktiviteler gelişecektir. Diğer durumda ise, insanların da hızı azalacak ve sosyal aktivitelerin oluşması mümkün olacaktır.

Çok geniş ve trafik açısından yoğun olan sokaklarda, sokaklar "fiziksel bariyer" olarak algılanır ve sosyal ilişkilerin gelişimini kısıtlar (Woolley, 2003, s. 109). Yaya odaklı sokaklarda ise, kişilerin yürüme hızları da azalacağı için; görme, duyma ve başkalarıyla tanışma fırsatları doğacak ve sosyal aktivitelerin gelişmesi sayesinde şehrin ana kamusal mekanları haline gelecektir (Gehl, 2011, s. 28). Gehl (2011, s. 72), anlamlı tüm sosyal yaşam aktivitelerinin ve yoğun kentsel deneyimin ancak insanların durduğu, yürüdüğü, uzandığı ve oturduğu yerlerde gerçekleştiğini belirtir ve bu aktivitelerin gelişiminin "yaya" olma durumundan ve bireyin rahat ettiği, deneyim kazanabileceği ve durup bir aktiviteye katılabileceği zamana sahip olduğuna bağlı olduğu vurgulamaktadır. Trafik yavaş aktığı sokaklarda, yaşam vardır, trafiğin hızlı olduğu sokaklarda ise aktivite sayısı hızla düşmektedir (Gehl, 2011, s. 77). Tibbalds (1992, s. 49) ise günümüzde yapılan büyük alanlara sahip konut alanlarının, yaya hareketini engellediğini vurgulamaktadır. Sokak ve insan ölçeğine duyarlı sokaklar, yayaların yürümesine ve vakit geçirmesine olanak verir ve teşvik eder (Tibbalds, 1992, s. 49)

Gehl (2011) trafik ve sosyal aktivitelerin gelişimi konusundaki bağlantıyı anlatan önemli bir örnekten bahsetmektedir. Appleyard ve Lintell'in, 3 sokağı trafik ve aktivite yönünden karşılaştırdığı araştırmaları kapsamında; günde yaklaşık 2000

aracın geçtiği sokakta, sosyal aktivitelerin çeşitli, çocukların oyunlar oynadığı ve güçlü komşuluk ilişkilerinin olduğu; 16.000 aracın geçtiği sokakta, sosyal aktivitelerin gelişmediği ve komşuluğun dahi azaldığı ve 8000 aracın geçtiği sokakta ise şaşırtıcı bir şekilde sosyal aktivitelerin ve komşulukların görülmesinde hızlı bir düşüş gözlemlendiği sonuçları çıkmıştır (Gehl, 2011, s. 35). Dolayısıyla, trafiğin biraz hızlandığı, mekansal kalitenin biraz düştüğü alanlarda bile sosyal aktivitelerin gelişmesine çok olumsuz etkileri bulunmaktadır (Şekil 2.17).

Bu çerçevede, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişebilmesinin en önemli şartının, kişinin "yaya" olma durumundan kaynaklandığını ve yaya odaklı sokakların bu anlamda büyük bir potansiyel barındırdığını söyleyebiliriz. Özellikle Amerika'da sokakları yayalar için geri almak yönünde ciddi bir eğilim bulunmaktadır (Woolley s. 109). Yaya odaklı sokakların, insanlar tarafından giderek daha çok tercih edilmesi ve sosyal aktiviteleri geliştirmesindeki başarısından dolayı, dünyanın her yerinde de otomobil ağırlıklı kent merkezleri yayalaştırılmış sokaklara dönüştürülmüştür ve bu sokaklarda gelişen kamusal yaşam dolayısıyla "sosyal ve rekreasyonel" şehir hayatı gelişmiştir (Gehl, 2011, s. 50).

Şekil 2.17 Yaya ile taşıt odaklı sokaklar arasındaki fark (Pinterest, bt)

2.3.2.2 Kullanım ve Aktivite Çeşitliliği

Jacobs (2011, s. 165), kentlerdeki çeşitliliği, "Şehri oluşturan parçalar muazzam sayıdadır ve bu parçalar kendi aralarında da muazzam bir çeşitlilik gösterir. Büyük şehirlerde çeşitlilik doğal bir şeydir." sözleriyle anlatmaktadır. Çeşitliliğin her yerde olduğunu söyleyen Jacobs, geleneksel planlama anlayışının, şehirleri kullanımlara göre bölerek tanımlanmasını eleştirmektedir. Tibbalds ise, şehirlerin insanlar için olduğunu vurgulayarak, sokaklardaki kullanımlar ne kadar çeşitlendirilirse o kadar insan dostu olacaklarını belirtmektedir (Şekil 2.18) (Tibbalds, 1992, s. 27). İnsanlara, sokakları destekleyen yapı kullanımları ve aktivite çeşitliliği sunuldukça, insanlar buraları daha çok tercih etmeye başlar, sosyal yaşam aktiviteleri gelişir ve sokaklar dolayısıyla kentler, daha yaşanabilir yerler haline gelir. "Şehirdeki çeşitliliğin ta kendisi, daha fazla çeşitlilik getirir" diyen Jacobs (2011, s. 167), 'Connecticut Genel Hayat Sigortası Şirketi', şehrin dışında inşa ettiği yeni merkezine ek olarak çalışma birimleri, kamuya açık tuvaletler, büyük alışveriş mağazası, kafe ve restoranlar, oyun alanları, kültür sanat kullanımları ve daha birçok tesis de inşa ettiklerini belirterek, çeşitliliğin daha fazla çeşitliliğe imkan sağladığını belirtmektedir.

Şekil 2.18 Kullanım ve aktivite çeşitliliğinin bulunduğu sokak örnekleri (Pinterest, bt)

Tibbalds (1992, s. 12), günümüzün kentleşme anlayışının özünde insan ölçeğine saygılı ve içerisinde karma kullanımların ve aktivitelerin bulunduğu grift yapılarda

olduğunu belirtmektedir. Sokakları çevreleyen aktif zemin kat kullanımları; yayalara zengin kent deneyimi sunar, kişilerin kendilerini güvende hissetmelerini ve sokağın tadını çıkartmalarını sağlar ve araç trafiğini yavaşlatır (PPS, 2014). Zemin katlarda bulunan çeşitlilik aynı zaman da öncelikle görme, duyma, durma şeklinde gelişen pasif sosyal aktivitelerin oluşmasını sağlar ve zamanla aktif ve katılımlı bir sosyal aktivitenin başlamasını sağlar. Kopenhag da bulunan yaya ve araçsız bir alışveriş bölgesi olan Stroget'de yapılan çekim analizinin sonucu bu görüşü desteklemektedir. Analiz, insanların yürüdüğü yol üzerinde hangi yerlerin önünde daha çok durakladıklarını göstermektedir. Analiz sonucuna göre; bankaların, ofislerin, satış yerlerinin, veznelerin, kuaför, terzi ve bunun gibi yerlerin önlerinde çok az duraklama görülmüş; gazete kioskları, fotoğraf sergileri, açık hava sinemaları, giyim ve oyuncak mağazaları gibi diğer insanlarla ve çevredeki sosyal çevre ile doğrudan ilişkisi olan mağaza ve sergilerin önünde ise çok sayıda duraklama kaydedilmiştir (Gehl, 2011, s. 28).

Gehl (2011, s. 107), tek işlevli alanların reddedilmesininin, çok çeşitli insan ve aktivite entegrasyonu için ön koşul olduğunu söylemektedir. Örneğin, konut bölgesine yerleştirilen okulların, sınıflarının sokaklara dönük olması, okulların konutun ayrılmaz bir parçası olarak tasarlanmasıyla çocukların kendilerini rahat hissetmesini ve sokakların da onların oyun alanı haline gelmesini sağlar (Gehl, 2011, s. 107). Aynı zamanda, komşuluk ilişkilerini güçlendirir, çocuğunu almaya gelen bir ailenin başkalarıyla tanışma, karşılaşma şansını arttırır. Ticari ve şehrin diğer işlevlerini, kamusal mekanlarda birlikte konumlandırmak, farklı işlevler ve insan grupları arasındaki sınırları da kaldırmış olur (Gehl, 2011, s. 107). Okulun yakınındaki bir kafede hem çalışmak için bir araya gelen, hem de sosyalleşmek için bir araya gelen insanların birlikte bulunması buna örnek gösterilebilir. Jacobs bu durumu, "birden fazla birincil işleve sahip" kentsel unsurlar olarak adlandırmaktadır (Jacobs, 2011, s. 172). Bu koşulun sağlanması, kamusal mekanlarda insan sayısının artmasına ve sosyal aktivitelerinin gelişmesini sağlamaktadır.

Yürüyen bir insanın görüş eksenini, yürüdüğü yeri görmek amacıyla da aşağı doğru yönelmesi nedeniyle, ancak binaların zemin katlarını, kaldırımları ve buldukları

sokağın içerisinde neler olduğunu görmek dışında hiçbir şey göremez (Gehl, 2011, s. 63). Bu nedenle, kamusal mekanlardaki kullanım çeşitliliği, en çok zemin katlarda önem kazanmaktadır. Tek işleve sahip bölgeler yerine karma kullanım bu anlamda iki açıdan fayda sağlamaktadır. Çeşitlilik yaratılmasının yanı sıra, "karma kullanımlar" teşvik edilerek, kişilerin görüş ekseninden uzak katlarda konutların bulunması, hem bölgeyi kullananların sayısını artırmakta hem de farklı aktivitelerin üst katlara konulmasıyla kullanılmamalarının önüne geçilmektedir. Günümüzde çoğu Avrupa şehri, merkezi alanlarında yüzde 50 ya da 75 oranında konut alanı talep etmektedir. Bu şekilde yükselen yoğunluklar nedeniyle toplu taşımalar daha verimli hale gelmekte, alışveriş, okul ve sosyal tesisler bu alanlarda daha çok yer edinebilmekte ve kullanım çeşitliliği insan aktivitelerinin gelişmesini sağlamaktadır (Tibbalds, 1992, s. 28).

Kamusal mekanlarda sosyal yaşam aktivitelerinin gelişebilmesi için ayrıca kafe ve restoran kullanımlarının da bulunması önemlidir. 17. ve 18. yüzyıllarda önemli bir kamusal mekan sayılan kahvehanelerin yerini günümüzde kaldırım kafeleri almıştır. Whyte (1980, s. 50), sosyal yaşam aktivitelerinin oluşumu açısından yeme-içme olanaklarının sağlanmasının önemini şu cümleyle vurgulamaktadır; "Eğer bir mekanın aktivite ile dolu olmasını istiyorsanız, yiyecek koyun". Montgomery (1997), Oosterman'ın araştırmasının sonucunda, kafeler ve etraflarındaki sokak hayatının doğrudan birbiriyle ilişkili olduğunu aktarmıştır. Kaldırım kafeleri ya da açık alana sahip kafeler (Şekil 2.19), sokakla büyük bir etkileşime sahip olmakta ve görünürlüğün artması nedeniyle, insanların oturma ve izleme gibi isteğe bağlı aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri (Gehl, 2011) ve özellikle insanların birbirleriyle tanışabildikleri yerlerdir (Montgomery, 1997). Dünyanın her yerinde kafelerin önündeki kaldırımlar en büyük cazibe noktasıdır ve bu nedenle tüm dünyada açık alandaki kafelerin sandalyeleri sokak hayatına bakmaktadır (Montgomery, 1997). Dolayısıyla, sosyal yaşam aktivitelerini kafelerden bağımsız düşünmemiz mümkün değildir, çünkü sosyal yaşamı destekleyen ve olmasını sağlayan en önemli çevre kullanımlardan biridir. İnsanlar, sokaklarda yürürken ve zaman geçirirken, yabancılar arasında kendilerini emniyette hissettiklerinde o sokağı daha çok kullanma eğilimindedirler (Jacobs, 2011; Montgomery, 1997). Kafeler, sokakların doğal

gözetiminin artmasını sağlar, çünkü çok fazla insan bu mekanlarda oturmakta, sohbet etmekte ve etrafı izlemektedir (Montgomery, 1997).

Şekil 2.19 Fransa'dan kaldırım kafesi örneği (Syracuse University, bt)

Sokakların çevresindeki kullanım çeşitliliğinin yanı sıra, sokakların içerisinde ki aktivite çeşitliliği de sosyal yaşam aktivitelerinin oluşumu açısından önemlidir. Stroget'de yapılmış olan çekim analiziyle, insanların diğer insanları ve olayları izlemek için daha çok durduğunun tespiti yapılmıştır (Gehl, 2011, s. 28). Sokaklarda gerçekleşen sosyal aktivitelere insanlar çok daha fazla ilgi göstermektedirler ve daha çok insanı çekmektedir (Gehl, 2011). Sokaklarda gerçekleşen gündelik olaylar; oyun oynayan çocuklar, fotoğraf çekilen kişiler, tek başına yürüyen insanlar ve alışılmadık durumlar; sokaktaki ressam, sokak müzisyenleri, dans edenler ve diğer aktiviteler, insanların daha çok durmalarına ve katılım sağlamalarına neden olmaktadır.

2.3.2.3 Konfor Olanakları

Kamusal mekanları kullananlara konfor ve kolaylıklar sağlanması, kişinin oraları tercih etmesine ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesini sağlamaktadır. Konfor, kişilerin fiziksel olarak ya da psikolojik olarak herhangi bir kaygı duymadan bir yeri ziyaret etmelerini, orada kalmalarını ve oranın keyfini çıkarmalarını ifade eder (Burton ve Mitchell, 2006, böl.8). Konforlu sokaklar; sakin, davetkar ve yaya dost olmaktadır ve özellikle yaşlıların, bebekli ailelerin, engellere sahip olan insanlara kolaylık sağlayarak, bu mekanları tercih etmelerinde önemli bir kriter olmaktadır

(Burton ve Mitchell, 2006, böl.8). Konfor, kamusal mekanlarda temel bir ihtiyaçtır; dinlenilecek yer, hava koşullarından korunma, yeme veya içmeye ulaşmak ve çevreden keyif almak şeklinde bir takım kolaylıkların, sosyal aktivitelerin gelişebilmesi için sağlanması gerekmektedir (Carr ve diğer., 1992, s. 92). Aynı zamanda insanların kamusal mekanlarda kalma olanaklarının geliştirilmesinde önemli rolleri bulunmaktadır; banklar, sütunlar, ağaçlar, bitkilendirmeler, basamaklar ve daha birçok oturma ve durma olanağı sağlayan araçlar olmadan kişilerin bu mekanlarda daha fazla zaman geçirmeleri ve dolayısıyla sosyal aktivitelerin oluşması mümkün değildir (Carr ve diğer., 1992, s. 92, Gehl, 2011, s. 153).

Başarılı sokaklarda bu kolaylıklar; temizlik ve ayrıştırıcı etkili olan çöp kutuları, kişilerin kendini güvende hissetmesini sağlayan sokak aydınlatmaları, ulaşım alternatiflerini destekleyen bisiklet park yerleri ve etkinlikleri izlemek için bireysel ya da grup şeklinde oturma imkanı veren alanlar ve daha birçok şekilde olabilir (PPS, 2014). Güneş ve rüzgar gibi çeşitli hava koşullarından korunabilmek de, belirli yerlerin kullanımının tercih edilmesinde önemli bir faktördür (Carr ve diğer., 1992, s. 92). Kamusal mekanlarda, insanlar güneşlenme ihtiyacı hissettikleri kadar, bunaldıklarında da korunma ihtiyacı hissederler. Dolayısıyla, açık kamusal mekanlarda her türlü ihtiyaca yönelik seçeneklerin bulunması daha çok insanı çekmektedir (Şekil 2.20). Güneşten veya yağmurdan korunma ihtiyacı duyan insanlar; ağaç, şemsiye ve üst örtü gibi gölgelik alanlara erişebildiklerinde, mekanı kullanmaya devam edeceklerdir (Carr ve diğer., 1992, s. 93-94).

Şekil 2.20 New York'da bulunan Battery Parkı (Observer, 2013)

Ağaçların, oturma alanları ile ilişkilendirilmesi ise insanlara daha büyük bir keyif vermektedir. Akan bir sahneyi izlemek için iyi bir bakış açısı ve altında keyifli vakit geçirme imkanı sağlamasının yanı sıra kişilere tatmin edici bir koruma alanı sağlar ve kişiler kendilerini daha güvende hissederler ve aynı zamanda, sıcak havalarda da kişilerin soluklanmasını ve serinlemesine de katkı sağlar (Whyte, 1980, s. 46).

Konforlu, yeterli ve seçenekli oturma alanları başarılı ve sosyal aktivitelerce zengin alanların önemli bir yönüdür (Carr ve diğer., 1992, s. 94). Oturma yerinin yönü, erişim alanlarına yakınlığı, taşınabilir olmaları, bireyler ve gruplar için farklı oturma seçenekleri sunmaları, okumaya, dinlenmeye, yemek yemeye ve konuşmaya uygun olmaları, ailelerin çocukları görebilecekleri görüş alanı hesap edilerek konumlanmaları gibi önemli tasarım kriterleri, kamusal mekanlarda kişilerin oturarak zaman geçirme olanaklarını arttırmaktadır (Carr ve diğer., 1992, s. 94). Oturma imkanları mevcut olmadığında ise kişilerin mekanda bulunma süreleri azalmakta ve sadece geçip gitmektedirler (Gehl, 2011, s. 155).

Oturma birimleri dinlenme ve izleme imkanı sağlamanın yanı sıra; yemek yemek, okumak, biriyle vakit geçirmek, uyumak, satranç oynamak, güneşlenmek ve daha birçok sayısız sosyal aktiviteye de imkan vermektedir (Gehl, 2011, s. 155). Oturma birimlerini tercih etmede önemli olan bir diğer kriter ise konumlandığı görüş alanıdır. Gehl (2011, s. 155), Kopenhag'da Mimar John Lyle tarafından yürütülen bir araştırma sonucunda; en iyi görüntüye sahip ve aktivitelerce zengin alanlara bakan oturma alanlarının en çok kullanıldığını, tam tersine ıssız ve sessiz alanlarda bulunan oturma alanlarının ise en az kullanıldığını aktarmıştır. Aynı zamanda, açık alanların kenarlarında konumlanan oturma alanları, kişilerin kendilerini güvende hissetmelerini ve daha iyi gözlem yapmalarını sağlar (Gehl, 2011, s. 156). Basamaklar, çeşme ve havuz kenarları, bitki saksıları, çok yüksek olmayan duvarlar gibi alanlar da insanlara oturmak, durmak ve izlemek için ikincil imkanlar vermektedir.

Aydınlatma birimleri ise, kişilerin kamusal mekanlarda bulunmaları ve sokak yaşam aktivitelerinin gelişebilmesi için önemlidir. Kamusal mekanların günün her

saatinde kullanılması, kişilerin kendilerini güvende hissetmesi ve etraflarında olan bitenleri görebilmeleri için çeşitli aydınlatma birimlerinin bulunması gereklidir. Aydınlatma ayrıca, kamusal mekanlarda kişilerin birbirini görmesini ve tanınmasını, olayları ve aktiviteleri izlemesini ve keyifli vakit geçirmesini sağlamaktadır (Gehl, 2011, s. 165).

2.3.2.4 Erişilebilirlik

Erişilebilirlik, kamusal mekanlarda sosyal aktivitelerin gelişmesi açısından iki yönden önemlidir. İlki, kamusal mekanlara çevreden rahatlıkla ulaşabilme olanağının olması, ikincisi ise kamusal mekanlara herkesin, her zaman erişme imkanının bulunması. Erişilebilirlik, özel araç ya da toplu taşıma ile belli bir lokasyondan, istenilen mekana ulaşma kolaylığı ve imkanındır (Dalvi ve Martin, 1976). Lynch (2010) ise kamusal mekanın "açık" olmasını, herkes tarafından erişilebilir olması üzerinden açıklamaktadır. Dolayısıyla, bir kamusal mekanda sosyal aktivitelerin gelişimi ve düzenli olarak görülmesi, o mekanlara insanların rahatlıkla ulaşabilmeleri ile mümkündür. Gidilmek istenen kamusal mekanın; yakınlarında tasarlanan otopark yerleri, toplu taşıma olanağı ve alternatiflerinin bulunması, bisiklet yolları ve yönlendirici yürüyüş güzergahları ile erişilebilirliği sağlanabilir ve böylece o mekanın bilinirliğinin yanı sıra tercih edilme sıklıkları da artmış olacaktır (PPS, 2014). Gehl, erişilebilirliği halk kütüphaneleri üzerinden verdiği bir örnekle açıklamıştır; "Halk kütüphanelerinden en çok kitap ödünç alanlar, kütüphaneye en yakın yerde yaşayanlar ve oraya en rahat şekilde erişebilenlerdir" (Gehl, 2011, s. 115).

Erişilebilirlik kriterine insan ölçeğinde bakıldığında ise, erişilmek istenen mekandaki olanaklar da önemlidir. Tibbalds (1992, s. 61), kamusal mekanlara olan erişimin sadece motorlu taşıtlara yönelik olmaması gerektiğini, tam tersine yaya, bisikletli, motorlu, yaşlı, engelli ve çocuklara da yönelik olması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla ikinci yönden erişilebilirlik ile sokakların ziyaretinde kullanımında herkes tarafından gerekli olan hizmetlere erişim ifade edilmektedir. Erişilebilir kamusal mekanların yerel tesisleri, yönlendirici tabelaları, geniş ve düz yürüme alanları, rampalar, duraklama alanları, görme engelliler için yürüyüş bantları

ve kontrollü yaya geçitleri bulunmalıdır (Burton ve Mitchell, 2006 s. 92). Fiziksel olarak kamusal mekanın erişilebilir olması için giriş engellerinin bulunmaması ve çevresindeki sirkülasyonun iyi sağlanmış olması gereklidir. Örneğin, 'First National' Bankasının önündeki plazanın tek bir yönden giriş imkanı vermesi, mekanın yarı-özel alan algısından dolayı kimsenin girmeyi tercih etmediği bir yer iken, 'Federal Building' yapısının önündeki meydan üç tarafından çevresine açık olduğu için, çok yoğun olarak kullanılmakta ve çok çeşitli sosyal yaşam aktiviteleri görülmektedir (Carr ve diğer., 1992, s. 144).

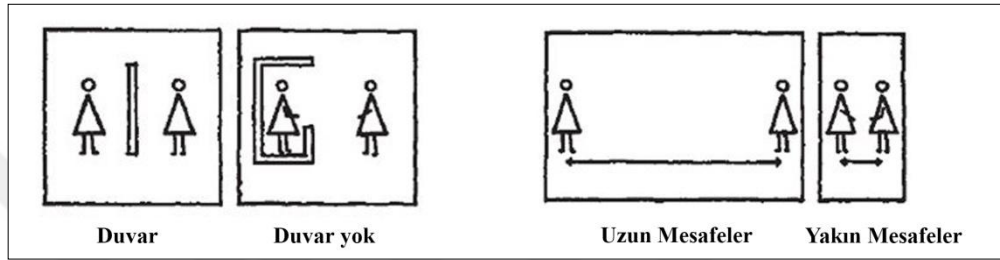
Kamusal mekanların herkesin kullanımı ve erişimi için düzenlenmesi özellikle bebek arabası, tekerlekli sandalye, alışveriş sepeti gibi "tekerlekli" yürüyüş için özel alan taleplerinin de gerçekleştirilmesini gerektirir (Gehl, 2011, s. 134). Kamusal mekanlar herkesin erişimine yöneliktir ve toplumun her kesiminin ihtiyaçlarının önemszenmesi, her türlü erişim seçeneğinin sunulması söz konusu mekanlarda sosyal aktivitelerin gelişebilmesi için önemlidir.

2.3.2.5 Sokak ve Yapı İlişkileri

Kamusal mekanlarda ve özellikle sokaklarda sosyal yaşamın gelişebilmesi, sokakları ve mekanları çevreleyen yapıların özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Bütün koşulların sağlanmasına rağmen; yapıların yükseklikleri, yapı ve bahçe geçirgenlikleri, araziye konumlanma şekilleri ve bunun gibi birçok özellik, kişilerin o sokakta bulunma isteklerini etkilemektedir.

Yapıların geçirgenlikleri ve görünürlükleri, kişilerin görüş hatlarında neler olduğu açısından önemlidir, "insanlar eğer mekanı görmezse, kullanmazlar" (Whyte, 1980, s. 60). Geçirgenliği etkileyen fiziksel unsurlar; duvarlar, pencereler, kapılar, çitler, çevre düzenlemeleri ve açıklıklardır (Ewing, 1996). Geçirgenlik konusu iki ayrı yönden ele alınabilir. İlki, sokaklarda yürüyüş güzergahında bulunan yapıların ve zemin kat kullanımlarının geçirgenliği ve şeffaflığıdır. Diğerisi ise, bahçe mesafelerinden ve bahçe sınırlarından kaynaklı yapılara ve binalara olan erişimin sağlanabilmesidir. Gehl (2011, s. 61), sokaklar ve konut alanları arasındaki geçişlerin fiziksel olarak belirtilmesinin önemli ve gerekli olduğunu ama bu sınırlamanın dış

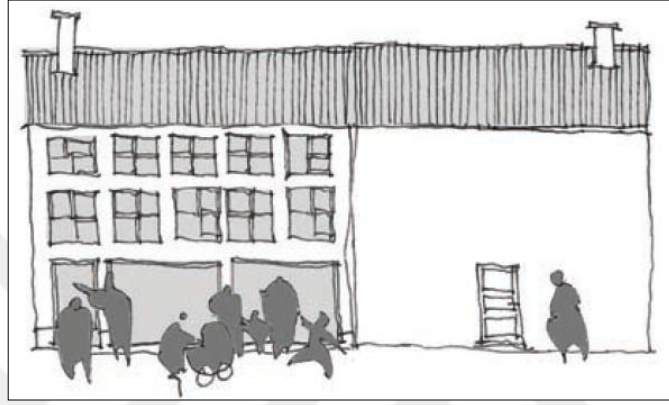
dünya ile olan bağlantısını kesmeyecek şekilde olması gerektiğini söylemektedir. Böylece, konutlarda yaşayanlar çevresinde olan bitenleri görmüş ve haber sahibi olmuş olur ve örneğin çocuklar, oynayan diğer çocukları görüp, onlara katılabilir. Tam tersi durumda ise, bahçe mesafesi uzun ve geçirgen olmayan konut dışı kullanımlarda kişi göremediği için kullanmama eğiliminde olacaktır ve o sokaktan hızlı geçecektir (Şekil 2.21). Dolayısıyla kişilerin sokaklarda zaman geçirmesi ve sosyal aktivitelerin gelişimini doğrudan etkilemektedir.

Şekil 2.21 Yapı ve bahçelerin geçirgenlik durumları (Gehl, 2011)

Kamusal mekanların ve etrafını çevreleyen konut, dükkan, atölye ve kamu binalarının içerisinde yaşayanlar arasındaki iki yönlü deneyimler ve temaslar, iki taraf için de olanakların belirgin bir şekilde artmasını ve zenginleşmesini sağlayabilmektedir (Gehl, 2011, s. 121). İki yönlü deneyim alışverişi ise hem mesafeler hem de sınırlar (cam, pencere, duvar v.b.) ile ilgilidir. Gehl'in bu konuda verdiği örnek aydınlatıcı olmaktadır; büyük ve geniş pencereli bir kütüphane binasının, 10-15 metre çekme mesafesinde olması ile direkt olarak sokakta bulunması iki ayrı durumu göstermektedir (Gehl, 2011, s. 121). Biri, uzaktan görülen pencereli bir bina olarak algılanırken, diğeri kullanılan bir kütüphane olarak algılanmaktadır. Ewing (2013), kamusal mekanları çevreleyen yapıların görünürlüklerini ve geçirgenliklerini, "şeffaflık" üzerinden ele almıştır ve yapılarıdaki ya da sokaklardaki insanların, buldukları yerin ötesindeki sosyal aktiviteleri görebilme derecesi olarak yorumlamıştır. Sokakları çevreleyen kullanımların şeffaf olması, yoldan geçenlerin bakmasına, durmasına ve kullanılmasına ve uzun vadede ise o sokakları tercih etmesine katkı sağlayacaktır (Ewing, 2013). Allan Jacobs ise birçok girişe sahip olan sokakların, sokaklardaki insan aktivitelerine katkıda bulunduğunu, boş duvarlı ve garajlarla çevrelenen sokakların ise insanları

uzaklaştırdığını belirtmektedir (Şekil 2.22) (Ewing, 2013). Boş duvarların da bazı fiziksel düzenlemelerle şeffaf hale getirilebileceğini belirten Ewing (2013), duvarlara sarmaşıkların ve çalılarının sarkıtılması ile görsel olarak bir derece geçirgenlik algısının sağlanabileceğini söylemektedir. Geçirgenlik, iç ve dış mekan arasındaki etkileşimin gerçekleşebilmesi açısından en çok sokak düzeyinde önemlidir (Ewing, 2013). İç ve dış mekan arasındaki geçirgenliğin tamamen mümkün olduğu durumlara ise kaldırım kafeleri ve ticaretin kaldırımlara kadar taşıdığı alanlar örnek gösterilebilir.

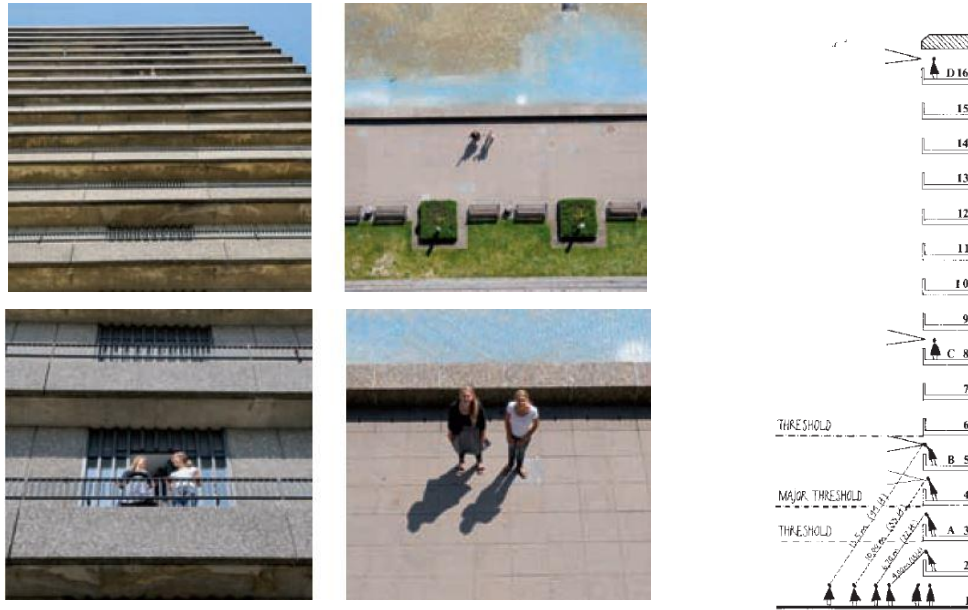

Şekil 2.22 Cephe girişleri farklılıklarının, sosyal aktivitelerin gelişimine etkisi (Gehl, 2010)

Binaların yükseklikleri ve kat adetleri, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişiminde bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok katlı binalar ve toplu konut tarzı yapılaşan yerlerin çevre düzenlemeleri ve yoğunluklarından dolayı parsellerde konumlanmaları da farklılaşmaktadır. Gehl, bu farklılaşmayı iki farklı uçta bulunan mekansal düzenleme üzerinden örneklemiştir. Birinci mekansal düzenlemeyi, çok katlı binaların, yer altı otoparklarının, geniş trafik ağının, binalar ve işlevler arası geniş mesafelerin olduğu bir alan olarak tanımlamıştır. Bu düzene sahip kent mekanında; binalar ve arabalar baskındır, yaya sirkülasyonu az görülmektedir, kamusal mekanlarda kötü koşullardan dolayı az insan bulunmaktadır, açık alanlar büyük ve işlevsizdir, binalar arası mesafeler uzak olduğu için mekansal çeşitlilik bulunmamaktadır ve tüm bunların sonucunda sokaklarda sosyal yaşam aktiviteleri nadiren görülmektedir (Gehl, 2011, s. 31). Gehl, tam tersi olan ikinci mekansal düzenlemeyi ise; az katlı, birbirine yakın mesafeli, yürümeye olanak verecek yaya yollarının bulunduğu ve konutlarla, iş yerleriyle, okullarla doğrudan bağlantılı zaman geçirecek açık alanların bulunduğu bir yer olarak tanımlamıştır. Bu düzene sahip kent mekanı ise; açık alanların davetkar olması ve görülebilmesi, yürünebilir yolların

varlığı ve mesafelerin kısa olması nedeniyle canlı, yaşanabilir ve açık kamusal mekanlarla desteklenen ve bu mekanların başarılı olduğu bir yer olarak tarif etmiştir (Gehl, 2011, s. 31).

İç ve dış mekan arasındaki görünürlük sokakların canlı ve sosyal yerler haline gelmesinde oldukça önemlidir. Bu nedenle az katlı binaların olduğu bölgelerde dış mekanla daha çok bağlantı kurulabilirken, kat sayısı yükseldikçe görüş açısı nedeniyle bağlantı kurulması giderek zorlaşmaktadır (Şekil 2.23). Çok katlı binalarda yaşayan kişi sayısının çokluğu nedeniyle, "giriş-çıkış" sıklıkla görülmesine rağmen, üst katlarda yaşayanlar için bu sadece zorunlu aktiviteler için mümkün olacaktır, çünkü üst katların zeminle olan görsel bağlantıları az olduğu için, kendiliğinden oluşan ve kısa vadeli aktivitelerin fark edilmesi ve temasın nadir olması nedeniyle de karşılaşmaların ve aktivitelerin gelişme şansı çok düşüktür (Gehl, 2011, s. 184). Dış mekanlara doğrudan erişime sahip olan az katlı yapıların çevresinde ise karşılıklı bir "görüş akışı" bulunmaktadır (Gehl, 2011, s. 185). Az katlı binalarda yaşayan insanlar için dışarıya ile bağlantı kurmak için, herhangi bir hazırlık yapmalarına da gerek olmayacaktır, kişi bir şey duyduğunda, gördüğünde ya da fark ettiğinde veya sadece hava almak istediğinde kapısının önüne çıkabilecektir ve dışarıyla görsel bağlantısı olduğu için herhangi bir aktivitenin gelişimi çok daha kolay olacaktır.

Şekil 2.23 Kat yükseklikleri ile görme bağlantısı (Gehl, 2011)

Dikey boyutta çok katlı binaların bulunduğu sokaklarda, kişilerin sokak algısının da değiştiği ve görüş eksenlerinin engellendiği, az katlı yapıların olduğu sokaklarda ise çevrenin algısının ve çevreden gelebilecek etkileşimlerin daha farkında olunacağını belirtilmektedir (Ewing, 1996, s. 43). Az katlı ve çok katlı yapıların olduğu mekansal düzenlemelerle ilgili Gehl (2011, s. 75), "pozitif süreç: bir şey oluyor, çünkü bir şey oluyor" ve "negatif süreç: bir şey olmuyor, çünkü bir şey olmuyor" şeklinde geliştirdiği iki argümanla, sosyal aktiviteler ile binaların kat adetleri arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu öne sürmektedir.

Binaların konumlandıkları parsellerin büyüklükleri ve aralarındaki mesafeler de sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini etkilemektedir. Mesafelerin, insanların ilişkilerinde dahi samimiyet derecesini gösterdiğini hatırlatan Gehl, mekansal düzenlemelerde de küçük alanların daha sıcak ve kişisel, geniş alanların ise soğuk ve mesafeli olarak algılandığını söylemektedir. Birbirine yakın ve küçük boyutların olduğu sokaklar, diğer insanların birbirini görmesini, duymasını ve karşılaşmasını mümkün kılar ve ayrıntıların da keyfinin çıkarılması mümkün olur, ama tersine geniş ve büyük mesafelerin olduğu yerlerde insanlar da belli bir mesafede tutulur (Gehl, 2011, s. 68).

Yapıların kişilerin sokaklardaki algısına ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine olan etkilerine dair olasılıklar ve kısıtlamalar özetlenecek olursa; geçirgen olmayan bahçe ve yapıların, çok katlı ve geniş cepheli binaların, binalar ile sokaklar arasında geniş mesafelerin bulunduğu sokaklarda iç ve dış mekan arasında görsel algı kopuk olur, sokakların tenha ve cansız olmasına ve sosyal yaşam aktivitelerinin de azalmasına neden olur. Tam tersi durumda ise, geçirgen bahçe ve yapıların bulunduğu, az katlı ve sıcak binaların, kısa mesafelerin bulunduğu sokaklarda görsel algı güçlü olur, sokaklar ve açık alanlar canlı olur ve sosyal yaşam aktiviteleri daha fazla gelişir.

2.3.3 Kamusal Mekan Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimine Etkisinin Örnekler Üzerinden İncelenmesi

Gehl'in (2011) tanımladığı aktivite çeşitlerinden "sosyal yaşam aktiviteleri" yaşanabilir şehirler için önemli bir koşuldur. 20. yüzyılın sonlarına doğru sosyal yaşam çalışmaları kapsamında; canlı, çok yönlü, çekici ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesine yönelik uygulamalar dünyanın her yerinde görülmeye başlamıştır. Bu bölümde, seçilen çeşitli örneklerde, bir önceki bölümde tanımlanan kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine olan etkisi değerlendirilecektir. Seçilen örnekler, şehirlerin merkezinde bulunan sokakların; yaşayan, kullanılan, tercih edilen ya da cansız, تنها kalan, tercih edilmeyen sokaklar olmalarını etkileyen çeşitli kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktiviteleri ile olan ilişkisi vurgulanmak amaçlanmıştır.

Seçilen örneklerin hepsinin ortak özelliği dünyada giderek önem kazanan yaya odaklı, çeşitli yöntemlerle araçların kullanımının kısıtlandığı ya da tamamen yayalaştırıldığı sokaklar olmalarıdır. Öncesinde sıklıkla üzerinde durulduğu üzere; taşıtlar için tasarlanmış yollar daha fazla taşıtı, yolu ve trafiği de beraberinde getirmektedir. Dünyanın her yerindeki sayısız şehirlerde, bir takım müdahalelerle otoyolları, işlek caddeleri, mahalle sokaklarını "barışçıl şehir sokaklarına" dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Trafiğin çözümü olarak öne sürülen daha fazla yol yapılmasının bir çözüm olmadığını fark edilmesiyle birçok şehirde; toplu taşıma, bisiklet ve yürüme ile ulaşım teşvik edilmiş ve entegre çözümlerle, şehirler yaya kullanımının ve sosyal aktivitelerin geliştiği mekanlar haline gelmiştir. Araç trafiğinin hakim olduğu, yayaların güçlkle hareket ettiği şehirlerde, yaya kullanımına ve şehir yaşamına yönelik davet edici çalışmaların sonuçları ise tartışmasız olarak ortadadır. Özellikle sosyal yaşam ve yaya odaklı çalışmalar kapsamında Kopenhag, Melbourne, Hollanda şehirlerinde sistematik olarak yapılan yaya düzenlemeleri ve bu değişimlerin belgelenmesi çok dikkat çekici sonuçlar göstermektedir.

Bu nedenle, kamusal mekanların sosyal yaşam aktiviteleri üzerinde etkilerinin değerlendirilmesi üzerine öncelikle şehir genelinde yapılan yaya odaklı çalışmaları ile bilinen Kopenhag ve Hollanda'nın Woonerf'leri (yaşayan sokaklar) incelenecektir, devamında ise sokak bazında yapılan müdahaleler ile değişen, daha küçük ölçekli alanlar değerlendirilecektir.

2.3.3.1 Kopenhag - Danimarka

Danimarka'nın başkenti olan Kopenhag, 1.8 milyon nüfusu ile bir liman şehridir ve İkinci Dünya savaşından sonra özellikle trafik yönünden Avrupa'daki her şehrin yaşadığı sıkıntıları yaşamaktadır (Gehl Architects, bt). Yayalaştırma çalışmaları, ilk olarak 1962 yılında, 1.1 kilometrelik kentin ana caddesi olan "Stroget" ile bir deney olarak başlamıştır (Gehl Architects, bt). Uygulama sürecinde kimse tarafından istenmeyen ve kötü sonuçlar doğuracağı düşünülmese de, hem ticari hem sosyal büyük bir başarı olmuştur (Şekil 2.24)

Şekil 2.24 Stroget'in yayalaştırılmadan önceki ve sonraki durumu (Global Designing Cities Initiative, bt)

"Ne kadar fazla alan sunulursa, şehre o kadar çok hayat gelir" (Gehl, 2010, s. 12) sözünden de anlaşılacağı üzere; 1962 yılında Stroget ile başlayan yayalaştırma çalışmaları, 1973 ve 2005 yıllarındaki yayalaştırılmış yolların artışı aşağıdaki şekilde gibidir (Şekil 2.25) Yayalaştırmaya bağlı olarak, şehir merkezine giden araç sahipleri sürecin ilk aşamalarında zorlanmışlar, fakat bisiklet ve toplu taşıma seçeneklerinin yaya sirkülasyonuna entegre edilmesiyle birlikte, ulaşımın daha da kolaylaştığını fark etmişlerdir (Gehl Architects, bt).

Şekil 2.25 1962, 1973, 2005 yıllarında Kopenhag'da yayalaştırılan sokaklar (Gehl Architects, bt)

Yaklaşık 1990'lardan itibaren sokak ağını yeniden yapılandırarak, bisikletler için daha iyi ve güvenli koşullar oluşturmak amacıyla, kişileri bisiklet sürmeye teşvik edici sosyal çalışmalar yapmışlar, bütün şehri bordürlerle ayrılmış etkili ve kullanışlı bisiklet yolları ile döşemişler ve trafik ışıklarını ve kavşak noktalarını bisikletlere uygun şekilde düzenlemişlerdir (Gehl, 2010, s. 11). Bisikletliler için güvenli hale getirilen bu çalışmaların sonucu ise kişilerin ulaşım tercihlerine yansımıştır. Şehirde; çocuklardan yaşlılara, işçilerden belediye başkanına kadar her yaş ve her kesimden insan için şehirde dolaşmanın yolu bisiklet olmuştur ve zamanla ortaya bir bisiklet kültürü çıkmıştır. 1995'den 2005'e kadar geçen 10 yıllık bir süre, yapılan tüm çalışmalar sonucunda bisiklet kullanımı 2 katına çıkmıştır ve giderek de artmaktadır (Şekil 2.26)

Şekil 2.26 Kopenhag yayalaştırılmış sokaklardan görüntüler (Gehl Architects, bt)

1968'den bu yana Kopenhag'da bulunan mimarlık okulunda, kamusal mekan araştırmaları kapsamında belli aralıklarla (1968, 1986, 1995 ve 2005) kamusal mekanların nasıl kullanıldığı, yaya sayıları ve sosyal yaşam aktiviteleri düzenli olarak kaydedilmiştir ve kentsel yaşamın gelişimi takip edilebilmiştir (Gehl Architects, bt). Bu süreçlerin takip edilmesi sonucunda ise kent içerisinde rekreasyon faaliyetlerinde yoğun bir büyüme ve yayalaştırmalardan sonra ise yaya faaliyetlerinde oldukça büyük bir artış olmaktadır ve asıl büyük artış ise bulunma ve

durma sonucu ortaya çıkan sosyal aktivitelerin gelişiminde olmuştur (Gehl Architects, bt).

Günümüzde Kopenhag'da kentin bir ucundan bir ucuna yürünebilmektedir ve 96.000 m²'nin üzerinde alan kaplayan sokaklardan ve meydanlardan oluşan araçsız alanların planlanmasıyla, şehrin içerisindeki yaya hareketliliği %80 olmuştur (European Commission, 2004). Avrupa Komisyonunun yayınladığı rapora göre, son on yılda "yaya trafiği" büyük ölçüde bir değişim göstermezken, durma ve kalma ile bağlantılı sosyal aktiviteler 1968 yıllarından itibaren dört kat artmış ve yaz aylarında sokaklar sosyal ve kültürel etkinlikler ile doluyken, kış aylarında ise yerini festivaller ve buz pateni gibi etkinlikler almıştır (European Commission, 2004). 1968 yılından 1986 yılına kadar durma ve kalma aktiviteleri %400 oranında, 1986 yılından 2005 yılına kadar ise açık alanlardaki kafelerde oturanlar ise %81 oranında artmıştır (Global Designing Cities Initiative, bt).

Yürüme, bulunma, durma ve sosyal aktivitelerin gelişimindeki oransal artışlar ve açık alanlardaki kafe sandalyelerinde oturan sayısındaki bu çarpıcı büyüme, dünya çapında önemli bir veri olmuştur ve kamusal mekanların düzenlenmesi ile şehrin kullanımının nasıl değiştiğine büyük bir örnek oluşturmaktadır. Sosyal ve kentsel çalışmalar kapsamında 1962'den beri devam eden, kimsenin inanmadığı ve istemediği yayalaştırma çalışmaları sayesinde, sokak ve sosyal yaşam ciddi oranda zenginleşmiş ve kültürel odaklı sayısız aktivitenin düzenlendiği ve ekonomik olarak çok ciddi faydaların görüldüğü bir yer haline gelmiştir. Aktivite çeşitliliğinin yanı sıra kafe, alışveriş, durma, bulunma ve izleme gibi sayısız kullanım çeşitliliğinin bulunması ise herkes tarafından her zaman tercih edilmesine neden olmuştur.

2.3.3.2 Woonerf - Delft -Hollanda

Son yılların en çok çözümüne odaklanılan konusu araç trafiğini azaltmak ve sokakları yaya odaklı hale getirmek için bütün dünyada çalışmalar sürerken, taşıtları sınırlamak amacıyla en büyük girişimler Hollanda'da gerçekleşmiştir (Carr ve diğer., 1992, s. 140). Woonerf aslında 1960 senesinde Hollanda'nın Delft şehrinde başlayan ve sonrasında araçlara karşı geliştirilen "yaşayan cadde" anlamına gelen bir

kavramdır (Canin Associates, 2014). Delft Belediyesi tarafından tasarlanan ve yönetilen, 1960'lı yıllardan beri aşamalı olarak devam eden ve 0,4 km ile 1,5 km arasında değişen uzunluğa sahip yaya odaklı sokakların, "Woonerf" olarak diğer ülkelerin de yararlanması için bir terim haline gelmesi ise 1977 yılında, komşu ülkelere tecrübelerini bildirmek amacıyla bir yayında geçmesiyle meydana gelmiştir (Carr ve diğer., 1992, s. 140).

Woonerf'in sokaklarında arabalar yaya hızında hareket etmekte ve yer yüzeyi yayalara ve bisikletlere yönelik ve tamamen kaldırımsız sokaklar olarak tasarlanmıştır (Francis, 1987). Günümüzde Woonerf, Hollanda'nın tüm mahallelerinin bir parçası olan sokaklar haline gelerek, yaya ile otomobil arasında paylaşılan bir alan haline gelmektedir ve yayalar, motorlu taşıtlara karşı yasal olarak yol hakkına sahiptirler (Appleyard, 1981). Bu sokaklar; kişilerin yolun istediği yerde yürüdüğü, çocukların sokaklarda oyun oynadığı, arabaların ve motorların yayaların hareketlerini kesinlikle engellemeden hareket ettiği ve park etmenin belli yerlerde sağlandığı alanlardır (Appleyard, 1981).

Günümüzde, Hollanda'nın mahallelerinde 800'ün üzerinde trafiğin sınırlandırıldığı geniş bir alan bulunmaktadır (Francis, 1987). Sokaklar, geleneksel kamu sokaklarından daha güvenli hale gelmiştir ve özel peyzaj düzenlemeleri ve yer kaplamaları ile sokaklar çok hoş bir görünüme sahip olmuştur (Pressman, 1987, s. 42). Tüm bu düzenlemelerin sonucunda ise mahallelerin sokaklarında güçlü bir sosyal yaşam başlamıştır. Sokaklar, çocuklar için oyun alanı ve mahalleli için karşılaşma, sohbet etme, durma, izleme ve evinin önünde oturma alanı haline gelmiştir ve sokaklar kamusal yaşamın bir parçası haline gelmiştir (Pressman, 1987, s. 42). Sokakların taşıtlara değil, orada yaşayan insanlara ait olması yönünden yapılan bu çalışma, sosyal anlamda da çok önemlidir (Şekil 2.27)

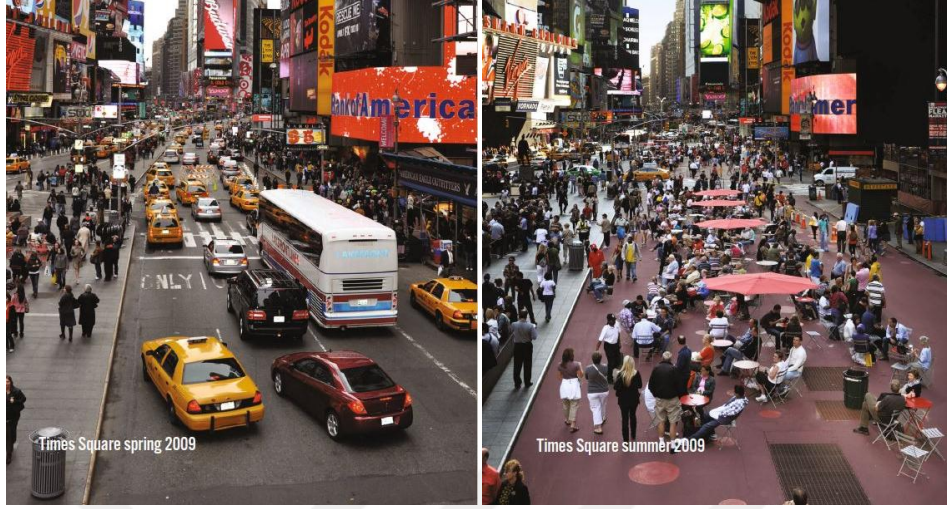
Şekil 2.27 Deft kenti'nin yayalaştırılmış sokakları (Slow City Life, 2018)

2.3.3.3 Times Meydanı, New York

Times Meydanı, West 42. Cadde'nin Broadway ve 7. Cadde (Sevent Avenue) ile kesiştiği kavşak ve kesin sınırları olmamakla birlikte, etrafındaki geniş caddeleri de kapsadığı için büyük bir alandan oluşmaktadır. Bu kavşak noktası, yüksek enerjili bir faaliyet yeri olarak, çevresinde barlar, diskolar, tiyatrolar, kafeler, fast food restoranları, oteller, evsizler için kalacak yerler, giyim dükkanları, sinemalar, sokak satıcıları ile dolu olan sokaklarla şehir merkezinin en canlı olduğu alanlarından biridir (Carr ve diğer., 1992, s. 215).

Uzun yıllar boyunca Times Meydanı ve çevresinde trafik ve suç oranları çok fazla artmaya başlamış ve çevre kalitesi düşmüştür (Carr ve diğer., 1992, s. 216). Belediye Başkanı, 2007 yılında "Daha Yeşil Bir New York" adı altında, New York sakinleri ve gelecek nüfus için daha sürdürülebilir ve daha iyi bir şehir nasıl olabileceğine dair bir çalışma yayınlanmıştır. Bu planın amacı; sokakları geliştirmek, özel araç trafiğini azaltmak ve kamusal mekanları yeniden ele almak olmuştur (Gehl ve Svarre, 2013, s. 132). Birçok farklı yerde çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, Times Meydanı yakınında seçilen Broadway (Şekil 2.28), araç trafiğinin en yoğun olarak gözlendiği yer olarak New York'taki değişimlerin en çarpıcı örneği olmuştur (Gehl ve Svarre, 2013, s. 132). Times Meydanında, Broadway dahil, seçili alanlarda çalışmalar tam bir gün içerisinde yapılmıştır; alan kapatılmış, asfalt boyanmış, bariyerler ve çeşitli önlemler alınmış, oturma alanları ve peyzaj öğeleri konulmuştur (Gehl ve Svarre, 2013, s. 132). Broadway, orada bulunma ve durma aktivitelerinin oluşması için

oturma alanlarına ağırlık verirken, çevredeki bazı meydanlarda ise araçsız alanlar kurulmuştur (Gehl, 2010, s. 22).

Şekil 2.28 Times Meydanı'nın yayalaştırılan sokağının önceki ve sonraki durumu (Gehl ve Svarre, 2013)

Times Meydanı'nın bu çalışmalardan önce sadece %11'i yayalara aitti ve bu orana kaldırımlar dahildir (Gehl ve Svarre, 2013, s. 132). Yaya sayımları ve çeşitli belgelendirmelerin sonucunda bir gün içinde yapılan bu değişimlerin insanlar tarafından hemen benimsendiği ve kullanıldığı görülmüştür (Gehl ve Svarre, 2013, s. 132). %15'lik daha yaya alanının tahsis edilmesinden sonra, daha da fazla alan açılması için çalışmalar halen sürdürülmektedir ve trafik problemleri ciddi oranda devam etmesine rağmen gelişmeler yaşayanlar için umut vaat edici görülmektedir (PPS, 2005).

2.3.3.4 Şehir Sokaklarından Örnekler

Büyük etkilerinin ve sonuçlarının gözlemlendiği örneklerden sonra ise, günümüzde içinde yaşadığımız ve her gün kullandığımız çevrelerde, kamusal mekan özellikleri doğrultusunda insan tercihlerine göre şekillenen bazı küçük örnekler yer verilecektir.

İngiltere'nin Brighton şehrinde "New Road"da öncesinin ve sonrasında yaya kullanımının ve sosyal aktivitelerinin tespitine yönelik bir sosyal yaşam çalışması yapılmıştır. 2006 yılında, seçilen sokak, trafiğe kapalı bir caddeye dönüştürüldükten

sonra bu sokağı kullanan yaya sayısı %62 oranında, aktivitelerin sayısı ise %600 oranında artmıştır (Gehl ve Svarre, 2013, s. 12). Öncesi ve sonrasının hesaplanması bu anlamda yayalaştırmanın sosyal yaşamın gelişmesi yönündeki önemini ortaya koymuştur (Şekil 2.29).

Şekil 2.29 New Road sokağının önceki ve sonraki durumu (Gehl ve Svarre, 2013)

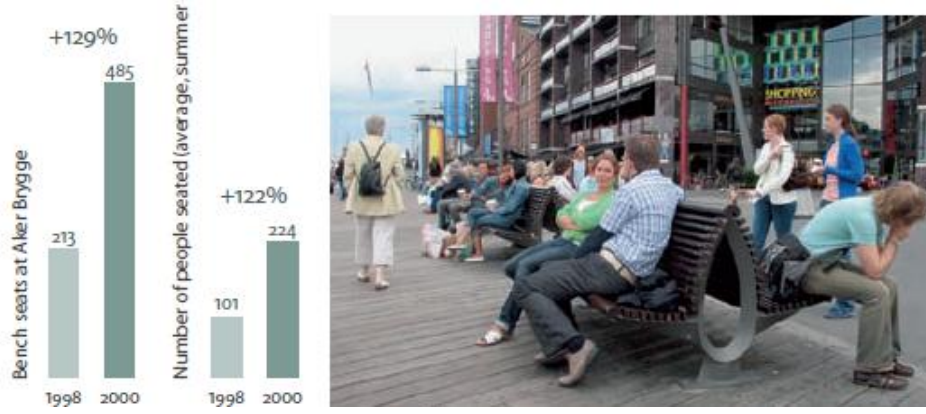
San Francisco'da 1989 senesinde yaşanan deprem, şehrin atardamarı sayılan ve yoğun bir trafiğin olduğu Embarcadero otoyoluna büyük bir zarar vererek, körfez boyunca kapatılmasına neden olmuştur. Sonrasında ise, şehrin aslında otoyol olmadan da iyi bir şekilde idare ettiği ortaya çıkarak, sonraki yapılan mekansal düzenlemelerle, "şehrin atardamarı" sayılan otoyol, günümüzde tramvayın geçtiği, ağaçların ve geniş kaldırımların bulunduğu bir şehir bulvarı (Şekil 2.30) haline gelmiştir (Gehl, 2010, s. 9).

Şekil 2.30 Embarcadero Otoyolunun depremden önceki ve sonraki durumu (San Francisco Business Times, 2014)

New York, Broadway'de alışveriş mağazalarıyla dolu olan sokağa, beton tamponların ardına banklar koymuşlardır ve bu banklar bloklar boyunca insanlarla

dolmaktadır; mağazaların bittiği ve sessiz ve تنها bir yere varılınca ise bankların tamamen boş kaldığı görülmektedir (Jacobs, 2011, s. 57). Jacobs (2011), insanların varlığının daha fazla insanı çektiğini vurgulayarak, yolun ıssızlaştığı bu yer için şu cümleleri söyler; "Mağaza yoktur, mağazaların yol açtığı hareketlilik de kalmamıştır, hemen hiç yaya yoktur - dolayısıyla onları seyreden kimse de yoktur.... Bu banklara oturdum ve sebebini anladım. Bundan daha sıkıcı bir yer düşünemiyorum."(s. 57). Oturma alanının önemine dair bir başka örnek ise Oslo'da bulunan "Aker Bridge"dan verilebilir. İnsanlar tarafından sevilen ve tercih edilen bu bölgede sadece oturma alanları iki katına çıkartılmıştır ve sonucunda bölgede oturanların sayısı da iki katına çıkmıştır (Gehl, 2010, s. 17). 1998 senesinde 213 olan bank sayısı, 485 e çıkartılmış ve oturan sayısı da aynı oranda artmıştır (Şekil 2.31).

Şekil 2.31 Oslo'da bank ile kişi sayıları arasındaki ilişki (Gehl, 2010)

Dünya genelinde sayısız örnek, kamusal mekan düzenlemelerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hiçbir düzenlemenin tek başına yeterli olmadığı, bütüncül yaklaşılması gerektiği ve insan tercihlerinin ön planda olması gerektiği incelenen çalışmalardan da anlaşılmaktadır.

2.3.4 Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Mekanın Yere Dönüşmesi Açısından Önemi

Sosyal Yaşam aktivitelerinin tanımlanmasından ve hangi kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimi açısından önemli olduğu değerlendirildikten sonra, son olarak sosyal yaşam aktivitelerinin mekanın yere dönüşmesi açısından önemi tartışılacaktır. Bu bağlamda öncelikle, kısaca yer oluşturma kavramının ne olduğu incelenecek ve sonrasında sosyal yaşam aktivitelerinin başarılı bir kamusal mekana dönüşmesindeki rolü irdelenecektir.

2.3.4.1 Yer Oluşturma Kavramı

"Yer" sözcüğü, gündelik dilde sıkça kullanılan bir kelime olmasına rağmen tanımı çok geniştir. Türk dil kurumu yeri, "bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân" ve "gezinilen, ayakla basılan taban" şeklinde tanımlamaktadır. Türkçede "mekan" (space) ve "yer" (place) yakın anlamlarda kullanılmasına rağmen, İngilizcede bu farklar daha net ayırt edilebilmektedir. Özünde bu kelimeler birbirine benzer ve yakın olmasına rağmen, tamamen farklı anlamlara sahiptirler (85- gürkaş ve barkul). Tanımlamalar kısmında detaylı şekilde incelenen mekan kavramına burada tekrar değinilmeyecek, yerin mekana dönüşmesindeki unsurlar irdelenecektir.

Tim Cresswell (2004), "yer"i bütün insanlar için anlamlı hale gelen ve bir şekilde orası ile bağ kurdukları alanlar olarak tanımlamaktadır. Mekan ve yer ayrımını ise soyut ve somut kavramlar üzerinden anlatmaktadır. Yer'in mekandan daha somut bir kavram olduğunu savunur ve mekanın alana ve hacmi sahip herhangi bir alan olduğunu ve kişilerin bu alana bir anlam yüklediğinde ve ilişki kurduklarında mekanın yere dönüştüğünü savunur (Cresswell, 2004, s. 7). Martin Heidegger mekan ve yer ayrımını ilk yapan felsefenin önde gelen isimlerinden biri olarak aralarındaki farkı şu şekilde ifade eder:

Mekan doğrusal yönelmelerin, ölçülebilir, hesaplanabilir boyutlarını içerir. Mekanın tözü bu boşluk içinde yer alan uzantıdır. Yer kavramı ise, ait olma duygusunu bilinç durumuna getiren pratik bilgilerle mekanı anlama-kendi dışına çıkararak gerçekliğini anlama-modunu yansıtır. Yer kavramında geometri ve diğer rasyonalize edilen şeylerden önce mekan gelir veya kasılır; uzar veya kısalır (Aydınlı'dan aktaran Gürkaş ve Barkul, 2012, s. 6).

Yer oluşturma kavramı 1960'ların ortasında ilk defa Jane Jacobs ve William H. Whyte gibi isimlerin şehirleri, arabalar ve alışveriş merkezleri için değil insanlar için tasarlanmanın önemini anlatan bir dizi fikirler aracılığıyla ortaya atılmıştır (PPS, 2007). Jacobs (2011), sokağın "yer" olarak insanlar için önemini "sokaktaki gözler" sözüyle tartışırken, Whyte (1980) ise binalar arasındaki küçük alanlarda canlı sosyal

yaşamın oluşabilmesi için gereken koşullar çerçevesinde ele almıştır. 1975 senesinden itibaren ise yer oluşturma yavaş ama kapsamlı bir şekilde kentsel tasarım uygulamalarının odağında yer almaya başlamıştır ve belli bir alanda yaşayan, çalışan ve oynayan kişilerin, buldukları çevreyi anlamalarını ve ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamalarında da büyük katkı sağlamıştır (PPS, 2007).

Whyte (1980), insanları etkileyecek ve çekecek yerler tasarlanmasının zor olmadığını ama asıl bunun ne sıklıkla başarılı olduğuna dikkat çekilmesi gerektiğini söylemektedir. Yer oluşturma (placemaking), kişilerin kamusal mekanları "toplumun kalbi" olarak yeniden düşünmelerini ve keşfetmelerini sağlayacak şehir ölçeğinden insan ölçeğine kadar bir dizi kapsamlı fikir ve uygulamalardır (PPS, 2007). Parkların, meydanların, sokakların ve diğer tüm açık mekanların canlı kamusal mekanlara ve "yerlere" dönüşebilmelerini sağlayan bu kapsamlı fikir ve uygulamalar, Madden ve Schwartz'ın yazarı olduğu kitapta, 11 temel yön gösterici nitelikte ilkeleri (Tablo 2.2) bulunmaktadır (PPS, 2019).

Tablo 2.3 Yer oluşturma sürecinin 11 ilkesi (PPS, 2019)

1. Toplumun fikrinin sorulması ve sürece dahil edilmesi	7. Nirengi noktalarının inşa edilmesi
2. Etrafından bağımsız bir kentsel tasarım ürünü değil, kullanılan bir "yer" yaratılması	8. Engellerin kaçınılmaz olduğunun ama yapılabildiğinin fark edilmesi
3. Yer; gelecekteki başarısı, imajı ve katkıları için önemli olan aktörlerin projenin başında dahil edilmesi (okullar, müzeler, vb.)	9. Öncelikle kişilerin mekanı nasıl kullandıklarının önemini anlaşılması ve formun fonksiyonu desteklemesi
4. İnsanların kamusal mekanları nasıl kullandıklarını veya kullanmadıklarını, neleri sevip neleri sevmediklerinin gözlenmesi	10. Paranın önemli olmadığı; yerin çalışmasını sağlayacak kafeler ve oturma yerlerinin, pahalı olmayacağını bilmesi
5. Vizyon sahibi bir yer olması	11. Sürekli değişimin içinde olduğumuz ve toplumun değişen ihtiyaçlarını ve değişimlerinin sürekli takip edilmesi
6. Sürece, en garanti ve kısa vadeli iyileştirmelerle başlanması; oturma alanları, kafeler, yayalaştırılmış yollar v.b	

Bahsedilen öneriler niteliğinde olan bu 11 temel ilke, mekanın başarılı bir şekilde yere dönüştürülmesi için, topluluklara başlangıç niteliğinde bir fikir vermektedir. İnsanların, içerisinde buldukları mekanlarla arasındaki bağı güçlendirilmesini amaçlayan yer oluşturma, sadece kentsel tasarım sürecinden bağımsız, mekanın yere dönüştürülmesinde etkili olan yaratıcı kullanım şekillerini kolaylaştıran, bir yeri tanımlayan ve fiziksel, kültürel ve sosyal olarak gelişimini destekleyen bütüncül bir süreçtir (PPS, 2007). Dolayısıyla, bir mekanın yere dönüşmesi için kişilerin o alanlarla bağ ve ilişki kurması, kendilerini oraya ait hissetmeleri ve günlük yaşantılarında kullandıkları anlamlı bir yer olması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

2.3.4.2 Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Sokak Mekanını Yer'e dönüştürmesindeki önemi

Sosyal yaşam aktivitelerinin oluşmadığı ya da çok nadir olarak görüldüğü mekanlar; تنها, ıssız ve kişilerin kendilerini güvensiz hissettiği bölgelere dönüşme riski taşırlar. Dolayısıyla, kişilerin bağ kuramadığı ve anlam yükleyemedikleri alanlar haline gelirler. Yer ve sosyal yaşam birbirleriyle ilişkili iki kavramdır. Kişiler, anlam yükleyemedikleri ve bulunmaktan zevk almadıkları yerlere bir daha gitmeme eğilimi gösterirler. Tam tersi bir durumda ise, kişiler bulunmaktan mutlu oldukları mekanlara gittikçe, o mekanlar kişiler için anlamlı bir "yere" dönüşür. Zorunlu ve isteğe bağlı aktivitelerin görülme sıklıkları arttıkça, sonuç ürünü olan sosyal yaşam aktivitelerinin görülme sıklıkları da artar.

Dear ve Wolch (1989)'e göre sosyal ilişkiler ancak mekanlar aracılığıyla kurulur. Kentsel tasarım ve sosyal yaşam çalışmaları ile de mekanı şekillendiren tasarımcılar, mekanın yere dönüşmesine aracılık ederek, insan aktivitelerinin ve sosyal yaşamın şekillenmesine katkı sağlarlar (Carr ve diğer., 1992). Jan Gehl'de benzer bir şekilde sosyal yaşam aktivitelerini, insanların ortak kullanım mekanlarını anlamlı hale getirmek için uyguladıkları aktiviteler bütünü olarak yorumlamıştır (Gehl, 2011, s. 14). İnsan ve onun koşullu ilişkilerinin olmadığı bir dünyada yapılar ve yollardan oluşan mekanlar kişiler tarafından algılanmayan "inorganik madde yığınları" olarak kalırdı; "Böylece, sosyal yaşam süreçleri, mekan faktörü var olmadan var olmadıkları

gibi, insanın yaptıkları da dahil olmak üzere şeyler dünyası, insanın varoluş koşulları arasındaki yerini alıyor." (Özbek, 2001).

"Yer oluşturma"nın ana unsurlarından birisi insanlar tarafından kullanılan, yaşanılan mekanların, anlamlı "yer"ler haline gelmesidir. Sokaklarda bu anlamda en önemli yerlerdir. Çünkü sokaklar, arabalar için sadece bir yerden bir yere gidilmesini sağlayan bir araç değil; çocukların okula gitmek için yürüdüğü, her yaştan insanın evlerinden çıkıp sayısız sokak oyunlarında yer aldıkları, koşu ve bisiklet yarışlarına katılıp madalya aldıkları, rahatladıkları ve sıkıntılarından uzaklaştıkları, çocukların limonata, yaşlıların ev yapımı ürünlerini sattıkları, sokak müzisyenin çevresinde dans ettikleri, kendilerini sokak festivalinin içerisinde buldukları, kişilerin duvar boyamalarıyla veya türlü şekillerde kendilerini ifade ettikleri, akşam karanlığında eğlenceli vakit geçirdikleri, düğünleri, özel günleri, yılbaşını, cadılar bayramını, karşılamayı veya uğurlamayı kutladıkları, adaleti aradıkları ve inançlarını savundukları, maceraya atıldıkları, yemek yedikleri, anılarını biriktirdikleri ve daha sayısız aktivitelerde buldukları yerlerdir. Bir diğer ifadeyle; sokaklar, hayatın ortaya çıktığı, halka açık bir sahnedir (PPS, 2015b)

Sokakların trafiğe açılmasıyla birlikte, uzun zamandır kişilerde, sokağın kamusal mekan olduğu algısı kaybolmuştu ve son zamanlarda sosyal ve yer oluşturma çalışmaları sonucunda sokaklar yeniden yer olarak düşünölmeye başlanmıştır. Dolayısıyla, fiziksel olarak mekanın kişilerin gözünde bir anlama sahip olması, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişebilmesi için vazgeçilmez bir değişken olmaktadır. Sosyal yaşam aktivitelerini geliştirmeye olanak sağlayan kamusal mekan özellikleri dikkate alınarak tasarlanan mekanlarda, pasif kontaklar olarak başlayan aktiviteler, diğer insanlarla ilişki kurma boyutuna ulaştığında, mekan orayı kullananlar tarafından anlamlı hale gelerek, tanımlanmaya başlayacaktır ve "yer"e dönüşecektir. (Şekil 2.32)

Şekil 2.32 Sosyal yaşam aktiviteleri ile anlam kazanan sokak mekanı (PPS, 2007)

BÖLÜM ÜÇ

FARKLI KARAKTERLERDEKİ KAMUSAL MEKAN KURGULARININ SOSYAL YAŞAM AKTİVİTELERİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ - ÖRNEK ALAN İNCELEMESİ

Bu bölüme kadar; kamusal mekanın ilgili literatür kapsamında nasıl ele alındığını ve tarihsel olarak gelişimi incelendikten sonra, sosyal yaşam aktivitelerinin tanımları, oluşumunu ve hangi kamusal mekan özelliklerine bağlı olarak gelişebildiğinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Canlı, yaşanabilir şehirler için kamusal mekanlarda sosyal yaşamın önemi tartışıldıktan sonra, bu bölümde söz konusu kriterlerin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine olan etkileri, örnek alan çerçevesinde ele alınacaktır.

Kamusal mekanlar ile ilgili yapılan çalışmalarının çoğunda fiziksel çevrenin tasarımının kamusal mekanlardaki sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bölümde de, söz konusu ilişki ve etkileşim farklı kentsel doku özelliklerine sahip örnek alan araştırması ile incelenecektir. Örnek alan olarak, İzmir kentinin, Karşıyaka ilçesinin Bostanlı ve Atakent Semtleri arasında kalan 3 farklı kentsel morfolojik yapıya sahip, birbirine bitişik olarak gelişen alanda; morfolojik, sosyal yaşam aktiviteleri ve mekan dizim analizi yöntemlerinin uygulanması ile kentsel morfolojik özelliklerin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimi ile mekan ve sosyal yaşam etkileşimi tartışılmaktadır. Farklı mekan kurgularına sahip kentsel dokuların, birbirine çok yakın şekilde geliştiği bu bölge, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini ve farklılaşmasını gözlemlemek açısından daha etkili olacağı göz önüne alınarak seçilmiştir.

Seçilen örnek alan çerçevesinde söz konusu etkileşimi inceleyebilmek adına çok çeşitli morfolojik analiz yöntemleri uygulanmıştır. Analizler kent ölçeğinden, sokak, parsel ve yapı ölçeğine kadar uzanmaktadır. Analiz yöntemlerinin bu yönden ele alınışı, kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine etkisi bölümünde tartışıldığı üzere, birçok farklı ölçeklerde değişkenlerin bulunması sonucudur. Aynı zamanda, farklı yapılaşma biçimlerine sahip kentsel dokularda

sokağın kullanımı farklı ölçeklerde anlaşılmaya çalışılmıştır. İmge analizi (Lynch) ve çevresel konum ve ilişkiler çerçevesinde erişilebilirlik kriteri değerlendirilirken; sokak, parsel ve yapı ölçeğinde yapılan morfolojik analizler ve sosyal yaşam aktiviteleri analizi birlikte değerlendirilerek, farklı mekan özellikleri ile sosyal yaşam arasında nasıl bir ilişki kurulduğu karşılaştırılacaktır

3.1 Karşıyaka - Bostanlı Semtinin, İzmir Kentindeki Konumu

İzmir iline bağlı bir ilçe olan Karşıyaka, kent merkezinin ve İzmir Körfezi'nin kuzeyinde yer almaktadır. İzmir Körfezini çevreleyen önemli yüksekliklerden biri olan Yamanlar Dağı'nın güney yamaçlarını da kapsayan Karşıyaka'nın doğusunda Bornova, batısında Çiğli, kuzeyinde Menemen ve güneyinde İzmir Körfezi bulunmaktadır ve İzmir'in şehir merkezi olan Konak ilçesine 18 km uzaklıktadır. Demiryolu hattının ilçeye kadar uzanması, otobüs, vapur ve tramvay gibi çok çeşitli toplu taşıt olanaklarının bulunması ve konumunun stratejik bir noktada olması nedeniyle de Karşıyaka, ilin en erişilebilir ve ulaşılabilir ilçelerinden biri olmaktadır (Şekil 3.1). Yaklaşık 309.790 yerleşik nüfusa sahip olan Karşıyaka, 27 mahallesi ile birlikte toplam 84 kilometrelik bir alanı kaplamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, bt).

Şekil 3.1 Karşıyaka ilçesinin konumu

Karşıyaka, tarihinin ilk dönemlerinde mesire yeri ve av bölgesi olarak gelişme gösterirken, 1865 senesinde, demiryolunun yapılmasıyla birlikte hızlı bir yerleşim alanı olmaya başlamıştır ve 20. Yüzyılda hızlı bir büyüme göstererek, ülkenin en büyük yerleşim yerlerinden biri haline gelmiş ve bu gelişmeleri takiben de 1954 senesinde ilçe olmuştur (Ürük ve Pınar, 2003). Karşıyaka'da 1865 senesinde demiryolu tamamlanmış ve 1884 senesinde ise vapur seferlerinin başlamasıyla, İzmir ili ile ulaşım bağlantısı güçlenmiştir (Kıldış, 2006).

Çalışma alanı olarak ise, Karşıyaka ilçesinin Bostanlı semtinin bir kısmı olarak belirlenmiştir. Tez kapsamında incelenen alan (Şekil 3.2), Karşıyaka'nın Bostanlı semti ve Atakent mahalleleri arasında bulunan, farklı morfolojik özelliklere sahip 3 tür konut çevresinin gözlenebildiği kentsel dokudur ve yaklaşık olarak 47 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Bostanlı ve Atakent semtleri Karşıyaka ilçesinin Batısında yer alan ve 1960'li yıllardan itibaren kentsel gelişmenin olduğu semtlerdir. Bostanlı Semtinde gözlenen konut çevrelerinden biri olan Emlak Bankası konutlarının inşası 1955 yılında başlar ve Bostanlı'nın kentsel görünümünü değiştirerek ve kentleşme hızını etkileyerek, Bostanlı'nın İzmir'in yaşamak için en tercih edilen semtlerinden biri haline gelmesine katkı sağlamıştır (Ürük ve Pınar, 2003).

Şekil 3.2 Araştırma alanının içerisinde yer aldığı mahalleler

3.2 Araştırma Alanının Farklı Tarihsel, Mekansal ve Kamusal Doku Özellikleri

Tez kapsamında seçilen alanda farklı morfolojik özelliklere sahip 3 tür konut alanı bulunmaktadır. Farklı mekansal özelliklere sahip olarak gelişen bu konut alanları, 3 ayrı bölge olarak ele alınacaktır (Şekil 3.3). 1. ve 3. bölge olarak ele alınan mekansal dokular, Emlak Bankası konutlarının 2 farklı şekilde gelişme gösterdiği toplu konut bölgeleridir. 2. bölge ise diğer bölgelere bitişik şekilde imarlı kentsel gelişmelerle şekillenen kentsel dokudur. Belirlenen bu üç bölge, birbirinden tamamen farklı mekansal özelliklere sahip olmasıyla, sosyal yaşam ile mekan özellikleri arasında kurulan ilişkinin incelenmesine ve karşılaştırılmasına imkan vermektedir.

1. bölge olarak belirlenen alan, çok katlı Emlak Bankası konutlarından oluşmaktadır. 2. bölge, Emlak Bankası evlerine bitişik şekilde gelişen imarlı apartman tipi yapılardır. 3. bölge ise Emlak Bankasının 1. bölgeden farklı şekillerde ürettiği, çoğunluğu 2-4 kat arasında değişen konutların bulunduğu alandır. Seçili alanın güney doğusunda kalan alan ise bölgelere yakın konumda olan önemli kamusal mekanların bir arada bulunduğu bir yer olması nedeniyle tez kapsamında incelenecek alan içerisine dahil edilmiştir.

Şekil 3.3 Üç farklı kentsel dokunun, bölgelere ayrılması (Google Earth, 2019'dan değiştirilerek oluşturulmuştur)

Bölgelerin analizlerine geçmeden önce alanın büyük bir kısmını şekillendiren Emlak Bankası konutlarına ve özelliklerine değinilecektir. Sonrasında ise üç bölgenin ayrı ayrı tarihsel olarak gelişimine ve mekansal ve kamusal olarak farklılıkları incelenecektir

3.2.1 Emlak Bankası Konutlarının Tarihçesi

Bölgelerin mekansal özelliklerine değinilmeden önce, alanın büyük bir çoğunluğundan oluşan Emlak Bankası konutlarından bahsetmek, bölgeleri tanımlamak açısından gerekli ve önemlidir. Üç bölgeden oluşan örnek alanın iki bölgesinde, farklı tarihlerde ve farklı şekillerde gelişen Emlak Bankası evleri bulunmaktadır.

1950 ile 1980 arası "yap-satçı sunum mekanizması" şeklinde adlandırılan bir parsel üzerinde birden çok kişinin bir arada oturmasına imkan veren, 'apartmanlar' şeklinde görülen konut sunum biçimleri, 1980 sonrasında "büyük ve düzenli kent parçalarının geliştirilmesi" yoluyla toplu konut ve kooperatifleşme biçimlerine dönüşmüştür (Sayar ve Süer, 2006). 1970'li yıllarda hız kazanan göçlerle hızlı bir kentleşme sürecine girilmiş olan İzmir'de, 1969 yılından itibaren hızlı yapılaşmayı disiplin altına almayı amaçlayan ve barınma açığını kapatmayı hedefleyen Emlak ve Kredi Bankası orta ve üst gelirli grupları hedef alarak Bostanlıda kooperatif şeklinde gelişen bir konut bölgesi inşa etmiştir (Kıldış, 2006). Bu toplu konutların bir önemli özelliği ise, 1981 yılında kabul edilen 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu ile başlayan bir dönemin ilk uygulamalarından olmasıdır (Koç, 1998). Türkiye'de ailelerin konut gereksinimlerinin karşılanması amacıyla alınan yasal önlemleri içeren konut politikası doğrultusunda kabul edilen Toplu Konut Kanunu, emlak sektörünün bunalımda olduğu ve kişilerin ekonomik koşullarının konut alımına yetmediği bir dönemde kabul edilmiştir (Koç, 1998). Dolayısıyla, ilk amacının "konut ihtiyacının karşılanması" olmasına rağmen, diğer amacı ise "konut/inşaat sektörünün ekonomiyi canlandırıcı etkisinden yararlanmak"tır (Koç, 1998). Söz konusu kanuna istinaden İzmir genelinde; belediyeler, kooperatifler, özel girişimler ve bankalar aracılığıyla 1984-1998 seneleri arasında uygulamalar görülmeye başlanmıştır. Bu uygulamalardan biri olan Emlak Bankası konutları ise Atakent, Gaziemir ve

Mavişehir taraflarında görülmüştür ve İzmir'in çehresini değiştirmiştir (Koç, 1998). Özellikle 1990'larda kentlerin imarlı arazilerinde görülen her üç konuttan biri kooperatifler yoluyla inşa edilmiştir ve Emlak Bankası üretmiş olduğu kent içi ve kent çeperi konut alanlarında öncü rol üstlenmiştir (Sayar ve Süer, 2006).

Türkiye Emlak Bankası, 1926 yılında "Emlak ve Eytam Bankası" adı altında inşaat projelerini desteklemek, kredi imkanı vermek ve yetim haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. 1946-1988 yılları arasında ise kurumsal yapısı ve ismi değişen banka, Türkiye Emlak ve Kredi Bankası olarak konut sahibi olmak isteyenlere ve kooperatiflere konut kredisi vererek, konut üretmişlerdir (Sayar ve Süer, 2006). Emlak Bankası İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde, kentsel gelişmeyi yönlendirici projelere öncülük etmiştir. Orta gelir gruplarına da yönelik olarak başlatılan konutlar, ilerleyen yıllarda üst gelir gruplarına yönelik olarak devam etmiştir (Kıldış, 2006). Dolayısıyla, "sosyal konut" üretimi yerine bütün gelir gruplarına yönelik "ticari konut" yapımına yönelmişlerdir. Karşıyaka-Bostanlı toplu konut uygulamaları da Emlak Bankasının ticari konut üretimine geçişini sergileyen ilk örneklerdendir. 2001 yılında Emlak Bankasının tasfiye edilmesiyle, konut uygulamalarına yönelik çalışmalar, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi ile Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığına mülkiyetlerin geçmesiyle ve söz konusu kurumların yönetimi ve idaresi altında sürdürülmüştür (Kıldış, 2006).

Emlak Bankasının Bostanlı bölgesindeki toplu konut uygulama alanı Hazine ve İzmir Belediyesinden 1955 yılında satın alınmıştır ve 1969 yılında 9 Etap halinde yapılaşmış ve 1984 yılına kadar sırasıyla Bostanlı Konutları, Atakent Konutları ve Mavişehir Konutları şeklinde devam etmiştir (Sayar ve Süer, 2006). Satın alınan uygulama alanı, azmaklarla çevrili yarı bataklık görünümüne sahipti ve günümüzde önemli gelişme alanlarından biri olmaktadır. Tez kapsamında örnek alan olarak incelenecek alanda, 1969-1984 yılları arasında çalışmaları yapılan 5 etaptan oluşan Emlak Bankası Bostanlı Konutlarının büyük bir kısmı bulunmaktadır.

3.2.2 Farklı Mekansal Kurguların Gözlemlendiği 3 Bölgenin Tarihsel ve Mekansal Özellikleri

Örnek alan kapsamında incelenen alanda 3 farklı mekansal özelliklere sahip bölge bulunmaktadır. Bir takım mekansal farklılıklar göz önüne alınarak oluşturulan bu bölgeler sırasıyla aşağıda anlatılmaktadır.

Araştırma kapsamında 1. bölge olarak belirlenen alanın tamamı, Emlak Bankasının 1969 ile 1984 yılları arasında uyguladığı ilk 5 etaplık Emlak Bankası Bostanlı konutlarından 2. ve 5. etap uygulamalarından oluşmaktadır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Örnek alan içerisinde bulunan, birinci bölge (Kişisel arşiv, 2018)

Emlak Bankasının 2. etap konutlarının inşasına 1977 yılında başlanmıştır ve yaklaşık olarak 4 senede tamamlanmıştır. 2. etapta bulunan konutların 27 tanesi 5 katlı ve 13 tanesi 12 katlıdır. 5 katlı binalar, orta kısımlarda bulunurken, 12 katlı binalar bölgenin dış çeperlerinde bulunmaktadır ve 2 tanesi yıldız blok ve 8 tanesi ise ikiz blok görünümündedir ve ayırık nizam şeklinde yapılaşmışlardır. Binaların hepsi (yıldız blokların bir tanesi haricinde), konvansiyonel sistemle inşa edilmişlerdir (Sayar ve Süer, 2006). Toplam konut sayısı ise 1.149 adettir ve 36 tane de dükkan bulunmaktadır. Konumlandıkları arsanın alanı ise 130.300 m²'dir. 1. bölgenin batısında bulunan, 5. etap konutlarının inşası ise 1982 yılında başlamıştır ve 2 farklı tipte 5 katlı toplam 17 adet bina bulunmaktadır. Binaların hepsi aynı şekilde konvansiyonel sistemle inşa edilmişlerdir ve toplam konut sayısı 371 adet iken dükkan sayısı 10 tanedir. Konumlandıkları arsanın alanı ise 66 m²'dir.

1. bölgenin genel özelliklerine bakacak olursak eğer, 2. ve 5. etap bloklarından oluşan yapıların hepsinin binaya ait geniş ve özel bahçeleri bulunmaktadır. Bahçelerin hepsi bitki, çit ya da ağaçlarla sınırlandırılmıştır ve bazılarında erişilebilirken, bazılarında girmek mümkün değildir. Her konutun ihtiyacını karşılayacak kadar özel otopark alanları bulunmaktadır ve ancak konut sahipleri tarafından kullanılabilir. Ayrıca, konutların donatı ihtiyacını karşılayacak şekilde belli aralıklarla yeşil alanlar, çocuk oyun alanları ve basket sahaları gibi ortak kullanım alanları bulunmaktadır. Bu alanlara dışarıdan erişim de sağlanabilmektedir. Aynı zamanda, 1. bölgenin güney kısmında, Emlak Bankası'nın 4. etap olarak adlandırdığı, belediye tarafından yeşil alan ve sosyo-kültürel tesislerin kullanımına ayrılmış geniş bir alan bulunmaktadır (Sayar ve Süer, 2006). Sokak, ada ve bina bazında yapılmış olan analizlerle bölgenin detaylarına sonradan tekrar değinilecektir.

Araştırma kapsamında 2. bölge olarak belirlenen alan, tamamen imarlı apartman tipi yapılardan oluşmaktadır (Şekil 3.5). 1950'li yıllardan itibaren hızla büyüyen Karşıyaka'nın nüfusunun artmasıyla birlikte, hızlı kentleşmenin önlemini almak amacıyla, 1951 senesinde kent planının hazırlanmasını amaçlayan bir yarışma düzenlenmiştir (Karadağ'dan aktaran Özkan, 2006, s. 92). Yarışma'da Kemal Aru ve ekibinin hazırlamış ve uygun görülmüş olan plana göre Karşıyaka, konut bölgesinde yer almaktadır ve Bostanlı ve civarı imara açılacak, seyrek iskan bölgesi olarak belirlenmiştir (Özkan, 2006, s. 92). 1980 senesi sonrasında ise İzmir, metropol kent olma sürecine girmiş ve kentleşme hızının giderek artmasıyla, yerleşim alanlarının yoğunlukları artmış ve dikeyde büyüme başlamıştır. 1984 senesinde ise Bostanlı mahallesinin de içerisinde bulunduğu, İzmir Belediyesi tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli uygulama imar planına göre, iç kesimler 4 kat olarak düzenlenmiştir (Kıldış, 2006). İlerleyen yıllarda ise, meclis kararları ile 4 kat gabariye sahip olan yerler önce 5 kata, sonrasında ise her seferinde 1 kat arttırılarak, 9 kata kadar çıktığı yerler olmuştur (Kıldış, 2006). Emlak Bankası toplu konutlarının bölgenin güneyinde ve batısında inşa edilmesiyle birlikte, bölge değer kazanmış ve kentsel gelişmenin de hızla artmasıyla, toplu konutlara bitişik şekilde imarlı apartman tipi yapılar yükselmeye başlamıştır.

Şekil 3.5 Örnek alan içerisinde bulunan, ikinci bölge (Kişisel arşiv, 2018)

Günümüzde ise bölgedeki yapıların çoğu kentsel dönüşüm ile yenilenmiş veya yenilenmekte olan binalardan oluşmaktadır. Yer yer 4 katlı binaların da bulunduğu yerlerde genelde kat adetleri 4 ile 6 kat arasında değişmektedir. Bölgede ki kentsel dönüşümler parsel bazında olmaktadır ve yenileme ve imar planına uygun şekilde kat artışını sağlamak amacıyla yapılmaktadır ve neredeyse her sokakta inşaat halinde binalar bulunmaktadır. Apartmanların neredeyse hepsinin çitlerle veya alçak duvarlarla sınırlandırılmış özel bahçesi bulunmaktadır. Apartmanların neredeyse hepsinin özel otoparkı bulunmaktadır ama yeterli gelmediği için yollara park eden araçlar bulunmaktadır. Bölgede sokakların haricinde kamusal açık mekan bulunmamaktadır ama alanın güneyinde tamamen yayalaştırılmış sokak ve çeşitli kullanımlar bulunmaktadır.

Son olarak, araştırma kapsamında 3. bölge olarak belirlenen alanın tamamı Emlak Bankasının 1. ve 3. etap uygulamalarından oluşmaktadır (Şekil 3.6) 1. bölge ile benzerliklerin bulunmasına rağmen, bir kısmı haricinde kat adetlerinin burada çok az olduğu görülmektedir.

Emlak Bankasının ilk uygulamalarının görüldüğü 1. etap binalarının inşasına 1972 yılında başlanmıştır. 1. etap'ta bulunan yapıların kat adetleri 2 ile 4 kat arasında değişmektedir ve az katlı yapılar çoğunluktadır. Toplam konut sayısı 150 adettir ve 6 adet dükkan alanı bulunmaktadır. Konvansiyonel sistemle inşa edilen binaların konumlandıkları arsanın alanı 115.300 m²'dir ve yüzde 44'ü inşaat alanı olarak

planlanırken, yüzde 56'sı yeşil alan olarak planlanmıştır (Sayar ve Süer, 2006). 3. bölge'nin güneyinde bulunan 3. etap binalarının inşası ise 1981 yılında başlamıştır ve 1 senenin sonunda tamamlanmıştır. Binaların hepsi 5 katlı ve toplam 10 bloktan oluşmaktadır ve çoğunluğu İzmir körfezine doğru konumlandırılmıştır. İnşaatların hepsi konvansiyonel sistemle inşa edilmiştir ve toplam arsa alanı 34.100 m²'dir.

Şekil 3.6 Örnek alan içerisinde bulunan, üçüncü bölge (Kişisel arşiv, 2018)

3. bölge'nin 3. etap binalarının hepsi 1. bölge'de bulunan binalarla aynı özelliklere sahiptir. Hepsinin geniş ve özel bahçesi bulunmaktadır ve ancak konut sahiplerinin kullanabileceği özel otopark alanları bulunmaktadır. Bahçelerin hepsi bitki ya da ağaçlarla sınırlandırılmıştır ve bazılarında erişim mümkün değildir. Ayrıca, konutların donatı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çocuk oyun alanları, basketbol sahası ve parklar gibi açık mekan kullanımları bulunmaktadır ve herkes tarafından erişim sağlanabilmektedir. 1. Etapta bulunan binalar ise tamamen farklı özelliklere sahiptir. Genelde villa tipi konutlar ağırlıklı olarak bulunmaktadır ve hepsinin erişimi tamamen kısıtlanmış özel bahçeleri bulunmaktadır. Konutların özel otoparkı bulunmamaktadır ama alan içerisinde herkesin kullanabileceği açık otopark alanları bulunmaktadır ve yer yer sokaklarda park edilmiş araçlara da görülmektedir. 2. bölgeye ve yayalaştırılmış yola cephe alan yapıların hepsi ticari amaçlarla kullanılmaktadır. Konutlara yakın olarak konumlanmış park ve oyun alanları gibi açık mekanlarda bulunmaktadır.

3.3 Çalışma Alanına İlişkin Kentsel İmge Analizi

Tez kapsamında İzmir, Karşıyaka, Bostanlı semtinde üç farklı morfolojik yapıya sahip kentsel dokuda kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşama etkisi incelenmiştir. Bu nedenle gerçekleştirilen alan araştırmasında farklı analiz ve değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Bu çerçevede, örnek alanda öncelikle kent okuması çalışmalarıyla tanınan Kevin Lynch'in çalışmalarına ve yaklaşımlarına, mekanı daha iyi anlamak ve incelemek için kısaca değinilecektir.

Kenti okumak kentin tüm bileşenlerinin, işlevsel, mekansal, sosyal tüm katmanlarını ayırıştırarak incelemek ve aralarındaki ilişkiyi anlamak demektir (Çil, 2006). Dolayısıyla, söz konusu mekanın çevre ilişkileri, imge analizi, fiziksel özelliklerinin iki ve üç boyutlu analizlerle incelendiği morfolojik analizler ve kentin farklı mekansal bileşenlerini fiziksel mekan üzerinden sayısal bir ortam üzerinden okumaya çalışan mekan dizim analizi gibi tüm analizler mekansal kurguyu anlamak ve kenti okumamızı, çıkarımlar yapmamızı ve geleceğe dair tahminlerde bulunmamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla söz konusu analizleri değerlendirmeden önce kısaca kenti nasıl okuyacağımıza değinilecektir:

Bir kenti okumak; kente bakmak, kentteki ilişkileri araştırmak, hemen fark edilemeyenleri görünür kılmak, örüntüleri okumak ve bunlardan mekana dair anlam çıkarma yöntemidir.... Kentin farklı katmanlarının birbirleriyle nasıl örtüştüğünü anlamadan o katmanlardan herhangi birine dair bir değişiklik ya da yenilik önerisinde bulunmak insan anatomisini bilmeden ameliyat yapmaya benzetilebilir (Çil, 2006, s. 219).

Kentler sürekli oluşan ve dönüşenle, sabit ve değişmeyen kentsel elemanların birleşiminden meydana gelir ve bu "karmaşık ilişkiler ağı" kentin katmanlarını oluşturur (Çil, 2006). Bahsedilen bu ilişkileri anlayabilmek için de, sadece fiziksel bileşenleri değil, fiziksel bileşenler arasındaki ilişkiyi, sosyal yapıyı, simge ve imgeler gibi "olgusal" olanı da anlamamızı gerektirir. Böylece, mekansal kurguyu kavrayabilmek adına nesnel adımlar atılarak, kent bütün boyutlarıyla birlikte değerlendirilmiş olur (Çil, 2006).

Kentin algılanabilir bir formu olması, kentlerin kişiler tarafından algılanmasını, hatırlanmasını, ilişki kurulmasını ve zevk alınmasını sağlamaktadır (Lynch, 2010). Bir kentin hangi kentsel elemanlarıyla ilişki kurularak anlaşılabilirliğini ilk araştıranlardan olan Kevin Lynch, kent imgesini dayandırdığı "görsel idrak" üzerinden kentin okunabilirliğini tartışmaktadır (Çil, 2006).

Kişilerin günlük alışkanlıklarına bağlı olarak değişkenlik gösteren, hareket halinde olan insanların kenti görmesini ve kentsel öğeleri algılayabilmesini sağlayan kentsel alanlardan "yollar"; sokaklar, otoyol/otobanlar, yürüyüş yolları, yayalaştırılmış alanlar, kanallar, toplu taşıma alanları ve demiryolları gibi alanları kapsamaktadır.

"Sınırlar ve kenarlar", bölgeler arasında sınır işlevi görerek, sürekliliği bölen; kıyılar, demiryolları, geniş refüjler, gelişme bölgelerinin sınırları, yoğun trafiğin gözlemlendiği geniş otoyollar ve duvarlar gibi kentsel elemanlardır.

Kentin tanınabilirliği, okunabilirliği ve deneyimlenebilirliği açısından önem taşıyan "bölgeler" ise ortak belirleyici karakteristik özelliklere sahip, anca içerisine girilince algılanabilen büyük kent parçalarıdır. Bölgeler; doku, form, yapı tipleri, işlevsel kullanımları, topografya gibi çeşitli farklı baskın özelliklere sahip olabilir.

Kentsel dokuda, önemli bağlantıların kesiştiği, insanların toplu olarak bir arada buldukları "odaklar", kişilerin kent ile en çok bağ kurabildiği en akılda kalıcı olan stratejik noktalardır. Odaklar, iki önemli caddenin kesişiminde olan bir alan da olabilir, bir kafenin önü veya bir meydan da olabilmektedir. İki boyutlu bir analizden ziyade, görsel bir analiz sonucunda odaklar daha iyi anlaşılabilir.

Son olarak "işaret öğeleri ve nirengiler" ise, kentsel mekan içerisinde genellikle odaklar etrafında görülen, kişiler için referans kaynağı oluşturan fiziksel öğelerdir (Lynch, 2010).

Lynch analizi kapsamında, örnek alan içerisinde, tanımlanmış olan beş fiziksel ögenin tespiti yapılarak, kentsel imge analizi yapılmış ve böylelikle alanın fiziksel bileşenleri ve özellikle bölgeleri tanımlanmış olacaktır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 Kentsel imge analizi (Google Earth, 2019'dan değiştirilerek oluşturulmuştur)

"Yollar"; sokaklar, yürüyüş yolları, demiryolları, kanallar, toplu taşıma alanları gibi kişilerin günlük alışkanlıklarına bağlı olarak kullandıkları kentsel alanlardır ve hareket halinde olan insanların kenti görmesini ve kentsel öğeleri algılayabilmesini sağlamaktadır (Lynch, 2010). Lynch (2010), özel bir kullanım veya faaliyet bir cadde üzerinde yoğunlaştığında kişiler tarafından o caddenin daha da önem kazandığını ve daha kolay hatırlandığını söylemektedir. Çalışma alanında yaklaşık 415 m. uzunluğunda yayalaştırılmış yol bulunmaktadır (Şekil 3.8). 2016 yılından itibaren yoğun taşıt trafiğine sahip olan yol yayalaştırılarak, yoğun olarak kullanılan bir caddeye dönüşmüştür.

Şekil 3.8 Alanın ortasından geçen, yayalaştırılan Şehit Cengiz Topel Caddesi (Kişisel arşiv, 2019)

Alanın güneyinden geçen Hasan Ali Yücel Bulvarı (Şekil 3.9), Bostanlı'nın en yoğun kullanılan taşıt yoludur ve ara bağlantı yollarıyla alanın kuzeyinden geçen çevre yoluna bağlanmaktadır.

Şekil 3.9 Alanın güneyinden geçen, Hasan Ali Yücel Bulvarı (Kişisel arşiv, 2019)

Toplu taşıma alanları da imge yaratan önemli öğelerden birisidir. Lynch, ulaşım sisteminin algılanmasında metrolar ve tramvay gibi raylı sistemlerin kesinti yaratan örnekler arasında bulunduğunu ama bütünün yapısına eklemlendiğinde ilgi çekici bir öğe haline geldiğini belirtmektedir (59 Lynch,1960). Bu bağlamda, çalışma alanına yakın bulunan vapur iskelesinin, otobüs duraklarının, taksi duraklarının, tramvay duraklarının ve bekleme-toplanma için açık ve kapalı alanların bulunmasından dolayı, güçlü bir aktarma ve dağıtma merkezi konumundadır. Ayrıca, bulvardan ve

yayalaştırılmış yol içerisinden geçen tramvay hattı, geçtiği güzergahın da öneminin arttırarak ve kişinin imgesinde baskın hale gelen bir kentsel öge olmaktadır. Sahil boyunca kesintisiz bulunan bisiklet yolunun, yayalaştırılmış yolda da bulunması önemli olmasına rağmen, aralarında bağlantı olmaması imgeyi bu yönden azaltmaktadır.

Aynı zamanda alanda takip edilebilir bir yürüyüş güzergahı bulunmaktadır. Vapur, otobüs ve tramvay duraklarının aynı yerde bulunması, o noktayı bir odak halini getirmiştir. Toplu taşıma vasıtasıyla alana gelen insanlar, önemli nirengi noktaları olan Bostanlı Güzel Sanatlar Parkı, Suat Taşer Açık hava Tiyatrosu ve açık hava müzesinin yanından geçerek, tramvay yolunun güzergahından yayalaştırılmış yola varabilmektedir ve devam edildiğinde oyun alanlarının, pazar alanının ve daha birçok çeşitli açık alanların bulunduğu yeşil alana ulaşmaktadır.

Sınırlar/kenarlar iki bölge arasında sınır işlevi gören veya sürekliliği bölen; kıyılar, demiryolları, gelişme bölgelerinin sınırları ve duvarlar gibi kentsel elemanlardır. Sınır işlevi gören bu kentsel elemanların etkisi güçlendirilirse ve anlamlı hale gelirse, görsel olarak belirgin hale gelirler, sürekliliği bozmak yerine güçlendirirler ve yön bulmak açısından da imgeyi güçlü kılarlar. Alanda sınırlandırıcı veya sürekliliği bozan ciddi bir sınır veya kenar bulunmamakla birlikte, alanın çevresinde bulunan bazı sınırlandırıcı öğeler, alanın biraz izole olmasına neden olmaktadır. Alanın doğusundan geçen dere yatağı (Ahırkuyu Deresi), doğusuyla bağlantısını güçsüzleştirmektedir, yer yer köprü ve park kullanımları bulunmasına rağmen, kullanılmayan bir işlevde olduğu için sınırlandırıcı bir öge haline gelmiştir (Şekil 3.10). Alanın güneyinden geçen Hasan Ali Yücel Bulvarı boyunca uzanan refüj ve yoğun trafik akışı benzer şekilde bir sınır teşkil etmektedir ve birleştirici bağlantı yerleri olma özelliğinden yoksundur. Son olarak ise, alanın batısından geçen trafiğin yoğun gözlendiği Selçuk Yaşar sokağında tramvay duraklarının geniş ve sınırlandırıcı şekilde konulması ve de batıda çok katlı, erişimi kısıtlanmış özel toplu konut sitelerinin bulunması, o sokağı da sınırlandırıcı bir öge haline getirmektedir ve alanla çevresinin bağlantısını kopartmaktadır.

Şekil 3.10 Dere yatağı (Kişisel arşiv, 2019)

Bölgeler ise, ortak belirleyici bazı karakteristik özelliklerine sahip, içine girince algılanabilen büyük kent parçalarıdır ve kentin tanınabilirliği, okunabilirliği ve deneyimlenebilirliği açısından önem taşırlar (Lynch, 2010). Bölgeleri belirleyen bazı fiziksel karakteristik özellikler bulunmaktadır. Bunlar; doku, form, yapı tipleri, kullanımlar, işlev ve topografya gibi çok çeşitli bileşene sahip olabilir (Lynch, 2010). Alan da birçok bölgeye ayrılmıştır, ancak, bu bölgeler çoğunlukla kullanım ve işlevsel özelliklerine göre ayrılan bölgeler olmuşlardır. Özellikle alan içerisinde konut bölgeleri dikkat çekmektedir. Lynch'in kent imgesinde tanımlamış olduğu "bölgeler" ile tez kapsamında çalışan örnek alan incelemesinde oluşturulan bölgeler birbir örtüşmektedir. Bunun nedeni, konut bölgelerinin hepsinin kendi içerisinde tutarlı bir yerleşim planının olması ve o bölgenin içine girildiğinde çevrenin etkisinden dolayı doğrudan algılanabilme özelliğindedir. Ayrıca, alan içerisinde açık mekan kullanımlarının tek bir yerde bulunması, oranın da ayrı bir bölge olarak görülmesine neden olmaktadır. Son olarak ise, yayalaştırılmış yol, kafe ve restoran kullanımlarına ayrılmış ve sokağa girildiğinde farklı bir bölgeye girildiği algısı oluşmaktadır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 Alan içerisinde bulunan farklı bölgeler (Kişisel arşiv, 2019)

Odaklar, önemli bağlantı noktalarının kesiştiği ve insanların sıklıkla bir arada buldukları noktalardır. Ayrıca, kişinin kente girebilmesini sağlayan en akılda kalıcı stratejik noktalardır (Lynch, 2010). Bu bağlamda, alana yakın durumda olan vapur, tramvay ve otobüs duraklarının bulunduğu kısım araştırma alanına giriş yapılan önemli stratejik odak noktasıdır. Ayrıca, alanın tüm bölgelerine yakın olarak konumlandırılmış tramvay durakları da önemli odak noktalardır. Tramvay duraklarının çevresinde bulunan açık alanlar ve önemli noktalara olan yakınlıkları nedeniyle, insanların kesişme, bir araya gelme, bekleme ve izleme noktaları haline gelmektedir.

Yayalaştırılmış Şehit Cengiz Topel caddesi ise yayalar tarafından en çok kullanılan sokaklardan birisidir. Yol boyunca yeme-içme mekanları ve ticaret mekanlarının bulunması, her yaştan kişi tarafından günün her saati kullanılması, birçok sosyalleşme mekanını içerisinde bulundurması ve pasif sosyal aktivitelere imkan veren olanaklarının bulunması, bu caddeyi önemli bir odak noktası haline getirmiştir.

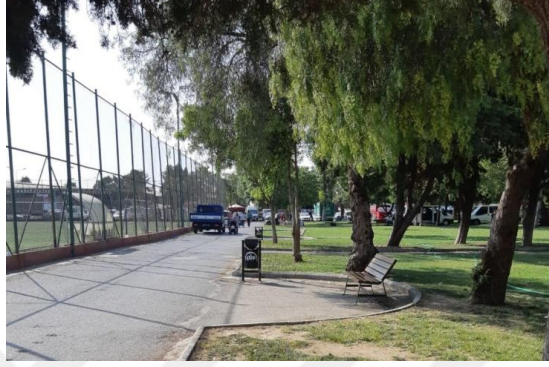
Benzer şekilde, çeşitli açık mekan kullanımlarının, haftanın birkaç günü farklı işlevlerle aktif olan pazar yerinin ve rekreatif olanaklarının bulunması nedeniyle alanın güney batısında bulunan Olof Palme parkı (Şekil 3.12) da alan içerisinde önemli bir odak noktasıdır.

Şekil 3.12 Olof Palme parkı (Wikipedia, 2017)

Lynch (2010), kent simgelerinin bir diğer ifadeyle nirengi noktalarını kişiler için referans kaynağı oluşturan fiziksel öğeler olarak tanımlamaktadır. Nirengi noktaları genelde odak noktaları etrafında yer alır ve kişilerde kent imgesinin yaratılması konusunda önemlidir. Alanda çok sayıda nirengi noktası bulunmama ile birlikte,

alana yakın olarak bulunan ve önemli referans noktaları olan vapur, otobüs ve tramvay duraklarının bulunduğu meydan, alana girerken yanından geçilen Bostanlı Güzel Sanatlar Parkı, Suat Taşer Açık hava Tiyatrosu ve açık hava müzesi, Bostanlı sahili önemli nirengi noktalarıdır. Alan içerisinde bulunan pazar yeri, vilayetler evi, Olof Palme dinlenme alanı (Şekil 3.13) ve futbol sahası nirengi noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.13 Olof Palme dinlenme alanı (Kişisel arşiv, 2019)

Kentsel imge analizinin sonucu olarak, alan özellikle yollar ve odaklar konusunda imgelenebilirliği yüksek bir alandır. Toplu taşıma odaklarına yakınlığı, takip edilebilir bir yürüyüş güzergahında bulunması, tramvay duraklarının alanın her bölgesine yakın şekilde konumlanması kişilerin imgesinin oluşmasında önemli öğeler haline gelmektedir. Tramvay yolunun ve bisiklet yolunun yayalaştırılmış yol ile entegre şekilde çalışması yine önemli bir etmen olmuştur. Öte yandan, alanın üç tarafında sınırlandırıcı bir öğe olması, etrafı ile daha ilişkili bir yer olmasını engellemiştir ve alan etrafında ve içerisinde nirengi noktalarının yetersizliği güçlü bir imge oluşumunu engellemektedir.

3.4 Sosyal Yaşam Analizleri

Tez kapsamında yapılan analizler çerçevesinde, ikinci aşamada sosyal yaşam aktiviteleri analizi yapılmıştır. Gehl (2011) kamusal mekanlarda gerçekleştirilen 3 tip açık alan aktivitesi tanımlamıştır. Bunlar zorunlu aktiviteler (günlük yaşam aktiviteleri; işe gitmek için yürümek, vb.), isteğe bağlı aktiviteler (kişinin tercih ettiği aktiviteler, yürüyüş yapmak, oturmak) ve sosyal aktivitelerdir (kişilerin başka kullanıcılarla olan ilişkileri). Sosyal aktivitelerin gerçekleştirilmesi aynı mekanda

başka kullanıcıların da bulunması ile ilişkilendirilmektedir. Çocukların oyun oynaması, sokakta yürüyen insanların karşılaşmaları ve durup sohbet etmeleri gibi aktiviteler sosyal yaşam aktiviteleridir ve kentlerin canlı ve yaşanabilir yerler olması açısından oldukça önemlidir (Amin, 2008).

Bu nedenle farklı morfolojik özelliklere sahip alanlardaki kullanıcıların davranışları, mekan kullanım sıklıkları ve yapılan sosyal yaşam aktivitelerinin tespiti için gözlem ve sayım yapılmıştır. Gehl, sosyal yaşam çalışmaları için "sayım" yönteminin temel bir yöntem olduğunu ve ancak sayım yapılarak açık mekanlarda bir çıkarım yapabileceğimizi ve ileriye yönelik kararlar alabileceğimizi söylemektedir. Bu nedenle, alan içerisinde aktivite tespitlerinin yanı sıra, aynı tarihler ve saatler arasında, sokak boyunca yaya sayımı yapılarak, kentsel mekânda kullanım yoğunlukları ve kullanıcı profili tespit edilmiştir. Her sokak boyunca benzer şekilde 3 dakika içerisinde geçen yayaların sayısı ve yayaların; cinsiyet ve yaş gruplarına (çocuk, genç, yetişkin, yaşlı) göre değerlendirilme yapılmıştır (Gehl ve Svarre. 2013, s. 25).

Alan kapsamında öncelikle, "sayım yöntemi" yoluyla alandaki tüm sokaklarda yaya sayımı yapılarak, mekanları kullanım yoğunlukları ve kullanıcı profili tespit edilmiştir. Aynı zamanda Gehl'in (2011) tanımlamış olduğu sosyal yaşam aktiviteleri temel alınarak, alan kapsamında sokaklarda hangi sosyal yaşam aktivitelerinin yapıldığının tespiti ve bunların ne sıklıkla yapıldığına dair analiz yapılmıştır. Sosyal yaşam aktivitelerinin en temel aktivitesi olan "yürümek", aynı zamanda sokakların yaya yoğunluğu vermesi açısından önemli olduğundan ayrı ele alınmıştır ve mekanları kullanım sıklıklarına dair fikir vermektedir. Sosyal yaşam aktivitelerinin tespiti ve sayımında odak noktası olarak "sokaklar" baz alınmıştır, alan genelinde bulunan diğer açık mekan kullanımlarında (park, meydan v.b) sayımlar yapılmamıştır.

Kullanıcı profili ve sosyal yaşam aktivitelerinin tespiti; Mayıs ayının ilk haftası, hafta içi ve hafta sonu birer gün olmak üzere öğlen 12:00-14:00 ve öğleden sonrada 16:00-18:00 saatleri arasında gözlem ve sayım yoluyla gerçekleştirilmiştir. Sayım ve

gözlem yapılırken, sokak boyunca, 3 dakika süresince kullanıcıların aktiviteleri gözlenmiş, anlık fotoğraflama yapılmış ve yaya sayımları gerçekleştirilmiştir. Sokağın uzun olduğu durumlarda ise görüş mesafesine göre ayarlanarak, iki ya da üç ayrı noktada sayımlar gerçekleştirilmiştir.

3.4.1 Alanın Kullanım Durumu ve Kullanıcı Profili

Sosyal yaşam aktivitelerinin tespiti aşamasında, ilk olarak alanın kullanım durumu, kullanıcı profili ve bölgeler arası farklılıklar değerlendirilmiştir. Hafta içi ve hafta sonu olmak üzere iki ayrı gün karşılaştırılırken, aynı zamanda gün içerisinde öğlen ve akşamüstü saatlerinde kullanımlar da karşılaştırılmıştır.

Gözlem ve sayım sonucunda hafta içinde alanda bulunan kişi sayıları ve kullanıcı profili aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 3.1). Tabloya göre alanın kullanım durumu, akşamüstü 16-18 saatleri arasında, öğlen kullanımına göre yaklaşık iki katına çıkmaktadır. Günün iki farklı saatinde de her yaş grubundan kullanıcılar bulunmasına rağmen, yetişkin kullanıcı sayısı en baskın kullanıcı olarak öne çıkmaktadır. Kadın ve erkek kullanıcılar arasında da büyük bir fark olmamasına rağmen, kadın kullanıcıların sayısının daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1 Hafta içinde, Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen kullanıcı profili

	Çocuk	Genç	Yetişkin	Yaşlı	Toplam	Toplam kadın	Toplam erkek
Öğlen 12:00-14:00	17	47	129	27	220	117	103
Akşamüstü 16:00-18:00	35	136	285	41	497	256	241

Alanın hafta sonu kullanım tablosuna (Tablo 3.2) göre ise, kullanım durumu, akşamüstü, öğlen saatlerine göre yine aynı şekilde daha fazladır. Günün iki farklı saatinde de her yaş grubundan kullanıcılar bulunmaktadır. Alanda akşam üstü, çocuk sayılarında bir düşüş görülürken, hafta sonu kullanımında baskın kullanıcı profiline

gençler olduğu görülmektedir. Kadın kullanıcılarının sayısı ise haftasonu hem öğlen hem de akşam üstü, erkek kullanıcılara göre daha fazla olmaktadır.

Tablo 3.2 Hafta sonunda, Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen kullanıcı profili

	Çocuk	Genç	Yetişkin	Yaşlı	Toplam	Toplam kadın	Toplam erkek
Öğlen 12:00- 14:00	69	248	281	54	652	352	300
Akşamüstü 16:00- 18:00	47	454	375	81	978	559	419

Hafta içi ve hafta sonu kullanımını karşılaştırsak, gün içerisindeki farklı saatlerde akşamüstü kullanımı, öğle saatlerine göre çok daha fazla olmaktadır. Bunun en büyük nedeni, Bostanlı'da seçili alanda genel olarak konut ağırlıklı bölgelerin olması ve işyerlerinin az olmasıdır. İş yerlerinin olmaması, çalışan kesimin öğle saatlerindeki kullanımının alanda görülmemesine yol açmaktadır. Benzer şekilde, alan içerisinde ve yakınında eğitim öğretim tesislerinin olmaması ise benzer şekilde, öğrencilerin öğle arasında alan kullanımlarının az olmasını göstermektedir. Dolayısıyla, akşam üstü kullanımları, iş veya okulların sonrasında giderek artmaktadır. Ayrıca, yayalaştırılmış yolun sunduğu işlevlerin niteliğine bağlı olarak, hafta içi yetişkin sayısı daha fazla görülürken, hafta sonu gençler alanda daha fazla görülmektedir. Alan kullanımında kadınların, erkeklerden daha fazla görülmesi ise, kadınların alan genelinde, kendilerini güvenli hissettiklerini göstermektedir ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimi için önemli bir kriterdir.

Alan kullanımını, bölgeler arası farklılıklara göre değerlendirdiğimizde ise, alanda bulunan kişi sayılarının bölgelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 3.3). Yayalaştırılmış yolun, iki farklı bölgeye sınır olması ve farklı özelliklere sahip olmasından dolayı, tabloda ayrı olarak ele alınarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci bölgede, hafta içi akşam üstü kullanımı, öğlen kullanımına göre ve hafta sonu kullanımının hafta içi kullanımına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Sadece

üçüncü bölge'nin hafta içi akşamüstü kullanımını diğer saatlere ve günlere göre daha fazla olmuştur. Bölgeler arasında ise en çok kullanılan ve insan sayısının çok daha fazla olduğu bölge, ikinci bölge olmuştur. Yayalaştırılmış yol ise hafta içi öğlen saatleri haricinde, bölgelerde bulunan insan sayısından fazla insanın bulunduğu bir alan olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3 Hafta içi ve hafta sonunda, bölgeler arası gözlenen insan sayıları

	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	Yayalaştırılmış Yol	Toplam
Hafta içi Öğlen 12:00-14:00	23	93	34	70	220
Hafta içi Akşamüstü 16:00-18:00	49	136	119	193	497
Hafta sonu Öğlen 12:00-14:00	54	147	62	389	652
Hafta sonu Akşamüstü 16:00-18:00	91	174	75	638	978

Sonuç olarak, alan içerisinde en çok 2. bölge'de insan sayısı ve aktivitesi gözlenmiştir. Akşam üstü kullanımları genel olarak artmış ve hafta sonu, hafta içine göre daha çok kullanıcı aktivitesi gözlenmiştir. Yayalaştırılmış yol ise, bölgelerin genelinden daha çok kullanılan bir alan olarak öne çıkmış, özellikle hafta sonu alanda, bölgelerdeki insan sayısının toplamından daha çok insan görülmektedir.

3.4.2 Sosyal Yaşam Aktivite Analizi

Farklı zamanlarda yapılmakta olan ilk gözlemler sonucunda, sosyal yaşam aktivitesi analizi kapsamında, kamusal mekan olarak sokaklarda ilk olarak Gehl'in tanımladığı sosyal yaşam aktivitelerinin tespiti yapılmıştır. Yapılan gözlemler sonucunda, alanda gözlenen sosyal yaşam aktiviteleri; yürüme, dinlenme, durup-konuşma (karşılaşma), spor yapma, oyun oynama, bisiklete binme, köpek gezdirme, durakta bekleme ve açık alanda kafe/restoranda oturma şeklindedir. Belirlenen bu tespitler, hafta içi ve hafta sonu günün farklı saatlerinde gözlemlenerek, sayım yapılmış ve aynı zamanda haritaya aktarılmıştır. Sosyal yaşam aktivite analizi

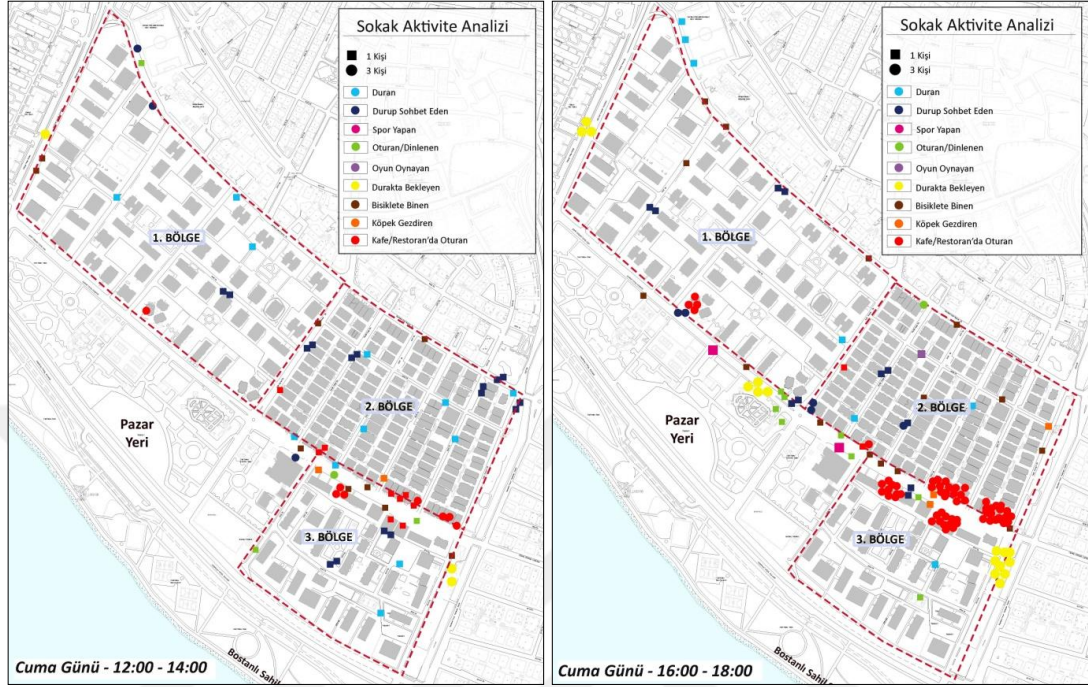
kapsamında "yürüme" aktivitesi aynı zamanda sokağın yaya yoğunluğunu gösteren önemli bir veri olması nedeniyle ayrı olarak ele alınmıştır. Sosyal yaşam aktivitelerinin gözlem, tespit ve sayımları Cuma günü "12:00 ile 14:00" ve "16:00 ile 18:00" saatleri arasında 2 defa, Cumartesi günü aynı saatler aralığında 2 defa sayılmıştır. Böylelikle, bölgeler arasında karşılaştırma yapılabilmesinin yanı sıra hem gün içerisinde belirlenen önemli saatler arasında kullanım farklılıkları, hem de hafta içi ve hafta sonu arasındaki kullanım farklılıkları arasında bir karşılaştırma ve tespit yapılabilmektedir. Günlere ve saatlere göre yapılan sosyal yaşam aktivitelerinin ve yapan kişi sayıları aşağıdaki tabloda (Tablo 3.4) gösterilmiştir;

Tablo 3.4 Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen aktiviteler ve kişi sayıları

	Hafta içi Öğlen 12:00 - 14:00	Hafta içi Akşam üstü 16:00 - 18:00	Hafta sonu Öğlen 12:00 - 14:00	Hafta sonu Akşam üstü 16:00 - 18:00
Duran	11	8	13	16
Durup sohbet eden	25	26	54	47
Oturan/dinlenen	8	12	22	22
Spor yapan	0	3	4	7
Oyun oynayan	0	1	12	1
Durakta bekleyen	10	40	19	41
Bisiklete binen	9	15	24	21
Köpek gezdiren	1	3	9	7
Kafe'de oturan	42	140	178	368
Toplam	106	248	335	530

Alan kapsamında; hafta içi öğlen ve akşam üstü saatleri arasında ciddi bir fark görülmektedir. Akşamüstü görülen sosyal aktiviteler öğlene göre 2 kat artmaktadır. Gün içerisinde en büyük değişim; durakta bekleyen, bisiklete binen ve kafede oturan kişi sayılarında olmuştur. Dolayısıyla, bu değişimin ana nedeni, bölgedeki kullanıcı

profili ile bağlantılı olmaktadır. Okuyan ve çalışan kişi sayısının fazlalığı, bu farklılığın nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Cuma (Şekil 3.14) ve Cumartesi günü (Şekil 3.15) gözlenen sosyal yaşam aktiviteleri aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.14 Sosyal Yaşam Aktiviteleri - Cuma 12:00-14:00 (solda), Cuma 16:00-18:00 (sağda)

Şekil 3.15 Sosyal Yaşam Aktiviteleri- Cumartesi 12:00-14:00 (solda), Cumartesi 16:00-18:00 (sağda)

Sosyal yaşam aktivitelerini tek tek değerlendirirsek; duran, etrafı izleyen veya birini bekleyen kişi sayısında gün ve saatler arasında büyük bir fark görülmemiştir. Karşılaşıp, durup sohbet eden kişi sayısı ise hafta sonu neredeyse hafta içine göre 2 kat artmıştır ve öğlen saatlerinde daha sık görülmüştür. Oturan ve dinlenen sayısı yine aynı şekilde hafta sonu, hafta içine göre iki kat artmıştır ve öğle saatleri ile akşam üstü saatleri arasında fark olmamaktadır. Spor yapan kişi sayısı, hafta içi neredeyse yokken, hafta sonu koşu, kayak ve bank kenarı spor yapma şeklinde artma göstermektedir. Oyun oynama sadece çocuklar arasında görülmüştür ve hafta sonu öğlen saatleri, oyun oynayan çocukların en fazla dışarıda olduğu vakitler olmuştur. Durakta bekleyen kişi sayıları ise akşam üstleri artış göstermiştir. Alanda bisiklete binen kişi sayıları hafta sonunda çok daha artmıştır ve en çok hafta sonu öğle saatlerinde görülmüştür. Köpek gezdirenler de benzer şekilde en çok hafta sonunda görülmüştür ve hafta içine göre sayıları neredeyse 3 kat artmıştır. Son olarak kafe ve restoranların açık alanlarında oturan kişi sayıları ise akşam üstleri, öğle saatlerine göre ortalama 3 kat daha fazla görülmüştür. Ayrıca, hafta sonu kullanımı, hafta içine göre büyük bir artış göstermektedir. En çok kullanım saatleri ise hafta sonu akşamüstü saatleri olmuştur.

Bu bilgilerden yola çıkarak, alanın genelinde yürüme aktivitesinin ayrı tutulduğu sosyal yaşam aktivite analizlerine göre, hafta içi ile kıyasladığımızda, hafta sonu çok daha fazla sosyal yaşam aktivitelerinin geliştiğini görmekteyiz. Durakta bulunan kişi sayılarının akşam üstlerinde artmış olması, kişilerin iş çıkışı veya okul saati dışında alanı daha çok kullandıklarının göstergelerinden biri olmaktadır. Ek olarak, hafta sonu ve hafta içi, kafe ve restoran kullanımlarının akşam üstü saatlerinde ciddi bir artış göstermesi, aynı zamanda alana dışarıdan da insanların geldiğini ve tercih ettiğini gösterir. Durmak ve dinlenmek şeklinde görülen pasif temaslar ise hafta sonu artış göstermesine rağmen, büyük bir artış şeklinde görülmemiştir.

Farklı mekansal özelliklerin sosyal yaşam aktivitelerine etkisi ise, ilk adım olarak, üç tür farklı morfolojik özelliklere sahip bölgelerin karşılaştırılması ile anlaşılmaktadır. Alan içerisinde tespit edilen sosyal yaşam aktivitelerini bölgeler arası karşılaştırılmasını ilk olarak, hafta içi farklı saatler arasında incelediğimizde

çıkan tabloya (Tablo 3.5) göre yapılmıştır. Öncelikle, farklı işlevlerin farklı bölgelerde bulunmasından dolayı çıkan farklılıklara baktığımızda, ikinci bölgede tramvay durağının bulunmamasından dolayı, durakta bekleyen kişi sayıları sadece birinci ve üçüncü bölgeler de bulunmaktadır. Aynı zaman da kafe ve restoranların çoğunlukla yayalaştırılmış yolda bulunması, bu aktivitenin sadece burada gerçekleşmesine neden olmaktadır. Duran, bekleyen kişileri karşılaştığımızda, ikinci ve üçüncü bölgede birbirine yakın sonuçlar çıkmaktadır. Durup, sohbet eden kişiler ise ikinci bölgede yayalaştırılmış yoldan bile daha fazla olarak görülmüştür. Oturan, spor yapan, oyun oynayan ve bisiklete binen kişi sayıları da tablodaki gibidir ve bölgeler arasında büyük bir farklılık görülmemiştir. Köpek gezdiren ve oyun oynayanların ise ikinci bölgeyi ve yayalaştırılmış yolu tercih ettikleri görülmüştür.

Tablo 3.5 Hafta içinde Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen aktiviteler

	Duran	Durup Sohbet Eden	Oturan	Spor Yapan	Oyun Oynayan	Durakta Bekleme	Bisiklet Binen	Köpek Gez.	Kafe'de Oturan
1. bölge 12 - 14:00	2	4	1	-	-	6	1	-	-
1. bölge 16 - 18:00	1	-	2	1	-	21	-	-	-
2. bölge 12 - 14:00	4	13	1	-	-	-	2	-	1
2. bölge 16 - 18:00	3	12	3	-	1	-	4	1	3
3. bölge 12 - 14:00	3	5	1	-	-	4	2	-	3
3. bölge 16 - 18:00	4	10	4	1	-	19	6	-	11
Yaya yolu 12 - 14:00	2	3	5	-	-	-	4	1	38
Yaya yolu 16 - 18:00	-	4	3	1	-	-	5	2	126

Alan içerisinde tespit edilen sosyal yaşam aktivitelerini bölgeler arası karşılaştırılmasını, hafta sonu farklı saatler arasında incelediğimizde çıkan tabloya (Tablo 3.6) göre ise, genel olarak sosyal yaşam aktivitelerinin geliştiği ve arttığı

görülmektedir. Duran, bekleyen ve durup, sohbet eden kişiler ve oyun oynayan çocuklar, bölgeler ve yayalaştırılmış yol ile karşılaştırıldığında, en çok ikinci bölgede görülmüştür. Oturan kişiler artış göstererek, en çok birinci bölgede ve yayalaştırılmış yolda bulunmaktadır. Spor yapan, bisiklete binen ve köpek gezdirenlerin ise tabloya göre yayalaştırılmış yolu tercih ettikleri sonucu çıkmaktadır.

Tablo 3.6 Hafta sonunda Bostanlı analiz bölgesinde gözlenen aktiviteler

	Duran	Durup Sohbet Eden	Oturan	Spor Yapan	Oyun Oynayan	Durakta Bekleme	Bisiklet Binen	Köpek Gez.	Kafe'de Oturan
1. bölge 12 - 14:00	2	-	8	1	3	10	0	1	-
1. bölge 16 - 18:00	3	-	5	1	-	26	5	1	-
2. bölge 12 - 14:00	4	31	-	-	4	-	1	2	-
2. bölge 16 - 18:00	9	17	3	-	1	-	4	2	-
3. bölge 12 - 14:00	2	-	3	1	-	9	5	2	3
3. bölge 16 - 18:00	2	7	6	-	-	15	3	2	9
Yaya yolu 12 - 14:00	5	23	11	2	5	-	18	4	175
Yaya yolu 16 - 18:00	2	23	8	6	-	-	9	2	359

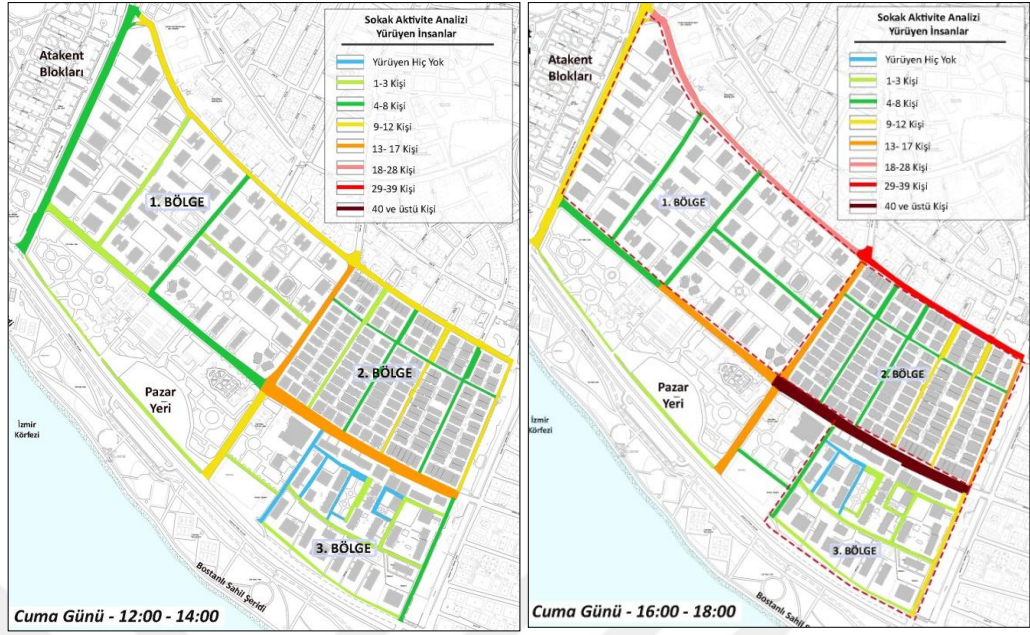
Dolayısıyla tabloları karşılaştırdığımızda, hafta sonu sosyal yaşam aktivitelerinin daha çok geliştiğini söyleyebiliriz. Ayrıca; duran, bekleyen, durup sohbet eden ve oyun oynayan kişilerin ikinci bölgede daha fazla çıkması, beklemelerin ve karşılaşmaların en çok ikinci bölgede oluştuğunun sonucunu vermektedir. Bisiklet binmek, köpek gezdirmek, spor yapmak gibi sosyal ve aktif aktivitelerin ise yayalaştırılmış yolda görünmesi, mekanların olanaklarını ve kişilerin kullanım tercihlerini göstermektedir. Durakta beklemek, kafe ve restoranların açık alanlarında oturma aktivitelerinin bazı bölgelerde hiç görülmemesi ya da az görülmesi ise bu aktiviteleri yapabilmek için gerekli olan alanların sadece belli bölgelerde

olmasındandır. Genel tabloya baktığımızda, sosyal yaşam aktivitelerinin en çok ikinci bölgede ve yayalaştırılmış yolda geliştiği gözlenmiştir.

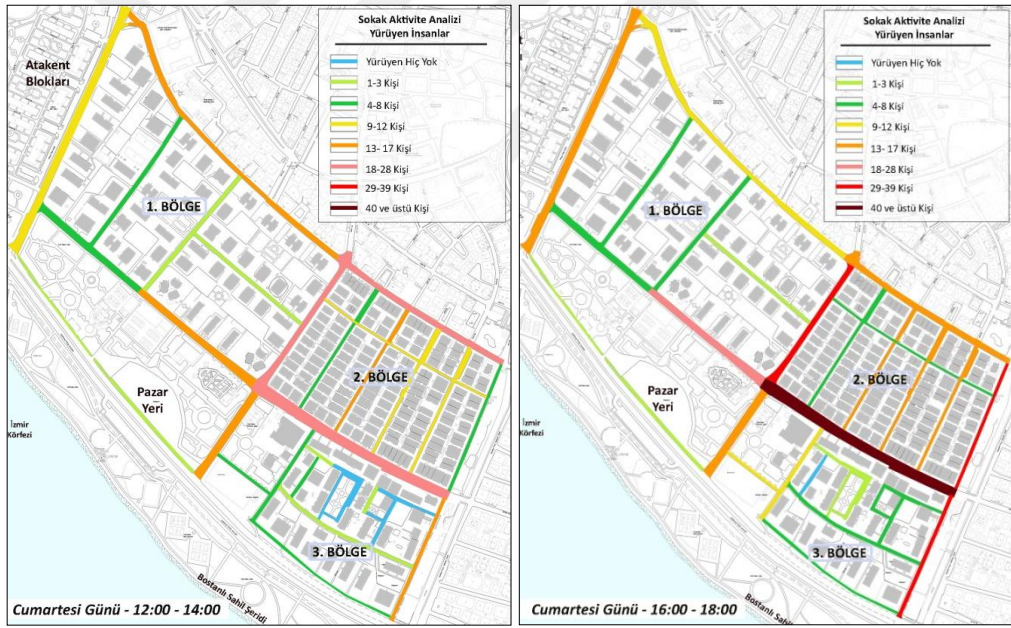
3.4.3 Yaya Yoğunluğu Analizi

Sosyal yaşam aktivite analizi kapsamında yer alan 'yürüme' aktivitesi, aynı zamanda sokağın yaya yoğunluğunu gösterdiği için önemli bir veridir. Yürüme aktivitesi, hem kişilerin tercih ettikleri yürüyüş güzergahlarını, hem yayaların en sık buldukları alanı, hem de en yoğun kullandıkları sokakları göstermektedir. Yürüyüş aktivitesinin yoğunluğu aynı zamanda karşılaşmaların, durup sohbet etme, izleme aktivitelerinin de gelişmesini sağlayan en önemli aktivitelerden biridir. Yürüme aktivitesi; gözlem, tespit ve sayımları Cuma günü "12:00 ile 14:00" ve "16:00 ile 18:00" saatleri arasında 2 defa olmak üzere yapılmıştır ve haritalara aktarılmıştır (Şekil 3.16). Benzer şekilde, Cumartesi günü aynı saatler aralığında 2 defa sayılmıştır ve haritalara aktarılmıştır (Şekil 3.17).

Alan içerisinde, 40 kişinin üzerinde yürüyen kişi sayısının bulunduğu en yoğun yaya hareketi, yayalaştırılmış yol üzerinde görülmektedir. Özellikle akşam üstü saatlerinde en yoğun olan yayalaştırılan sokağın, öğle saatlerinde yaya sayısı biraz azalmaktadır. 29-39 kişinin görüldüğü alanda ki yoğun yaya hareketinin olduğu sokaklar ise, sadece akşam üstü saatleri ikinci bölge'nin kuzey ve batı sınırında bulunan sokaklardadır. 18-28 kişinin yürüdüğü, bir diğer yoğunluktaki sokaklar, en çok öğlen saatlerinde ikinci bölgenin sınırlarında görülmektedir. Alanın en az yaya'nın görüldüğü sokaklar ise birinci ve üçüncü bölgenin ara sokaklarındadır. Bu sokaklarda, hafta içi ve hafta sonu günün farklı saatlerinde değişen önemli bir farklılık bulunmamaktadır ve yaklaşık 1 ile 8 kişi arasında yürüyen kişi sayısı bulunmaktadır. 3. bölgenin bazı ara sokaklarında yürüyen hiçbir yaya bulunmamaktadır ve özellikle hafta içi öğlen saatlerinde yürüyen insanların olmadığı sokakların sayısı artmaktadır.

Şekil 3.17 Yürüme aktivitesi - Cuma 12:00-14:00 (solda), Cuma 16:00-18:00 (sağda)

Şekil 3.18 Yürüme aktivitesi - Cumartesi 12:00-14:00 (solda), Cumartesi 16:00-18:00 (sağda)

Sonuç olarak, sosyal yaşam aktivite analizine benzer olarak, alanda yürüme aktivitesi en çok yayalaştırılmış yolda ve 2. bölge'nin sınırlarında görülmüştür. Yayaların en çok yürüdüğü ara sokaklar ise ikinci bölge'nin ara sokakları olmuştur. Birinci ve üçüncü bölgenin ara sokaklarında en az yaya hareketi görülmüştür, hatta hiç yürüyen insanın olmadığı ara sokaklar bulunmaktadır.

3.5 Kentsel Morfolojik Analizler ve Sosyal Yaşam Aktiviteleri Arasındaki İlişkiler

Sağlıklı kentsel ve toplumsal gelişme açısından, kamusal mekanların morfolojik özellikleri çok önem taşımaktadır. Bazı spesifik özelliklere sahip kamusal mekanlar, sosyal teması arttırarak, sosyal yaşamı teşvik ederken, bazı kamusal mekanlar ise kişiler üzerinde olumsuz duyguların oluşmasına neden olur ve bireyler bu mekanları terk etme isteği duymaktadır. Dolayısıyla, tez kapsamında öne sürülen, kaliteli kamusal mekanlarının varlığının şehirlerin yaşanabilir yerler olarak gelişmesini sağlaması ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesine katkı sağladıkları yönündeki varsayımlar çerçevesinde örnek alan içerisinde morfolojik analizlerin yapılması gerekmektedir.

Bu araştırmada da seçili alan içerisinde sosyal yaşam aktivitelerinin gerçekleştirildiği sokaklar ve kamusal mekanlar ile kamusal mekanları tanımlayan yapıyı çevreye ilişkin kentsel morfolojik analizler gerçekleştirilmiştir. Morfoloji kelimesi tüm bilimlerde incelenen konu çerçevesinde yapının tanımlanmasını ve kimliklendirilmesini ifade etmektedir. Kentsel Morfoloji ise aynı şekilde yerleşim alanlarının fiziksel formunu ve yapısını inceleyen araştırma alanıdır. Tarihsel süreç içerisinde kent formunun dönüşümünün ve biçimlenişinin araştırıldığı ve analiz edildiği kent morfolojileri çalışmaları, 20. yy'ın başından günümüze kadar farklı yaklaşımlarla sürdürülmektedir (Moudon, 1997). Kentsel Morfoloji çalışmaları kapsamında yerleşmelerin fiziksel özelliklerinin incelenmesi ön planda tutulmuştur ve şehirlerin nasıl ve neden kuruldukları ve şehrin tasarımının nasıl olması gerektiği gibi çalışmalar üzerine odaklanılmıştır.

İngiliz Okulunun kurucusu M.R.G Conzen, kentsel morfoloji çalışmalarında yapılan analizleri planlama ölçeğinden kent ölçeğine inerek yapması açısından farklılık göstermektedir ve bu anlamda Kentsel Morfoloji çalışmalarının öncülerinden biri olarak görülmektedir (Whitehand, 2001). Conzen'in kentsel morfoloji çalışmaları önce kent elemanlarının tanımlanması ile başlar ve sokak örüntülerini ve bağlantılarını, parsellerin sokak ile ilişkilerini, bina ve yapı adalarının ilişkisini ve kent katmanlarının analiz edilmesi ile devam etmektedir. Conzen, kent

planının sokak, parsel ve bina olarak belirlediği 3 temel fiziksel element tarafından oluştuğunu söyler ve bu üç kentsel elemanın bir araya gelmesi ile kent formunun oluştuğunu belirtmektedir (Küçük, 2014).

Tez kapsamında, Conzen'in geliştirdiği morfolojik analiz yöntemiyle, farklı ölçeklerde analizler yapılarak, farklı özelliklere sahip 3 farklı kentsel dokunun mekan ve sosyal etkileşiminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu kapsamda sosyal yaşam aktiviteleri oluşturma kapasitelerini belirlemek üzere kamusal mekan olan sokakların özellikleri ve yürünebilirlikleri saptanmaya çalışılmıştır. Morfolojik analizi gerçekleştirilen diğer kentsel doku elemanları ise kamusal mekanı şekillendiren ve tanımlandıran mekansal öğeler olmaları açısından yapı adası ve yapılarıdır. Yapılı çevrenin özellikleri, kamusal mekan olarak sokaklarda sosyal yaşamın gelişmesi açısından önemli etkilere sahiptir. Bu çerçevede sosyal yaşamın gelişiminin tespiti konusunda önemli etkilere sahip olan kentsel morfolojik özelliklerin neler olduğu tespit edilmiş ve elde edilen verilerle morfolojik analiz haritaları elde edilmiştir. Bu kapsamda yapılan analizler, aşağıdaki tablo'da (Tablo 3.7) gösterilmiştir;

Tablo 3.7 Araştırma alanında gerçekleştirilen kentsel morfoloji analizleri

Taşıt Erişimi ve Kullanımı	Çevre ulaşım bağlantıları, alan içi ulaşım şeması, toplu taşıma olanakları, sokakta otopark varlığı
Parsel ve Yapı Kullanımları	Zemin kat arazi kullanım durumu, üst katlar arazi kullanım durumu, kamusal mekan kullanımları
Parsel ve Yapı Özellikleri	Parsel büyüklükleri, kat adetleri, yapı nizamı, yapı tipi, cephe geçirgenliği
Sokak Özellikleri	Sokak geçirgenliği, sokak genişlikleri
Yürünebilirlik ve Sokak Konforu	Kaldırım genişlikleri, sokak peyzajı, oturma elemanı varlığı

İzmir ili, Karşıyaka ilçesinde, Bostanlı semtinde bulunan araştırma alanı içerisinde yapılan analizler için gerekli veriler saha çalışması yoluyla toplanmış ve söz konusu araştırma kapsamında alana yönelik morfolojik analiz haritaları coğrafi bilgi sistemleri (CBS) programı aracılığıyla halihazır haritalara işlenerek hazırlanmıştır.

Kenti, sokakları aracılığıyla tanırız ve sokaklar, farklı yapı adalarını, kullanımları, kamusal olanı, özeli ve yarı kamusalı göstermektedir. Bir başka ifadeyle, sokaklar kentlerin "demokratik mekanlarıdır" (Oliveira, 2016). Bu çerçevede, araştırma kapsamında farklı konut türlerinin ve mekansal düzenlerin görüldüğü bölgelerde, kamusal mekan özellikleri ile sosyal yaşam aktiviteleri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışıldığından morfolojik analizlerde araştırma konusunu, kamusal mekan olarak "sokaklar" ile sokağı tanımlayan ve ona anlam kazandıran "yapılar" oluşturmaktadır.

Conzen'in geliştirdiği morfolojik analiz yöntemleri aracılığıyla alan içerisine; taşıt erişimi ve kullanımı, parsel ve yapıların kullanımları ve özellikleri, sokak özellikleri ve yürünebilirlik ve sokak konforu olarak kategorize edilen farklı ölçeklerde analizler yapılarak, farklı özelliklere sahip 3 farklı bölgede mekan ve sosyal yaşam etkileşimi birlikte değerlendirilmiştir.

3.5.1 Taşıt Erişimi ve Toplu Taşımanın Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Taşıt erişimi ve kullanımının inceleneceği bu analiz kapsamında, çevre ulaşım bağlantılarının tespiti, alan içi ulaşım şeması, toplu taşıma olanaklarına ve sokaklardaki otopark kullanımları değerlendirilecektir. Bu analizlerle amaçlanan, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimi konusunda alanın, önemli bir kriter olan erişilebilirlik yönünden incelenmesidir.

Çalışma alanının çevresi ile olan ulaşım bağlantılarına bakıldığında, içerisinde bulunduğu Bostanlı Senti, çevresinde bulunan 1. derece taşıt yolları ve toplu taşıma araçlarının olanaklarından ve çeşitliliğinden dolayı kolay erişilebilir bir konumda

bulunmaktadır (Şekil 3.18). Alanın güneyinden geçen Hasan Ali Yücel Bulvarı, Bostanlı'nın en yoğun olarak kullanılan taşıt yoludur ve ilçenin kuzeyine Aliğa, Çiğli, Foça gibi ve güneyine Karşıyaka, Alsancak, Konak gibi ilçelere erişim bu yol üzerinden sağlanmaktadır. Aynı zamanda ara bağlantı yolları ise alanın kuzeyinden geçen çevre yoluna bağlanabilmektedir. Çevre yolu ve Hasan Ali Yücel Bulvarı; Bostanlı, Çiğli ve Mavişehir gibi yaşamak için en tercih edilen konut çevrelerine sahip olduğu ve ayrıca çevrede bulunan alışveriş merkezleri ve kafe-restoran kullanımları nedeniyle günün her saati yoğun olarak kullanılan caddelerdir.

Şekil 3.18 Alanın, çevresi ile ulaşım bağlantıları (Google Earth, 2019'dan değiştirilerek oluşturulmuştur)

Alanın hemen doğu, batı ve kuzey sınırlarından geçen 2. derece taşıt yolları bulunmaktadır ve alan içi en yoğun taşıt kullanımına sahip caddelerdir. Yaya erişimini kısıtlamamasına rağmen, yayaların arabalarla birlikte yoldan ilerlemesinin mümkün olmadığı bir yoğunluğa sahiptir. Bölgelerin içerisinde bulunan 3. derece

taşıt yolları ise, taşıtların çok seyrek geçtiği ve belli hız kurallarının uygulandığı sokaklardır. Dolayısıyla, sokaklarda yayalar rahatlıkla hareket edebilmektedir.

Alana yaklaşık 10 dakikalık yürüme mesafesinde bulunan vapur iskelesinden, Konak kent merkezine, Alsancak ve Üçkuyular'a 15 dakikada bir vapur ve yarım saatte bir Bostanlı-Üçkuyular arası arabalı vapur seferleri düzenlenmektedir. Kent içi toplu taşıma sistemi olan tramvay hattı, vapur iskelesi ile koordineli bir şekilde çalışmaktadır ve iskelenin hemen yakınında duraklar bulunmaktadır. Karşıyaka tramvayı 2017 senesinde kullanıma açılmış 8,7 kilometrelik uzunluğunda bir hattır ve alan içerisinde 3 bölgeye de eşit mesafelerde duraklar bulunmaktadır.

Ayrıca, tramvayın geçtiği Cengiz Topel Caddesi'nin 2. bölgeye denk gelen kısmı yayalaştırılmış yoldur. Alanın güneyinde bulunan Hasan Ali Yücel ve kuzeyinde bulunan Caher Dudayev Bulvarından geçen otobüsler ve alan yakınında bulunan otobüs durakları sayesinde vapur ve tramvay ulaşımına alternatif bir toplu taşıma olanağı daha bulunmaktadır. Kent merkezinin ve ilçenin geri kalanından ulaşımın sağlanabildiği otobüslere ek olarak alanın kuzeyinden geçen Aliğa-Selçuk arasında bulunan banliyö hattı (İZBAN) İzmir'in uzak ilçelerinden alana ulaşım imkanı sağlamaktadır.

Alanın içindeki önemli taşıt, yaya yollarının ve toplu taşıma noktalarının gösterildiği alan içi ulaşım bağlantılarının haritası (Şekil 3.19) aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.19 Alan içi ulaşım bağlantıları

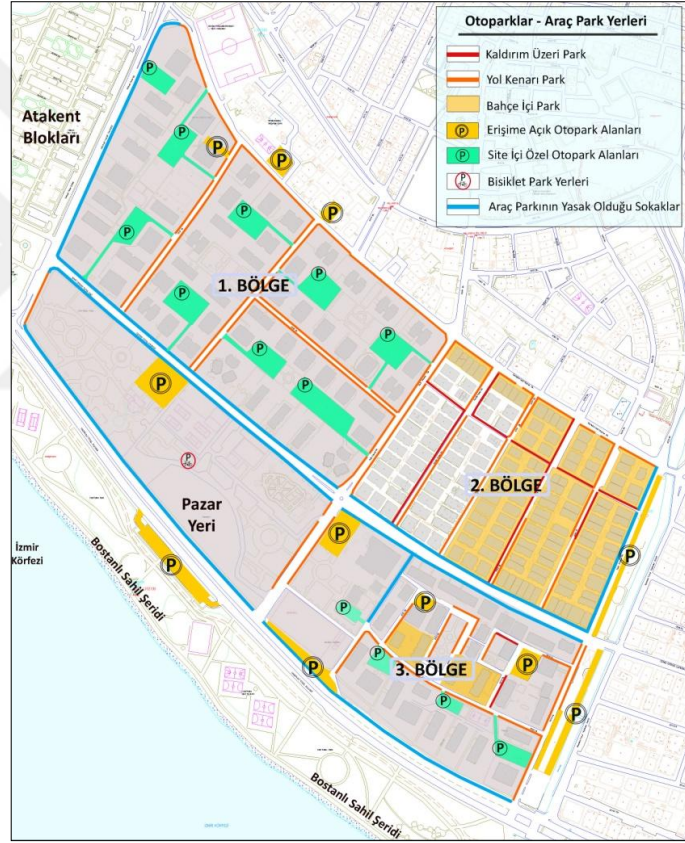
Bölgelerin arasında bulunan az yoğunlukta olan taşıt yolları, yayaların sokaklar üzerinde rahat hareket etmesine imkan veren yollar olma özelliğindedir. Ayrıca, 1.ve 3. bölgelerde konutlar ve açık mekanlar arası dar yaya yolları bulunmaktadır (Şekil 3.20). 2. ve 3. bölge arasında bulunan yayalaştırılmış yolun genişliği ortalama 18-20 metre arasında değişmektedir ve tramvay ile birlikte kullanıldığı için yayalar tarafından en kullanılan ve alanın en erişilebilir konumlarından birisidir.

Şekil 3.20 Toplu konutların arasından geçen dar yaya yolları (Kişisel arşiv, 2019)

Alanın içerisinde geçen tramvayın güzergahı ve durakları üç bölgeye de eşit mesafededir. Otobüs durakları alanın içerisinde geçmemesine rağmen çok yakında duraklar bulunmaktadır.

Alanın içindeki otoparkların ve araç park yerlerinin gösterildiği park yerleri haritası (Şekil 3.21) aşağıdaki gibidir. Alan içerisinde birçok otopark bulunmasına rağmen, çoğunluğu emlak bankası konutlarının, dışarıya erişime açık olmayan site içi özel otopark alanlarından oluşmaktadır. Alan içerisinde bisiklet kullanımının çok olduğu tespit edilmesine rağmen, alanda bisiklet park yerleri sadece pazar yerinin olduğu konumda bulunmaktadır.

Şekil 3.21 Otopark ve park yerleri

1. bölge'de bulunan otopark alanlarının tamamı toplu konutlara yöneliktir. Yakınında bulunan erişime açık otopark alanlarının kullanımı sağlık ocağı ve okul kullanımlarına yöneliktir. Bu nedenle de bölge içerisinde yolda park edilmiş araçlara sıklıkla karşılaşılmıştır. Bölgenin batısından geçen Selçuk Yaşar sokağında ve

güneyinden tramvayın geçtiği Şht. Cengiz Topel caddesinde ise araç park edilmesi yasaklanmıştır. Bölge içerisinde bisiklet ve motor park yerleri bulunmamaktadır.

2. bölge'de ise otopark alanı bulunmama ile birlikte, apartmanların yoğunluğunda bahçe içi otopark alanı bulunmaktadır. Ama apartmanların zamanla kat yüksekliklerinin artırılması, otopark problemini gündeme getirmiştir. Bahçe içi otopark alanlarının yetersizliğinden dolayı bölge içerisinde kaldırım üzeri ve yol kenarı park eden araç sayısı çok fazla olmaktadır. Bölgenin güneyinden geçen yayalaştırılmış yola ve doğusundan geçen Tarık Dursun sokağında araç park edilmesi yasaktır. Bölge içerisinde bisiklet ve motor park yerleri bulunmamaktadır.

Son olarak 3. bölge'de ise toplu konutların olduğu kısımda, site içi özel otopark alanları bulunmaktadır. 2-3 katlı yapıların bulunduğu alanda ise bahçe içi park sadece birkaç evde görülürken, erişime açık dört otopark alanı bulunmaktadır. Yoğun olarak kullanılan yayalaştırılmış yola olan yakınlığından dolayı, burada bulunan erişime açık otopark alanları sıklıkla tercih edilmektedir ve alan yetersizliğinden dolayı kaldırım üzeri ve yol kenarı park eden araçlar da bulunmaktadır. Bölge içerisinde bisiklet ve motor park yerleri bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, çevre ulaşım bağlantılarının güçlü ve toplu taşıma olanaklarının çeşitliliği nedeniyle çalışma alanı her yerden ve her zaman erişilebilir konumdadır. Sosyal yaşamın gelişiminde "erişilebilirlik" önemli kriterlerden biri olmuştur. Özel araç ya da toplu taşıma herhangi bir lokasyondan istenilen mekana ulaşma kolaylığı ve imkanı söz konusu alan çerçevesinde değerlendirildiğinde erişilebilir olduğu sonucu çıkmaktadır. Alanın her yönünden gelişti destekleyecek toplu taşıma seçeneklerinin olması ve bu araçların birbiri ile entegre halinde çalışması ise alana ulaşımı rahatlatmaktadır ve tercih edilebilir kılmaktadır. Toplu taşıma noktalarından yönlendirici yürüyüş güzergahları alana yürüyüşü de teşvik etmektedir ve olanaklı kılmaktadır. Alan içerisinde bisiklet kullanımının da görülmesine rağmen, bisiklet park alanlarının yetersizliği ve alanda sadece yayalaştırılmış yol üzerinde bisiklet yolunun bulunması, bisiklet kullanımını negatif etkilemektedir ve sadece sahil kenarında kullanılmasına neden olmaktadır.

Otopark alanlarının yetersizliği ise özel araçla alana gelmek isteyen kişilerin tercihlerini etkilemektedir. Otopark alanlarının dolu olması, araçları sokaklara ve kaldırımlara park etmeye yöneltmekte ve alan içerisinde bu yönde bir kısıtlamanın olmaması, sokakların yayalar için değil araçlara yönelik olmasına yol açmaktadır.

Sokakların kamusal mekan olarak yeniden ele alınışında en güçlü ve etkili yöntemlerden biri olan, yayalaştırmanın alan içerisinde bulunması ise sosyal yaşam aktivitelerinin gelişiminde atılmış en önemli adımlardan biri olmuştur. 2017 senesinde yayalaştırılan ve tramvay ile birlikte çalışan sokak, öncesinde trafiğın yoğun olarak kullanıldığı bir sokak iken, günümüzde Bostanlı'nın en tercih edilen ticari ve kafe kullanımlarının bulunduğu bir aktivite alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesinde en önemli kamusal mekan özelliklerinden yaya odaklı sokakların bulunması ve erişilebilir olması alanı tercih edilebilir kılmakta ve sosyal aktivitelerin gelişmesi açısından potansiyeli yüksek bir alan haline getirmektedir.

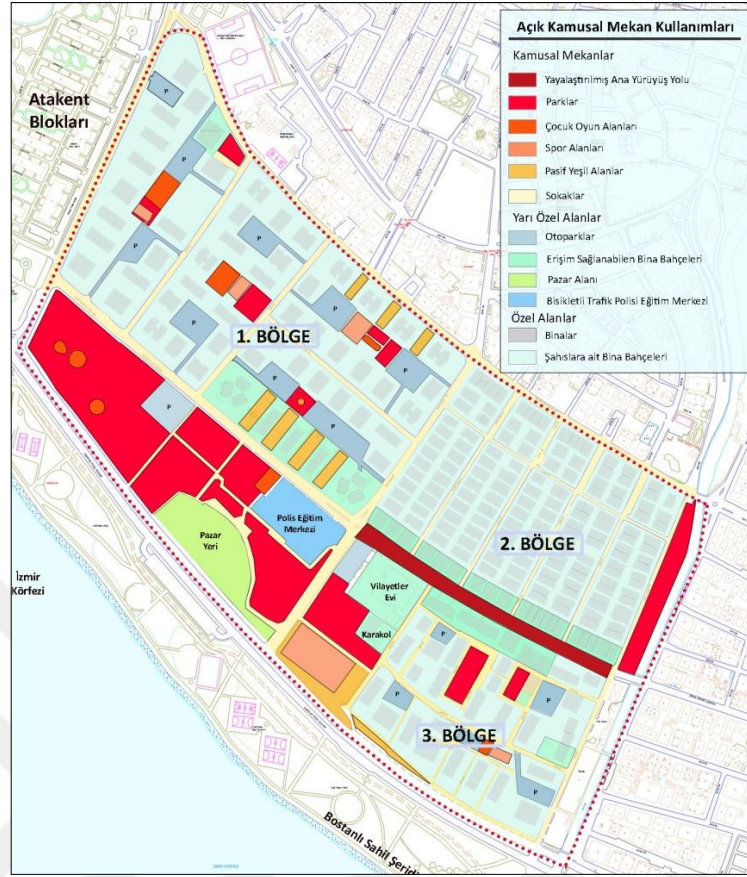
Bölgeler arası mekansal farklılıklar açısından değerlendirdiğimizde ise, Bostanlı vapur iskelesinden kalkan otobüs ve tramvayın bulunması, tramvay hattının alanın tam ortasından geçerek 3 bölgeye eşit ulaşılabilir olması nedeniyle ulaşım bağlantıları ve erişilebilirlik açısından üç bölge arasında bir fark bulunmamaktadır. Otopark alanlarının ise 3. bölge etrafında konumlanması ve 2. ve 3. bölge arasında yayalaştırılmış yolun bulunması bu bölgelerin belli kısımlarını daha tercih edilebilir ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini mümkün kılmaktadır.

Sosyal aktivite analizinin bölgeler arasındaki farklılaşmasına baktığımızda ise, hafta içi ve hafta sonu günün iki farklı saat diliminde de söz konusu alanların diğer yerlere göre daha yoğun olduğu görülmektedir.

3.5.2 Parsel ve Yapı Kullanımlarının Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Conzen (1960), kent planının varlığını çok uzun süre sürdürebildiğini, bina dokusunun da değişime dirençli olduğunu ama arazi ve bina kullanımının değişiklik gösterebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, kent içerisinde binaların kullanım durumunun çevresel dinamikler nedeniyle kolaylıkla değişime uğrayıp, dönüşebileceğini söyleyebiliriz. Binaların arazi kullanımlarındaki değişimler bazı yerlerde çok hızlı yaşanırken, bazı yerlerde ise çok yavaş yaşanmaktadır. Örneğin, Bostanlı'nın imarlı bölgeleri imar planı değişikliklerinin izin verdiği kat artışı nedeniyle çok hızlı bir değişimle karşı karşıya iken, Emlak Bankasının konutlarında ve çevresinde, inşa edildikleri zamandan itibaren çok ufak değişiklikler meydana gelmiştir. Bina ve arazi kullanımlardaki kullanım ve aktivite çeşitliliği aynı zamanda çevredeki sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini de doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, alan içerisinde gerçekleştirilmiş olan parsel ve yapı kullanımları kapsamında, alan genelinde kamusal açık mekan kullanımlarının, yapıların zemin ve birinci kat ve üst kat kullanım durumlarının analizi yapılarak, haritalar elde edilmiştir.

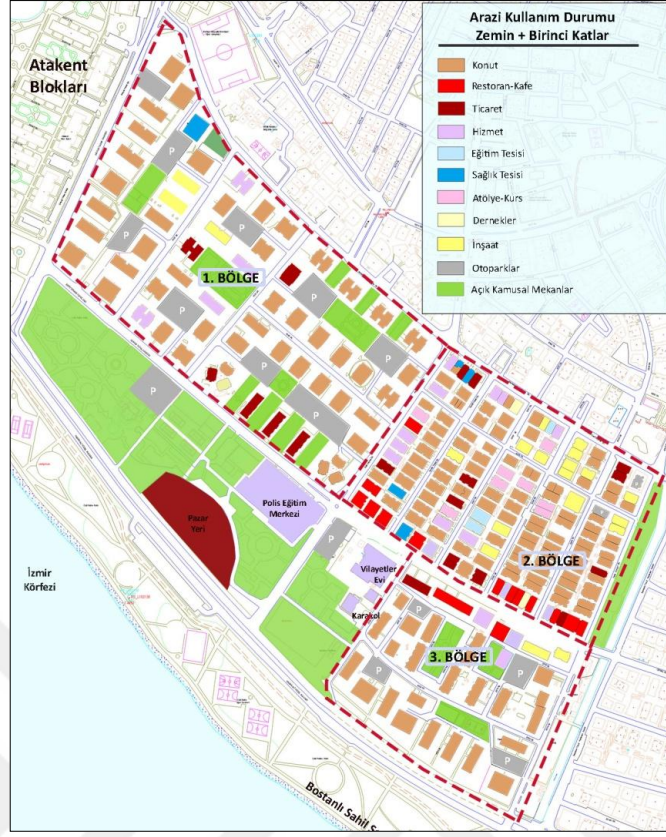
Açık kamusal mekan kullanımları analizine göre (Şekil 3.22), araştırma alanının birinci bölgesinde; parklar, çocuk oyun alanları, spor alanları ve pasif yeşil alanlar gibi çeşitli açık kamusal mekan kullanımları bulunmaktadır. Spor alanları da, basketbol sahası, futbol sahası ve spor aletlerinin bulunduğu alanlar şeklinde çeşitlenmektedir. İkinci bölgede ise açık kamusal mekan kullanımları bulunmamakla birlikte, güneyinde yayalaştırılmış yol bulunmaktadır. Alanın üçüncü bölgesinde ise, birinci bölgeye benzer şekilde çeşitlendirilmiş açık mekan kullanımları bulunmaktadır. Alan genelinde bulunan birinci bölgenin güneyinde bulunan büyük kent parçasında ise çok çeşitli kamusal açık mekan kullanımları bulunmaktadır. Çeşitli oyun alanları, dinlenme alanları, piknik alanı, pazar yeri, futbol ve basketbol sahası, parklar bulunmaktadır.

Şekil 3.22 Açık kamusal mekan kullanımları

Alan genelinde gerçekleştirilen, arazi kullanım tespitleri çerçevesinde, zemin kat ve birinci kat kullanımları alanın genelinde aynı kullanıma sahip oldukları için birlikte değerlendirilmiştir (Şekil 3.23).

Zemin kat ve birinci kat kullanımlarını değerlendirdiğimizde, üç bölge arasında farklılaşan kullanım türlerini görmekteyiz. Araştırma alanının birinci bölgesinin zemin ve birinci kat arazi kullanımı, kuzeyinde bulunan sağlık ocağı ve tramvayın geçtiği bölgenin güney doğusunda bulunan birkaç ticari kullanım dışında, bölgenin genelinde konut kullanımı baskındır.

Şekil 3.23 Zemin ve birinci kat arazi kullanım durumu

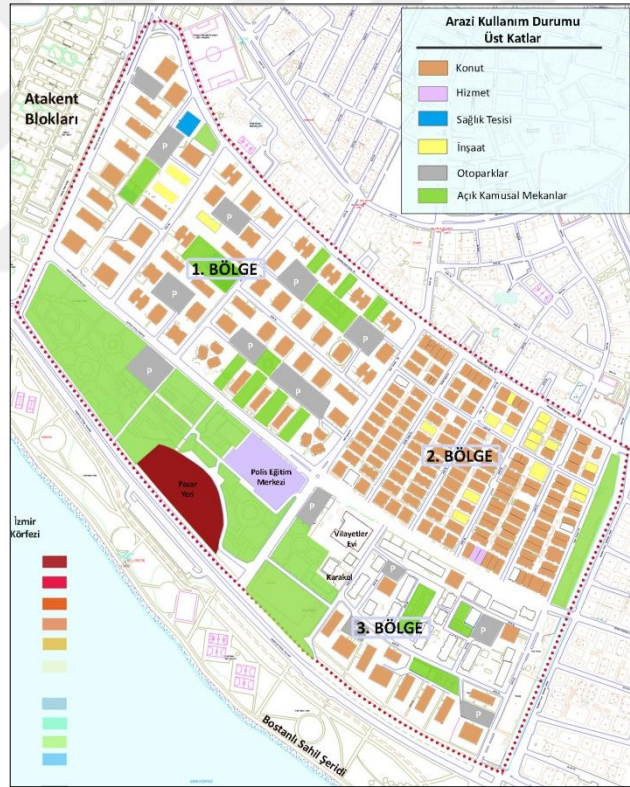
İkinci bölgenin zemin ve birinci katlardaki kullanımlar ise çok çeşitlidir. Genel olarak zemin kat kullanımları baskın olmasına rağmen, ara sokaklarda ticaret, hizmet, ana okul ve özel eğitim birimleri, sağlık tesisi, atölye, kurslar ve dernekler bulunmaktadır. Yayalaştırılmış yola cephe veren binaların hepsinin zemin ve birinci katları yeme-içme ve ticaret olarak kullanılmaktadır. Bölgenin batısından geçen Aşık Veysel sokağına cephe veren binalar ise genel olarak hizmet ve ticari amaçlı kullanılmaktadır.

Son olarak üçüncü bölgede, birinci bölgeye benzer şekilde, zemin ve birinci katlar genel olarak konut olarak kullanıldığını görmekteyiz. Sadece, yayalaştırılmış yola cephe veren yapılarda ticari, kafe-restoran, hizmet şeklinde çeşitlendirilmiş kullanımlar bulunmaktadır (Şekil 3.24)

Şekil 3.24 Bölgeler arası farklılaşan zemin kat arazi kullanımları (Kişisel arşiv, 2018)

Alan genelinde gerçekleştirilen, arazi kullanım tespitleri çerçevesinde, üst kat kullanımlarının analiz edildiği harita aşağıdaki gibidir. (Şekil 3.25). Yapılan tespitlere göre, alanın neredeyse tamamında üst katlar konut olarak kullanılmaktadır.

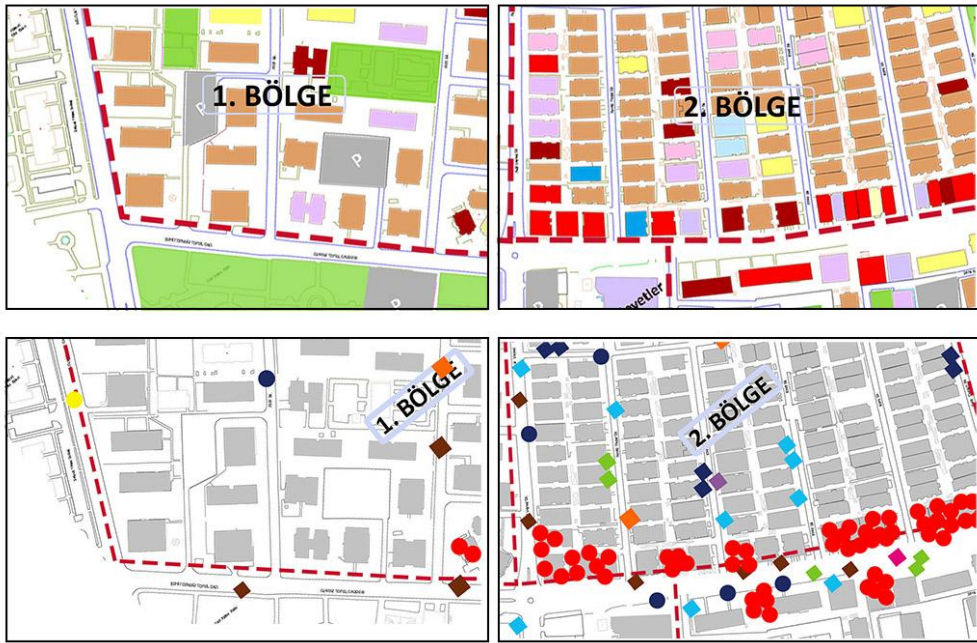

Şekil 3.25 Üst katlar arazi kullanım durumu

Sonuç olarak, alan genelinde açık mekan kullanımı ve çeşitliliği bulunmakla birlikte, tamamen konut bölgelerinin içerisinde olmaları ve görünürlüklerinin olmamasından dolayı, herkes tarafından erişim sağlanamamaktadır ve yarı-kamusal mekan görünümünde olarak sadece çevresinde bulunan konutlar tarafından

kullanılmaktadır. Alanın açık kamusal mekanları tek bir yerde toplanmıştır ve sunduğu aktivite çeşitliliğinden dolayı her zaman yoğun olarak kullanılmaktadır.

Sokaklardaki kullanımların ve aktivitelerin çeşitliliği, insanların kullanım tercihlerini etkiler ve isteğe bağlı aktivitelerin ve dolayısıyla sosyal yaşamın gelişmesini sağlar. Bu bağlamda aktif zemin kat ve birinci kat kullanımlarının bulunması, kişilere de zengin bir kamusal mekan kullanımı sunmaktadır. Açık kamusal mekan kullanımı olarak sokakların kullanımı ise çevresindeki arazi kullanımların çeşitliliğine bağlı olarak azalmakta veya artmaktadır. Bölgeler arası mekansal farklılıklar açısından değerlendirdiğimizde ise birinci ve üçüncü bölgelerin zemin katlarının tamamen konut ağırlıklı olması, sokak kullanımını ve dolayısıyla sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini negatif etkilemektedir. Örnek olarak, birinci ve ikinci bölgenin bir kısmının zemin kat kullanımını, alanın cumartesi akşamüstü kullanımı ile karşılaştırdığımızda (Şekil 3.26), zemin kat kullanımının çeşitliliği arttıkça, sosyal yaşamında olumlu olarak arttığını görebilmekteyiz. Aynı şekilde konut ağırlıklı ve tek işleve sahip birinci bölgede ise aktivite çeşitliliğinin giderek azaldığı ve hatta görülmediği sonucu çıkmaktadır.

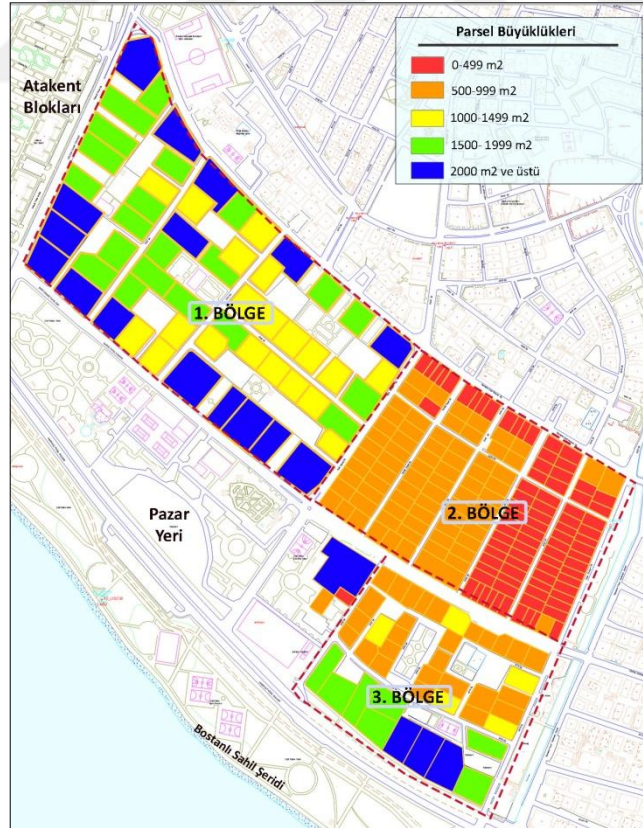

Şekil 3.26 Zemin kat kullanım durumu ve sosyal aktivitelerinin karşılaştırılması

3.5.3 Parsel ve Yapı Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Sokaklarda sosyal yaşamın gelişebilmesi, sokakları çevreleyen yapıların özellikleriyle yakından ilişkilidir ve yapıların kat adetleri, geçirgenlikleri, araziye konumlanma şekilleri gibi bir takım özellikler kişilerin sokakta zaman geçirme isteklerini de yakından etkilemektedir. Dolayısıyla, alan içerisinde gerçekleştirilmiş parsel ve yapı özellikleri kapsamında; parsel büyüklüklerinin, kat adetlerinin, yapı nizamının, yapı tipinin ve binaların cephe geçirgenliklerinin tespitleri yapılarak, analizler sonucu haritaları elde edilmiştir ve bölgeler arası farklılıklar karşılaştırılarak, alandaki sosyal yaşam ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

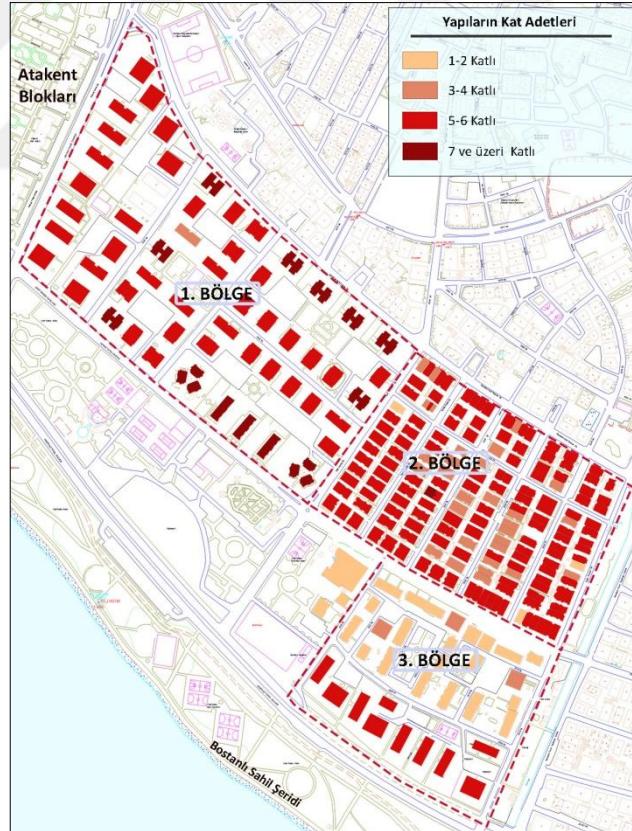
Parsel büyüklükleri analizine göre (Şekil 3.27), araştırma alanının genelinde beş farklı ortalama parsel büyüklüğü bulunmaktadır ve üç bölgenin hepsinde farklılaşmaktadır.

Şekil 3.27 Parsel büyüklükleri

Parsel büyüklükleri analizine göre, en büyük parsel büyüklükleri birinci bölgededir ve en küçük parsel yaklaşık 1000 m² olurken, en büyük parsel ise ortalama 2000 m²'dir. Ortalama 2000 m² olan parsel büyüklükleri genelde bölgenin dış çeperlerinde bulunmaktadır ve içeriye doğru küçülmektedir. Alanın ikinci bölgesinde ise alanın en küçük parselleri bulunmaktadır ve ortalama büyüklükleri 300 m² ile 750 m² arasında değişmektedir ve bölgenin doğusuna doğru parseller büyümektedir. Alanın üçüncü bölgesinde de parsellerin değişken olduğu görülmektedir. Deniz tarafına bakan güney kesiminde parsel büyüklükleri birinci bölgedeki gibi 1500 m² ve üstü olurken, az katlı yapıların bulunduğu iç kesimlerde 500 ile 1500 m² arasında değişmektedir.

Alan içerisinde yapılan kat adetleri analizine göre üç bölge'de bulunan yapıların kat adetleri birbirinden tamamen farklılaşmaktadır (Şekil 3.28).

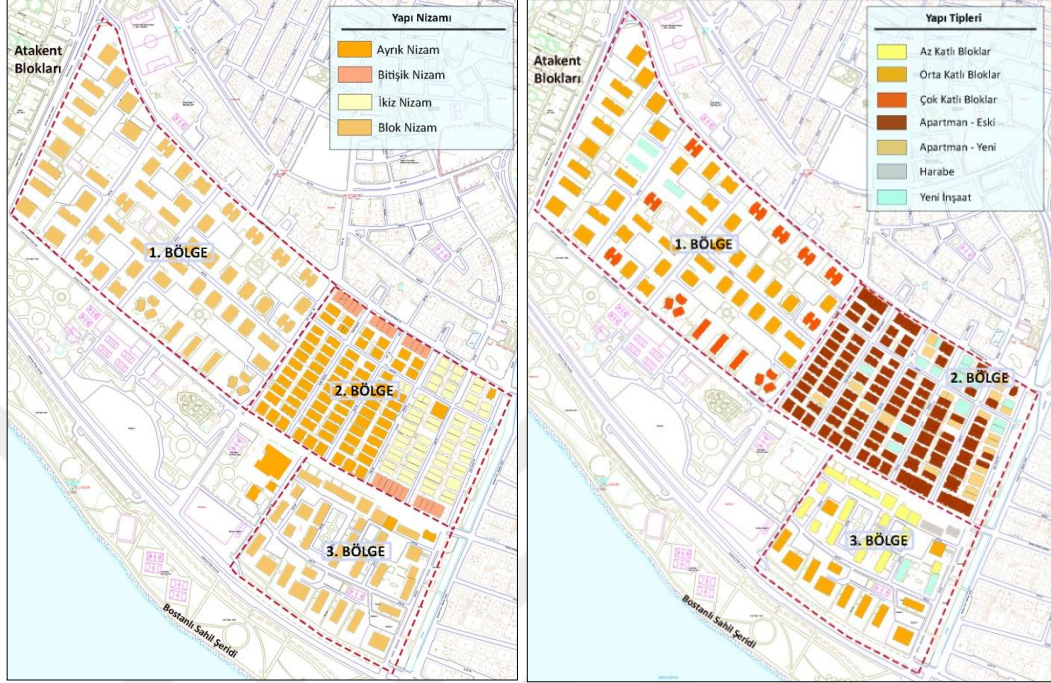
Şekil 3.28 Kat adetleri

Birinci bölgede en az 5 katlı, en çok 12 katlı binalar bulunmaktadır. 7 kat ve üzeri yapıların hepsi bölgenin çeperlerinde bulunmaktadır ve iç kesime doğru kat adetleri 5-6 kat olacak şekilde azalmaktadır. Binaların kullanım durumunda olduğu gibi binaların kendisi de günümüzün kentsel dönüşüm dinamikleri karşısında sürekli değişim halinde olduğunu görmekteyiz. Binaların giderek yaşlanması ve Bostanlı bölgesinde imar planı kararlarının değişmesi sonucunda, dönüşüm genel olarak kat artışı olarak ve çok hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenlerle, imarlı apartman tipi yapılardan oluşan ikinci bölgede, apartmanlar dönüşüm sürecinden geçmektedir. Genel olarak 3-4 katlı olan yapıların çoğunluğu, dönüşüm sonucunda 5-6 katlı olmuşlardır ya da inşaat halindedir. Bölge genelinde kalan 3-4 katlı yapıların sayısı giderek azalmaktadır ve onların da zamanla dönüşüm geçirecekleri tahmin edilmektedir. Üçüncü bölgede ise iki farklı kat adedine sahip yapılar görülmektedir. Deniz tarafına bakan yapılar 5 katlıyken, iç kesimler ortalama 2 katlı villa tipi konutlardan meydana gelmektedir.

Morfolojik analizler kapsamında ele alınan bir diğer analiz olan yapı nizamı ve yapı tipleri analizi ile alan içerisindeki tüm sokaklardaki yapılar; ayrıık, bitişik, ikiz ve blok nizam başlıklarında ve az, orta, çok katlı bloklar ve eski-yeni apartman tipi yapılar olarak gruplandırılarak incelenmiştir ve birlikte değerlendirilmiştir. Tespit edilen verilere göre ise benzer şekilde üç bölgenin birbirinden tamamen farklılaşan özelliklere sahip olduğu görülmektedir (Şekil 3.29).

Analiz sonucu, birinci bölge tamamen blok nizam şeklinde ve blok tipi yapılardan oluşmaktadır. Bölgenin dış çeperleri çok katlı bloklardan oluşurken, bölgenin iç kesimlerine doğru orta katlı bloklar bulunmaktadır. Bölgenin genelinde ise toplam üç tane inşaat halinde yapı bulunmaktadır. İkinci bölgede ise yapı nizamları çeşitlilik göstermektedir. Bölgenin dış çeperlerinde bulunan binalar bitişik nizam şeklinde yapılaşırken, doğudan batıya doğru yapılaşma biçimi ikiz nizamdan, ayrıık nizama doğru değişmektedir. Tamamen apartman tipi yapılardan oluşan ikinci bölgede, kat artışı nedeniyle meydana gelen parsel bazında dönüşümler sonucu eski ve yeni apartmanlar bir arada görülmektedir. Eski yapıların hala alanda çoğunlukta olmasına rağmen, değişim hızı son bir sene içerisinde hızlanmıştır. Son olarak üçüncü bölge'de

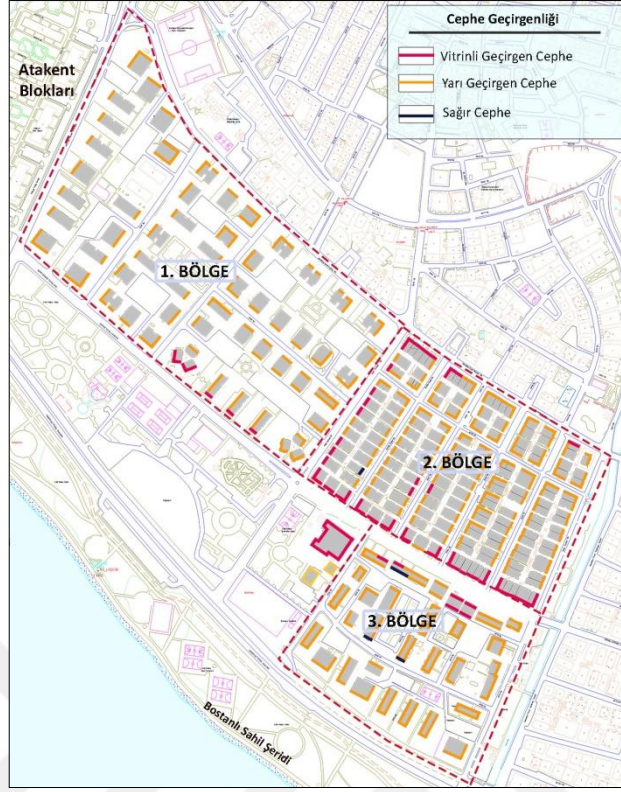
yapılar tamamen blok nizamdan oluşmaktadır ve denize bakan binalar orta katlı bloklar iken, iç kesime doğru az katlı bloklar şeklinde değişim göstermektedir.

Şekil 3.29 Yapı nizamı ve yapı tipleri

Yapı özellikleri kapsamında ele alınan son analiz olan, cephe geçirgenliği analizi kapsamında ise yapıların geçirgenlikleri ve görünürlükleri tespit edilmiştir. Binaların geçirgenliğini etkileyen fiziksel unsurlar, bu analiz kapsamında sadece yapıların zemin katlarındaki cepheler üzerinden ele alınmıştır ve tamamen geçirgen (vitrinli cephe), yarı geçirgen ve geçirgen olmayan (sağır-duvar) cepheler şeklinde farklılaşmaktadır (Şekil 3.30).

Cephe geçirgenliği analizi kapsamında üç bölge birbirinden tek bir yer harici çok farklılaşmamaktadır. Sağır ve duvarlı cephelere sadece üçüncü bölgede birkaç binada rastlanmıştır ama bölgenin genel yapısını etkilememektedir. Bunun dışında alanın çoğunluğu konutlardan oluştuğu için yarı geçirgen cepheye sahiptir. İkinci bölge ise arazi kullanım çeşitliliği nedeniyle özellikle bölgenin dış çeperlerinde bulunan ticaret ve kafe/restoran kullanımları dolayısıyla tamamen vitrinli geçirgen cepheli yapılar bulunmaktadır.

Şekil 3.30 Cephe geçirgenliği

Sonuç olarak, parsel ve yapı özelliklerinin alanda görülen sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine etkilerine bakıldığında; büyük parseller içerisinde çok katlı bloklar şeklinde yapılaşmış binaların etrafında gelişebilecek sosyal yaşam aktiviteleri ile ikinci bölgedeki gibi birbirine yakın konumlanmış ve küçük parsellerde yapılaşmış orta katlı binaların etrafında gelişebilecek sosyal yaşam aktivitelerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Geniş bahçesi bulunan blok yapılara erişim hem daha zor olmaktadır, hem kat yüksekliklerinden dolayı sokakla ilişki kaybolmaktadır hem de aralardaki geniş boşluklardan dolayı insan teması azalmaktadır. Yan yana, küçük parsellerde yapılaşan orta katlı yapılarda ise, hem kişilerin sokak ile olan ilişkisi güçlü hem de insan teması daha fazla bulunmaktadır (Şekil 3.31). Dolayısıyla, alan içerisinde gerçekleştirilen sosyal yaşam aktivite analizine göre, birinci bölge ile karşılaştırıldığında, ikinci bölgenin ara sokaklarında daha fazla insan aktivitesinin görülmesinin nedenlerinden biri de parsel ve yapı özelliklerinin bu kapsamda farklılaşması olduğu söylenebilir.

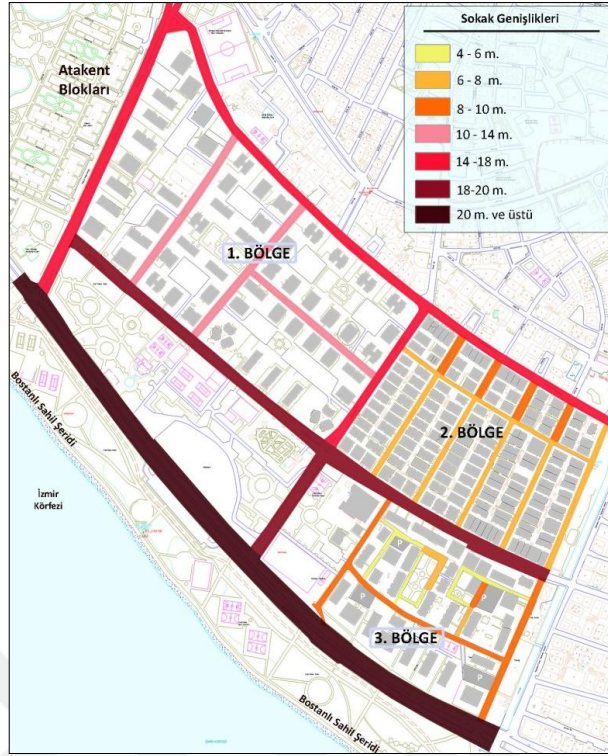

Şekil 3.31 Bölgeler arası farklılaşan yapı nizamları (Kişisel arşiv, 2018)

3.5.4 Sokak Özelliklerinin Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi

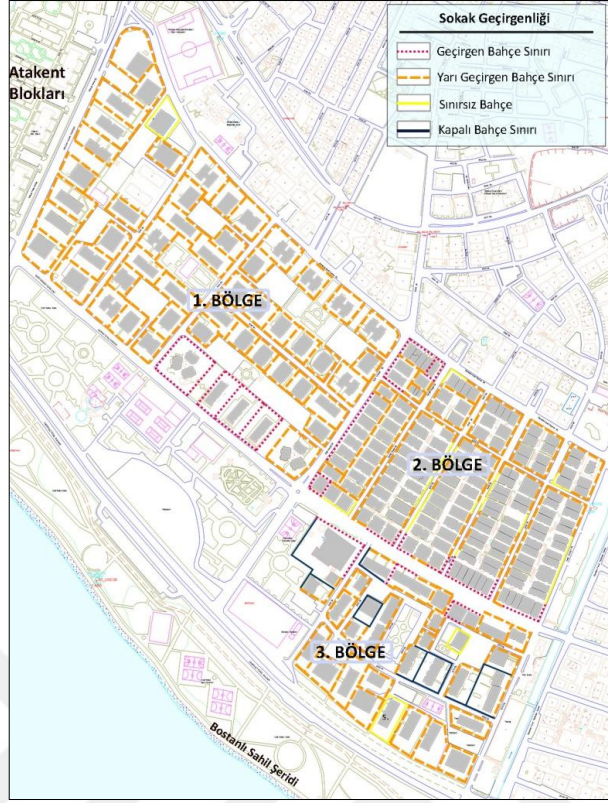
Alan içerisinde gerçekleştirilmiş sokak özellikleri kapsamında; sokak genişlikleri ve sokak geçirgenliklerinin tespitleri yapılarak, analizler sonucunda haritaları elde edilmiştir ve bölgeler arası farklılıklar karşılaştırılarak, alandaki sosyal yaşam ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

Sokak genişlikleri analizine göre (Şekil 3.32), alan içerisinde en az 4 metre, en fazla 20 metre genişliğinde sokaklar bulunmaktadır. Analize göre, hem yayanın hem taşıtın en yoğun bulunduğu sokaklar aynı zamanda en geniş sokaklardır ve genel olarak alanın dış çeperlerinde bulunan bu sokakların genişliği 14-18 metre arasında değişmektedir. Sahil kenarında bulunan bulvar, 20 metre ve üstündedir ve alanın güney sınırını oluşturmaktadır. Yayalaştırılmış yol ve tramvayın devam ettiği sokak ise alanın en geniş ve yaya odaklı sokağıdır. Bölgeler arası farklılıklara göre değerlendirdiğimizde ise, en geniş sokakların birinci bölgede bulunduğunu ve ara sokakların 10 ile 14 metre arasında değiştiğini görmekteyiz. İkinci bölgede ise sokak genişlikleri azalmaktadır ve 6 ile 10 metre arasında değişmektedir. Üçüncü bölgede ise sokakların genişlikleri 4 ile 8 metre arasında değişmekte ve alanın en dar sokakları bu bölgede bulunmaktadır.

Şekil 3.32 Sokak genişlikleri

Sokak geçirgenlikleri analizinde ise (Şekil 3.33), cephe analizinde olduğu gibi yapıların geçirgenliklerine ve görünürlüklerine bu sefer sokak üzerinden bakılmıştır. Analiz kapsamında sokak düzeyinde yapıların geçirgenlikleri değerlendirilirken, yapıları sınırlayan bahçelerin; geçirgen, yarı geçirgen, sınırsız ya da kapalı olma durumlarına göre değerlendirme yapılmıştır. Sınırsız bahçe ile anlatılmak istenen, hiçbir sınıra sahip olmayan, zemin kaplaması gibi sadece sınırlandırıcı bir işaretin bulunduğu alanlardır. Geçirgen bahçe sınırı; saksı, direk ya da kafe/restoranlarda bulunan açık alandaki oturma alanlarını kaplayan üst örtüler gibi sınırlayan öğelerin olması ama tamamen geçirgen özelliğe sahip bahçelerde bulunmaktadır. Yarı geçirgen bahçe sınırı, parmaklıklar veya bitkilendirme ile bahçenin sınırlandırıldığı, erişimin kısıtlandığı ama içerisinin görülmeye devam ettiği alanlarda bulunmaktadır. Kapalı bahçe sınırı ise, duvarlar ile kaplı, içerisinin görülmediği ve temasın mümkün olmadığı alanlarda bulunmaktadır.

Şekil 3.33 Sokak geçirgenliği

Bölgeler arası farklılıklara göre değerlendirdiğimizde ise, birinci bölgenin sadece ticaret ve kafe restoranların ve sağlık ocağının bulunduğu kısmında geçirgen bahçe sınırının ve sınırsız bahçenin bulunduğu, onun dışında bölgedeki bahçelerin baskın olarak, yarı -geçirgen bahçe sınırına sahip olduğu ve bitkilerle ve çitlerle sınırlandırıldığı görülmektedir. İkinci bölge'de ise kapalı bahçe sınırı dışında hepsinden görülmektedir. Geçirgen bahçe sınırları genel olarak bölgenin güneyinde bulunan kafe ve restoranların olduğu kısımda ve ticaret ve hizmet birimlerinin bulunduğu bölgenin batı sınırlarında bulunmaktadır. Sınırsız bahçe ise bölgenin içerisinde ara sokaklarında yarı geçirgen bahçe sınırı ile birlikte görülmüştür. Genelde apartmanlardan oluşan bu bölgede, yarı geçirgen bahçe sınırına sahip olan binalar, çit ve kapı ile sınırlandırılmıştır. Üçüncü bölgede ise, kapalı bahçe sınırı ara ara görülmektedir. Tamamen sağır duvar ile kaplı olan bu konutların sokak ile ilişkisi tamamen kapanmış durumdadır. Geçirgen bahçe sınırına bölgenin yayalaştırılmış sokağına cephe alan yapılarında görülmektedir ve yarı geçirgen bahçe sınırı ise konutların olduğu kısımlarda, çit ve bitkilendirme şeklinde olmaktadır (Şekil 3.34).

Şekil 3.34 Bölgeler arası farklılaşan sokak geçirgenlikleri (Kişisel arşiv, 2018)

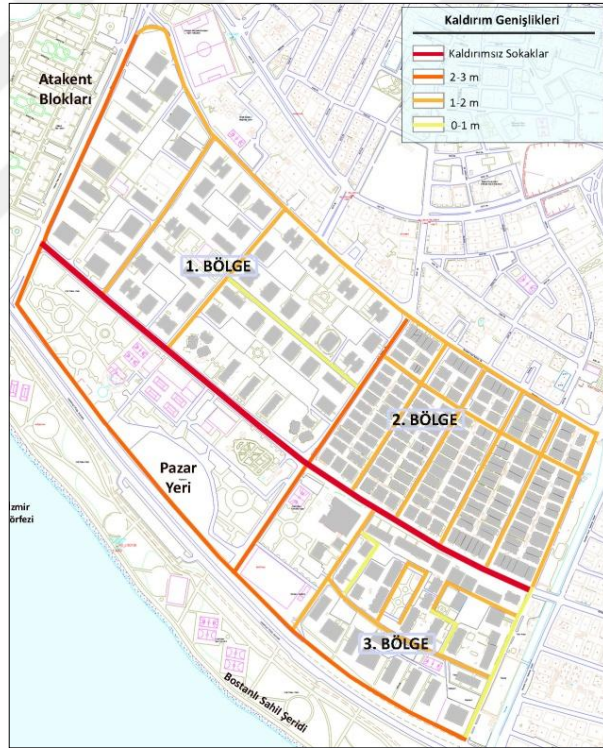
Sonuç olarak, sokak özelliklerinin alanda görülen sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine olan etkilerine bakıldığında; geniş sokaklarda sosyal yaşam aktivitelerinin gelişiminin de azaldığı görülmektedir. Yayalaştırılmış sokak bu konuda önemli bir istisna olarak karşımıza çıkmaktadır. Genişliği 18-20 metre arasında değişen bu sokak, çevresinde bulunan yapılardaki arazi kullanım ve aktivite çeşitliliğinden, yaya odaklı bir sokak olmasından ve geçirgen bahçe sınırına sahip yapıların bulunmasından dolayı sosyal yaşam aktivitelerinin en çok görüldüğü sokak olma özelliğindedir. Bununla birlikte, üçüncü bölgede dar ve birbirine yakın konut yerleşimlerinin bulunması aktivite çeşitliliğini birinci bölgeye göre biraz daha arttırmış olmasına rağmen, binaların bahçelerinin geçirgen sınıra sahip olmamaları bu etkiyi yine azaltmaktadır.

3.5.5 Yürünebilirliğin ve Sokak Konforunun Sosyal Yaşam Aktivitelerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Morfolojik analizler kapsamında ele alınan son analizler ise yürünebilirliğin ve sokak konforunun incelenmesidir. Sokaklarda sosyal yaşamın gelişebilmesi, kişilerin sokak boyunca isteğe bağlı aktiviteleri gerçekleştirme olanaklarına bağlıdır. En sık görülen ve sosyal yaşam aktivitelerinin başlangıç noktası sayılan; yürümek, dinlenmek, izlemek şeklinde olan pasif temaslar en başta kişilerin o sokak boyunca rahat yürüyebilmesine, oturup dinlenebilmesine, durmak ve izlemek için alanlarının bulunmasına bağlı olarak gelişir veya gelişmez. Dolayısıyla, alan içerisinde gerçekleştirilmiş olan yürünebilirliğin ve sokak konforu özellikleri kapsamında; kaldırım genişlikleri, yürünebilirliği engelleyen unsurlar, sokak peyzajı ve kent mobilyaları kapsamında oturma elemanları varlığının tespitleri yapılarak, analizler

sonucunda haritaları elde edilmiştir. Sonrasında ise bölgeler arası farklılıklar karşılaştırılarak, alandaki sosyal yaşam aktiviteleri ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

Morfolojik analizler kapsamında sosyal yaşam aktivitelerinin oluşabilmesinin önemli ölçütlerinden biri olarak görülen sokakların yürünebilirlik özellikleri değerlendirilmiştir. Yürünebilirlik özellikleri kapsamında alan içerisinde bulunan tüm sokaklarda; kaldırım üzerinde engellerin olup olmadığına ve kaldırımlarda rampa varlığına bakılmıştır. Söz konusu kriterlerin alandaki tüm bölgelerde aynı olduğu; kaldırımların hiçbirinde yürümeyi engelleyecek bir unsur olmadığı ve her kaldırımda rampaların bulunduğu tespit edilmiştir. Yürünebilirlik analizi kapsamında ele alınan bir diğer analiz ise kaldırımların genişlikleridir (Şekil 3.35).

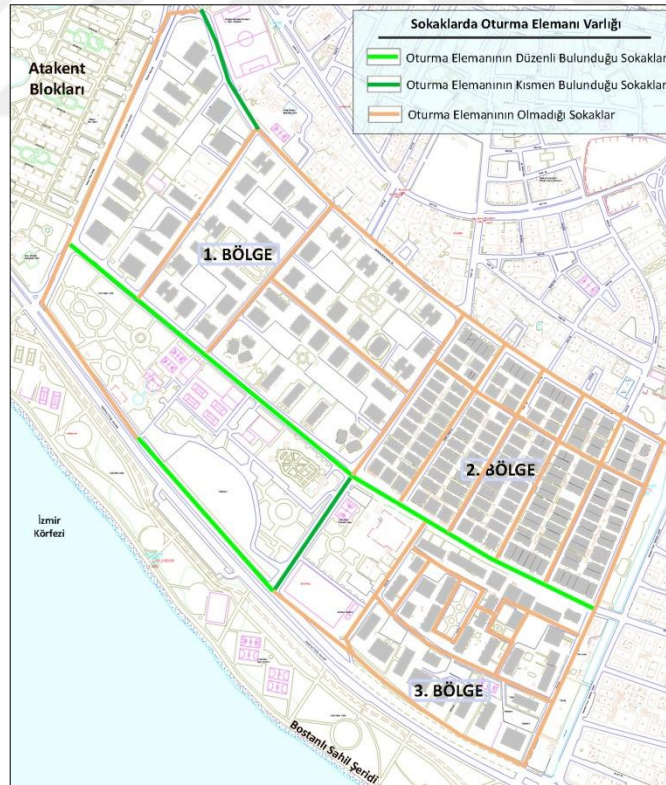

Şekil 3.35 Kaldırım genişlikleri

Belli aralıklar belirlenerek tespiti yapılan kaldırım genişlikleri analizine göre 0 ile 1 metre arasında değişen dar kaldırımlara sadece birkaç sokakta, birinci ve üçüncü bölge içerisinde görülmüştür. 1-2 metre arasında genişliği değişen kaldırımlar ise alanın genelinde ara sokaklarda bulunan baskın kaldırım genişliğidir. 2-3 metre

genişliğine sahip, geniş kaldırımlar ise birinci bölgenin sınırlarında ve alanın güneyinden geçen bulvarın çevresinde olmak üzere nadiren bulunmaktadır. Alan genelinde ise kaldırımsız sokaklar sadece tramvayın geçtiği yayalaştırılmış yolda ve devamında bulunmaktadır.

Sokak konforu analizinde ise, sokaklardaki peyzaj unsurları ve kent mobilyaları değerlendirilmiştir. Kent mobilyaları kapsamında yer alan aydınlatma elemanları ve çöp kutuları alanın her sokağında düzenli olarak bulunmaktadır. Sokaklarda bulunan oturma elemanı varlığı analizine (Şekil 3.36) göre ise, alan içerisinde sadece tramvayın geçtiği yayalaştırılmış sokak ve devamında düzenli olarak bulunmaktadır ve ağaç çevresi oturma birimi olarak tek tip olarak bulunmaktadır. Oturma elemanının kısmen bulunduğu sokaklar olarak işaretlenen alanlarda ise sokak boyunca bir ya da iki oturma birimi bulunmaktadır. Örneğin, birinci bölgenin üst kısmında, futbol sahasının izlenmesi amacı ile konan az sayıda bank bulunmaktadır (Şekil 3.37).

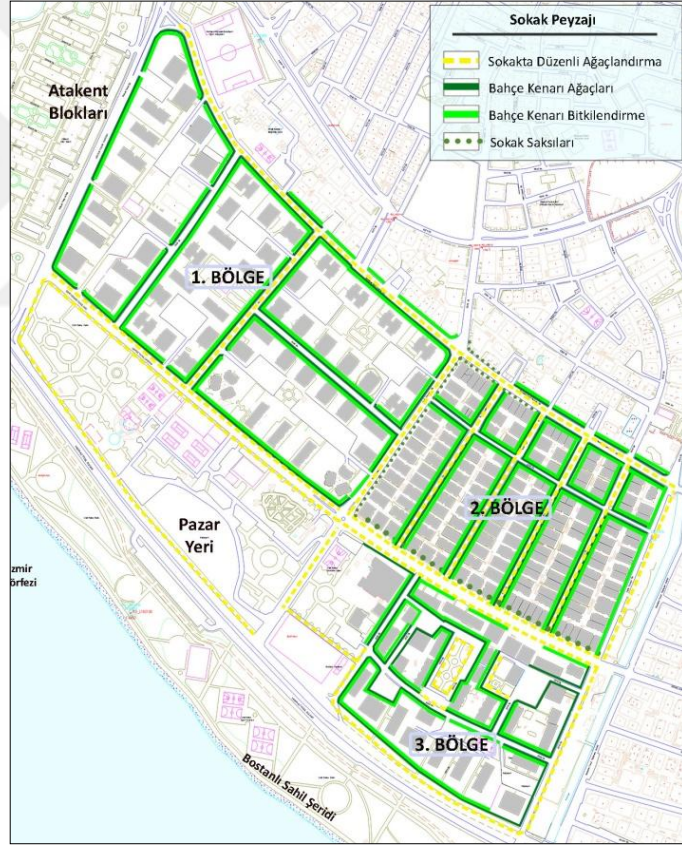

Şekil 3.36 Sokaklarda oturma elemanı varlığı

Şekil 3.37 Oturma Birimleri (Kişisel arşiv, 2018)

Sokak peyzajı analizinde (Şekil 3.38) ise, alan içerisindeki sokaklarda düzenli ağaçlandırmanın, bahçe kenarı ağaçların, bahçe kenarı bitkilerinin ve sokak saksılarının tespitleri yapılmıştır.

Şekil 3.38 Sokak peyzajı

Bölgeler arası sokak peyzajını karşılaştırdığımızda; bölgelerin neredeyse tüm sokaklarında bahçe kenarı ağaçlandırma ve bitkilendirme bulunmaktadır (Şekil 3.39). Genel olarak bahçe kenarlarını sınırlandırmak amacıyla kullanılan ağaç ve bitkiler,

sokaklarda da görsel olarak kaliteyi arttırmaktadır. Yayalaştırılmış cadde ve devamında, alanın dış çeperlerinde ise sokak boyunca ayrıca düzenli ağaçlandırma bulunmaktadır. İkinci bölgenin ise tüm ara sokaklarında bahçe ağaçlandırma ve bitkilendirmenin yanı sıra sokak boyunca düzenli ağaçlandırma da bulunmaktadır. Aynı zamanda, sokak saksıları sadece yayalaştırılmış yolda ve ikinci bölgenin batı sınırında bulunan ticaret ve hizmet birimlerinin bahçe sınırlarında bulunmaktadır. Yayalaştırılmış yolda bulunan sokak saksıları aynı zaman da oturma birimleri olarak da kullanılmaktadır.

Şekil 3.39 Bahçe kenarı ağaçlandırma ve bitkilendirme (Kişisel arşiv, 2018)

Sonuç olarak, sokak konforunun ve yürünebilirlik özelliklerinin alanda görülen sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine olan etkilerine bakıldığında; kişilerin rahatlıkla yürüyebildiği, herkesin rahatlıkla erişim sağlayabildiği (rampalar v.b) sokaklarda, yayalar daha çok bulunmak ister ve kullanım tercihlerini etkiler. Dolayısıyla alanın geneli yürünebilirlik kapsamında değerlendirildiğinde, her kaldırımda rampaların bulunması, çoğunlukla bir engelle karşılaşılması alanın yürünebilirlik özelliğini olumlu olarak etkilemektedir. Buna ek olarak, her sokakta kaldırımların bulunması, yayaların daha rahat hareket etmesini sağlamakla beraber, taşıt odaklı bir planlama anlayışı olarak görülmektedir. Yayalaştırılan yolda ve devamında kaldırımların bulunmaması, yaya odaklı bir anlayışı getirmektedir ve sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini de olumlu olarak etkilemektedir.

Aynı zamanda, sokak peyzajı ve kent mobilyaları kişilerin buldukları mekanlardan zevk almasını ve orada zaman geçirmesini sağlarken aynı zamanda dinlenme, durma ve izleme şeklinde gelişen pasif temasların gelişmesini ve kaliteli ve estetik yönü güçlü kamusal mekanların oluşumunu desteklemektedir. Alanın

genel yapısı olarak öne çıkan, bahçe sınırlarında ağaçlandırma ve bitkilendirme olması görsel olarak güzel bir algı sunmakla beraber, sokak boyunca ağaçlandırma sadece ikinci bölgede bulunmaktadır. Sosyal yaşam aktivitelerinin diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında ikinci bölgenin ara sokaklarında daha çok görülmesinde önemli bir etkileri bulunmaktadır (Şekil 3.40). Oturma birimleri ise alanda sadece yayalaştırılan yol ve devamında bulunmaktadır. Yayalaştırılan yolda sosyal aktivitelerinin gelişmesi için önemli bir etken olan oturma birimlerinin alanın genelinde bulunmaması, ara sokakların تنها olmasının nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda sosyal yaşam aktiviteleri analizinde görüldüğü gibi, oturan ve dinlenen sayısında hafta içi/hafta sonu ve öğlen/akşam gün ve saatlerinde büyük bir değişiklik olmamasının nedenlerinden biri de alan da yeteri kadar oturma biriminin olmaması ve sadece tek bir yerde görülmesidir.

Şekil 3.40 Ağaçlar altında dinlenen ve fotoğraf çekilen insanlar (2. bölge) (Kişisel arşiv, 2018)

3.6 Mekan Dizim Analizi ve Sosyal Yaşam Aktiviteleri Arasındaki İlişkiler

Analizlerin son aşamasında ise, seçilmiş olan örnek alan, morfolojik analizler kapsamında uygulanan bir diğer analiz yöntemi olan Mekan Dizim Analizi (space syntax) yöntemiyle incelenmiştir. Mekan dizim analizi, özellikle mimar ve plancıların, tasarımlarının sosyal etkilerini analiz etmeye yönelik ve tasarlanan alanın mekansal konfigürasyonlarını simüle etmelerine yardımcı olan ve doğrudan insanların davranışlarını izlemek yerine, matematiksel modeller aracılığıyla hayata baktıkları bir dizi teori ve teknikler bütünüdür (Gehl ve Svarre, 2013, s. 75). Mekan dizim analizi, kamusal mekanların görünürlüklerini ve erişilebilirliklerini, morfolojik analiz yöntemlerinden farklı olarak, mekanın biçimsel yapısını sayısal olarak okuyan

bir analiz olmasından dolayı farklılaşmaktadır. Bu yöntem, 1980'lerin sonunda Bill Hillier ve Jullienne Hanson'un birlikte çalıştığı bir araştırma grubunun ortaya koymuş olduğu bu analiz yöntemi, mekanın karmaşık yapısını daha iyi anlamamızı sağlayan tutarlı ve tanımlayıcı bir açıklama sunmuştur ve mekana özgü sosyal dokunun mekanın fiziksel kurgusunun analizinden anlaşılabilceği argümanından hareket etmektedir. Hillier ve Hanson (1989) sundukları analiz yönteminde, kentsel yol sistemlerinin, yaya hareketlerini hangi yönde etkilediğinin cevabına odaklanmaktadır. Dolayısıyla, tez kapsamında Bostanlı semtinde mekanların sosyal yaşam aktivitesi gelişimine etkisi incelendiğinden, araştırmaya morfolojik analizim yöntemi olan Mekan Dizim analiz yöntemi de dahil edilmiştir. Böylelikle mekanın fiziksel kurgusunun ve sosyal yaşam aktivitesi ile ilişkisi bu yöntem ile de incelenmiş olacaktır.

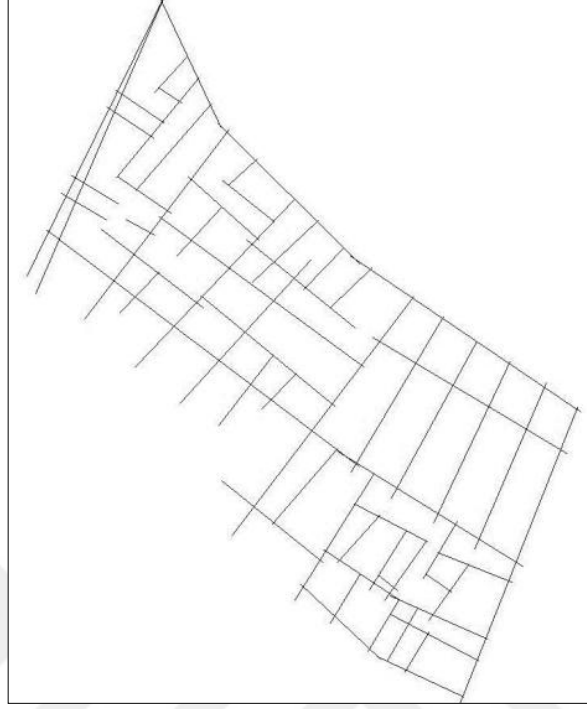
Geliştirilen bu yöntem aynı zamanda bir mekanı okuma yöntemidir ve farklı ölçeklerdeki mekansal kurguları incelemek için kullanılmaktadır (Çil, 2006). Mekân dizimi, mekândaki organizasyonu boşluklar ve boşlukların etrafındaki görüş aksını kapatan engeller olarak ele alır. Yöntem, geometrik sokak ağlarının sosyal boyutlarını anlamamızı ve mekanlar içerisinde gerçekleşen hareket biçimlerinin analiz edilerek, mekanın düzenine ve mekanda gerçekleşen sosyal ilişkilerle ilgili verilerin sağlanmasını, analiz edilmesini ve mekanın bir dizim içerisinde incelenmesini sağlamaktadır (Köseoğlu ve Önder, 2010). Mekan dizim analizi aynı zamanda kentsel mekanın içerisinde gerçekleştirilen yaya hareketlerini inceleyerek, açık alanların ve yolların insanları karşılaştırma potansiyellerini anlamamızı sağlamaktadır (Çil, 2006). Yöntem sonucunda sağlanmış olan veriler ise aynı zamanda kentlerin tasarımında ve inşasında yol gösterici olmakta ve kentsel tasarım stratejilerinin belirlenmesinde yararlanılan önemli bir araçtır. Mekan dizimi, mekana yönelik güvenilir, somut ve kanıta dayalı analizler yapmamızı sağlar ve aynı zamanda kentsel mekanların işlevsel olarak performanslarını optimize edebilecekleri yollar konusunda fikir verir (Kahraman, 2015). Mekan dizimi bir takım denklemler aracılığıyla, denkleme sokulan faktörlerin olası etkilerini, mevcuttaki hareket dokularını ve gelecek hakkında tahminlerini gösterir ve bu yüzden özellikle

şehircilik, mimarlık, kentsel tasarım ve ulaşım planlaması alanlarında sıklıkla yararlanılan bir kaynak olmuştur (Kahraman, 2015).

Mekan dizimin matematiksel arka planına, temel kavramları çerçevesinde bakıldığında, "mekansal bütünleşme değeri" önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel mekandaki potansiyel hareketler, mekansal bütünleşme değeri ile açıklanmaktadır (Kahraman, 2015). Bütünleşme değeri, karşılaştırmalı bir ölçü olmakta ve "Depthmap" ve "Axwomen" programları aracılığıyla sistemdeki parçaların analizinin yapılmasıyla elde edilmektedir (Kahraman, 2015). Yöntem kapsamında, mekanın yorumlanması "aks haritaları" üzerinden açıklanmaktadır. Akslar aynı zamanda "görüş aksları" olarak adlandırılmaktadır ve analizi yapılacak alanın ölçekli haritası üzerinde, sabit yapı ve kentsel elemanların dışarısında kalan ve yayaların erişebildiği tüm alanlardan geçen, doğrusal olarak en sayıda olacak şekilde çizilmelidir (Kubat, 2015). Program tarafından, çizilmiş olan her aksın derinlik hesaplarının yapılmasıyla da bütünleşme değerleri ve sonrasında "mekansal bütünleşme haritası" elde edilmiş olur (Kahraman, 2015). Ortaya çıkan "mekansal bütünleşme haritası", potansiyel yaya hareketi hakkında fikir sahibi olmamızı ve içerisinden en çok geçilen ile en az geçilen kentsel açık alanları ayırt etmemizi sağlar. İçerisinden en çok geçilen alanlar, "bütünleşik" olarak adlandırılır ve program aksları kırmızıdan sarıya doğru renklendirirken, içerisinden en az geçilen "yalıtılmış" alanlar ise mavi ve tonlarıyla renklendirilir (Kubat, 2015). Çil (2006), analiz sonucunda en bütünleşik olarak çıkan sokakların, kentsel yerleşim içerisinde bulunan en kamusal ve tüm insanları biraraya getirme ve karşılaştırma potansiyelini barındıran açık alanlar olarak belirtmektedir.

Görüş akslarının uzunluklarının haritalarda bir fark yaratmaması eleştirilerinin üzerine yöntem araştırmacılar tarafından yeniden ele alınarak "bölümlü aks haritası" olarak adlandırılan segment analizi geliştirilmiştir (Kubat, 2015). Uzun sokakları aks olarak düşündüğümüzde, aynı aks üzerinde farklı yoğunluklar olabileceğini de hesaba katan bu analiz yöntemi, tek bir aksın kesişen diğer akslarla bölümlere ayrılmasını ve her bir bölümü ayrı ele almasını sağlamaktadır.

alanda, halihazır harita altlık olarak kullanılarak, Autocad programı aracılığıyla, aks haritası hazırlanmıştır (Şekil 3.42).

Şekil 3.42 Aks haritası

Sonrasında ise, oluşturulan bu harita, DepthmapX programı aracılığıyla segment analizi yöntemi (bölümlü aks haritası) kullanılarak dönüştürülmüş ve "mekansal bütünleşme haritası" elde edilmiştir (Şekil 3.43). Uzun sokakları aks olarak düşündüğümüzde, aynı aks üzerinde farklı yoğunluklar olabileceğini de hesaba katan bu analiz yöntemi, tek bir aksın kesişen diğer akslarla bölümlere ayrılmasını ve her bir bölümü ayrı ele almasını sağlamaktadır. Ortaya çıkan analiz haritası sonucunda ise en bütünleşik alanlar kırmızıdan yeşile doğru, en yalıtılmış alanlar ise açık maviden koyu maviye doğru renklendirilmiştir.

Mekansal bütünleşme haritasını yorumladığımızda, alan içerisinde en bütünleşik değere sahip olan alanın tramvayın geçtiği yayalaştırılmış yolun çevresi ve devamında gelen yaya odaklı Şehit Cengiz Topel Caddesi'nin olduğu görülmektedir. Bir diğer turuncuyla gösterilen, bütünleşme değeri yüksek olan alanlar ise, birinci ve ikinci bölgenin üst sınırı olan Bestekar Sadi Hoşses sokağı ve ikinci bölgenin doğu sınırında bulunan Tarık Dursun sokak gibi bölgelerin dış çeperlerinde bulunan

sokaklar ve çevresidir. Üçüncü derece bütünlük, sarı ile gösterilen alanlar, birinci bölgenin batı sınırında bulunan Selçuk Yaşar sokak, birinci ve ikinci bölgenin arasından bulunan Aşık Veysel sokaklar ve çevresi olmuştur. Dördüncü derece bütünlük alanlar ise yeşil ile gösterilen, genel olarak ikinci bölgenin tüm ara sokakları ve birinci bölgenin bazı ara sokakları olmuştur. Alanda en yalıtılmış ve koyu mavi olarak gösterilen sokaklar ise genel olarak üçüncü bölge içerisinde görülmüştür.

Şekil 3.43 Mekansal Bütünlük Haritası

Bölgeler arasındaki ilişkiyi yorumladığımızda ise, en bütünlük alanın yayalaştırılmış yol ve devamında bulunan yaya odaklı alan olduğu görülmektedir. En bütünlük bölge ise ikinci bölge iken, en yalıtılmış bölge üçüncü bölge olmaktadır. Mekansal bütünlük haritasını, alanda cumartesi akşam üstü saatlerinde gerçekleştirilen

sosyal aktivite analizi ile olan ilişkisine göre değerlendirdiğimizde (Şekil 3.44), çok büyük bir kısmının mevcuttaki kullanım ile tutarlılığı görülmektedir.

Şekil 3.44 Sosyal aktiviteler ile mekansal bütünleşme haritasının karşılaştırılması

Mevcut durumda sosyal yaşam aktivitelerinin diğer alanlara göre az geliştiği birinci bölgenin güney sınırı, mekansal bütünleşme haritasına göre, alanda en bütünleşik alanlardan biri olarak çıkmıştır. Bunun nedeni, mekan dizim yöntemi ile potansiyel olarak bu alanın en bütünleşik alanlardan biri olduğu, ama mevcut durumdaki kamusal mekan özelliklerinden dolayı, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmediği sonucu çıkmaktadır. Bölgelerin tam ortasından geçen, Şht. Cengiz Topel caddesinin, yayalaştırılan kısmı hem sosyal aktivite analizinde hem yaya yoğunluğunda hem de mekansal bütünleşme haritasında sosyal yaşamın en yoğun olarak görüldüğü alan olarak çıkması, literatür kısmında üzerinde durulan, sosyal yaşamın gelişmesini etkileyen kamusal mekan özelliklerinin bu alanda mevcut olması ile alakalıdır. Dolayısıyla, yayalaştırılan yolun devamında bulunan, mekansal bütünleşme haritasına göre en bütünleşik alanlardan biri olan birinci bölgenin güney sınırında bulunan alan, sosyal yaşamın gelişmesini teşvik eden kamusal mekan özelliklerine göre düzenlendiğinde, alanın kullanım yoğunluğunun da artacağı söylenebilir.

BÖLÜM DÖRT

SONUÇ

Bu çalışmada; İzmir ili, Karşıyaka ilçesi, Bostanlı Semtinde bulunan üç farklı morfolojik özelliklere sahip örnek alan incelenerek, aralarındaki farklılıkların karşılaştırılmasıyla, kamusal mekan olarak sokakların özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine olan etkilerinin saptanması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Farklı kentsel doku izlerinin mekansal olarak izlenebildiği örnek alan üç ayrı bölge olarak ele alınmıştır. Bunlar; 1977 yılında inşasına başlanan Emlak Bankası'nın çok katlı toplu konutlarından oluşan birinci bölge, toplu konut alanının inşa edilmesiyle kentsel gelişmenin hız kazandığı, imarlı apartmanlardan oluşan ikinci bölge ve 1972 yılında inşasına başlanan genel olarak az katlı yapıların bulunduğu Emlak Bankasının konutlarından oluşan üçüncü bölgedir.

Tez kapsamında, kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimine etkilerinin değerlendirilmesi hedeflendiği için, öncelikle kamusal mekan kavramının ve tarihsel süreç içerisinde oluşumlarının, değişimlerinin ve öneminin incelendiği bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar değerlendirilmiştir. Devamında ise, ilgili literatür araştırması ile kamusal mekanlarda gerçekleşen sosyal yaşam aktivitelerinin tespitleri yapılarak, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesini sağlayan kamusal mekan özellikleri belirlenmiş ve mekanın deneyimler yoluyla anlamlandırılan yere dönüşmesi açısından önemi incelenmiştir.

Giderek insanların sokaktan koptuğu ve sosyal temasların azaldığı bir dönemde, insanları nasıl daha fazla sosyal yaşama bağlarız ve sokağa tekrardan çıkmasını sağlayabiliriz ve bunu da mekanlar aracılığıyla nasıl yaparız kısmını anlamak önemlidir. Dolayısıyla, yapılan çalışma kapsamında, sosyal yaşam aktivitelerinin kamusal mekan özelliklerine bağlı olarak geliştiğinin, somut bir şekilde ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu açıdan, söz konusu farklı kentsel dokuların izlenebildiği örnek alanda, araştırmanın hedeflerine ve amaçlarına yönelik olarak birden fazla yöntem kullanılmıştır. Kevin Lynch'in geliştirdiği yöntemle, alana dair kentsel imge analizi yapılarak, alanın fiziksel unsurlarını temel alan beş kentsel

eleman incelenmiş ve alanın fiziksel bileşenlerinin ve söz konusu bölgelerinin tanımlanması gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki aşamada, sosyal yaşam aktivite analizi yöntemiyle, bölgelerin sokaklarında gerçekleştirilen sosyal aktiviteler tespit edilerek; kullanıcı profili, yaya sayımları ile bölgelerin kullanım yoğunlukları ve aktivitelerin gerçekleştiği alanlar ve sayıları tespit edilmiş ve haritalara aktarılmıştır. Sonraki aşamada da, literatür kapsamında tespit edilen sosyal yaşamın gelişimini destekleyen ve kısıtlayan kamusal mekan özellikleri, örnek alan içerisinde bulunan sokak ve sokağı şekillendiren yapıları çevrede morfolojik analizler yapılarak, bölgeler arası farklılıklara ve sosyal yaşam aktivite analizi ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Son olarak ise, alan içerisinde sokakların görünürlükleri, erişilebilirlikleri ve yaya hareketine bağlı olarak mekanların insanları bir araya getirme potansiyellerini anlamaya yönelik mekan dizim analizi yöntemi uygulanmıştır.

Kentlerin yaşanabilir yerler olması için, kamusal mekan olarak sokakların, insanların bulunduğu, karşılaştığı ve sosyal aktivitelerin geliştiği yerler olması gerekmektedir. Çalışma alanı olarak belirlenen Bostanlı semtinde görülen üç farklı morfolojik özelliklere sahip kentsel doku, kamusal mekan özelliklerinin sosyal yaşam aktivitelerinin gelişimini belirlenen bölgeler üzerinden incelemek ve anlamak açısından önemli bir örnek olmuştur. Sosyal yaşam aktivite analizlerine göre değerlendirilen alanda hem yaya yoğunluğu hem de aktivite yoğunluğu açısından en çok kullanılan alanın ikinci bölge olduğu sonucu çıkmıştır.

Modernizmin etkileriyle kentlerde görülen değişimlere yönelik eleştirilerin çoğunluğu, kamusal mekanların kamusalıklarını yitirmesine ve sosyal yaşamın azalmasına yönelik olmuştur. Bu kapsamda özellikle, sosyal yaşam öncülerinin çalışmaları öne çıkmakta ve iyi bir tasarım kriteri olarak, canlı ve sosyal yaşam aktiviteleriyle dolu olan kamusal mekanların önemi vurgulanmaktadır. Kaliteli ve uygun koşulların sağlandığı kamusal mekanlarda, isteğe bağlı aktiviteler ve böylece sosyal aktivitelerin gerçekleşmesi olanaklı hale gelmektedir. Bu çerçevede, insanların algılarını ve kullanım tercihlerini etkileyen ve sokaklarda sosyal yaşamın gelişmesine olanak sağlayan öne çıkan bazı kamusal mekan özellikleri; yaya odaklı sokaklar, kullanım ve aktivite çeşitliliği, konfor olanakları, erişilebilirlik ve sokak ile

yapı arasındaki ilişkiler olmuştur. Alan kapsamında gerçekleştirilen morfolojik ve sosyal yaşam aktivite analizlerinin yapılması ve değerlendirilmesi sonrasında, sonuç kısmında belirlenen söz konusu kamusal mekan özellikleri çerçevesinde son bir değerlendirme yapılacaktır.

Sokakların yayalaştırılması veya yaya odaklı yerler haline gelmesi, sokakların kamusal mekan olarak öneminin anlaşılmasında ve yeniden ele alınışında en güçlü ve etkisinin en çok görüldüğü yöntemlerden biri olmuştur. Dünya genelinde başarılı ve canlı sokaklara bakıldığında, en çok karşılaşılan örneğin yayalaştırılmış sokaklar olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, alanı ve bölgeleri değerlendirdiğimizde, ikinci bölgenin sınırının içerisinde kalan, ortasından tramvayın geçtiği yayalaştırılmış yolun varlığı, alanda en çok kullanılan bölgenin olmasını ve bölge içerisinde de en çok kullanılan alan olmasını önemli derecede etkilemiştir. Birinci bölgenin güneyinden geçen ve yayalaştırılmış yolun devamında ise "yaya odaklı" sokak bulunmaktadır. Aracın denetimli olarak geçtiği, yaya, bisiklet, taşıt ve tramvayın ayrı hatlarda birlikte hareket etmesini mümkün kılan mekan düzenlemesi ile yaya odaklı hale getirilen sokak, diğer kamusal mekan özelliklerinin sağlanmamasından ötürü sosyal yaşam aktivitelerinin yeteri kadar gelişmediği bir yer olarak görülmesine rağmen, mekansal bütünleşme haritasına göre potansiyel olarak en bütünleşik alanlardan biri olduğu unutulmamalıdır. Birinci ve üçüncü bölgelerin arasında bulunan dar yaya yolları ise, konutlar, otoparklar ve ortak alanlar arasındaki erişimi kolaylaştırıyor olmasına rağmen, sosyal aktivitelerin gelişmesi açısından diğer kamusal mekan kriterlerinin eksikliği nedeniyle büyük bir farklılık sağlamamaktadır.

Ayrıca, yayalaştırılmış yolun, sadece yayaya yönelik olmadığı, tramvay ve bisikletliye de yönelik olması, normalden daha fazla tercih edilebilir olmasını sağlamış ve günümüzde kentleri planlarken ve kentsel tasarım kararları alırken, sokakları sadece yayaya yönelik yapmak yerine, kaldırım genişliklerine veya yayaya yönelik geniş bir alanın yapılmasının yeterliliği ve bu aksları toplu taşıma ile entegre şekilde yapmanın önemi bir kez daha çalışma kapsamında ortaya konmuştur.

Sokakları şekillendiren yapıların zemin kat kullanımları ve aktivite çeşitliliği, kişilerin buraları daha çok tercih etmesini ve sosyal aktivitelerin daha çok gelişmesini sağlamaktadır. Aktif zemin kat kullanımları, kişilerin kentsel deneyimini arttırırken aynı zamanda kendilerini güvende hissetmelerini, pasif sosyal temasların artmasını ve sonrasında ise sosyal yaşam aktivitelerinin gelişmesini sağlamaktadır. Tek işleve sahip alanlar, insan ve aktivite entegrasyonunu engellerken, konutların arasına yerleştirilen çeşitli kullanımlar birçok fayda getirmektedir ve sosyal aktivitelerin gelişmesini etkilemektedir. Alan içerisinde, birinci ve üçüncü bölgenin zemin katları neredeyse tamamen konut kullanımına ayrılmasından dolayı, yayaların ilgisini çekmemekte ve dolayısıyla alanların kullanım yoğunluğu azalmaktadır. Zengin bir arazi kullanım çeşitliliğine sahip olan ikinci bölgenin ara sokaklarında ise sokak kullanım yoğun olarak gözlenmektedir. Ayrıca, ikinci bölgenin güney sınırında bulunan yayalaştırılmış yola cephesi olan yapıların zemin katlarında açık oturma alanlarının bulunduğu kafe ve restoranların bulunması, yayalaştırılmış yolun kullanımının artmasına neden olmuştur. Devamında gelen yaya odaklı sokak içerisinde sosyal yaşamın yeterince gelişmemesinin en büyük nedenlerinden biri de çevresinde bulunan yapıların çoğunluğunun konut ağırlıklı kullanımlar olmasıdır.

Kamusal mekan olarak sokaklarda kişilerin konforunun sağlanması; oturma, dinlenme, izleme, duyma şeklinde gelişen pasif sosyal temasların artmasını ve kişilerin bu mekanları daha çok tercih etmesini ve keyif almasını sağlamaktadır. Ağaçların, oturma birimlerinin, çeşitli hava koşullarından korunmayı sağlayan alanların olması gibi konfor sağlayıcı olanakların bulunması, bu mekanların her yaş ve her türlü sağlık durumuna sahip kişiler tarafından kullanımını etkilemektedir. Aynı zamanda, oturma ve durma olanağının olmadığı mekanlarda, kişilerin de sokak boyunca geçirdikleri zaman dilimi azalacaktır. Alan kapsamında, oturma birimlerinin yeterince olmaması, geneldeki en büyük eksikliklerden biri olmuştur. Alanın genelinde ve özellikle ara sokaklarında konfor olanaklarının artması, sokakların kullanımını da giderek zenginleştirecektir. Ek olarak, alan genelinde ağaç ve bitkilendirmenin alandaki kullanımında olduğu gibi, sadece sınır belirtmek ve görüş alanını kapatmak amacıyla kullanılmamak önemlidir.

Erişilebilirlik, kentsel mekana rahatlıkla ulaşabilme olanağının olmasının yanı sıra herkesin, her zaman her koşulda ulaşabilme durumunun da olması demektir. Özel araç ya da toplu taşıma ile belli bir yerden istenilen mekana ulaşabilme açısından alanın bütün bölgeleri aynı özelliklere sahiptir ve erişilebilir konumda bulunmaktadır. Alana çok yakın bir konumda bulunan vapur ve otobüs duraklarının ve bölgelerin hepsine eşit mesafede tramvay durağının bulunması toplu taşıma ile alana erişimin kolaylaşmasını sağlamıştır. Ama alan içerisinde yeteri kadar erişime açık otopark alanının bulunmaması özel araçla gelmek isteyenleri engellemektedir. Alan içerisinde bulunan bütün alanlar ise herkesin erişimine açık olarak düzenlenmiştir. Kaldırımların hepsinde rampa bulunan sokaklar bulunmaktadır. Yayalaştırılmış yol ve devamında bulunan yaya odaklı yolda engelli yürüyüş bandının, akıllı sinyalizasyon sistemlerinin bulunması ve kaldırımların bulunmaması alanın en erişilebilir alanı olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, erişilebilirlik açısından da ikinci bölge ön plana çıkmaktadır.

Son olarak, sokaklarda sosyal yaşamın varlığı, sokağı çevreleyen yapıların özelliklerine ve sokak ile olan ilişkilerine bağlı olarak da değişebilmektedir. İnsanların görmediği mekanları, kullanmadıkları önemli bir gerçektir. Kullanılmayan mekanlarla dolu olan sokaklar ise, insanların vakit geçirmedikleri ve tercih etmedikleri mekanlar haline gelmektedir. Alanda da, birinci ve üçüncü bölgenin neredeyse tamamı; bitki, ağaç, alçak duvar ve çitlerle dışarıdan erişime tamamen kısıtlanmış konut alanlarından oluşmaktadır. Aynı zamanda, geniş parsellere konumlanmış ve geçilmesi mümkün olan bitkilerden oluşan bahçe sınırlarında bile, mesafe ve genişlikten dolayı görünürlüklerinin azalmasına ve dolayısıyla insanların kullanmadıkları mekanlar haline gelmelerine neden olmuştur. Tam tersi özelliklere sahip ikinci bölgede ise, ara sokakların geneli çit ve bahçe kapılarıyla sınırlandırılmış olmasına rağmen, kişileri davet eden, çok girişli, hareketli cephelere sahiptirler. Bunlara ek olarak, yayalaştırılmış yol boyunca kafe ve restoran kullanımının açık ve erişilebilir bahçe ve cephelerinin olması, sokağın kullanımını ve aktivitelerin gelişimini olumlu olarak etkilemektedir. Çok katlı yapıların bulunduğu birinci bölgede aynı zamanda görüş mesafesi azalacağı için sokak ile olan ilişki ve temas da diğer bölgelere göre azalmaktadır.

Tipik sokak dokusunun izlenebildiği ikinci bölgede yapıların birbirine bitişik olarak ve orta katlı yapılar şeklinde görülmesi, sokak ile yapılar arasındaki sosyal temasın artmasına ve sokak ile olan ilişkinin güçlenmesine neden olmaktadır. Binaların yan yana dizildiği ve yol boyunca izlenebilen sokaklar, tarih boyunca sosyal yaşamın gelişmesinin en mümkün olduğu sokaklar olmuştur. Bölgeler arasındaki farklılara baktığımızda da, tekil ve kopuk konumlanmış yapıların olduğu ve tipik toplu konut dokusunun bulunduğu bölgelerde, sosyal yaşamın gelişmemesi nedeniyle, bu olgu da kanıtlanmış olmaktadır.

Sonuç olarak, farklı mekansal özelliklerin izlenebildiği kentsel dokuda, kamusal mekan özelliklerine bağlı olarak gelişen sosyal yaşam aktiviteleri kapsamında ikinci bölge diğer iki bölgeden tamamen ayrılmaktadır. Yayalaştırılmış yollar, erişilebilirlik, aktivite ve kullanım çeşitliliği, konfor olanakları ve yapı ile sokak ilişkileri kapsamında ön plana çıkan ikinci bölge, alan içerisinde gerçekleştirilen sosyal yaşam analizlerinin sonucuyla da somutlaşarak, alan içerisinde sosyal yaşam analizlerinin en çok görüldüğü alan olmaktadır. Tüm bu tespitler ve analizlerde önemli olan; kamusal mekan olarak sokakların, sadece taşıtlara yönelik değil yayalara yönelik olarak tasarlanmasıdır. Yayalaştırılmış yolların veya yaya odaklı sokakların artması, alanlarda sosyal yaşamın gelişimini en çok olumlu yönde etkileyen kriterlerden biridir. Yapıların sokaklar ile olan ilişkisi, zemin kullanımlarının çeşitliliği ve sokaklarda konfor olanaklarının bulunması gibi konular dikkate alınmalı, korunmalı ve daha da zenginleştirilmelidir. Morfolojik analizler, mekan dizim analizi ve alanda gerçekleştirilen gözlemler sonucunda, sosyal yaşam aktivitelerinin gelişiminin az olduğu veya hiç olmadığı sokaklara yönelik ise çalışmalar yapılmalı ve belirlenen kamusal mekan özellikler kapsamında ise sosyal yaşamın teşvik edilmesine yönelik kentsel tasarım kararları alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akkar, Ercan M. (2012). Kamusal mekan. M. Ersoy, (Ed.), *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (2. Baskı) içinde (175-178). İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- Akkar, Ercan M. (2016). Endüstri-sonrası kentlerin değişen ve dönüşen kamusal mekanları. *Planlama Dergisi*, 26 (3), 193-203.
- Alankuş, S. K. (1995). *Temsili kamuoyu, kamusal alan, kamusal iletişim, kamular ve kamusal mekanlar*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City*, 12(1), 5-24.
- Appleyard, D. (1981). *Livable Streets*. California: University of California Press.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık durumu*. (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1958).
- Ayık, C. (2011). *Sürdürülebilir kentsel tasarım kriterleri çerçevesinde geleneksel ve çağdaş şehirlerde (eko-şehirler) kamusal mekanların karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent, metropol ve değişen yer/mekan imajları. *Mukaddime*, 8 (1), 1-23.
- Baskıcı, S. (2002). *Meydanların niteliksel ve mekansal analizi - örnek alan çalışması olarak konak meydanı*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Benn, S.I. ve Gaus, G.F. (1983). The public and private: concepts and action. S.I. Benn ve G.F. Gaus, (Ed.), *Public and private in social life* içinde (3-27). New York: St. Martin's Press.

- Berman, M. (1994). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. (16. Baskı). (Ü. Altuğ, B. Peker, Çev). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1982).
- Bıyık, Z. (2011). *Kamusal meakanın, kent mekanından soyutlanması ve devlet otorite'sin yaratmış olduğu dokunulmazlık algısının bu süreçteki rolü*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Burgers, J. (2000). Urban landscapes: on public space in the post-industrial city. *Journal of Housing and the Built Environment*, 15(2), 145-164.
- Burton E. Ve Mitchell L. (2006). *Inclusive urban design: streets for life*. Oxford: Architectural Press.
- Canin Associates. (2014). *What in the world is a Woonerf?*.7 Mayıs 2019, <http://www.canin.com/world-woonerf/>.
- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T., Oc, Tanner. (2003). *Public places urban space: the dimensions of urban design*. (2. Baskı). Oxford: Architectural Press.
- Carr S., Francis M., Rivlin L. G., Stone A. M. (1992). *Public Space*. New York: Cambridge University Press.
- CNU, (b.t). *The movement*, 22 Nisan 2019, <https://www.cnu.org/who-we-are/movement>
- CNU, (2011). *Yeni şehircilik bildirgesi*. 22 Nisan 2019, https://www.cnu.org/sites/default/files/charter_in_turkish.pdf.
- Conzen, M. R. G. (1960). Alnwick, Northumberland: A Study in Town-Plan Analysis. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, 27, iii-122.
- Cresswell, T. (2004). *Place: a short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Çil, E. (2006). Bir kent okuma aracı olarak mekan dizim analizinin kuramsal ve yöntemsel tartışması. *MEGARON/Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 1(4), 218-233.

Dalvi, M. Q. ve Martin, K. M. (1976). The measurement of accessibility: some preliminary results. *Transportation*, 5 (1), 17-42.

Dear, M. M. ve Wolch, J. R. (1989). How territory shapes social life. J. R. Wolch ve M. M. Dear, (Ed.), *The power of geography: how territory shapes social life* içinde (3-18).

European Commission Environment Directorate-General. (2004). *Reclaiming city streets for people: chaos or quality of life?*. Office for Official Publications of the European Communities.

Ewing, R. (1996). *Pedestrian-and transit-friendly design: A primer for smart growth*. 16 Mayıs 2019, https://archive.epa.gov/greenbuilding/web/pdf/ptfd_primer.pdf.

Ewing, R. (2013). Eight qualities of pedestrian-and transit-oriented design. *Urban Land*. 16 Mayıs 2019, <https://urbanland.uli.org/industry-sectors/infrastructure-transit/eight-qualities-of-pedestrian-and-transit-oriented-design/>.

Francis, M. (1987). The making of democratic streets. A. V. Moudon, (Ed.), *Public streets for public use* içinde (23-39). New York: Columbia University Press.

Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington DC: Island Press.

Gehl, J. (2011). *Life between buildings: using public space*. (6. Baskı). Washington DC: Island Press.

Gehl, J. ve Svarre B. (2013). *How to study public life*. Washington DC: Island Press.

Global Designing Cities Initiative, (b.t), *Pedestrian only streets: case study Stroget, Copenhagen*. 6 Mayıs 2019, <https://globaldesigningcities.org/publication/global-street-design-guide/streets/pedestrian-priority-spaces/pedestrian-only%20streets/pedestrian-streets-case-study-stroget-copenhagen/>

Güler, M. (2011). Kentsel haklar, kapitalizm ve katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 49-71.

Gürkaş, E. T. ve Barkul, Ö. (2012). Yer üzerine kavramsal bir okuma denemesi. *Sigma*, 4, 1-11.

Habermas, J. (1997). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü*. (15. Baskı). (T. Bora, M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1991).

Habermas, J. (2004). Kamusal alan. M. Özbek, (Ed.), *Kamusal alan içinde* (95-102). İstanbul: Hil Yayın.

Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu kültürel değişimin kökenleri*. (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1990).

Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53. 14 Mart 2019, <https://newleftreview.org/issues/II53/articles/david-harvey-the-right-to-the-city>.

Hasol, D. (2005). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (15. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları.

Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. New York: Cambridge University Press

Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı*. (2. Baskı). (B. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1961).

- Kahraman, D. (2015). *Merkezi iş alanlarında kentsel morfoloji ve arsa değerleri: İzmir örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, R. (2012). Kent. M. Ersoy, (Ed.), *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (2. Baskı) içinde (183-185). İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- Kıldış, S. (2006). Planlı Karşıyaka. *Ege Mimarlık*, 3 (58), 16-19.
- Kılıçbay, M. A. (2000). *şehirler ve kentler*. (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, H. (1998). Konut politikaları ve uygulamaları: İzmir örneği. *Ege Mimarlık*, 4 (28), 30-33.
- Köseoğlu E. ve Önder D.E. (2010). Mekansal okunabilirlik kavramının çözümlenmesi. *Yapı Dergisi*, 343, 52-56.
- Krier, R. (1979). *Urban space*. London: Academy Editions.
- Kubat, S. (2015). Kentlerin biçimsel yapısındaki sayısal mantık: space syntax. *Türkiye kentsel morfoloji sempozyumu: temel yaklaşımlar ve teknikler* içinde (32-58). Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
- Küçük, E. (2014). *Experience urban morphology development in terms of urban property relations: cases from historical peninsula*. M. Sc. Thesis, İstanbul Technical University, İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (b.t). *Karşıyaka*. 18 şubat 2019, <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77456/karsiyaka.html>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın üretimi*. (3. Baskı). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974).

- Loukaitou-Sideris, A. (1993). Privatisation of public open space: The Los Angeles experience. *Town Planning Review*, 64(2), 139-167.
- Lynch, K. (1981). *Good city form*. Cambridge: MIT Press.
- Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*. (5. Baskı). (İ. Başaran, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1960).
- Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities?. *Environment and Planning* 26 (6), 879-891.
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. London: Routledge
- Montgomery, J. (1997). Cafe culture and the city: the role of pavement cafes in urban public social life. *Journal of Urban Design*, 2 (1), 83-102.
- Moudon, A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban Morphology*, 1 (1), 3-10.
- Moughtin, C. (2003). *Urban design: street and square* (3. Baskı). London: Routledge.
- Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent: kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği*. (2. Baskı). (G. Koca, T. Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1961).
- Oliveira, V. (2016). *Urban morphology: an introduction to the study of the physical form of cities*. Switzerland: Springer, Cham.
- Önder, S. ve Aklanoğlu F. (2002). Kentsel açık mekan olarak meydanların irdelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16 (29), 96-106.

- Özbek, M. (2001). Kamusal mekanlar ve kent haritaları. *XXI, 10*, 12-13.
- Özbek, M. (2002). Kentsel mekan, toplum, bilişsel harita ve planlama. D. İncedayı, (Ed.), *Çevre tümüdür: çok boyutlu bir olguya bütüncü bakış* içinde (175-207). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal alanın sınırları. M. Özbek, (Ed.), *Kamusal alan* içinde (19-89). İstanbul: Hil Yayın.
- Özbek Sönmez, İ. (2013). Camillo Sitte'nin bakış açısıyla kenti okumak. *Yapı*, 382, 58-61.
- Özkan, Z. (2006). *Karşıyaka tarihsel dokusunun incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özgül, M. D. (2012). Yeni şehircilik akımı. M. Ersoy, (Ed.), *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (2. Baskı) içinde (488-492). İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- PPS. (2005). *Five endangered public spaces*. 7 Mayıs 2019, <https://www.pps.org/article/threatenedplaces>
- PPS. (2007). *What is placemaking*. 8 Mayıs, <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>
- PPS. (2014). *Streets as places: how transportation can create a sense of community*. 11 Mayıs 2019, <https://www.pps.org/article/streets-as-places-how-transportation-can-create-a-sense-of-community>
- PPS. (2015a). *Streets as places toolkit*. 9 Mayıs 2019, <https://www.pps.org/article/streets-as-places>

- PPS. (2015b). *A street you go to, not just through: principles for fostering streets as places*. 10 Mayıs 2019, <https://www.pps.org/article/8-principles-streets-as-places>
- PPS. (2019). *Eleven principles for creating great community places*. 12 Mayıs, <https://www.pps.org/article/11steps>
- Pressman, N. E. P. (1987). The European Experience. A. V. Moudon, (Ed.), *Public streets for public use* içinde (40-44). New York: Columbia University Press.
- Public spaces in Copenhagen:a public space guide by Gehl Architects*, (b.t). 27 Nisan 2019, [https://www.akershus.no/file/c112a084c81172d57c8dba94e41113cc/091217_Cph_Guide%20\(2\).pdf](https://www.akershus.no/file/c112a084c81172d57c8dba94e41113cc/091217_Cph_Guide%20(2).pdf)
- Punter, J. V. (1990). The privatisation of the public realm. *Planning Practice and Research*, 5 (3), 9-16.
- Sayar, Y. ve Süer D. (2006). İzmir'de alternatif bir konut alanı: Karşıyaka Emlak Bankası uygulamaları. *Ege Mimarlık*, 2 (57), 14-19.
- Sennett, R. (1996). *Kamusal insanın çöküşü*. (4. Baskı).(S. Durak, A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1977).
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Thompson, I. H. (1998). Landscape and urban design. C. Greed, ve M. Roberts, (Ed.), *Introducing urban design: interventions and responses* içinde (105-115). Essex: Longman
- Tibbalds, F. (1992). *Making people-friendly towns: improving the public environment in towns and cities*. London: Longman.

- Uzun, İ. (2006). Kamusal açık mekan: Kavram ve tarihe genel bakış. *Ege Mimarlık*, 59, 14-17.
- Ürük, Y. ve Pınar, İ. (2013). *İzmir kent ansiklopedisi: İzmir'de idari ve mahalli yer adları (II. cilt)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi
- Walzer, M. (1986). Pleasures & costs of urbanity. *Dissent*, 33(4), 470-475. 16 Nisan 2019, <https://www.dissentmagazine.org/pdfs/walzerurban.pdf>.
- Whitehand, J. W. (2001). British urban morphology: the Conzenion tradition. *Urban Morphology*, 5 (2), 103-109.
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington DC: Project for Public Spaces Inc.
- Woolley, H. (2003). *Urban open spaces*. London: Taylor & Francis.
- Wycherley, R. E. (1993). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?* (3. Baskı). (N. Nirven, N. Başgelen, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1949).
- Zucker, P. (1959). *Town and Square: from the agore to the village green*. New York: Columbia University Press.